

TC.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

XX. YÜZYILIN İLK YARISINDA BİR İNGİLİZ POLİTİKASI OLARAK ASURİLER

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Caner AYDEYER

DANIŞMAN
Doç. Dr. İsa KALAYCI

Hatay-2022

**TC.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

XX. YÜZYILIN İLK YARISINDA BİR İNGİLİZ POLİTİKASI OLARAK ASURİLER

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Caner AYDEYER**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. İsa KALAYCI**

Hatay-2022

ONAY

Caner AYDEYER tarafından hazırlanan “**XX. Yüzyılın İlk Yarısında Bir İngiliz Politikası Olarak Asuriler**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile **TARİH ANABİLİM DALINDA DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

27/06/2022

Jüri Üyeleri	İmza
Doç. Dr. İsa KALAYCI (Tez Danışmanı-Başkan)	
Doç. Dr. Sacit UĞUZ (Üye)	
Doç. Dr. Mustafa ÇABUK (Üye)	
Prof. Dr. Bülent ARI (Üye)	
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Caner ÇATAL (Üye)	

Caner AYDEYER tarafından hazırlanan “**XX. Yüzyılın İlk Yarısında Bir İngiliz Politikası Olarak Asuriler**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN
Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (27/06/2022)

İmzası

Caner AYDEYER

ÖN SÖZ

Mezopotamya tarih boyunca farklı dinlerin, dillerin, medeniyetlerin yaşadığı ve kaynaştığı zengin bir coğrafyadır. Asuriler de bu coğrafyanın parçası olan kadim bir halktır. Asuriler, yaşadıkları tarihi hadiseler nedeniyle Orta Doğu coğrafyasının üzerinde tartışılan en önemli topluluklarından birisi olmuşlardır. Osmanlı Devleti hakimiyeti altında yaşarken Batılı devletler tarafından keşfedilmeleri, onlar için yıllarca sürecek karmaşık ve trajik olayların başlangıcını oluşturmuştur.

Anadolu'nun en uç köşesinde fiziki şartları itibari ile ulaşılması zor dağların arasında yaşayan Asuriler, Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve misyonerlerin faaliyetleri sonucunda dönüşü olmayan bir yola girmişlerdir. I. Dünya Savaşı'nın çıkması ile savaşta taraf olmayı seçen bu ulus, bu olağanüstü dönemde yaşayacağı ıstırap dolu günlere bir adım daha yaklaşmıştır. Savaş sonunda elinde var olanı da kaybeden Asuriler için artık geri dönülemez eski günlerin özleminden başka bir şey kalmamıştır.

Bu çalışmada XIX. yüzyılın ortalarından itibaren misyonerler ile gelişen ilişkileri sonucunda savaşa sürüklenen, savaşta binlerce vatandaşını kaybederek mülteci hayatı yaşamaya maruz kalan ve sonrasında istenmeyen bir topluma dönüşerek sırtını dayadığı büyük güçler tarafından yüz üstü bırakılan bir ulusun tarihinin bir kısmı ele alınmıştır.

Bu çalışmanın 'Giriş' bölümünde; Osmanlı Devleti'nde Asuriler hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Böylece hem Asurilerin etnik kökenleri ile ilgili iddialar hem de mezhepsel tartışmalara değinilmiştir. Birinci bölümde ise; Osmanlı Devleti içerisinde Asurilerin yaşamlarına dair bilgiler ele alınmıştır. Ayrıca Asurilerin yaşadıkları bölgeler ile bu bölgelerdeki nüfus oranları incelenmiştir. Bunlara ek olarak Batılı devletler tarafından keşfedilerek, bunlar üzerinde yapılan misyonerlik faaliyetlerine ve yıllarca aynı coğrafyayı paylaştıkları Kürtlerle olan ilişkileri üzerinde durulmuştur.

Tez'in ikinci bölümü "I. Dünya Savaşı'nda Asuriler" başlığıyla ele alınmıştır. Bu bölümde; Asurilerin büyük savaşa giden süreçte ve savaş esnasında Ruslarla ve İngilizlerle olan ilişkilerine, Asurilerin Osmanlı Devleti'ne savaş açmalarına, sıkıştıklarında önce İran'a oradan da Irak'a göç etmelerine açıklık getirilmiştir. Ayrıca

savaş esnasında ve sonrasında yapılan uluslararası görüşmelerdeki durumlarına ve uluslararası kuruluşların Asurilere yaptıkları yardımlara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde; Asurilerin Lozan Barış Anlaşması ile başlayan süreçte yaşadıkları sorunlardan ve antlaşmadaki kazanımlarından veya kayıplarından bahsedilmiştir. Ayrıca savaş sonunda ülkelerinden ayrılıp mülteci olarak hayatlarını ne şekilde sürdürdükleri, Irak'ta yaşadıkları gibi konulara açıklık getirilmiştir.

Çalışmanın son bölümüne Asuri Sorununun uluslararası bir problem haline gelme sürecine dair bilgilere yer verilmiştir. Konunun Milletler Cemiyeti'nce ele alınması ve onlara, üye devletlerin özellikle İngiltere'nin desteği ile öncelikle Irak'a komşu ülkelerde, bunun başarılı olmaması durumunda denizaşırı ülkelerde ve kıtalarda yeni yurt arayışından bahsedilmiştir. Asurilere yurt arayışları kapsamında Brezilya'ya ve İngiliz Guyanası'na, Suriye'ye iskân edilmeleri çalışmalarına yer verilmiştir. Hatta sadece bu ülkelerde değil Afrika, Uzak Doğu Asya ve Orta Doğu bölgelerinde de Asurilere yerleşim yeri bulmak için yapılan çabalardan bahsedilmiştir.

Bu tez konusunun seçilmesinde, araştırılmasında, yazılmasında her türlü yardımlarını gördüğüm danışmanım Doç. Dr. İsa KALAYCI'ya sonsuz teşekkür ederim. Bununla birlikte TİK üyelerimin sadece toplantılarda değil aynı zamanda her aradığımda samimiyetle yolumu aydınlatmalarından dolayı Doç. Dr. Sacit UĞUZ ve Doç. Dr. Mustafa ÇABUK'a teşekkürü borç bilirim. Doktora sürecinin manevi cihetinde her daim yanımda bulduğum sevgili eşim Kübra AYDEYER'e ve aileme tek tek teşekkür ederim.

XX. YÜZYILIN İLK YARISINDA BİR İNGİLİZ POLİTASI OLARAK ASURİLER

Caner AYDEYER

Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2022

Danışman: Doç. Dr. İsa KALAYCI

ÖZET

Mezopotamya'nın en eski topluluklarından birisi olan Asurilerin menşelerinin nereden geldiği ile ilgili birçok tartışma vardır. Bazıları onları eski Asur İmparatorluğunun devamı olarak, bazıları da Aramilerin devamı olarak görmektedir. Hristiyan olan bu toplum, dini inanç esasları üzerine yaşadıkları ihtilaf sebebiyle Keldânî, Nasturî, Süryani ve Yakubî gibi farklı mezheplere bölünmüşlerdir.

Kuzey Irak, İran ve Anadolu'da Van ve Hakkâri civarlarında yaşayan bu halk yüzyıllardır birçok farklı devletin hakimiyeti altında kalmıştır. Nihayetinde I. Dünya Savaşı'na giden süreçte, yaşadıkları bölgelerde Müslüman komşuları ile barış içinde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Fakat XIX. yüzyılın ortalarından itibaren bölgeye gelen misyonerler, onları hem Müslüman komşularına karşı hem de bağlı oldukları Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmaya başlamıştır. O zamana kadar yarı özerk bir şekilde dinlerinde-dillerinde serbest olan bu ulus bağımsızlık hayalleri peşinde koşmaya başlamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın çıkması ile Osmanlı Devleti'ne karşı önce Ruslar ile iş birliği yapan Asuriler, Rusların savaştan çekilmesiyle yalnız kalmışlar ve Irak'taki İngiliz hâkimiyet bölgesine doğru göç etmişlerdir. Bu göç esnasında hastalık, soğuk, yeterli beslenememe ve eşkıya saldırıları gibi nedenlerden dolayı birçok Asuri yaşamını yitirmiştir. Bu olay Asuriler tarafından Osmanlı Devleti tarafından onlara yapılan “*sistemik bir soykırım*” olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Fakat savaş öncesi ve savaş sonrasında tarafsız otoriteler tarafından verilen nüfus istatistikleri Asurilerin savaşta iddia ettikleri kadar can kaybına uğramadıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca Asurilerin savaş sırasında yaşadıkları olaylar savaşa taraf tüm devletler tarafından yaşanan savaşın getirmiş olduğu tabii olaylardır. Osmanlı Devleti, sistemik ve planlı bir şekilde Asurilere göç politikası uygulamamıştır.

Göç ederek İngilizlere sığınan Asuriler savaşta İngilizlerin Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü mücadelede İngilizlerin menfaatine uygun işler yapmışlardır. Göçler

sonucunda Irak'ta Bakuba Mülteci Kampı'na yerleştirilen Asuriler, daha sonra maliyetlerinin artması ile İngilizler tarafından istihdam edilmeye başlamıştır. Demiryollarında, çiftliklerde çalışan Asurilerin çoğunluğu İngilizler tarafından Irak'ta kurulan Irak Levileri adlı askeri birliği oluşturmuş ve Irak'ta İngiliz çıkarları için çalışmışlardır. Daha sonraları Asuri Levileri olarak anılacak olan bu birlikler Irak'ta İngilizler için ucuz birer paralı asker vazifesi görmüş ve yerel halka karşı bir güç olarak kullanılmışlardır.

Asurilerin Irak'ta İngiliz destekli bir orduda görev almaları yerel halk arasından tepkilere neden olmuştur. Bu durum Irak'ın bağımsızlığını kazanması ile daha artmıştır. Artık Irak'ta yaşanan sorunların merkezi olarak görülen Asuriler için Irak güvensiz bir yer olmaya başlamıştır. Bu nedenden ötürü Asuriler İngiliz Hükümeti'ne ve Milletler Cemiyeti'ne başvurular yapmışlardır. Bu başvurular sonucunda Asuriler için Irak dışında farklı ülkelerde yerleşim yerleri aranmıştır. Bu amaçla “Asuri Yerleşim Komitesi” adında bir komisyon kurulmuş ve bu komisyon Brezilya, İngiliz Guyanası, Afrika, Avustralya ve Asya'da yer alan bazı ülkelere çalışmalar yaparak Asurilerin yerleştirileceği en uygun yerler bulmaya çalışmıştır. Fakat yapılan tüm bu çalışmalar sonuçsuz kalmış ve Asuriler için Fransız hakimiyeti altındaki Suriye'de bir yerleşim yeri kurulmasına karar verilmiştir. Bu amaçla Ghab bölgesi belirlenmiş, tüm hazırlıklar yapılmış fakat plan başarısız olmuştur. Bu kez de Asuriler için geçici yerleşim bölgesi olarak düşünülen Habur'da kalıcı bir yerleşim yeri kurulmasına karar verilmiştir. Bu amaçla Irak'tan buraya 10 bin Asuri getirilmiştir. Fakat daha sonra bu plandan da vazgeçilmesi ile Asurilerin Irak Devleti'nde kalarak buranın bir vatandaşı olmasına karar verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecine girdiği XIX. yüzyıldan başlayarak, XX. yüzyılın ilk yarısında bir İngiliz politikası olarak ortaya sürülen Asurilerin tarihine dair projeksiyonel bir bakışla bu çalışmanın kapsamı çizilmiştir. İngilizlerin bağımsız bir devlet kurdurmak vaatleriyle aldattıkları Asuriler, ülkelere ihanet ederek Türk veya Müslümanlara karşı tedhiş eylemlerinde bulunmuşlardır. Üstelik İngilizler tarafından yüz üstü bırakılınca Osmanlı Devleti'nin kendilerini “soykırıma” tabi tutulduklarını iddia etmişlerdir. İşte bu tez çalışması Asurilerin tıpkı Ermeni meselesinde olduğu gibi asılsız iddialarına İngiliz belgelerine dayanarak bilimsel bir cevap vermek amacıyla yazılmıştır. Konunun önemi de burada kendini göstermektedir. Zira Türk Tarih yazımında konuyla ilgili herhangi bir müstakil araştırmanın yapılmaması, Asurilerin

asılsız iddialarının Dünya kamuoyundaki muzır etkilerinin yayılmasını önlemesi bakımından ehemmiyet kesp etmektedir.

ANAHTAR KELİMELEK

Asuri, Hakkâri, Irak, İngiltere, Mar Şimun, Milletler Cemiyeti, Musul, Suriye.

ASSYRIANS AS A BRITISH POLICY IN THE FIRST HALF OF XX. CENTURY

Caner AYDEYER

Department of History, 2022

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. İsa KALAYCI

ABSTRACT

There are many debates about the origin of the Assyrians, one of the oldest communities of Mesopotamia. Some see them as a continuation of the ancient Assyrian Empire, while others see them as a continuation of the Arameans. This community, which is a member of the Christian religion, has been divided into different religious sects such as Chaldean, Nestorian, Syriac and Jacobite.

This people living in Northern Iraq, Iran and Anatolia around Van and Hakkâri has been under the domination of many different states for centuries. In the end, they continued their lives in peace with the Muslims in the regions where they lived until the beginning of the First World War. However, since the middle of the 19th century, missionaries who came to the region began to provoke them both against their Muslim neighbors and against the Ottoman Empire, to which they were affiliated. This nation, which was free in its religions and languages until then, started to run in different dreams.

With the outbreak of the First World War, the Assyrians, who first cooperated with the Russians against the Ottoman Empire, were left alone in the war with the withdrawal of the Russians from the war and had to migrate south to the British domination region in Iraq. During this migration, many Assyrians lost their lives due to reasons such as disease, cold, insufficient nutrition and bandit attacks. This event was tried to be shown as a systematic genocide committed by the Assyrians by the Ottoman Empire. However, the population statistics given by neutral authorities before and after the war revealed that the Assyrians did not lose their lives as much as they claimed in the war. In addition, the events experienced by the Assyrians during the war are natural events brought by the war experienced by all the states party to the war. The Ottoman Empire did not apply a systematic and planned immigration policy to the Assyrians.

The Assyrians, who immigrated and took refuge in the British, did useful things for the British in the struggle of the British against the Ottoman Empire in the war. As a result of their migration, the Assyrians, who were placed in the Baquba Refugee Camp in Iraq, started to be employed by the British after their costs increased. The majority of the Assyrians working on the railways and on the farms worked for the British interests in Iraq by forming a military unit called Iraqi Levies, which was established by the British in Iraq. These units, which would later be known as Assyrian Levies, served as cheap mercenaries for the British in Iraq and were used as a force against the local people.

The fact that the Assyrians took part in a British-backed army in Iraq caused reactions among the local people. This situation increased with the independence of Iraq. Iraq was becoming an unsafe place for the Assyrians, who were now seen as the center of the problems in Iraq. For this reason, the Assyrians applied to the British Government and the League of Nations. As a result of these applications, settlements were sought for Assyrians in different continents and countries other than Iraq. For this purpose, a commission called the Assyrian Settlement Committee was established and this commission tried to find the most suitable place for the Assyrians to settle by working in some countries in Brazil, British Guiana, Africa, Australia and Asia. However, all these efforts were inconclusive and it was decided to establish a settlement for the Assyrians in Syria under French Domination. For this purpose, the Ghab region was determined, all preparations were made, but the plan failed. This time, it was decided to establish a permanent settlement in Habur, which was considered as a temporary settlement for the Assyrians. For this purpose, 10 thousand Assyrians came here from Iraq. However, after this plan was abandoned, it was decided that the Assyrians would remain in the Iraqi State and become a citizen of this place.

The XIX. century, when the Ottoman Empire entered the process of collapse starting from the in the first half of the XX. century, the scope of this study is drawn with a projection view on the history of Assyrians, which was put forward as a British policy. The Assyrians, whom the British deceived with the promise of establishing an independent state, betrayed their own country and carried out acts of violence against Turks and Muslims. Moreover, they claimed that they were subjected to "genocide" by the Ottoman Empire when they were let down by the British. This thesis was written in order to give a scientific answer to the baseless claims of the Assyrians, just like the Armenian issue, based on British documents. The importance of the subject also shows itself here. Because the absence of any independent research on the subject in Turkish historiography is of great importance in terms of preventing the unfounded claims of the Assyrians from spreading in the world public opinion.

KEY WORDS

Assyrians, Hakkâri, Iraq, England, Mar Shimun, Mosul, League of Nations, Syria,

KISALTMALAR

ACASR.	: American Committee for Armenian and Syrian Relief (Amerikan Ermeni ve Süryani Yardım Komitesi)
BCA.	: Başkanlık Cumhuriyet Arşivi
B.G.H.	: British General Hospital (İngiliz Genel Hastanesi)
BOA.	: Başkanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
C.C.S.	: Casualty Cleaning Station (Temizlik İstasyonu)
Çev.	: Çeviren
E.T.	: Erişim Tarihi
Ed.	: Editör
FO	: Foreign Office (Dışişleri Bakanlığı)
G.C.O. in C.	: General Office Commanding in Chief (Başkomutanlık Genel Müdürlüğü)
G.O.C.	: General Office Commanding (Genel Büro Komutanlığı)
H.G.M.	: Her Majesty Government (Majesteleri Hükümeti)
I.G.H.	: Indian General Hospital (Hindistan Genel Hastanesi)
IOR.	: Indian Office Record (Hindistan Bakanlığı Kayıtları)
M.B.E	: Member of the Most Excellent Order of the British Empire (İngiltere Hükümeti Üstün Hizmet Üyesi)
NARA	: The National Archives and Records Administration (Ulusal Arşiv ve Kayıt Müdürlüğü)
RAF	: Royal Air Force (Kraliyet Hava Kuvvetleri)
Rev.	: Reverand (Rahip)
s.	: sayfa
WO	: War Office (Savaş Bakanlığı)

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iv
KISALTMALAR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	x
HARİTALAR	x
ŞEKİLLER	x
GİRİŞ	1
I. Kaynaklar ve Yöntem	3
II. Etnik Olarak Asuriler.....	6
III. Asurilerde Mezhepsel Ayrım	8
i. Nasturîlik.....	9
ii. Keldânîlik.....	10
iii. Süryanîlik.....	11
iv. Yakubîlik.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE ASURİLER

1.1. Osmanlı Millet Sisteminde Asuriler	14
1.1.1. Osmanlı Devleti'ndeki Asurilerinin Yaşam Alanları.....	15
1.1.2. Asurilerin Nüfusu.....	18
1.2. Batılı Devletlerin Asuriler Üzerindeki Misyonerlik Faaliyetleri	31
1.2.1. Amerikan Misyonu	32
1.2.2. İngiliz Misyonu	33
1.2.3. Rus Misyonu	35
1.2.4. Fransız Misyonu.....	37
1.3. Osmanlı Devleti'nde Asuri-Kürt İlişkileri	38
1.3.1. Kürt-Asuri Çatışmaları ve Bedirhan Bey Olayı.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞI'NDAN LOZAN GÖRÜŞMELERİNE ASURİLER

2.1. I. Dünya Savaşı'nda Asuri-Rus ilişkileri	48
2.2. I. Dünya Savaşı'nda Asuri-İngiliz ilişkileri	52
2.3. Asurilerin Osmanlı Devleti'ne Karşı Savaş İlan Etmeleri.....	54
2.4. Asuriler ile Türk Birlikleri Arasındaki Çatışmalar	57
2.5. Asurilerin İran'a Göçü.....	60
2.6. Urmiye'de Türklere Karşı Asur Birliğinin Oluşturulması	63
2.7. Asurilerin Urmiye'den Hemedan'a Göç Etmesi.....	64
2.8. Irak İngiliz Bölgesindeki Asuri Ordusunun Urmiye'ye Nakli	68
2.9. Paris Barış Konferansı ve Asuriler	69
2.9.1. Asuriler 'in Paris Barış Konferansı'nda İngiltere'den Talepleri	75
2.10. Sevr Antlaşmasında Asuriler.....	83
2.11. Asurilere Yapılan Mali Yardımlar	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LOZAN ANTLAŞMASI VE SONRASINDA ASURİLER'İN DURUMLARI

3.1. Lozan Barış Konferansı ve Asuriler	93
3.1.1. Lozan Tutanaklarında Asuriler	96
3.1.2. Lozan Konferansı'nda Asurilerin Talepleri	98
3.2. Bakuba Mülteci Kampı ve Asuriler	107
3.2.1. Kampın genel yapısı.....	112
3.2.2. Sağlık işleri	116
3.2.3. Kampta Mültecilerin Çalışması	117
3.3. Bakuba Mülteci Kampındaki Asuriler'in Yurtlarına Geri Gönderilmeleri İçin Yapılan Çalışmalar	118
3.4. Musul Meselesi ve Asuriler	122
3.5. Irak Levileri ve Irak Asurileri.....	141
3.5.1. Arab ve Kürt Levileri: Etnikleştirme ve Disiplin.....	141
3.5.1.1. Levilerin Organizasyon	149
3.5.2. Irak Asuri Levileri.....	152
3.6. Musul ve Kerkük Olayları ve Asuriler	156

3.7. Irak Asurilerinin Durumu	160
3.7.1. Irak'ta Asuri Ayaklanması	171

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MİLLETLER CEMİYETİ VE ASURİLER İÇİN YAPILAN YERLEŞİM PLANLARI

4.1. Milletler Cemiyeti'nde Asuri Meselesi	180
4.2. Irak Asurileri' ne Yönelik Yerleşim Planları	181
4.2.1. Habur Geçici Yerleşim Planı	188
4.2.2. Brezilya Planları	190
4.2.2.1. Brezilya'daki Asurilerin Yerleşimine İlişkin Önerileri İncelemek Üzere Atanan Komisyon ve Raporu	195
4.2.3. İngiliz Guyanası Planı	203
4.2.3.1. İngiliz Guyanası'nın Rupununi Bölgesi'ndeki Asur Yerleşimi Olanaklarına Hakkında Rapor	207
4.2.4. Asurilerin Yerleştirilmesi için Fransız Hükümeti ile Yapılan Görüşmeler ve Ghab Bölgesi Yerleşim planı	211
4.2.4.1. Ghab Bölgesi Yerleşim Planı	212
4.2.4.1.1. Kalıcı Yerleşimin Yerinin Kurulması	221
4.2.4.1.2. Yerleşimin Finansmanı	222
4.2.5. Yukarı Habur'da Kalıcı Yerleşim Planları	225
4.2.6. İngiltere'nin Asurilere Yurt Bulma Çabaları	231
SONUÇ.....	238
KAYNAKÇA	244
DİZİN	254
EKLER.....	256

TABLÖLAR

Tablo 1. Osmanlı Devleti'ndeki Asuri Nufusu (1888-89)	22
Tablo 2. Henry Trotter'a Göre 1880 yılında Osmanlı Devleti'ndeki Asuri Nüfusu.	23
Tablo 3. Dr. Shedd' Göre Osmanlı Devleti'nde Yaşayan Yarı Bağımsız Asuri Aşiretler ve Nüfusları	24
Tablo 4. Shedd' e Göre Osmanlı Devleti'nde Yaşayan Asuriler ve Nüfusları	25
Tablo 5. Dr. Shedd' e Göre İran'da Yaşayan Asuriler ve Nüfusları	26
Tablo 6. Nasturîlerin 1901 Yılı Nüfus Oranları	27
Tablo 7. Keldânîlerin 1901 Yılı Nüfus Oranları	27
Tablo 8. American Committee for Armenian and Syrian Relief for Persia Tarafından Kasım 1915 Tarihinden Eylül 1916 Tarihine Kadar Asuriler İçin Yapılan Yardımlar.	88
Tablo 9. 1916 Tarihinden 31 Mart 1916 Tarihe Kadar Olan Sürede Urmiye Yardım Komitesi Tarafından Yapılan Harcamalar	89
Tablo 10. Bakuba Mülteci Kampında Kalanların Nüfus Verileri	114
Tablo 11. 1 Ekim 1918 Tarihinden 1 Ekim 1919 Tarihine Kadar Geçen Bir Yıllık Süre de Kampta Kalan Toplam Kişi Sayısı	115
Tablo 12. Musul Vilayeti Merkez Nüfusu	131
Tablo 13. Musul Livası Nüfusu	132
Tablo 14. 1929 Yılı İtibari ile Musul Vilayeti 'ne Yerleştirilmiş Olan Asuriler	137
Tablo 15. 1929 Yılı İtibari ile Erbil Kazası'na Yerleştirilmiş Olan Asuriler	140
Tablo 16. Brezilya' da Yerleşimciler Tarafından Yetiştirilebilecek Ürünler ve Bu Ürünlerin Fiyatları	201
Tablo 17. Yerleşimcilerin Kendi Ev İhtiyaçlarını Üretebilecekleri Ürünler ve Bu Ürünlerin Yetiştirmeleri İçin Gereken Süreler	201
Tablo 18. Irak'taki Asurilerin Suriye'ye Yerleştirilmelerinde Yapılacak Harcamalar	224

HARİTALAR

Harita 1. Asurilerin İran'a Göçü	61
Harita 2. Asurilerin Hemedan'a Göçü	65
Harita 3. Asurilerin Bakuba'ya Göçü	67
Harita 4. Asurilerin Brezilya'da Yerleştirilmeleri için Düşünülen Bölge	191
Harita 5. İngilizler tarafından Asurilerin Yerleştirilmesi İçin Düşünülen Yerlerden Birisi Olan Kıbrıs Adası	234

ŞEKİLLER

Şekil 1. Paris barış Konferansına katılan Asuri Temsilciler	71
Şekil 2. Bakuba Mülteci Kampı	108
Şekil 3. Bakuba Mülteci Kampı Yerleşim Planı	113
Şekil 4. 1935 yılında Habur'da İnşa Edilen Bir Asuri Köyü	188

Şekil 5. Kanada’da Yayın Yapan Edmonton Journal Adlı Gazete Tarafından	
Asurilerin İngiliz Guyanası’na Gönderilecek Olmalarını Tasvir Eden Resim ...	204
Şekil 6. I. Dünya Savaşı Öncesinde ve Sonrasında Asurilerin Yerleştiği Bölgeler.	216
Şekil 7. Asuriler için Habur Bölgesinde Ayrılan Alanlar	217
Şekil 8.Habur Bölgesinde Asuriler İçin Kurulan Köyler	231

GİRİŞ

XIX. yüzyıl ortalarından günümüze kadar yurt içinde ve özellikle yurt dışında yoğun lobicilik faaliyetleri ile Modern Asuriler dünya sahnesinde yer almaya çalışmaktadır. Asuriler, I. Dünya Savaşı'nda bağımsız bir devlet kurma emeliyle Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmışlardır. Lakin savaşın olağanüstü şartlarında ağır kayıplar vererek göç etmek zorunda kalmışlardır. İngilizlerin kendi çıkarları için kullandıkları Asuriler, yaşadıkları trajik olayları sistematik bir soykırım olarak lanse edebilmek için Batı dünyasında kamuoyu oluşturma eğilimine girmişlerdir. Bu amaçla yurt dışında basın-yayın ve kurdukları internet siteleri yoluyla yoğun çalışmalar yapmaya devam etmektedirler. Ayrıca sözde Asuri soykırımın sözde Ermeni soykırımı gibi dünya kamuoyunda tartışılması için bulundukları ülkelerde yoğun diaspora faaliyetleri yürütmektedirler. Bu faaliyetler neticesinde Avrupa'da ve Amerika'da değişik ülke ve bölgelerde sözde Asuri soykırımı anma günü düzenlemektedirler. Bu araştırmanın hedeflerinden biri; tarihi hadiselerin herhangi bir ideolojiye kurban edilmeden tüm gerçekliğiyle ortaya konmasıdır. Aksi taktirde yaklaşık yüz yıldır Asurilerin Batı kamuoyunda oluşturdıkları tezviratlar, telafisi mümkün olmayacak sonuçlar doğurabileceği gibi bilimsel bakış açısını politik söylemlerle kirletebilir.

Tarih literatüründe Asurlar bir eskiçağ kavmi olarak düşünülmektedir. Fakat XIX. yüzyıla gelindiğinde yeniden, Asuriler denilen bir ulusun varlığından bahsedilmeye başlanmıştır. Bu kadim ulus batılı devletlerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Hristiyanlığa mensup olan bu halk, mezhepsel olarak Keldânî, Nasturî, Süryani ve Yakubî olarak dört ayrı mezhebe ayrılmıştır. Bu mezhepler Hristiyanlığa, Hz. İsa ve Hz. Meryem'e olan bakış açılarından ve onlara atfettikleri kutsiyetten dolayı hermenötik bir farklılığa düşmüşlerdir.¹

Asuriler XIX. yüzyıla kadar doğu Hristiyanlığının kadim toplumunu temsil ediyorlardı. Batılı devletlerin Osmanlı Devleti'nde başlattıkları misyonerlik faaliyetleri sonucunda bölgeye gelen İngilizler ve Amerikalılar bu kadim halk ile özel olarak ilgilenmişlerdir. XIX. yüzyıla kadar Doğu Hristiyanları olarak mezhepsel inanışlarına göre (Nasturîlik, Keldânîlik, Süryanilik, Yakubîlik) isimlendirilen bu insanlar, misyonerlerin özellikle de İngilizlerin etkisiyle Asuriler olarak etnik bir

¹ <https://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/religion-christian-chaldean.htm>, E.T. 14.06.2022

topluma dönüştürülmeye çalışılmıştır. XIX. yüzyıl ortalarından itibaren de uluslararası ortamlarda “Asuri milleti” şeklinde lanse edilmişlerdir.²

Asuriler, Osmanlı topraklarında Doğu ve Güney Doğu Anadolu’nun yanı sıra Irak’ın kuzeyinde ve ayrıca İran’ın batısında yaşamışlardır. Yaşam alanlarına göre dağlı ve ovalı olarak ikiye ayrılmışlardır. Yönetimsel olarak patriklerine bağlı, zaman zaman da yarı bağımsız bir hayat sürdürmüşleridir. Yaşadıkları bölgeler Van Gölü’nden başlayıp İran’da yer alan Urmiye Gölü’ne kadar uzanan coğrafyayı kapsamaktadır.³ Osmanlı Devleti’nin 1910 yılına kadar yaptığı nüfus sayımlarında Asurilerin demografisiyle ilgili yeterli veriye ulaşamamıştır.⁴ Bu eksiklik bölgede görev yapan konsolosların veya misyonerlerin vermiş olduğu bilgilerle giderilmeye çalışılmıştır. Ancak aktarılan bilgiler arasında büyük farkların veya çarpıtmaların olduğu söylenebilir.

Osmanlı Devleti’ne bağlı olarak yüzyıllarca yaşamlarına devam eden Asuriler I. Dünya Savaşı’na giden yolda sürekli batılı devletlerin propagandalarına maruz kalmışlardır. Nihayetinde savaş başladığında verilen vaatlere inanarak İtilaf Devletleri yanında Rusya’nın desteği ile Osmanlı Devleti’ne karşı savaş ilan etmişleridir. 1917 yılında Rusların savaştan çekilmesiyle hayatları kökten değişime uğramıştır. Bu sefer de Asurilerin hamiliğine İngilizler soyunmuştur.

İngilizler 1918 yılından başlayarak hem Osmanlı Devleti ile I. Dünya Savaşı’nda olan mücadelelerinde hem de savaştan sonra Musul meselesinin çözümüne kadar geçen sürede Asurileri Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı bir koz olarak kullanmaktan çekinmemiştir. İngilizler Musul meselesinin çözümünden sonraki dönemde ise Irak’ı dizayn etmek ve Irak’taki İngiliz çıkarlarının korunması için Asurileri kullanmışlardır.

İngilizler ile Osmanlı Devleti’ne karşı savaştan Asuriler savaşta çok sayıda kayıp vermişlerdir. Bu kayıpların daha da artmasını önlemek ve hayatta kalmak için Irak’ın İngiliz hakimiyeti altındaki bölgelerine göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu göçler sırasında olumsuz hava şartları, yetersiz beslenme, salgın hastalıklar sonucunda birçok Asuri hayatını kaybetmiştir. Fakat tüm olumsuzluklara rağmen Asuriler savaş

² <https://gedsh.bethmardutho.org/entry/Assyrians.>, E.T. 14.06.2022

³ <http://www.aina.org/brief.html>., E.T.10.06.2022

⁴ Stanford J. Shaw, “Ottoman Census System and Population, 1831-1914” *International Journal Of Middle East Studies*, Vol. 9, No. 3. 1978, ss.325-338, s. 335.

sonuna dair bir besledikleri umutlarını yitirmemişlerdir. Bu umut kendi yurtlarında bağımsız bir devlete sahip olacaklarına dair onlara verilen sözlerle ayakta tutulmaya çalışılıyordu. Çünkü Asurilere göre batılı devletler özellikle İngilizler onlara Osmanlı Devleti'ne karşı yanlarında yer almaları karşılığında bağımsız bir devlet kurduracaklarına dair söz vermişlerdi. Bu vaade güvenerek yıllarca zor koşullar altında mülteci kamplarında yaşamak zorunda kalmışlardır. Ancak Asurilerin umutları savaş sonucunda yapılan barış görüşmelerinde teker teker sönmeye başladı. Paris Barış Görüşmelerinde başlayan hayal kırıklıkları Lozan görüşmeleri ile devam etti. Sonunda Milletler Cemiyeti'nin, Türkiye-İngiltere arasındaki Musul Sorununun çözümünde vermiş olduğu karar ile Asurilerin bağımsız veya otonom bir devlete kavuşmaları umudu son bulmuştur.

Kendi yurtlarına dönmede umutları tükenen Asuriler artık Irak'ta İngiltere'nin himayesi altında asker olarak hizmet etmeye başladılar. Fakat bu durum Irak Devleti'nin İngiliz manda yönetimi tarafından yönetilmeye başlaması ve daha sonra bağımsızlığı kazanması ile değişime uğramıştır. Irak'ta İngilizlere asker olarak hizmet eden Asurilerin durumu Irak halkı arasında rahatsızlık yaratmaya başlamıştı. Yerel halk ile Asuriler arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Bu durum rahatsızlığın günden güne daha da artmasına neden olmuştur. Bundan dolayı İngiliz Hükümeti ve MC, Asurilere yeni bir yerleşim yeri bulma konusundan çalışmalara başladılar. Bu çalışmalar sırasında Irak'ta bir bölge oluşturulmasından, Suriye'de yeni bir yerleşim yeri oluşturulması, deniz aşırı ülke ve kıtalarda yeni toprak tesis edilmesi gibi birçok alternatif değerlendirilmiş ve bu konuda araştırmalar yapılmıştır. En nihayetinde uygun bir yer tespiti yapılamamış ve bir kısım Asuri, Fransız Mandası altındaki Suriye topraklarına gönderilirken çoğunluğun Irak'ta kalarak topluma entegre edilmesine karar verilmiştir.

I. Kaynaklar ve Yöntem

Çalışma için veriler toplanırken özellikle İngiliz Ulusal Arşivi'ndeki kaynaklardan yararlanmaya özen gösterilmiştir. I. Dünya Savaşı ve sonrasında İngilizler tarafından Asuriler hakkında birçok kayıt tutulmuştur. Araştırma yapılırken bu kaynaklardan temin edilenler çalışmada kullanıldı. Bunlar içerisinde Dış İşleri Bakanlığına ait belgelerde Asurilere ait birçok bilgi vardır. Ayrıca Savaş Ofisine, Hava Kuvvetlerine, Koloniler Ofisine ve Parlamentoya ait belgelerde de Asurilere dair bilgiler bulunmaktaydı. Arşivden temin edilen bu bölgeler klasörler halindedir. Bu

klasörlerde çok sayıda sayfadan oluşan raporların yanı sıra karşılıklı gönderilen telgraf yazışmaları, istihbarat raporları gibi dokümanlar yer almaktadır. Bu tür farklı kaynak türlerinin aynı klasör içinde arşivlenmesi, bir klasörde çok sayıda sayfadan oluşan belgenin yer almasına neden olmuştur. Çalışmada arşivden temin edilebilen farklı birimlere ait klasörler halindeki belgelerden yararlanılmıştır. Fakat İngiliz Ulusal Arşivi'ndeki belgelerin bazılarını maalesef ulaşamamıştır.

I. Dünya Savaşı sonrasında Asurilerin durumu (özellikle onlar için yeni bir yurt bulunması) hakkındaki bilgiler için Milletler Cemiyeti Arşivi'nden yararlanılmıştır. Lozan Barış Konferansı ile başlayan Milletler Cemiyeti sürecinde Asuri sorunları da tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle Musul meselesinin çözülmesinden sonraki dönemde Asuriler sorunu sık sık Milletler Cemiyeti'nde yer bulmuştur. Bu yüzden Milletler Cemiyeti'ne ait belgelerde Asurilere ait bilgiler yer almaktadır. Bu belgelerde çalışmanın ilgili kısımlarında kullanılmıştır.

Yabancı arşiv kaynaklarının yanı sıra Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Asuriler ile ilgili olan belgelerin transkripsiyonu yapılarak çalışmada kullanılmıştır. Bu arşiv belgelerinde yer alan bilgiler genellikle I. Dünya Savaşı öncesini kapsamaktadır. Çalışmada kullanılan diğer bir arşiv kaynağı ise Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'dir. Buradan temin edilen belgeler ise daha çok I. Dünya Savaşı sonrası döneme aittir.

Çalışmada arşiv belgelerinin yanı sıra konu hakkında yazılmış kitap, makale ve hatıratlardan yararlanılmıştır. Kullanılan kitapların çoğunluğunu yabancı kaynaklar oluşturmaktadır.

Asuriler hakkında yazılmış olan kapsamlı Türkçe kaynakların sayısı oldukça azdır. Var olan kaynaklar ise konuyu ayrıntılı bir şekilde ele almamıştır. Bu konuda yazılan en ayrıntılı eserler Bülent Özdemir'in "*Geçmişten Günümüze Asur Sorunu*" kitabı ve Salahi Sonyel'in "*The Assyrian of Turkey Victims of Major Power Policy*" dir. Konu hakkında bazı tezler vardır. Bunlardan en önemlisi Deniz Bayburt tarafından hazırlanmış olan "*Türk Tarihi'nde Süryaniler (1980-1938)*" başlıklı doktora tezdır. Literatüre kattığı bilgiler açısından önemli bir çalışmadır. Bu çalışmanın haricinde de bazı çalışmalar olmasına rağmen bu eserler daha çok I. Dünya Savaşı ile sınırlı kalmışlardır veya kültürel ve sosyal boyutta incelemişlerdir. Asuriler ile ilgili yazılan kaynaklar genellikle yabancı olup bu kaynaklara ulaşmak oldukça zor olmuştur.

Çalışmamızda İngiliz Hükümeti'nin Irak'ta görevlendirdiği dini, askeri ve siyasi görevlilerin bölgede bulundukları süre boyunca tanık oldukları olaylara yer verdikleri hatıralardan da yararlanılmıştır. Dr. Wigram, Cantenbury Kilisesi tarafından Doğu Asur Kilisesi misyonu görevi için bölgeye gönderilmiştir. Bölgede Bulunduğu zaman zarfında Asuriler, Kürtler ve bölgedeki Müslüman Hristiyan ilişkilerini gözlemleyerek hatıratlarında yer vermiştir. General Herbert Henry Austin, İngiliz Ordusunda görev almış ve Hindistan genel Kurmay Başkanlığı yapmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Bakuba Mülteci Kampı'na yerleştirilen Asurilerin organizasyonunda görev almıştır. Bu dönem tanık olduğu olaylara “*Bakuba Refugee Camp*” adlı eserinde yer vermiştir. Bunlar gibi bazı siyasi, askeri ve dini görevlilerin hatıratları da çalışma yapılırken göz önünde tutulmuştur. Hatıratların yanı sıra yabancı dilde yazılmış birçok eserden de çalışmada yararlanılmıştır.

Yusuf Malek tarafından yazılan “*The British Betrayal of Assyrians*” adlı çalışmada, yazar I. Dünya Savaşı'ndan itibaren başlayarak Asurilerin yaşadıkları olayları vermektedir. Kitabın başlığından da anlaşılacağı üzere Asurilere İngilizlerin nasıl ihanet ettiklerini safhalar halinde atması bakımından öneli bir kaynaktır.

Ronald S. Satafford Asuriler üzerine birçok çalışma yapmış, bir İngiliz Askeri görevlidir. Yazdığı eserlerde anlattığı olayların birçoğuna kendisinin tanıklık etmesi açısından önemlidir. Asuriler üzerine yazdığı en önemli eseri “*The Tragedy of Assyrians*”’dır. Eserinden I. Dünya Savaşı'ndan başlayarak 1930 yıllara kadar Irak'ta Asurilerin yaşadıkları olaylara değinmiştir.

Asuriler konusu hakkında yabancı ülkelerde yazılan kitaplarda karşılaşılan en önemli nokta, genellikle Türkler tarafından Asurilere katliam yapıldığı iddialarıdır. “*Lest We Perish: A Forgotten Holocaust, The Extermination of the Christian Assyrians in Turkey and Persia*” adlı eserbuna en güzel örnektir. Eserde XIX. yüzyıldan başlanarak I. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde Asuriler hakkında bilgiler vermiştir. Fakat kitapta verilen bilgilerin bazıları tarafsız değildir. Çünkü Asurilerin maruz kaldığı bazı olumsuz olayları onlara karşı yapılmış bir katliam olarak gösterilmeye çalışılmıştır. David Gaunt, Naures Atto ve Soner O. Editörlüğünde hazırlanan “*Let Them Not Return, Sayfo- The Genocide against the Assyrian, Syriac and Chaldean in the Ottoman Empire*” adlı kitap başlığından da anlaşılacağı üzere katliam iddiaları üzerine yazılmış bir kitaptır. Yine aynı amaçla yazılmış diğer bir kitap

ise Joseph Yacoub tarafında kaleme alınan “*Year of the Sword, The Assyrian Christian Genocide*”dır.

Yukarıda bahsedilen eserlerin yanı sıra Robert Vernon Joseph Young tarafında doktora tezi olarak hazırlanan “*The History of the Iraq Levies 1915-1932*” adlı eser Irak’ta kurulan Asuri Levi birlikleri hakkında değerli bilgiler vermektedir.

II. Etnik Olarak Asuriler

Bugün kendilerini kadim bir medeniyetin devamı olarak gören Asuriler, geçmişlerinin Asurlara dayandığını iddia etmektedirler. Etnik olarak Asuriler olarak anılan bu toplum dini olarak birden fazla mezhebe bölünmüştür. Bu bölünmeden dolayı Asurilerin gerçekte iddia ettikleri gibi kadim bir ırkın devamı yoksa bir proje olarak ortaya çıkan bir millet mi oldukları konusunda çeşitli tartışmalar devam edip gitmektedir.

Hanish’ e göre Bugün Irak topraklarında yaşayan Asuriler; Asuri, Süryani, Keldânî gibi farklı gruplara ayrılmasına rağmen aynı dili konuşan bir toplulukturlar. Bu toplulukların gerçek kimliği ile ilgili değişik tartışmalar vardır. Bazı yazarlar Asurilerin, Süryanilerin Keldânîlerin ve Nasturîlerin aynı topluluğa ait olduklarını savunurken, bazı yazarlar bunların ayrı birer toplum olduğunu iddia etmektedir. Bu gruplarda bu konu hakkında kendi aralarında ihtilaflar yaşamaktadırlar. Bunlardan bazıları kendilerinin tek gerçek toplum olduğunu savunarak diğer topluluk isimlendirilmelerinin topluluğun dağıtılması için bulunduğunu savunmaktadırlar.⁵

Rosie Llewellyn Jones, Modern Asurilerin Mesih’in ölümünden sonraki yüzyılda Hristiyanlığa geçen ve topluca Doğu kilisesi olarak bilinen mezhebe mensup birkaç yakın doğu haklarından biri olduklarını ve bu kiliseye ait olan bu grubun doktorinsel farklılıklar nedeniyle kendi içlerinde farklı gruplara ayrıldıklarını söylemektedir. Fakat Asurilerin, bu grupların aksine Osmanlı İmparatorluğu’nun güney doğusunda Van Gölü ile Urmiye Gölü arasında yerleşmiş eski Asur Krallığının parçası olan homojen bir grup olarak yaşamlarını sürdürdüklerini belirtmiştir. Ayrıca dağlık Türk bölgesi olan Hakkâri’nin bu toplumun karargâhı olduğunu ve bu bölgede yarı özerk bir statüde yaşadıklarını söylemiştir. Ancak bölgede yaşayan diğer etnik gruplardan dolayı burada yaşam oldukça zordu. Hristiyan olmayan diğer gruplar ile

⁵ Shak Hanish, “The Chaldean Assyrian Syriac People of Iraq: An Ethnic Identity Problem”, *Digest of Middle East Studies*, Spring 2008, S. 32-74, s.32

Asuriler arasında zaman zaman çatışmalar yaşanmakta ve bu gruplar birbirlerinin yaşadığı köylere saldırmaktaydılar. Bölge coğrafi şartları nedeni ile tarıma elverişli olmadığından burada yaşayan Asurilerin temel geçim kaynağını küçükbaş hayvancılık oluşturmaktaydı. Urmiye bölgesinde yaşayan Asuriler için ise yaşam daha kolaydı. Burası geniş ovaların yer aldığı bir bölge olup, köyler bahçeler ve üzüm bağları ile çevriliydi. Burada yaşayan halk tarımla uğraşırdı. İnsanlar ibadetlerini inşa ettikleri taş mabetlerde yapardı. Mabetlerini, Kürtlere karşı koruyabilmek için yerleşim birimlerini bu mabetlerin yanına yapmışlardı. Tüm Asuri nüfusunun yaklaşık üçte ikisi Osmanlı topraklarında yaşarken geriye kalan üçte birlik kısım ise İran'da yaşıyordu. Toplam Asuri nüfusunun 100 bin ile 150 bin arasında olduğu tahmin edilmekteydi.⁶

Stafford, Asurilerin MÖ. Son bin yılda başkenti Ninova olan Asur imparatorluğunun hayatta kalan kalıntıları mı yoksa MS. 200'den beri ortaya çıkan Doğu Hristiyan kilisesinin bir parçası mı oldukları konusunda birçok tartışmaların olduğunu söylemektedir. Bu tartışmalara rağmen Asuriler, Asur İmparatorluğu'ndan kalan saf kalıntılar olmasalar da Asur soyundan bir şeyler bulundurmalarının daha olası olduğunu vurgulamıştır. Ancak buradaki asıl önemli olan nokta Asurilerin kendileri nasıl konumlandıkları olduğunu belirtmiştir.⁷

Asuri yazarlardan bazıları, Asuri kimliğini veya etnik kökenini gerçek olarak kabul eder. Bu yazarlar, Irak ve komşu ülkelerdeki Keldânîler, Süryaniler ve tüm Hristiyanların Asuri olduğuna inanarak, bu gruplara bir Asuri kimliği dayatmaya çalışmaktadırlar. Asuriler ayrıca, kuzey Irak'taki Keldânî kasabaları ve köylerinin eski Asur başkenti (Musul) olan Ninova'ya yakın olması nedeniyle Asurlu olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Bazı Asur yazarları, Asur saltanatı Keldânîlerden çok daha uzun olduğu için, Aramice konuşanların Asurlular olduğunu iddia ederler. Bu fikirler Keldânîler ve Süryaniler tarafından paylaşılmaz. Benzer şekilde, birçok Keldânî'nin karşı savı, Keldânîler Asurluları yendikleri ve hüküm süren son yerli Mezopotamyalılar oldukları için, Mezopotamya'nın Aramice konuşanlarının Keldânî olduğunu iddia etmektedirler. Ayrıca, bazı tarihçilerden alıntı yapan Keldânîler, eski Asurluların aslında Babil'de, Keldânîlerin Şincar ovasında yaşadıklarını ve köklerinin

⁶ Rosie Llewellyn-Jones "The Assyrians In World War One And The 1933 Massacre: New Discoveries In The Rsaa Archives", *Asian Affairs*, 50(4), 2019, s. 571.

⁷Ronald Sempill Stafford, "Iraq and the Problem of the Assyrians", *International Affairs(Royal Institute of International Affairs 1931-1939)*, 13(2), s. 159.

Babil'e dayandığını belirtmektedir. Bu nedenle, Asurluların ayrı bir etnik köken değil, Mezopotamyalılar olduğunu savunmaktadırlar.⁸

Modern tarihte Asuri argümanına karşı olanlar, Asuri isminin Canterbury Kilisesi tarafından Nasturî patriğinin Hakkâri ve Urmiye'deki takipçilerine verildiğini savunmaktadır. Anglikan misyonerler Asuri ismi ile onların ulusal bir kimlik kazanacakları konusunda vaatler vermişlerdi. Anglikan misyonerleri 1887-1890 ve 1890-1915 yıllarında Doğu Nasturîlerin arasındaki misyonlarına, Canterbury Asur Misyonu Başpiskoposluğu adı ile başladılar. Bu sayede misyonerlerden sonra bu halk Asurlu Hristiyanlar veya Hristiyan Asuriler olarak tanındı. Fakat MacLean, Asurilerin gerçekte eski Asurlar ile herhangi bağlantıları olmadığını aktarmıştır. Ancak, Canterbury Kilisesi ve birkaç Anglikan'dan başka Asur terimini kullanan olmasa da Asuriler, eski mezhebin yani Nasturîlerin soyundan kabul edilmişlerdir. Buna ek olarak Modern Asuri yazarlardan kendilerine Süryani diyenler eski Asurlarla bir bağlarının olmadığını, Nasturîlerin modern Asuriler olarak adlandırılmalarının batı tarafından yapıldığını itiraf etmektedirler. Modern Asuri yazarlar Asuriler teriminin XIX. yüzyılda gelen ve kendilerini Aramiler yerine Asurlular olarak göstermek için Hakkâri ve Urmiye'deki Arami kabilelerin beyinlerini yıkayan misyonerlerin ürünü olduğu sonucuna varmışlardır. Bu nedenle Asurilik modern bir kimlik olarak batı dünyasına XIX. yüzyılda Osmanlı ve Pers imparatorluklarındaki Protestan Misyonerler tarafından Nasturî mezhebine ait olanları belirlemek için verilmiştir.⁹

III. Asurilerde Mezhepsel Ayrım

Din olarak Hristiyanlığa mensup olan Asuriler mezhep olarak farklılıklar göstermektedirler. Doğu ve batı kilisesine olan bağlılıkları nedeniyle dört farklı mezhebe bölünen Asurilerin bu mezhepleri: Nasturîlik, Keldânîlik, Süryanîlik ve Yakubîliktir. Bunlardan Nasturîler ve Keldânîler diofizit inanışa sahip olduklarından Süryanîlerden ve Yakubîlerden ayrılarak kendilerini Doğu Kilisesi olarak tanımlamışlardır. Süryanîler ve Yakubîler ise monofizit görüşe sahip olup batı kilisesi olarak tanımlanmışlardır. Asuriler üzerine yapılan çalışmalarda bir kavram kargaşası olup Su Erol' a göre XVI. yüzyılda Katolik kilisesine bağlanan Asuriler, Nasturî olarak

⁸ Hanish, "The Chaldean Assyrian...", s. 39.

⁹ Hanish, "The Chaldean Assyrian...", s. 39-40.

tanımlanmışlardır. Aynı cemaate mensup olup ama doğu kilisesine bağlı olan Asuriler ise Keldânî olarak adlandırılmışlardır.¹⁰

XX. yüzyıla gelindiğin de ise Keldânî- Asuri terimi Asuriler için kullanılmaya başlamıştır. Bu terim ilk kez Asurilerin milliyetçi lideri olan Aga Petros tarafından Asurileri bir çatı altında birleştirmek için kullanılmıştır. Bu terim, günümüzde Irak'ta yaşayan bazı aydınlar ve milliyetçi gruplar tarafından hala kullanılmaktadır. Asuri ifadesi, 1970 yıllarından itibaren Irak'ta başlayan Araplaştırma politikasına karşı olarak milliyetçi Asuriler tarafından protesto amacıyla kullanıldı ve ilk defa Asuriler dışında Kürdistan Komünist Partisi tarafından 1996 yılında kullanıldı.¹¹ Asurilerdeki bu bölünme ve ortaya çıkan bu mezhepler hakkında bilgi vermek bu konunun daha iyi anlaşılmasına katkı saylayacaktır.

i. Nasturîlik

Hristiyanlığın doğuşundan sonra bu dine mensup olan kişiler arasında İsa'nın doğası, teslis, oğulluk, kutsal ruh, İncillerin durumu gibi çeşitli konularda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bu farklı görüşleri savunan dini gruplar arasında çatışmalar çıkmış, her bir dini grup kendi görüşünü benimsemeyen diğer grubu aforoz etmeye başlamıştır. Bunun sonucunda da Batı ve Doğu Hristiyanlığı olarak ikiye ayrılmışlardır. Fakat Bizans imparatorluğunun bu dini keşfetmesi ve bir devlet dini hâline getirmesi Hristiyanlığa yeni bir boyut kazandırmıştır. Bizans tarafından Hristiyanlığın tanınması karşılığında, din adamlarına birçok tavizler verilmiştir.¹²

Devlet desteğini arkasına alan ve devletin resmi dini olan Hristiyanlık, kendisi ile aynı görüşe sahip olmayan diğer gruplara karşı mücadelesini artırarak onları aforoz etmeye başlamıştır. Aforoz edilen görüşlerden birisi de günümüzde Nasturîlik olarak bilinen görüştür. Nasturîlik, İstanbul patriği iken görevden alınan Nastur'un kurmuş olduğu Doğu Hristiyanlığının en önemli mezheplerinden birisidir. Nastur İsa'nın sadece tanrısal yönü değil insansı yönünün de olduğunu savunmuştur. Ona göre İsa hem tanrı hem de insan olarak iki tabiata sahipti. Nastur'un bir diğer görüşü de Hz. Meryem üzerineydi, Nastur'a göre Meryem tanrının anası değildir, İsa insan olarak doğmuştur ve tanrısal tabiatına sonradan kavuşmuştur diyerek Meryem'in insan anası

¹⁰ Su Erol, "Doğu Süryani Kilisei Tarihi Çerçevesinde İran Asuri-Keldânîlerine Genel Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(16),2011, s. 129

¹¹ Shak Hanish, "The Chaldean Assyrian...", s. 42.

¹² Kadir Albayrak, "Geçmişte ve Günümüzde Nasturi Misyonerliği", *Journal of Islamic Reserch*, 20(2), 2007, s. 165.

olduğunu savunmaktadır. Bu görüşünden dolayı İstanbul'daki görevinden azledilmiş ve sürgün edilmiştir. Fakat onun bu görüşünü destekleyen takipçileri Bizans'ın doğu sınırında bu görüşleri yaymaya devam etmişlerdir.¹³

ii. *Keldânîlik*

Hz. İsa'nın havarilerinden olan aziz Thomas ve arkadaşlarının faaliyetleri, Keldânî ve Süryani kiliselerinin başlangıcı kabul edilmektedir. Kadir Albayrak' a göre Süryani halkının kökenleri tarih öncesine kadar gitmektedir. Keldânîler ve Süryaniler Mezopotamya tarihindeki ilk ve en görkemli uygarlıklarından birisidir. Keldânîler, Asurlar ismini sürdürmüşlerdir. Doğu Hristiyanlığı içerisinde ayrı ayrı mezhepler olarak akla gelen Keldânî, Nasturî, Süryani ve Yakubîler arasındaki farklılık İsa ve Meryem'e olan bakışlarından ileri gelmektedir. Fakat bu farklılığa rağmen tüm bu dini mezheplere mensup olan halk I. Dünya Savaşı'ndan sonra batılılar tarafında Asuriler olarak adlandırılmışlardır.¹⁴

Bu gruplar arasında yer alan Keldânî kilisesi ilk Hristiyan konsüllerinde ret veya kabul edilen kiliseler arasında yer almamıştır. Bunu sebebi ise Keldânî kilisesinin Nasturî kilisesinden doğmuş olmasıdır. XVI yüzyılda ortaya çıkan ayrışma sonucunda Nasturîlerden ayrılan Keldânîler papaya bağlanmışlar ve bunun sonucunda Katolik mezhebini benimseyerek Keldânîler olarak anılmaya başlamışlardır.¹⁵

Başka bir görüşe göre ise Keldânîlerin geçmişi 4 bin yıl öncesine dayanmaktadır. MÖ. VII. yüzyıldan önce Keldânîler, kral olarak anılan bir şefin önderliğinde aşiret ve ailelerden oluşan bir kabile toplumuydu. Günümüzde birçok Keldânî adı, geçmişte var olan Sümerler, Akadlar, Amoritler, Babiller ve Armaillerden gelmektedir. MS. II. yüzyıldan başlayarak Hristiyanlık Mezopotamya'da iki büyük toplum olan Asur ve Keldânîler arasında yayıldı. Her iki toplumda Hristiyanlığa geçtikten sonra eski ulusal adlarını kullanmaya devam ettiler ve Doğu Kilisesi olarak anılmaya başladılar. Günümüzde birçok Asuri, Asuriler hariç Irak'ın tüm eski halklarının ortadan kaybolduğuna veya dağıldığına inanmaktadır. Doğu kilisesinin 1553'te bölünmesinde önce Keldânî kalmadığını ve adlarının kullanılmadığını iddia ediyorlar. Ayrıca günümüz Keldânîleri ile antik çağların Keldânîleri arasında hiçbir

¹³ Albayrak, "Geçmişte ve Günümüzde...", s. 166

¹⁴ Kadir Albayrak, Geçmişte ve Günümüzde Keldânî Kilisesi, http://ilahiyat.cu.edu.tr/tr/dergi/2001_1-1/K.Albayrak.pdf, s. 110, E.T.: 26.09.2017

¹⁵ Albayrak, "Geçmişte ve Günümüzde...", s. 110,

ilişki olmadığını iddia etmektedirler. Keldânîler ise bu tür iddialara, Hristiyanların öldürülmesinin birçok Keldânînin dinlerini ve etnik kökenlerini değiştirmek zorunda kaldığını iddia etmişlerdir. Din ve etnik değişimi kabul etmeyenlerin ise uzak yerlere göç etmeye zorlandığını belirterek Keldânîlerin yok olmadığı şeklinde cevap vermişlerdir. Örnek olarak Pers hükümdarı Şapour II (MS. 339-379) Roma İmparatorluğuna bağlılık bahanesiyle Hristiyanlara zulmetmiştir. Bu zulüm nedeniyle birçok Keldânî Kuzeydeki dağlık kesimlere ve Suriye'ye veya Roma egemenliğindeki Kıbrıs'a kaçmıştır.¹⁶

iii. Süryanilik

Süryaniler yaşadıkları bölge itibariyle Hristiyanlığın çıkış noktasına yakın olduklarından dolayı bu dini kabul eden ilk halklardan birsidirler. Ortodoks ve Katolik inancını reddederek kendilerine özgü ayrı bir Hristiyanlık anlayışı oluşturmuşlardır. Süryaniler, Hristiyanlığı Hz. İsa'nın getirdiği asıl şekliyle koruduklarını iddia etmektedirler. Bundan dolayı Bizans Devleti'nin dini temelli şiddet ve katliamına maruz kalmışlardır. Süryaniler Ortodoks inancına sahip olan Bizans'ın savunduğu, İsa'nın tanrının oğlu olduğu ve Meryem'inde tanrının annesi olduğu tezine karşılık İsa ya çift tabiatlı kimliği yükleyip onun hem tanrı hem insan doğasına sahip olduğunu, Meryem'inde İsa'nın annesi olduğu tezini savunmaktadırlar.¹⁷

Hanish'in ifadelerine göre ise, Süryaniler, Hristiyanlığın Irak'ta yayılmasından sonra ortaya çıkmışlardır. Mezopotamyalılar Hristiyanlığı kabul ettikten sonra önceki adlarının pagan geçmişleriyle bağdaştırdıkları için etnik adlarını reddettiler. Bu topluma gelen misyonerler Suriye'den geldikleri ve Süryanice konuştukları için bunlara Süryani dendiğini aktarmışlardır. Zamanla Süryani kelimesi Hristiyan kelimesi ile eşanlamlı hale geldi. Hristiyan kilisesi 431 yılında bölündüğünde merkezi Selaucia-Cteisphon (Bağdat yakınlarında) bulunan Nasturîler (Doğu Kilisesi) ve merkezi Antakya'da bulunan Süryaniler ve Yakubîler olarak adlandırılan Ortodokslar bulunmaktaydı. 1827'de bazı Süryani Yakubîler Katolik kilisesine katıldı ve Katolik Süryani olarak anılmaya başladılar. Süryani terimi bugün genellikle Doğu Aramice halkını tanımlamak için kullanılmaktadır. Anadili Aramice olan Aramiler MÖ. XII. yüzyılda günümüz Suriye, Irak ve Doğu Türkiye olarak bilinen bölgelere yerleşmeye

¹⁶ Hanish, "The Chaldean Assyrian...", s. 36-37

¹⁷ Ahmet Dinç, "Tarihten Bugüne Emperyalizmin İstismarında Süryanilik", <http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/80.pdf>, s 200, 26.09.2017

başladılar. MS. VII. yüzyıldan itibaren, Orta Doğu'nun ortak dili Arapça olarak değişti. Bazı Süryaniler, gruplarını dil birliği olan bir topluluk olarak değil de etnik bir toplum olarak görmektedirler. Gerçekte tarihte ne İsa'dan önce ne de sonra Süryani diye bir halk yoktu.¹⁸

Bir dil olarak Süryanice, Suriye'de III. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar konuşulan ve birkaç Doğu Hristiyan kilisesinin ayin dili olarak hayatta kalan eski Aramice diliydi. Aramicenin geç bir lehçesiydi. Aramice terimi, Mezopotamyalılar veya Suriyeliler için paganizm anlamını kazandığında kullanıldı. Süryanice genellikle Ortadoğu'nun Aramice konuşan halklarına atıfta bulunmak için kullanılır. Bazen Süryani terimi de aynı şekilde kullanıldı ancak bu modern Suriye ulus devleti ve sakinleri ile karıştırılmasına neden olabilmekteydi.¹⁹

iv. Yakubîlik

Asurların, temelde farklı mezheplere bölünmelerinin sebebinin Hz. İsa 'ya ve Hz. Meryem'e yükledikleri farklı rolden kaynaklandığı açıklanmıştır. Yakubîlik de yine bu anlayış üzerine ortaya çıkmıştır. Hristiyanlıkta var olan monofizitlik kavramına inanan gruplardan diğeri de Yakubîler'dir

Monofizitlere göre İsa'nın doğası tektir. Onlara göre Hz İsa kendisine insan doğasını seçmiştir. Fakat Katolik inancına göre ise Hz. İsa hem insan doğasına hem de tanrı doğasına sahiptir ve bu iki doğada onda eksiksiz ve ayrı olarak mevcuttu. 451 yılında Kadıköy'de (Kalkedon) toplanan Kilise konsülü monofizit inancını reddetti. İsa'nın iki doğasının da bir vücutta olduğu tezini kabul etti. Fakat monofizit inancına sahip olanlar bu kararı kabul etmediler. Bundan sonra Bizans'tan bağımsız olarak kendi kilise ve hiyerarşilerini kurdular. İncil'i değişik dillere tercüme edilmesi için çalışmalar yaptılar.²⁰

Bizans, ise yönetimi altındaki bölgelerde Kadıköy Konsülünde alınan kararlarının kabul edilmesi için insanları zorlamaya başladı. Monofizit inancını benimseyenlere büyük baskılar ve zulümler yapıldı. Bu zulümlerden kaçanlar inançlarını korumaya devam ettiler. Bunlardan birisi de 500'lü yıllarda Fırat'ın yukarısında Tello'nun Gummetha köyünde doğan Yakup Baraday'dır. Yakup, İzlo

¹⁸ Hanish, "The Chaldean Assyrian...", s. 38.

¹⁹ Hanish, "The Chaldean Assyrian...", s. 38.

²⁰ Frederic Aprim, *Asurlar: Sürekli Bir Öykü, Aramlar, Keldânîler, Süryaniler kimdir, Nedir Bunlar*, cev., Vedii İlmen, Yaba Yayınları, İstanbul 2008, s.46-47.

dağındaki Foşilto Manastırında rahip oldu. Daha sonra Nusaybin'deki Asurilerin tanrıbilim akademisine kabul edildi. Burada aldığı 15 yıllık eğitimden sonra piskopos oldu ve bu görevi yaklaşık 40 yıl devam ettirdi. Yakup Baraday Bizans zulmünden kaçıp saklanırken 100 bin ruhban 27 piskopos ve 2 patriğe yetki vermişti. Bunların tamamı Kalkedon kararlarına karşı çıkmışlardır. Bu olaydan sonra bunlara Yakubîler dendi. Monofizit kilisesini Yakup kurmadı fakat onun çalışmaları sonucunda varlığını devam ettirmesinden dolayı Yakubîlik ismi ile anılmaya başladı.²¹

²¹ Aprim, *Asurlar: Sürekli...*, s. 46-47

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE ASURİLER

1.1. Osmanlı Millet Sisteminde Asuriler

Türk-İslam devlet anlayışına göre yöneticiler ile yönetilenler arasında var olan egemenlik anlayışı mutlak bir yapıda değildir. Bunun amacı yöneten ile yöneticiler arasında var olan ilişkileri geliştirmektir. Bu anlayış Osmanlı Devleti'nde de kendisini göstermiştir. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin devlet egemenliğini tanımaları ve devlete olan sadakatlerini sağlamak amacıyla din ve mezhep yaşamlarında geniş özgürlükler tanınmış ve bu haklar kapsamında adalet, hoşgörü Osmanlı yönetiminin gayrimüslimlere yaklaşımında temel ilkeler olmuştur.²²

Millet kavramı İslam'ın klasik anlayışına sahip olan toplumlarda şariat, din, mezhep mensubiyetini ifade etmekte olup ırk/soy mensubiyeti bu kavramın dışında tutulmuştur. Osmanlı Devleti'nde ise bu kavram dini toplulukların dini/yönetimsel yapılanmasını belirtmek için kullanılmıştır. Klasik dönemde İslam'da yer alan zimmet hukuku dâhilinde Müslüman olmayan unsurların din, vicdan, mal, ırz ve namusları güvence altına alınmıştır. Hatta bu halkların dini ve kültürel kimliklerini devam ettirmek için oluşturdukları örgütsel yapıya destek olmak amacıyla liderlerine tımar gibi mali kaynaklarla devlet tarafından destek verilmesine rağmen hala bir millet sisteminin varlığından söz edilemezdi.²³

Devlet kontrolünde işleyen bir millet sisteminin kurulması ancak İstanbul'un fethinden sonra gerçekleşmiştir. Bu dönemden itibaren kilise örgütlenmeleri devlet tarafından yapılandırılmaya başlamıştır. Bu dönemde gayrimüslim toplumlar için devletin yönetsel olarak ikincil, hukuki olarak birincil yapısı şekillendirilmiştir. İmparatorluk bünyesinde yer alan her millet devlet tarafından ekonomik, hukuksal, dini, dilsel ve kültürel olarak gelişmeleri için desteklenmiş ve özgün kimliklerini korumalarına yardım edilmiştir.²⁴

²² Gürsoy Akça, "Osmanlı Millet Sisteminin Dönüşümü", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 6(1), 2007, s. 57.

²³ Akça, "Osmanlı Millet...", s. 57.

²⁴ Akça, "Osmanlı Millet...", s. 57.

Bu şekilde Müslüman halk dışında kalan azınlıkların devlete olan bağlılıkları da sağlanmış oluyordu. Osmanlıda uygulanan millet sisteminde, devlet egemenliği altındaki azınlıkların dini liderlerine siyasi güç vermiştir. Bu sayede azınlıklar liderleri olan patrik veya haham aracılığıyla devlete bağlanmışlardır. Dini liderler ise idaresi altında olan halktan dolayı devlete karşı sorumlu tutulmuşlardır.²⁵

Millet sistemine göre devlet egemenliği altında bulunan azınlıklar Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler olarak üç ayrı millete bölünmüştür. Bu gelişme sonucunda gayrimüslimler ile devlet arasındaki ilişkiler yeni bir yapıya kavuşmuştur. Protestanlar ve Katoliklerde XVIII. yüzyıldan itibaren millet sistemi içerisinde yer alan gruba dâhil edilmişlerdir. Bu sayede gayrimüslimlerin idaresi daha kolay olmuştur. Çünkü bu sistemden önce tüm gayrimüslim halkla bir bütün olarak ilgilenmek ve muhatap olmak devlet için zor durumlar ortaya çıkarırken millet sistemi ile getirilen yeni düzen ile devlet artık tüm gayrimüslim halk yerine onların temsilcileri ile muhatap olmaya başlamıştır.²⁶

Osmanlı yönetimi altında millet sistemine dayalı olarak yaşayan azınlık gruplardan bir tanesinde Asurilerdi. Asuriler millet sistemi sayesinde kısmi olarak rahat ve güvenli bir hayat yaşamışlardı. Fakat yaşadıkları bölge itibariyle Kürtler ile zaman zaman olumsuz olaylar sonucunda karşı karşıya gelmişlerdir. Fakat bu sorunlar onların geniş kültürel ve yönetsel özerkliğe sahip olmalarına engel teşkil etmemiştir.²⁷

1.1.1. Osmanlı Devleti'ndeki Asurilerinin Yaşam Alanları

Osmanlı Devleti bünyesinde çok farkı etnik ve dini grupları barındıran bir devlettir. Balkanlar'dan Arap coğrafyasına Kafkaslardan, Afrika'ya kadar birçok ulus yıllarca aynı otoriteye bağlı olarak bir çatı altında yaşamıştır. Osmanlı hâkimiyetindeki bu geniş coğrafyanın kalbi sayılabilecek Orta Doğu-Anadolu coğrafyası Türkler, Kürtler, Araplar, Aleviler ve Hristiyanlar gibi birçok etnik ve dini grubu bünyesinde bulundurmaktadır. Bu etnik gruplar haricinde de bu bölgelerde yaşayan başka küçük etnik gruplar da vardır. Bu küçük etnik gruplardan birisi de Asurilerdir. Bu grup XIX.

²⁵Gazi Erdem, "Osmanlı İmparatorluğunda Hristiyanların Sosyal ve Dini Hayatları", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 2005, s. 8.

²⁶ Ali İhsan Karataş, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15(1), 2006, s. 269.

²⁷ İhsan Şerif Kaymaz, "Aldatılan bir Halkın Trajedisi Asuriler (Süryaniler)", http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu2%20makale/ihsan_serif_kaymaz.pdf, s. 114, (E.T. 25.09.2017).

yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin Anadolu topraklarının en uç kısmında kendi halinde yaşayan bir toplulukken, bu tarihten itibaren git gide önemli olayların merkezine yerleşmeye başlamıştır. Modern tarihte önemli bir yer işgal etmeye başlayan Asurilerin yaşam alanlarını ve nüfuslarını bilmek onların sahip oldukları önemi daha da iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Osmanlı egemenliği altında ve İran topraklarında yaşayan Asurilerin yaşadıkları bölge kuzey de Van Gölü'nden başlayıp güneyde Urmiye Gölü'ne kadar uzanan bir alanı kapsamaktadır. Asuriler bölgeyi ziyaret eden misyonerler ve seyyahlar tarafından dağlı Asuriler ve ovada yaşayanlar olarak iki farklı şekilde sınıflandırılmışlardır.

Dağlı Asuriler olarak adlandırılanlar, Hakkâri ve çevresinde yaşarken ovada yaşayanlar daha çok İran sınırları içerisinde yerleşmişlerdir. Bunlar Urmiye ve Salmas şehirlerinde yaşamakta olup yaşam koşulları dağlı Asurilere göre daha iyi seviyededir. Nasturî Asurilerin patrikleri Mar Şimun olarak anılır ve Koçanis'te yaşardı. Koçhannes Çölemerik'e bir saat mesafedeydi. Hakkâri bölgesi patriklik merkezi olup Çölemerik buranın başkenti idi. Ulaşılması ve aşılması zor dağlardan oluşan bu bölgede yaşayan yerli Nasturî Asuriler, aşiret olarak adlandırılıp; piskopos tarafından vergi vermeyenler olarak tanımlanmıştır.²⁸

Eli Smith'in eserinde Nasturî Asurilerin yaşadığı yerler şu şekilde verilmiştir; Salmas, Urmiye ve Urmiye'ye dâhil olan ve Kürtler tarafından işgal altında olan dağlık bölgeler ve buralardaki iller Tergaver, Mergaver'dır. Gavar (Yüksekova), Somai, Çara, Kürtler tarafından işgal altında olup Salmas'a komşu olan dağlılardır. Albak, Salmas'ya çok uzak olmayan ve Çölemerik yolu üzerinde yer almaktadır. Burası Kürtlerin kontrolü altındadır. Mahmudiye; Van Gölü ve Salmas arasında kalan bölgedir. Van paşalığı da buraya dahil olup Kürtlerin kontrolü altındadır. Varto, Çölemerik'in ötesindeki bölge olup Kürtlerin kontrolü altındadır. Ayrıca bunların haricinde bağımsız olan Nasturî Asuri yerleşim bölgeleri de mevcuttur. Bunlar: Diss, Jeloo, Tkhooby, Tiyyari, Bass, Berwer'dir.²⁹

²⁸ Eli Smith, H.G.O Dwight. *Missionary Researches in Armenia: Including a Journey Through Asia Minor, and Into Georgia and Persian, with a Visit to the Nestorian and Chaldean Christians of Oormiand Salmas*. George Wightman, Paternoster Row, London, 1834, s. 367-368-372-373.

²⁹ E. Smith, H.G.O Dwight, *Missionary Researches...*, s. 375.

Bülent Özdemir'e göre ise Asuriler yaşadıkları bölgelere göre iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilki Hakkâri dağlarında yaşayan Asuriler diğeri ise Hakkâri dağları dışında yaşayan Asurilerdir. Hakkâri dışında yaşayan Asuriler küçük gruplar halinde yaşamakta olup daha çok ticaret, esnafılık ve el sanatları ile uğraşmaktadırlar.³⁰

Justin Perkins'in verdiği bilgilere göre Asuri-Nasturî Hristiyanlar çoğunlukla Kürtlerin yoğun oldukları bölgelerde ve İran'ın batı sınırına yakın olan Urmiye'de yaşamaktadırlar. Asurilerin yaşadığı bölgelerin koordinatları şu şekildedir: 36-39 derece kuzey paralelleri ile 43-46 doğu meridyenleri arasında kalan bölge Asurilerin yoğun yaşadıkları alanlardır. Kürt bölgeleri, eski Asur toprakları olup Ermenistan'ın bir kısmı da buraya dâhildir. Asur toprakları sert dağ sıralarından oluşup Pers ve Osmanlı İmparatorlukları tarafından bölüşülmüştür. Kürtlerin bölgesindeki yerli Asurilerin yaşadığı bölge en vahşi ve ulaşılması en zor olan Zagros Dağlarının bir parçasıdır. Asurilerin yoğun yaşadığı alanlardan birisi olan Tiyari bölgesi, dar ve sarp olan Zap Nehri vadisinde yer almaktadır.³¹

Bir diğer Asuri yaşam alanı olan Urmiye, batı Azerbaycan'da olup İran'ın kuzey batısında yer alan bir şehirdir. Bu şehir büyük bir ovaya sahip olup, doğudaki Zagros dağlarından başlayıp kendisiyle aynı adı taşıyan göle kadar uzanmaktadır. Urmiye gölü 128 km (80 mil) uzunluğunda ve 48 km (30 mil) genişliğinde, kuzeybatı-güney doğu yönünde uzanan aşırı tuzlu suya sahiptir.³²

Urmiye Ovası ise 64 km (40 mil) uzunluğa ve 32 km (20 mil) genişliğe sahip olup, gölün hemen yanında yer alan bir ovadır. Dağların yamaçlarına kadar uzanan ovanın kapsadığı alan yaklaşık 1553 km² (600 mil²) olup en az 330 köyü kapsamaktadır. Urmiye şehri ise gölün 32 km (20 mil) gerisinde dağlara 3,2 km (2 mil) uzaklıkta yer almaktadır. Şehirde fazla sayıda Asuri yaşamamaktadır. Asuriler daha çok Urmiye ovasında yer alan köylerde yaşamaktadırlar.³³

Van Gölü'nden başlayıp Urmiye Gölü'ne kadar uzanan bölgede özellikle Hakkâri bölgesinde aşiretler halinde yaşayan dağlı Asurilerin aksine Urmiye bölgesinde yaşayan Asuriler ovalarda ve köylerde yaşamaktadırlar. Bu bölgelerin

³⁰ Bülent Özdemir, *Süryanilerin Dünü Bugünü, I. Dünya Savaşı'nda Süryaniler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 61.

³¹ Justin Perkins, *Among The Nestorian Chiristians; With Notices of The Muhammedans*, Allen, Morril ve Wardwell, Newyork 1843, s. 5

³² Perkins, *Among The Nestorian...*, s. 5-6.

³³ Perkins, *Among The Nestorian...*, s.6-7.

dışında Erbil'e çok uzak olmayan bir köy olan Ankowa'da da Keldânî-Asuriler yaşamaktadır.³⁴ Bunu yanı sıra Tigris (Dicle) ve Elköş (Elkösh)'ün doğusunda yer alan köylerde de Keldânî-Asuriler yaşamaktadır. Bunların patriklik merkezi Bağdat'tır. Yaklaşık olarak beş yüz Yakubî-Asuri aile ve bir bu kadar Süryani-Asuri aile Musul ve çevresinde yaşamaktadır. Akra diğer bir Asuri yerleşim yeri olup burada yaklaşık 20 tane Keldânî-Asuri köyü bulunmaktadır. Ayrıca Akra da Asuri-Nasturîlere ait bir tane okul yer almaktadır. Şehirde yaşayan aile sayısı en fazla ellidir. Günümüzde Irak toprakları içerisinde yer alan Dohok iline bağlı İmadiye ilçesinde de Grant'ın eserine göre Asuri-Nasturîler yaşamıştır. Bunlar çok az kısmı şehir merkezinde yaşarken çoğunluğu İmadiye'nin çevresindeki köylerde yaşamaktadırlar.³⁵

Güneydoğu Anadolu da yaşayan Nasturî-Asuriler olarak adlandırılan Asuriler genellikle İran ve Irak sınırlarına yakın bölgelerde yaşamışlardır. Yoğun olarak yaşadıkları yerler şöyledir: Darvar, Tişari, Tkhoma, Baz, Dez, Jelou, Gavar(Yüksekova), Urmiye, Çölemerik ve patriklik merkezi olan Koçanis'tir. Keldânî Asuriler ise genellikle Musul da yaşamakta olup bir kısmı İran Körfezi'nden başlayarak aşağı Mezopotamya yani Irak'a kadar olan alanda değişik yerlerde yaşamaktadırlar. Musul, Keldânî-Asurilerin patriklik merkezidir. Yakubîler/Süryaniler ise Diyarbakır, Kuzey Suriye de yoğun olarak yaşamalarına rağmen Osmanlı Devleti'ne ait diğer eyalet ve şehirlerde de yaşayanlar vardır. Mardin bunların patriklik merkezidir.³⁶

1.1.2. Asurilerin Nüfusu

Osmanlı Devleti bünyesi yaşayan etnik ve dini gruplardan bazıları zaman zaman kendilerine has bölgelerde kapalı bir sistemde yaşamışlardır. Fakat bu gruplardan çoğu diğer etnik ve dini gruplar ile hep iç içe olmuş ve kendi aralarında kültürel ve dilsel olarak etkileşime girmişlerdir. Bu etkileşim ve alışveriş sonucunda etnik ve dini gruplar var olan kendi has kültür ve özelliklerini zaman içerisinde kaybetmişlerdir. Hatta dil bakımında uzun yıllar bir arada yaşayan gruplar arasında

³⁴ Claudius James Rich, *Narrative of a Residence in Koordistan and on the Site of Ancient Ninevah; with Journal of a Voyage Down the Tigris To Bagdad and a Account of a Visit to Shirauz and Persepolis*, C. 1, James Duncan, Paternoster Row., London 1836, s. 125.

³⁵ Asahel Grant, *The Nestorians; or The Lost Tribes: Containing Evidence of Their Identity; An Account of Their Manners, Customs, And Ceremonies; to ether with Sketches of travel in Ancient Assyria, Armenia, Media, And Mesopotamia and Illustrations of Scripture Prophecy*, John Murray, ALbemarle Street, London 1841, s. 220.

³⁶ Salahi R Sonyel, *The Assyrians of Turkey Victims of Major Power Policy*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001, s. 11.

dahi dil değişimleri meydana gelmiştir. Ayrıca azınlıkların birbirine karışık bir şekilde yaşadığı yerlerde bu grupları birbirinden ayırmak kimi zaman zor bir hal almıştır. Bu durum azınlıkların nüfus istatistiklerinin tutulmasında büyük güçlükler ortaya çıkarmıştır. Osmanlı Devleti'nde düzenli bir nüfus sayımının yapılmaması da yine azınlıklar ile ilgili yeterli nüfus verilerine ulaşmada zorlukların yaşanmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde resmi nüfus istatistiklerinde etnik gruplara çok az yer verilmiş olup 1881-83 nüfus sayımına kadar birkaç etnik grubun dışında kalanlar vilayet salnamelerine dâhil edilmemiştir. Bunun en önemli sebebi Osmanlı bünyesinde bulunan halkların etnik yapılarından ziyade dini aidiyetlerine göre sınıflandırılmasıdır. Bu sınıflama 1868 yılına kadar böyle devam etmiş fakat bu yıldan sonra Osmanlı Devleti her vilayetin genel nüfus istatistiklerinin yanı sıra Hristiyan tebaanın etnik yapısı hakkındaki bilgilere de salnamelerde yer vermeye başlamıştır. 1868 yılındaki bu gelişmenin aksine Avrupalı devletler Osmanlı bünyesinde yer alan etnik grupları sayılmamış olmalarına rağmen milliyetçi çıkarları uğruna ve özel tercihleri doğrultusunda hem sınıflandırmış hem de kendi içlerinde ayırma tabi tutmuşlardır.³⁷

Avrupa devletlerin Osmanlıya karşı azınlıkları kullanma fikri sonrası azınlıkların yaşadığı bu bölgelere gönderdikleri bilim adamı ve misyonerler aracılığıyla bölgelerin nüfus istatistiklerini tutmuş, fakat tutulan bu istatistiklerde verilen oranların gerçekliği konusunda Osmanlı nüfus istatistikleri ile yapılan karşılaştırmalarda bazı çelişkilerin olduğu görülmüştür.

Avrupalı devletlerin Osmanlı bünyesinde yer alan ve yakından ilgilendikleri etnik gruplardan birisi de Asurilerdir. Bu amaçla batılı devletler Osmanlı hakimiyetindeki ve komşu ülkelerde yaşayan Asurilerin nüfus istatistiklerine büyük önem vermişlerdir. Fakat Asuriler ile ilgili verilen bu nüfus istatistiklerinde farklı rakamlar yer almaktadır. Batılı devletler tarafından verilen bu rakamların genellikle fazla gösterildiği ve bunun amacının da bölgede Osmanlıya karşı kullanılabilecek bir koz elde edebilmek olduğu bilinmektedir.

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Asurilerin nüfus oralarının tam tespiti hiçbir zaman mümkün olamamıştır. Bülent Özdemir'e göre tarihsel süreç içerisinde Asurilerin mezhepsel olarak farklılaşması, Ermeni patrikhanesi tarafından temsil

³⁷Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 84.

edilmeleri, yaşadıkları bölgenin coğrafi olarak birbirinden farklı olması yani farklı coğrafyalarda yaşamaları ve yaşadıkları bu yerlerde çoğunluğu sağlayamamaları Asurilerin nüfus oranlarını tam olarak bilmeyi engelleyen etmenlerdendir. Buna rağmen bazı Avrupalı seyyahlar ve misyonerler Asuriler hakkında tahminlere dayalı bazı bilgiler vermişlerdir. Fakat bunlarında kendi aralarında tutarsızlıkları olması tartışmalı bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.³⁸

Asuriler nüfus istatistikleri için XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti tarafından tutulmaya başlanan kayıtlara bakmak gerekmektedir. Çünkü Osmanlı Devleti'ni ilk nüfus sayımı olan 1831 nüfus sayımında Osmanlı bünyesinde yer alan gruplara sadece dini aidiyetlerine göre bir sayım yapıldığından, Ermeni patrikliğine bağlı olan Asuriler ile ilgi bilgi yer almamaktadır. Fakat 1890'lı yıllarda yapılan nüfus sayımlarında Asuriler ile ilgili nüfus kayıtlarına rastlanmaktadır.³⁹

Salahi Sonyel, Amerikan nüfus bilimci Justin MacCarthy'nin Osmanlıda yaşayan Asurilerin nüfus oranlarının tam olarak bilenemeyeceğini söylemektedir. Bunun sebebinin ise Asurilerin Osmanlı Devleti'nin kontrol etmekte zorlandığı bir bölgede yaşamaları ve ayrıca bu bölgelerde yaşayan Kürt ve Arap komşuları ile kültürel ve dil bakımında birbirlerini etkilediklerini; bu durumun da Asurilerin gerçek nüfus oranlarının asla bilinemeyecek olmasına yol açtığını söylemektedir.⁴⁰

Yukarıda bahsedilen bu soruna rağmen çeşitli yabancı kaynaklarda tahmini olarak Osmanlı idaresi altında yaşayan Asuriler hakkında bazı nüfus verilerinin varlığı görülmektedir. Bu kişilerin en önemlilerinden birisi olan Vital Cuinet'tir. Vital Cuinet XIX. yüzyılın ikinci yarısında Düyun-u Umumiye adına Osmanlı kentlerinin ekonomik, sosyal ve kültürel envanter çalışmalarını yapmakla görevlendirilmiştir. Bu sebeple tüm Osmanlı ülkesini gezerek özellikle Osmanlı nüfusu hakkında önemli bilgiler vermiştir. Cuinet bu nüfus bilgilerini aktarırken elbette ki Asuriler hakkında da önemli istatistikler tutmuştur.

³⁸ Özdemir, *Süryanilerin Dünyası...*, s. 72.

³⁹ Özdemir, *Süryanilerin Dünyası...*, s. 72.

⁴⁰ Sonyel, *The Assyrians of Turkey...*, s. 12.

Cuinet'in "La Turquie d' Asie" adlı eserinde 1888- 89 yıllarında Bağdat vilayetinde yaşayan Asurilerin toplam nüfusunu 2.800 olarak vermiştir. Bunun 1.600'ü Katolik Keldânîler, 1.200'ü ise Süryanilerdir.⁴¹

Cuinet, Halep Vilayeti dâhilinde yaşayan Asurilerin nüfuslarını da şu şekilde vermiştir. Halep vilayeti merkez sancağı olan Halep ve bağlı olan kazalarındaki Asuri nüfusu, Maraş Sancağı ve dâhilindeki kazalarda olan Asuri nüfusu ve Urfa sancağı ve dâhilindeki kazalarda yer alan Asuri nüfusu olarak bir tablo şeklinde vermiştir. Buna göre Halep Sancağı ve dâhilinde olan kazalardaki toplam Asuri nüfusu 55.976 kişi olup bunun 15.724'ü Halep merkez kazasında, 11.906 kişisi Antep'te, 5.274 kişisi Kilis'te, 8.500 kişi Antakya'da, 1.654 kişi İdlib'de, 1.910 kişi Belende, 6.500 kişi Djisir el Chor (Cisir eş Şuğur) da ve 8 kişide Membic'te yaşamaktadır. Halep merkez ve bağlı kazalarında yaşayan toplam bu Asuri nüfusun 15.000'ini Süryaniler, 26.866'sını Keldânîler ve 14.110'unu da Yakubîler oluşturmaktadır.⁴²

Maraş ve bağlı kazalarında yaşayan toplam Asuri nüfusu 17.858 kişidir. Bunlardan 7.654'ü Maraş merkezde, 7.870'i Zeytun'da, 800'ü Elbistan'da, 534'ü Pazarcık'ta ve 2.500'ü de Andırın'da yaşamaktadır. Maraş dâhilinde yaşayan bu Asuri nüfusunun; 5.913'ü Süryani, 5.461'i Keldânî ve 6.484'ü Yakubîlerdir. Halep Vilayeti Urfa kazası dâhilinde yaşayan toplam Asuri nüfusu 7.056 kişi olup, bunların 1.038'i Keldânî ve 6.018'i de Yakubîlerden oluşmaktadır. Deyri-Zor mutasarrıflığının da yaşayan Asuri sayısı 600 kişi olup bunların hepsi Süryani'dir.⁴³

Diyarbakır Vilayeti dahilinde yaşayan Asurilerin toplam nüfusu 43.964 kişidir. Bunların 7.610'u Diyarbakır'da, 3.780'i Arghana' da (Maden Şehri) ve 32.574'ü ise Mardin'de yaşamaktadır. Toplam bu Asuri nüfusu içinde Keldânîlerin nüfusu 16.420, Süryanilerin nüfusu 4.990 ve Yakubîlerin nüfusu ise 22.554 kişidir.⁴⁴

Bitlis vilayeti dâhilinde yer alan Bitlis, Muş, Siirt ve Guendj kazalarındaki toplam Asuri nüfusu 8.790 kişidir. Bunların 2.600 Siirt'te yaşayan Keldânîlerden

⁴¹Vital Cuinet, *La Turquie D' Asie; Geographie Administrative*, C. 3, Ernest Leroux Editeur, Paris1894, s. 17.

⁴² Vital Cuinet, *La Turquie D' Asie; Geographie Administrative*, C. 2, Ernest Leroux, Editeur, Paris1891, s. 114.

⁴³ Cuinet, *La Turquie D' Asie...*, C 2, s. 114.

⁴⁴ Cuinet, *La Turquie D' Asie...*, C. 2, s. 412.

oluşmaktadır. Geriye kalan 6.190 kişi ise Yakubî olup, bunların 3.740'ı Bitlis'te 2.450'si ise Siirt'te yaşamaktadır.⁴⁵

Cuinet, Van Vilayetindeki nüfus istatistikleri hakkında diğer yerlerde yaptığı gibi detaylı bilgiler vermemiştir. Fakat bunun yerine vilayet genelindeki toplam nüfus oranını vermiştir. Buna göre Van Vilayetinde yer alan Van merkez ve Hakkâri sancaklarından yaşayan toplam Asuri nüfusu 98.000 kişi olup, bunun 40.000'i Nasturî reaya, 52.000'i özerkliğe sahip Nasturî ve 6.000'i de Keldânîlerden oluşmaktadır. Musul vilayetin de yer alan merkez Musul kazası, Kerkük ve Süleymaniye'de yaşayan toplam Asuri nüfusu 30.000 kişidir. Bunların 18.000'i Keldânî, 7.000'i Süryani ve 5000'i de Yakubî'dir.⁴⁶

Cuinet'in verdiği nüfus istatistiği ışığında Osmanlıda Asurilerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler genel hatlarıyla Van Gölü'nden başlayıp şu anki Güney Doğu Anadolu ve Kuzey Irak olarak adlandırılan coğrafyadır. Bu coğrafyada yaşayan toplam Asuri nüfusunun miktarı 264.444 kişidir. Ayrıca Osmanlı Devleti topraklarındaki diğer başka bölgelerde yaşayan Asuriler de vardır. Fakat buralardaki sayılarının azlığından dolayı Cuinet sadece yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdeki nüfuslarını vermiştir.

Tablo 1
Osmanlı Devleti'ndeki Asuri Nüfusu (1888-89)

<i>Yerleşim Yeri</i>	<i>Süryani</i>	<i>Keldânî</i>	<i>Nasturî</i>	<i>Yakubî</i>	<i>Toplam</i>
<i>Bağdat</i>	1200	1600			2.800
<i>Halep</i>	15000	26866		14110	55.976
<i>Maraş</i>	5913	5461		6484	17858
<i>Urfa</i>		1038		6018	7056
<i>Diyarbakır, Mardin</i>	4990	16420		22554	43964
<i>Bitlis</i>		2600		3740	6340
<i>Siirt</i>				2450	2450
<i>Van, Hakkâri</i>		6000	92000		98000
<i>Musul, Kerkük, Süleymaniye</i>	7000	18000		5000	30000
<i>Toplam</i>	34103	77985	92000	60356	264.444

Kaynak: Vital Cuinet (1888-89), s. 44.

⁴⁵Cuinet, *La Turquie D'Asie...*, C. 2, s. 527.

⁴⁶Cuinet, *La Turquie D'Asie...*, C.2, s. 636, 765.

Tablo 1'deki verilerine göre farklı dini mezheplere bölünen Asurilerin en yoğun yaşadıkları bölge Halep civarındır. Bu bölgede 15 bin Süryani, 26 binden fazla Keldânî ve 14 binden fazla Yakubî yaşamaktadır. Fakat Halep bölgesinde yaşayan hiçbir Nasturî-Asuri bulunmamaktadır. Nasturî-Asurilerin en yoğun yaşadığı yerler Van-Hakkâri bölgesi olup burada toplam 92 bin Nasturî-Asuri yaşamaktadır. Cuinet'in verilerine göre Van-Hakkâri bölgesi dışında başka bölgelerde Nasturî-Asurileri yaşamamaktadır. Yine Osmanlı Devleti topraklarında en geniş coğrafyada yaşamlarını sürdürenler Süryani-Asuriler, Keldânî-Asuriler ve Yakubî Asurilerdir. Yakubî-Asurilerin en yoğun yaşadığı yerler Halep, Diyarbakır ve Mardin bölgeleridir.

Cuinet'in yukarda verdiği istatistikler McCarty tarafından abartılmış olarak bulunmuştur. Aslında Cuinet'in verdiği tarih veya bu tarihe yakın zamanlarda çeşitli kaynaklarda verilen nüfus verileri McCarty'nin iddiasını destekler mahiyettedir.

1880 yılında İngiliz büyükelçisi Sir George S. Goschen tarafından İngiliz subay Henry Trotter'e hazırlatılan ve Anadolu'nun doğu sınırlarındaki illerin nüfus verilerini içeren istatistiklere göre Bitlis, Van, Diyarbakır, Halep ve Harput (Elâzığ) Vilayetleri dâhilindeki bölgelerde yaşayan toplam Asuri nüfusu 39.168 kişidir.⁴⁷

Tablo 2

Henry Trotter'a Göre 1880 yılında Osmanlı Devleti'ndeki Asuri Nüfusu

Yerleşim Yerleri	Nasturî	Keldânî	Yakubî ve Süryani
Bitlis		1863	290
Van	29350		
Diyarbakır		761	3731
Halep		759	2001
Harput (Elâzığ)			413

Kaynak: Sonyel, *The Assyrians of Turkey*, s.13

Tablo ikideki verilere göre Osmanlı Devleti'nde yaşayan Asurilerden nüfusu en fazla olanlar Nasturî-Asuriler olup, bunlar yoğunluklu olarak Van bölgesinde yaşamışlardır. Nasturîlerin dışında kalan Keldânî, Süryani ve Yakubî Asuriler Van bölgesi haricinde kalan Bitlis, Diyarbakır, Halep ve Elazığ'da yaşamaktadırlar. Keldânî-Asuriler en yoğun olarak Bitlis'te yaşarken Yakubî, Süryani Asuriler ise yoğun olarak Diyarbakır ve Halep'te yaşamaktadırlar.

Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altındaki Asurilerin yaşadıkları bölgeler, devletle olan ilişkilerine göre iki farklı gruba ayrılmışlardır. Bunlardan dağlarda yaşayanlar yarı bağımsız kabilelerdir. Bunlar devlet ile ilişkileri pekiyi olmayıp

⁴⁷Sonyel, *The Assyrians of Turkey*..., s. 13.

devlete sorun çıkaran ve vergi verme konusunda devlete zorluk çıran gruptur. Diğer grup ise ovalarda yaşayıp çiftçilik ile uğraşan ve devlet ile sıkı ilişkileri içerisinde olanlardır. Bölgeye gelen yabancı misyonerler veya görevliler de Asuriler ile ilgili yaptıkları değerlendirmelerde bu ayrımı yapmışlardır. Bunlardan bir tanesi de Dr. W.A. Shedd'dir.

1903 yılında Dr. W.A. Shedd'in Bulletin of the American Geographical Society dergisinde yayınladığı makalesinde Anadolu'da ve İran topraklarında yaşayan Asurilerin nüfus istatistiklerini vermiştir. Shedd, Anadolu'da yaşayan Asurileri iki kategoriye ayırmıştır. Birincisi yarı bağımsız olan Asuriler, ikincisi ise devlete bağlı olan Asurilerdir. Yarı bağımsız olan Asuriler; 83 köy, 3.800 aile ve 26.600 kişiden oluşmaktadır. Devlete bağlı olan Asuriler ise 127 köy 3.185 aile ve 22.295 nüfusa sahiptir. Bu verilerde her bir hane 7 kişi olarak kabul edilmiştir.⁴⁸

Tablo 3

Dr. Shedd' Göre Osmanlı Devleti 'nde Yaşayan Yarı Bağımsız Asuri Aşiretler ve Nüfusları

YARI BAĞIMSIZ ASURİ AŞİRETLER			
Aşiretler	Köy	Aile	Kişi
Jilu	14	555	3885
Baz	7	375	2625
Diz	11	170	1190
Tkhuma	5	750	5250
Tal	6	230	1610
Tiyari	40	1720	12040
Toplam	83	3800	26600

Kaynak: W.A. Shedd (1903), s.7

Tablo 3'te yarı bağımsız aşiretler olan ve dağlılar olarak ta bilinen bu Asuriler Hakkâri bölgesinde yer alan dağlık arazilerde aşiretler halinde yaşamaktadırlar. Dr. Shedd bu bölgede yaşanan Asuri aşiretlerinden en büyükleri olan Jilu, Baz, Diz, Tkhuma, Tal ve Tiyari aşiretleri ile ilgili olan nüfus bilgilerine yer vermiştir. Bu aşiretler arasında en büyükleri Tiyari ve Tkhuma aşiretleri olup bunları sırası ile Jilu, Baz, Tal ve Diz aşiretleri takip etmektedir. En büyük aşiret olan Tiyari aşireti 40 köyden ve bu köylerde yaşayan 1.720 aileye mensup 12 bin kişiden oluşan kalabalık bir aşirettir. Bu aşireti 5 köyde yaşayan 750 aileye mensup 5.250 kişi ile Tkhuma aşireti takip etmektedir. Bu iki büyük aşiretin haricinde Jilu aşiretine mensup 14 köy de 555 aile ve bunlara mensup 3.885 kişi, Baz Aşiretine mensup 7 köy ve bu köylerde

⁴⁸ William A. Shedd, "The Syrians Of Persia and Eastern Turkey", *Bulletin of the American Geographical Society (American Geographical Society)*, 35(1) 1903, s. 7.

yaşayan 375 aileye mensup 2.625 kişi ile kalabalık Asuri nüfusuna sahip diğer kabilelerdir. Tablodan anlaşılabilecek hususlardan bir tanesi de Jilu Diz, Baz ve Tal Aşiretlerine mensup olanların kurdukları köy sayıları (sırası ile 14,11,7,6,) Tkhuma aşiretine mensup olanların yaşadığı köy sayısından fazla olmasına rağmen Tkhuma aşiretine mensup kişi sayısı daha fazladır. Bu durum Tkhuma aşireti mensuplarının diğer beş aşirettekilere nazaran daha büyük köylerde bir arada yaşadıklarını göstermektedir. Bu durum onları düşmanlarına karşı savunmada ve organize olmada daha başarılı olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Dr. Shedd'in nüfus verileri verdiği bir diğer Asuri grubu da devlete bağlı olan reaya denilen Asurilerdir. Onların nüfus miktarları ve yaşadıkları bölgelerde aşağıdaki gibidir.

Tablo 4

Shedd' e Göre Osmanlı Devleti 'nde Yaşayan Asuriler ve Nüfusları

DEVLET YÖNETİMİ ALTINDA YAŞAYAN ASURİLER			
Yerleşim Yerleri	Köy	Aile	Kişi
Gavar(Yüksekova)	21	680	4760
Başkale, Van	22	520	3640
Çölemerik	10	200	1400
Nochea	15	270	1890
Rakan	14	310	2170
İmadiye	45	1205	8435
Toplam	127	3185	22295

Kaynak: W.A. Shedd (1903), s.17

Ayrıca Shedd sadece Osmanlı Devleti sınırları içinde kalan Asurilerin değil, İran sınırları içinde yaşayan Asurilerin nüfusunu da vermiştir. İran'da Urmiye, Sulduz, Salmas, Tergavar, Mergavar ve Baradost bölgelerinde Asuriler yoğunluklu olarak yaşamışlardır. Bu bölgelerde toplam 128 köy 6.350 aile ve 31.750 kişi yaşamaktadır. Burada her ailede 5 kişi yaşadığı düşünülerek hesaplama bu şekilde yapılmıştır.⁴⁹

⁴⁹ Shedd, "The Syrians of Persia...", s. 17.

Tablo 5*Dr. Shedd' e Göre İran'da Yaşayan Asuriler ve Nüfusları*

İRAN'DA YAŞAYAN ASURİLER			
Yerleşim Yerleri	Köy	Aile	Kişi
Urmiye	90	4900	24500
Suldus	8	100	500
Salmas	4	400	2000
Tergawar	18	800	4000
Mergawar	6	100	500
Baradost	2	50	250
TOPLAM	128	6350	31750

Kaynak: W. A. Shedd (1903), s. 17

Her iki bölgedeki aile sayılarının farklı verilmesinin sebebi Osmanlı topraklarındaki Asurilerin daha çok dağlık bölgelerde, İran'daki Asurilerin ise ovalar yaşamalarıdır. Bundan dolayı dağlık bölgelerdeki ailelerde oğulların babalarının evlerinden ayrı yaşamaları ovadakilere göre daha azdır. Yani dağlardaki Asuriler de bir arada yaşama kültürü İran'da ovalarda yaşayan Asurilere göre daha sıkıdır. Ayrıca bunun diğer bir sebebi ise İran sınırlarındaki Asurilerin yaşadıkları köylerde çoğunluk onlara aitken, Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Asurilerin yaşadığı köylerde çoğunluğu ya Hristiyanlar ya da Müslümanlar oluşturmaktadır.⁵⁰ Bu nedenden dolayı Asuriler güvenliklerini sağlamak amacıyla Osmanlı toprakların da yaşadıkları bölgelerde oğulların baba evinden ayrılma oranı daha azdır.

Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun Bağdat Başkonsolosu Nasturîler ve Keldânîler hakkında yoğun çalışmalar yapmış ve bunun sonucunda çeşitli nüfus istatistiklerine sahip olmuştur. Yapılan çalışmada Nasturîler ve Keldânîlerin nüfus miktarları ayrı ayrı verilmiştir. 1901 yılında nüfus istatistikleri hakkında başkonsolos tarafında verilen rapora göre Nasturîler üç bölgeye ayrılmıştır. Tiyari bölgesi, Chuma bölgesi ve Gavar(Yüksekova) bölgelerinde yaşayan Nasturîlerin nüfus miktarları verilmiştir. Fakat Gavar bölgesinde bağlı bulundukları piskoposlara göre 4 alt gruba ayrılmıştır ve bu gruplar ile ilgili nüfus istatistikleri Gavar(Yüksekova) bölgesine dâhil edilmeyerek ayrı verilmiştir.⁵¹

⁵⁰ Shedd, "The Syrians Of Persia...", s. 17.

⁵¹ AIR 5/611, 31 July 1925.

Tablo 6*Nasturîlerin 1901 Yılı Nüfus Oranları*

NASTURİLER		
BÖLGE	AİLE SAYISI	NÜFUS
Tiyari	2274	13644
Chuma	1650	9900
Gavar(Yüksekova)	2103	2618
Metropolit Bölgesi	1067	6402
Mar Johannon Piskoposluk Bölgesi	972	5832
Mar Jonan Piskoposluk Bölgesi	290	1740
Mar Gouriell Piskoposluk Bölgesi	5217	31302
TOPLAM	13573	81438

Kaynak: AIR 5/611(Nasturîler) 1901 Yılı Nüfus Oranları

Tiyari bölgesi Patrik Mar Şimun'a bağlı olup burada yaşayan toplam aile sayısı 2.274'tür. Chuma bölgesinde yaşayan Nasturîler Dsekeln piskoposuna bağlı olup burada 1.650 aile yaşamaktadır. Gavar bölgesi ise Gavar piskoposunun sorumluluk alanında olup burada yaşayan aile sayısı da 2.103 kişidir. Bunlara ek olarak Gavar bölgesinde yaşayan ve ayrı yerlere bağlı olan Nasturîler de vardır. Bunlar metropolitliğe bağlı olanlar 1.067 aile, Mar Johannon'nın piskoposluk bölgesinde yaşayanlar 972 aile, Mar Johan'nın piskoposluk bölgesinde yaşayan aile sayısı 290 ve Mar Gouriell'in piskoposluk bölgesinde yaşayan aile sayısı ise 5.217 dir. Yukarıda verilen bölgelerde yaşayan toplam aile sayısı 13.573 tür.

Tablo 7*Keldânîlerin 1901 Yılı Nüfus Oranları*

KELDANİLER		
Bölge	AİLE SAYISI	NÜFUS
Bağdat, Musul ve Çevresi	2705	16230
Kerkük	350	2100
İmadiye, Akra	1165	6990
Cezire	825	4950
Siirt	915	5490
Mardin	70	420
Diyarbakır	200	1200
Toplam	6230	37380

Kaynak: AIR 5/611(Keldânîler)1901 Yılı Nüfus Oranları

Başkonsolosun Keldânîler için verdiği nüfus istatistikleri ise şöyledir; Babylon Patriklik bölgesinde yani Bağdat'ta dâhil olmak üzere Musul ve çevresinde yaşayan Keldânî aile sayısı 2.705 tür. Kerkük piskoposluk bölgesinde yaşayan aile sayısı 350, İmadiye ve Akra piskoposluk bölgesinde yaşayan Keldânî aile sayısı 1.165'tir. Cezire piskoposluk bölgesinde yaşayan Keldânî aile sayısı 825, Siirt piskoposluğu bölgesinde yaşayan Keldânî aile sayısı 915, Mardin piskoposluğu bölgesinde yaşayan Keldânî aile sayısı 70 ve son olarak Diyarbakır piskoposluğu bölgesinde yaşayan aile sayısı 200'dür. Yukarıda verilen bölgelerde yaşayana toplam Keldânî aile sayısı 6.230 dur.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bağdat başkonsolosu yukarıda belirttiğimiz nüfus istatistiklerini verirken her hanede yaşayan kişi sayısını ortalama olarak 6 kişi olarak hesaplamaktadır. Buna göre yukarıda verilen piskoposluk ve patriklik bölgelerinde yaşayan Nasturîlerin nüfusları ortalama 80.000 ile 90.000 arasındadır. Ayrıca yine yukarıda verilen bölgelerde yaşayan Keldânîlerin nüfusu yaklaşık olarak 40.000 civarındadır. Bu da göstermektedir ki yukarıdaki bölgelerde yaşayan toplam Asuri nüfusu ortalama 130.000-140.000 bin civarındadır.⁵²

İngiltere devletinin sığınmacılar için verdiği genelde de I. Dünya Savaşı öncesi dağlı Nasturîlerin nüfusunu tahmini 100.000 olarak vermiştir.⁵³ Osmanlı Devleti 1919 yılında Osmanlı-İran sınırını teşkil eden ve Musul'a kadar uzanan dağların eteklerinde 80.000 Asurinin yaşadığını belirtmiştir.⁵⁴

İsabella Bird 1890 yılında misyoner olarak Hindistan'da çalıştığı zaman Türkiye'nin doğu kısmı ve İran'ı kapsayan bir seyahate çıkmıştır. Bu seyahat sırasında bölgede yaşayan insanlara tıbbi yardımlarda bulunmuş ve bu seyahatini Karadeniz'e kadar devam ettirmiştir. Bird, bu seyahatleri sırasında Asurilerin yaşadığı bölge olan Güney Doğu Anadolu ve İran hakkında nüfus istatistiklerine de yer vermiştir. Bird'in verdiği istatistikler çok kapsamlı olmamakla beraber yine de bölgede yaşayan Asuri-Nasturîlerin nüfusu hakkında bilgiler içermesi açısından önemlidir. Bird'in verdiği bilgilere göre Süryani ismi Urmiye ve çevresinde yaşayanların kendilerini isimlendirme şekli olup, bölge dışında yaşayanlar bunları Nasturî olarak adlandırmaktadır. Bazen bu Süryaniler, Keldânî olarak da adlandırılmaktadırlar.

⁵² AIR 5/611, 31 July 1925.

⁵³ AIR 5/611, 31 July 1925.

⁵⁴ BOA. DH. EUM. 4. ŞB. 23-113.

Cantenbury Kilisesi ise bunları Asuriler olarak isimlendirmiştir. Müslümanlar ise Süryanileri “nasara” şeklinde ifade edeceklerdir.⁵⁵

Bird’e göre İran Süryanilerinin tahmini nüfusu 120.000’dir. Ayrıca Türkiye topraklarında yaşayanların nüfusu ise 80.000’den fazladır. Urmiye ovasındaki yaklaşık 20 bin Süryani’nin yaşadığı köyler diğer Kürt, Müslüman ve Ermenilerin yaşadığı köylerden ayrıdır. Yani bu köyler de sadece Asuri- Süryaniler yaşamaktadır.⁵⁶ Bu köylerin haricinde kalan bölgelerde ise Asuri-Süryanilerin Müslümanlar ve Ermeniler ile iç içe yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Hannibal Travis’in verdiği İngiliz ve Rus belgelerine göre XX. yüzyılın başlarına kadar Anadolu’da yaşayan toplam Asuri nüfus oranı 863.000 kişidir. Bunlardan 165.000 ile 190.000 arasında kalan miktarı 1915 yılından önce dağlarda yaşayanlardan oluşmaktadır. 259.000 Asuri (Nasturîler ve diğer Doğu Hristiyanları) Van, Hakkâri, Diyarbakır, Erzurum ve Harput’ta yaşamaktadır. Travis, Paris Barış Konferansında Asuri nüfusunun 350.000 Diyarbakır, Hakkâri, Siirt, Kuzey Urfa ve Halep bölgesinde yaşadığını, İran sınırları içerisinde ise 140.000 Asuri’nin XX. yüzyıl boyunca yaşadığını söylemektedir.⁵⁷ Travis’in verdiği bu nüfus verileri elde ettiğimiz veriler içinde en abartılı olanıdır. Bundan dolayı bu verilerin tamamen taraflı olduğu ve bunun amacının da Paris Barış Görüşmeleri sırasında Asurilerin isteklerinin kabul edilmesi için bir koz olarak kullanılmak istendiğini göstermektedir.

William Taylor’ın verdiği bilgilere göre 1895 yılı öncesi Urfa’nın toplam nüfusu 65.000’dir. Bu nüfusun yaklaşık 20.000’i Ermeni, 3.000’i ya da 4.000’i Yakubî, Keldânî ve Ortodoks Süryani, Marunî, Yahudi ve geri kalanı Türk, Kürt ve Müslümanlardan oluşmaktadır.⁵⁸

Süryaniler yoğun olarak yukarı Mezopotamya’da yaşamışlardır. Özellikle Midyat merkez olmak üzere batıda Mardin, kuzeyde Hasankeyf, doğuda Cizre ve güneyde Nusaybin arasında kalan bölgede yoğun olarak yaşamaktadırlar. XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başlarında Asuriler yaşadıkları metropolit ve piskoposların

⁵⁵ Isabella Bird, *Journeys in Persia and Kurdistan: including a Summer in the Upper Karun Region and a Visit to the Nestorian Rayahs*. Cilt 2, Cambridge University Press, Newyork 1981, s. 236-237.

⁵⁶ Bird, *Journeys in Persia...*, s. 236-237.

⁵⁷ Hannibal Travis, *The Assyrian Genocide: Cultural and Political Legacies*, haz., Hannibal Travis. Routledge, 2017, s. 11.

⁵⁸ William Taylor, *Narratives of Identity: The Syrian Orthodox Church and the Church of England(1895-1914)*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle 2013, s. 163.

merkezi konumunda olan yerler Musul, Akra, Diyarbakır Harput, Malatya, Cizre, Şırnak, Garzan, Bitlis ve Siirt'tir.⁵⁹

Fakat bu bölgelerde yaşayan Asuri nüfus miktarının tespiti sorun teşkil etmektedir. Ancak yine de Osmanlı topraklarında yaşayan Asuri nüfusunu tahmini olarak vermek mümkündür. Mesela Süryani, Yakubî ve Kadim Süryanilerin Osmanlıda tahmini nüfus miktarı 66.000'dir. Süryaniler tarafında çıkarılan "İntibab" gazetesinde verilen rakamlara göre Osmanlıda yaşayan Süryani-Yakubîlerin nüfusu 70.000'dir. Hakkârî ve civarında yaşayan Nasturî nüfusu 50.000 ile 75.000 arasındadır. Çoğunluğu Irak'ta olmak üzere Keldânîlerin sayısı ise 100.000 olup bunların 10.000'i Bitlis ve Diyarbakır'da yaşamaktadır.⁶⁰

Amerikalı David Magie'nin verdiği nüfus istatistiklerine göre 1915-1916 yıllarında Güney Doğu Anadolu bölgesinde yaşayan Asuri Hristiyanlar; aşiretler, reayalar, Tigris vadisinde yaşayanlar ve Azerbaycan'da yaşayanlar olarak 4 gruba ayrılmıştır. Güney Doğu Anadolu'da 6 tane Asuri aşireti olup bunların nüfusu 72.600'dür. Reaya olan Hristiyan Asurilerin nüfusu 19.200'dür. Tigris (Dicle nehri) vadisinde yaşayan Asurilerin nüfusu 4.000 iken Azerbaycan'da yaşayan Asuri Hristiyan nüfusu 20.000'dir.⁶¹ Fakat Steen de Jenay Osmanlı topraklarında yaşayan Nasturî-Asurilerin nüfusunu ortalama 100.000 olarak vermiştir.⁶²

Haluk Selvi'nin Mondros Mütarakesi'nden sonra Vilayat-ı Şarkiyede nüfus adlı çalışmasında ise şarki vilayetlerde yaşayan Asurilerin nüfus oranlarına yer verilmiştir. Buna göre harp dolayısıyla kayıp olan nüfus verileri nedeniyle Mondros Mütarekesi'nden sonraki döneme ait Erzurum vilayetinin nüfus verilerine ulaşılammış, fakat 1913 yılı verileri temel alınmıştır. Bu verilere göre 1913 yılı itibariyle Erzurum vilayetinde 46 Asuri yaşamaktadır. Bunların 13'ü Keldânî, 33'ü de Süryani'dir. Diyarbakır Vilayeti'ne ait 1918 tarihli nüfus verilerine göre vilayette 14.417 Süryani, 12.052 Katolik Süryani 2.203 Keldânî olmak üzere toplamda 28.672 Asuri yaşamaktadır. Mamûratülaziz Vilayeti dahilinde yaşayan toplam Asuri sayısı 11.589 olarak verilmiştir. Van Vilayetinde ise toplam Asuri sayısı 42.000'dir. Bitlis

⁵⁹ Benjamin Trigona Haranay, *The Ottoman Süryani from 1908 to 1914*, Gogias Press, Piscataway 2013, s. 35-38.

⁶⁰ Haranay, *The Ottoman Süryani...*, s. 35-38.

⁶¹ David Magie, *The Chiristian Sects of Turkish Empire, US National Archives Roll 47 Documents 1010-1019*. Arşiv Belgesi, 1919.

⁶² F. Yan den Steen de Jehay, *Dela Situation Legale des Sujets Ottomans Non Musulmans*, Societe Belge De Librairie, Bürüksel 1906, s.31.

vilayetinde 3.993 Süryani, 4.347'si Keldânî olmak üzere toplam 8.340 Asuri yaşamaktadır. Urfa Mutasarrıflığında ise 3.000 Süryani Asuri yaşamaktadır.⁶³

1.2. Batılı Devletlerin Asuriler Üzerindeki Misyonerlik Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'ne misyonerler XIX. yüzyıldan itibaren gelmeye başlamışlardır. Osmanlı bünyesinde bulunan Hristiyan azınlıklar bu tarihten itibaren batılı devletlerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Özellikle Amerikan ve İngiliz misyonları Anadolu'da yaşayan Hristiyan halk arasında hiçbir ayırım yapmadan okul, hastane gibi halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak adı altında birçok bölgede misyon faaliyetlerini artırarak devam etmişlerdir. Özellikle Ermeni halkı ve Asuriler üzerine ağırlık vermişlerdir.⁶⁴

Buradaki amaç daha çok Katolik ve Ortodoks mezhebine mensup Hristiyan halkı protestanlaştırmaktır. Osmanlı Devleti'ndeki Protestan misyoner faaliyetleri XIX. yüzyılın başlarında İngiliz ve Yabancı Bible topluluğu tarafından 1813 yılında Ermenilere kendi dillerinde kutsal kitaplarını okumaları öğretmek amacını güderek başlamıştır. Bu süreç Amerikalı misyonerlerin Filistin'de 1819 yılında aynı amaçla örgütlemeleri ile devam etmiştir. Fakat bu hareket Amerikan misyonunun 1831 yılında İstanbul'da bir şube açmasıyla büyük bir ivme kazanmıştır.⁶⁵

İstanbul'a gelen ilk misyonerlerin amacı ayrılmış olan Ermeni ve Yunan kiliselerini organize etmek değil, onlara kendi dillerinde İnciller vermek ve bunu anlamalarında yardımcı olmaktır. Bunun yanı sıra kiliselerini reform etmek için onlara gereken desteği vermektir. Kimsenin amacı onlara eski kiliselerini terk etmeleri için baskı yapmak değildir. Asıl amaç kiliselerin kabul edilebilir bir şekilde reformunu yapmaktır. Bu amaçla kilise ile ilgili var olan hiçbir sistem ve ritüellerde değişiklik yapılmayacaktı ve sadece Ermeni ve Yunan kiliselerinde bu işler yapılacaktı.⁶⁶ Fakat bunun için Anadolu'ya gelen misyonerlerin amaçlarından saparak yönlerini tamamen Asurilere çevirdikleri görülmüştür.

Misyon faaliyetlerinin İstanbul'da başlamasından sonra bu faaliyetler Anadolu'nun diğer kentlerine kadar uzadı. Batılı misyonerler, doğu Hristiyanlarını keşfettikten sonra onların yaşadığı yerlerde bu faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır.

⁶³ Haluk Selvi, Mondros Mütarekesi'nden Sonra Vilayat-ı Şarkıyye'de Nüfus, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVII (50), Temmuz 2001, s. 313-321.

⁶⁴ Özdemir, Süryanilerin Dünü..., s. 21.

⁶⁵ Magie, *The Chiristian Sects*....

⁶⁶ Magie, *The Chiristian Sects*....

1831 yılında misyoner Justin Perkins'in çabalarıyla Urmiye'de misyon merkezlerini açmışlardır. Bu durum batılı misyonerlerin faaliyetlerini doğrudan doğu kilisesine kaydındıklarını göstermektedir. Osmanlı yönetimi bu misyonerlere ıslahat fermanının getirdiği koşullar sonucunda bölgede okul açmak, hastane kurmak gibi taleplerinde gereken izinleri vermiştir. Yukarıdaki cümlelerden de anlaşılacağı üzere bölgeye gelen misyonerlerin tek özelliği dini bakımdan değil aynı zamanda eğitim ve sağlık alanında da donanımlı kişiler olmalarıydı. Bu kişiler sahip oldukları dünya görüşü nedeniyle çalışmalarında hırslı ve azimlidirler. Misyonlarının önünü açmak ve başarıya ulaşmak için bağlı oldukları devletlerin diplomatik kanallarını çok iyi kullanmışlardır. Bunda dolayı Osmanlı yönetiminde gerekli izinleri almaları noktasında karşılaştıkları sorunları kolay bir şekilde halletmişlerdir.⁶⁷

Osmanlı Devleti ve İran topraklarında yaşayan Asurilere karşı birçok devletin misyonerlik faaliyetlerinde bulunduğu bilinmektedir. Bu devletlerden en önemlileri İngilizler ve Amerikalılardır. Hatta bu iki devletin misyonerlik faaliyetleri özellikle Fransa, Rusya ve Papa tarafından çoğu zaman eleştirilmiştir.

Asuriler üzerinde misyonerlik faaliyetleri yürüten Amerikanlar ile İngilizlerin amaçları birbirinden farklıdır. Bölgeye gelen Amerikalı misyonerlerin temel amacı din iken, İngiliz misyonerlerin temel amacı dinden ziyade siyasettir. Osmanlı Devleti'nin ve İran'ın bölgedeki etkinliklerinin zayıflamasından dolayı Süryaniler üzerinde etki kurmak kolaylaşmıştır. Bu yüzden İngiltere Süveyş Kanalı, Hindistan ve Kuzey Afrika'daki faaliyetlerini sürdürmek ve Rusya'yı kontrol altında tutmak için Süryanileri kilit bir noktada görmüş ve onlara bu yüzden ayrı bir önem vermiştir.⁶⁸

1.2.1. Amerikan Misyonu

1830 yılında Kürtler ile Nasturîler arasında yaşanan çatışmalar esnasında Osmanlı Devleti'nin yeterince önlem almadığını savunan batılı devletler Osmanlı Devleti'ne karşı bir protesto çekmişlerdi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Reşit Paşa'yı bölgeye göndermiştir. Bir süreliğine bölgede düzen sağlanmasına rağmen bu kalıcı olamamıştır. Osmanlı birlikleri 1836 yılında bölgeden çekilmesi üzerine Nasturîlere karşı Kürt saldırıları tekrardan başlamış ve 1842 yılında büyük bir çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmada birçok Nasturî hayatını kaybetmiştir. Bu olaylar sırasında Amerikan Presbyterians Kilisesi mensupları bölgeye gelmişlerdir. Fakat bu tarihten

⁶⁷Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 23-24.

⁶⁸ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 25-26.

önce bazı Amerikan misyonerler bölge hakkında araştırma yapmak için daha önceden geldikleri bilinmektedir. Doktor Julius Davies 1834 yılında Nasturiler yardım etmek için bölgeye gönderilmiş ardından bir sonraki yıl Doktor Asheal Grand da yine bölgeye gelmiştir. Amerikan misyonu merkezi Urmiye’de olacak şekilde I. Dünya Savaşı’na kadar bölgede faaliyetlerini devam ettirmiştir.⁶⁹

Osmanlı Devleti’nde misyonerlik faaliyetlerini yöneten kurumların en önemlisi American Board of Commission for Foreign Mission’dur. Kuruluş amacı ilk başlarda Amerikan yerlilerini ve Amerika kıtasında yaşayan Katolik Hristiyanları protestanlaştırmak iken daha sonra bu hedeflerini bütün dünyaya Protestan mezhebini yaymak olarak genişletmişlerdir. Bu amaçla da dünyanın birçok bölgesine misyonerler göndermişlerdir. Bu bölgelerin başında Çin, Yakın Doğu ve Osmanlı toprakları yer almaktadır.⁷⁰

1.2.2. İngiliz Misyonu

Müslümanlar arasında yaşayan eski bir Hristiyan kabilesi söylentileri XIX. yüzyılın başlarında Britanya’da konuşulmaya başlandı. İstanbul da yaşayan İngiliz ve Yabancı İncil Cemiyeti’nden bir din adamı, orada bir Asuri piskoposu ile tanışmıştı. Bu tanışmadan sonra Misyoner Joseph Wolff, 1825 yılında bazı Asuriler ile İran’da buluştu. Bu buluşmadan on yıl sonra Wolff, Fırat Vadisi Seferi adlı yolculuğa çıkarak daha fazla keşif yapmaya karar verdi. Fırat seferinde bulunan ünlü İngiliz cerrah, coğrafyacı ve jeolog William Ainsworth bölgeye geri gidebilmek için Londra Coğrafya topluluğu adında bir dernek kurdu. İncil’in Yayılması Derneği bu oluşuma 500 sterlin destekte bulundu. Ainsworth’un planı, Asur anavatanını keşfetmek, halkı incelemek ve etrafta yatan ilginç arkeolojik kalıntıları ve antik el yazmalarını toplamaktı. Bu gezi o zaman için normal bir arkeolojik keşiften farklı bir amaca hizmet etmiyordu. Bu geziden sonra bölgeye ikinci bir ziyaret daha yapmak istemesine rağmen Ainsworth bunda başarılı olmasa da İngiltere’deki Anglikan Kilisesi ile Doğu Kilisesi arasındaki ilişkilerin temeli ilk ziyaret ile atılmış olmuştur.⁷¹

⁶⁹ Aubrey R. Vine, *The Nestorian Churches: A Concise History of Nestorian Christianity in Asia From the Persia Schism to the Modern Assyrians*, İndipendent Press LTD, London 1937, s. 177-178.

⁷⁰ Mithat Aydın, “Amerikan Protestan Misyonerlerinin Ermeniler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkisi”, *Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 2015, s. 81-82.

⁷¹ Rosie Llewellyn-Jones, “The Assyrians In World War One And The 1933 Massacre: New Discoveries In The Rsaa Archives”, *Asian Affairs*, 50(4), 2019, s. 571.

İngiliz kilisesi, Asurilerin yaşadığı bölgelerde Society for Promoting Christian Knowledge aracılığı ile misyonerlik faaliyetlerine başlamıştır. 1841 yılında Mr. Ainsworth bölgeye araştırma yapması için gönderildi. Bundan kısa bir süre sonra Cantenbury Kilisesi Başpiskoposluğu himayesinde Rev. George Percy ve Londra Piskoposluğu himayesinde Mr. Badger bölgeye gönderildi. Mr. Badger, bölgede kısa süreliğine kalmasına rağmen Nasturî-Asuriler arasından iyi bir izlenim bırakmayı başardı. Bu başarı sayesinde bölgede yaşayan Nasturî-Asuriler, İngiltere kilisesinin amacının onlara yardımcı olmak olduğunu ve onların eski inanış ve ritüellerinden vazgeçirmeye çalışmadığına ikna edildiler. Bu nedenden dolayı Nasturî-Asuriler o zamandan beridir Anglikanlara karşı özellikle hoşgörülü olmuşlardır. Hatta 1842 yılında Kürtlerin Nasturî-Asuriler yaptıkları saldırılar sırasında Badger'in Nasturî-Asuri patriğine sığınacak yer vermesi patriğin hayatının kurtulmasını sağlamıştır.⁷²

Mr. Badger'in yaptığı çalışmalar uzun süre devam etmemiştir. Bundan dolayı Nasturî-Asuriler Canterbury Başpiskoposluğuna daha fazla yardım için talepte bulunmuşlardır. Fakat bu talep 1876 yılına kadar karşılık bulmamıştır. Nihayet 1876 yılında Rev. E.L. Cutts bölgeye gönderilmiş ve burada bazı araştırmalar yapmıştır. Bunun sonucunda Canterbury Başpiskoposluğu Asuri misyonu kurulmuştur. Bu misyon 1881 yılında Rev. Rudolph Wahl'ın gönderilmesi ile başlamıştır. Wahl 1885 yılına kadar bölgede faaliyetlerine devam etmiş ve 1886 yılında daha fazla misyoner bölgeye gönderilmeye başlamıştır. Bunlar Canon Maclean, Mr. Athelstan Riley ve Rev. W.H. Browne'dır. İngiliz misyonu bölgede bu tarihten başlayarak I. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. 1903 tarihine kadar misyonun merkezi İran sınırlarında olan Urmiye iken bu tarihten itibaren merkez Osmanlı sınırları içerisinde yer alan Van' a taşınmıştır. İngiltere Kilisesi tarafından misyon için seçilen isim (Asuri Misyonu) bunun genel bir kullanıma dönüşmesinin hedeflendiği düşünülmektedir.⁷³

1886 yılında Doğu Kilisesi yetkilileri Canterbury Başpiskoposu'nun bir dizi talebini takiben Edward White, Canon Maclean ve W.H. Browne liderliğinde bir Asur Hristiyanları misyonu gönderdi. Misyonun görevi bir proje olan Asurileri yeniden canlandırmak, yeniden düzenlemek ve eğitmektir.⁷⁴ Bu amaçla gönderilen misyonerlerden olan Mr. Bron, Hakkâri Sancağı'nda ikamet etmiş ve sık sık Musul Vilayeti'ne gitmiştir. Bron, Nasturilerin inançları ortadan kaldırmak ve onları kendi

⁷² Vine, *The Nestorian Churches...*, s. 178-179.

⁷³ Vine, *The Nestorian Churches...*, s. 178-179.

⁷⁴ The Assyrians In World..., s. 572.

mezheplerine bağılı hale getirmek için çalışmalar yapmıştır. Amacına ulaşmak için de Asurilere çeşitli mal ve teşviklerde bulunmuştur.⁷⁵

Bölgeye gelen İngiliz misyonerler genellikle Koçanis'te Nasturi-Asuri Patriği Mar Şimun'un yanında ikamet etmişlerdir. Bunların asıl amacı Protestanlığı yaymanın yanında bu halkı İngilizlerin yanına çekerek bölgede kargaşa çıkarmaktı. İngiliz misyonerlerden Brown fırsat buldukça Hakkâri tarafında yaşayan Ermenileri de kışkırttığı rapor Osmanlı Devleti yetkilileri tarafından rapor edilmiştir.⁷⁶ Bu durum I. Dünya Savaşı'nın başlarına kadar devam etti. Din adamları yeni icat edilmiş bir iki siklostil cihazını da yanlarında götürerek eğitim öğretim materyallerinin kolayca çoğaltılmasını amaç edinmişlerdi. Bölgeye giden din adamları, Urmiye'de 25 öğrencisi olan bir erkek çocuk okulu ile rahipler ve papaz yardımcıları için bir kolej kurdular. Rahiplere eski Süryanice, İngilizce, aritmetik ve Farsça öğretilirken, çocuklar teoloji, coğrafya, dikte ve İngilizce öğrendiler. Okullarda eğitim gören öğrenci sayısı 1.500'e kadar çıktı. Amerikan Presbiteryan ve Fransız Katolikler de bölgede faaliyet göstermesine rağmen en büyük etkiye sahip olan İngiliz misyonuydu. İngilizlerin bölgedeki amacı Yüksek Viktorya dönemine ait iyi niyetli, nazik bir kolonizasyon kurmaktı. Fakat sonuç beklenildiği gibi olmadı. Asuriler üzerinde yapılan bu misyon çalışmaları onların eski vatanlarında yeniden canlanan bir ulus kurma hayallerine kapılmalarına neden oldu. Bu ise gelecekte yaşayacakları kargaşa döneminde İngilizlere ölümcül bir şekilde bağımlı hale gelmelerine sebep oldu.⁷⁷

1.2.3. Rus Misyonu

Amerikan ve İngiliz misyonlarının dışında bölgeye diğer başka ülkelerin misyonları da gelmiştir. Bunlar Danimarkalı Lutheranlar, Norveçli Lutheranlar ve Rus Ortodokslardır.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ilişkilerin dönüm noktasını Küçük Kaynarca Antlaşması oluşturmaktadır. Bu antlaşma sayesinde Ruslar Osmanlı Devleti'nde birçok taviz elde etmeyi başarmışlardır. Bu tavizlerden bir tanesi de İstanbul Beyoğlu'nda bir kilise kurma hakkıdır. Kilisenin kurulmasından sonra Ruslar Ortodoks dünyasının hamiliğini yüklenmek için çalışmalara başlamışlardır. Bu çalışmalarda görevli olan Rus misyonerler diğer devletlerin misyonerlerinin aksine

⁷⁵ BOA. Y. PRK. UM. 27-64.

⁷⁶ BOA. Y. PRK. DH. 8-25.

⁷⁷ Jones, *The Assyrians In World...*, s. 572.

birer devlet kurumu gibi çalışmışlar ve Rusya Devleti'ne bağlı bir kurum olarak faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Faaliyet alanları olarak da daha çok Beyrut, Cebel-i Lübnan ve Kudüs bölgelerini seçmişlerdir. Asuriler ile de etkileşime giren Rus misyonerler ile bu toplum arasındaki ilişkiler istenen seviyede olmamıştır. Bunun temel nedeni ise Asurilerin yaşadıkları bölgeler itibari ile Rusların ilgi alanına girmemeleridir. Ancak bu demek olmuyor ki Ruslar, Asuriler üzerinde misyonerlik faaliyetlerinde bulunmamışlardır. İran bölgesinde yaşayan Asuriler ile Ruslar sıkı ilişkilere sahiptirler. Bunun en önemli kanıtı ise Nasturî-Asuri isyanı zamanında bölgede kurulan ve politik amaçlara sahip olan Kyrill ve Method Kardeşliğidir. Bu kuruluş Rusya'nın, kuzeybatı İran'ı işgal ettiği zaman öncü kuruluş olarak bu işgalde yer almıştır. Asurilerin, Ruslara yakınlaşmalarındaki en önemli sebep bağımsızlık, korunma ve özerklik isteklerine ulaşmada Ruslardan alacakları yardımlardır.⁷⁸ Fakat Asuriler Ruslardan umduklarını bulamazken Rusların bölgedeki misyon faaliyetleri de istedikleri gibi başarılı olamamıştır.

Abruery Vine, Asuriler ile Ruslar arasındaki misyonerlik ile başlayan ilişkileri şu şekilde açıklamaktadır: 1827 yılında birçok Nasturî-Asuri, Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgeden kaçarak Erivan'a gitmişlerdir. Burada Ortodoks mezhebini benimsemişlerdir. 1898 yılında Nasturîler-Asuriler, Rusya'dan yardım talebinde bulunmuşlar ve Nasturî piskopos ve birkaç rahip St. Petersburg' a gitmişler ve eğer Rusya onlara geri dönmelerinde yardım ederse Ortodoks mezhebine geçeceklerini beyan etmişlerdir. Rusya bu teklifi kabul etmiş ve bunun sonucunda 1900 yılında Urmiye'de bir Ortodoks kilisesi inşa ederek, bir papazlık ve okul sistemi kurmuşlardır. Bunun sonucunda, bir süre sonra Nasturî-Asuri Kilisesi'nin Ortodoks Kilisesi içinde eriyeceği görüşüne neden olsa da durum bu şekilde gerçekleşmemiştir. Nasturî-Asuriler Ruslardan umdukları şeyleri elde edememiş, Ruslarında bu konuda istek ve hevesleri zamanla zayıflamıştır. Her şekilde Rusların hâkimiyetleri kısa ömürlü olmuştur ve Nasturî-Asuriler üzerinde etkiye sahip olamamışlardır.⁷⁹ Fakat bu durum XX. Yüzyıldan itibaren değişime uğramıştır. Asuri aşiret liderlerinin ve Patriklerinin, Ruslar tarafından verilen vaatlere ve hediyelere kanması ile Ruslara doğru bir yöneliş başlamıştır. Hakkâri bölgesinde önemli bir nüfusa sahip olan Ağa Petros adlı Asuri aşiret reisi Ruslar için casusu olarak çalışmaya başlamıştır. Onun çabaları sonucu

⁷⁸ Gökhan Sarı, *Ermeni Meselesi Işığında Süryaniler*, Barış Kitabevi, Ankara 2013, s. 129-130.

⁷⁹ Vine, *The Nestorian Churches...*, s. 180.

Asuri Patriği Mar Şimun'da Ruslar ile sıcak ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler ve Ağa Petros'un çabaları ile İran'da 15.000 Asuri Ortodoks mezhebine geçmiştir. Ayrıca Gavar, Çölemerik, İmadiye gibi yerlerde yaşayan Osmanlı Asurilerinden de aynı mezhebe geçenler olmuştur.⁸⁰ Hatta Nasturi ve Keldani-Asurilerden 50 papaz da Ortodoks mezhebine geçmiştir. Bunlara Ruslar tarafından 3-5 lira arasında maaşta verilmiştir.⁸¹

1.2.4. Fransız Misyonu

Osmanlı Devleti ile Fransa arasında XVI. yüzyılda başlayan yakınlaşma XIX. yüzyılda da etkisini devam ettirmekteydi. Osmanlıda kazandığı imtiyazları Katolik mezhebini Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan diğer Hristiyan mezhepler içinde yaymak amacıyla birçok misyoneri Osmanlı ülkesine göndermek için kullanmıştır. Her ne kadar Fransızlar tarafından gönderilen bu misyonerlerin ana hedefi Osmanlı topraklarında yaşayan Ermeniler olsa da onlar bu topraklara geldiklerinde Asurileri de hedeflerine almışlardır.

Osmanlı Devleti'nde ticaret imtiyazına sahip olan Fransızlar, Asurilerin yoğun yaşadığı Mezopotamya bölgesinde etkili olan üç büyük Hristiyan tüccar aile ile de sıkı ilişkilere sahiptiler. Fransız Dominikan Katolikleri bu ilişkileri kullanarak özellikle Keldânî Asuriler üzerine yoğunlaşmışlardır. Bunlarla ilgilenerek ve bunlara yardım ederek Katolik inancına geçmeleri konusunda Asurileri zorluyorlardı. Aynı durum Protestanlar için de geçerliydi. Fakat Asuriler doğu kilisesi mirasını korumaya kararlıydılar.⁸²

Bedir Han zamanında Asuriler Ninevah ovasında yer alan ve Algosh'a bağlı olan Rabban Hormizd'i yurt edindiler. Bundan sonra Fransız Katoliklerin bunlar üzerindeki etkisi daha da arttı. Katolikliğe dönmeleri için yapılan bu zorlayıcı çabalar sonucunda Hakkârî Nasturîleri temel ihtiyaçlarını güvence altına almak için Musul bölgesine göç ettiler. Fakat buradaki destek ve yardımın az olmasından dolayı Nasturî ve Yakubî Asuriler Katolikliğe geçme konusunda pek istekli olmadılar. Bu mezhepsel bölünmeler toplum arasında karışıklığa neden oldu. Fransız Katolikler Asurilerin sahip olduğu inancı sapkınlık olarak tanımlıyordu. Bu nedenle amaçları ya bölgeyi tamamen

⁸⁰ DH. KMS. 23-43.

⁸¹ DH. EUM. 4. ŞB. 23-113.

⁸² Sargon George Donabed, *Reforging a Forgotten History: Iraq and the Assyrians in the Twentieth Century*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2015, s. 57.

kontrolleri altına almak ya da bu sapkın inanca son vermektir.⁸³ İran'da yaşayan Asurilere yönelik Fransız Roma Katolik misyonu tarafından 1880 yılında Urmiye'de misyonerlik faaliyetlerine başlandı.⁸⁴ Asuriler üzerinde farklı grupların misyonerlik çalışmalarında bulunması Asurilerin Orta Doğu'da mezhepsel çatışmaların ortasında kalmalarına neden oldu. Fransız Domikan Katolikleri, İngiliz Anglikan ve Amerikan Presbiteryen misyonlarının aktiviteleri sonucunda XIX. yüzyılın ortalarına kadar Asurilere yarardan çok zarar getirmiştir. Asurilerin misyonerlerle olan bu ilişkileri bölgede yaşayan Müslüman halkın onlara karşı olan bakış açılarını değiştirmiş ve iki farklı dini inanca sahip olan bu halklar arasındaki sorunlar giderek artmıştır.

1.3. Osmanlı Devleti'nde Asuri-Kürt İlişkileri

Osmanlı Devleti hükmettiği toprakların genişliği nedeni ile bünyesinde birçok değişik ırktan ve dinden toplumu barındırıyordu. Bu toplumlar bazı yerlerde içe içe yüzyıllar boyunca birlikte yaşayarak birbirlerini her yönden etkilemişlerdir. Asuriler ile Kürlerde Osmanlı Devleti bünyesinde birlikte yaşayan ve etkileşime giren farklı dini inanca sahip iki toplumdur. Bu iki toplum zaman zaman ufak sorunlar yaşasa da XIX. yüzyılın ortalarına kadar iyi ilişkilere sahiptiler. Fakat 1800'lü yılların ortalarından itibaren bölgede yaşayan Kürtler ile Asuriler arasındaki ilişkiler trajik bir şekilde değişmeye başlamıştı. Tabi ki bu değişimde bölgeye gelen misyonerlerin büyük etkisinin olmasının yanında Osmanlı'nın bölgedeki etkisinin de azalmasının payı vardır.

Asuri-Nasturîler idari açıdan Erzurum eyaletine bağlı olmalarına rağmen Hakkâri ve Bohtan (Botan) bölgelerinde yaşayan bu topluma patrikleri olan Mar Şimun önderlik etmiştir. Mar Şimun'un yönetim merkezi olarak bazen Koçanis'i (Konak) bazen de Çölemerik'i kullanırdı. Mar Şimun, devlet tarafında bu toplumun lideri olarak görülürdü ve vergilerin toplanması görevi ona verilmişti. Mar Şimun lideri olduğu toplumdaki sorunları çözmede de yetkili kişiydi. Asurilerin devlet ile olan en büyük sorunlarının başında devlete ödemeleri gereken vergileri zamanında ve düzgün ödememeleri gelmekteydi. Hatta Osmanlı vergi memurları bölgeye geldiğinden bundan kaçmak için dağların ulaşılması zor bölgelerine giderlerdi. Fakat

⁸³ Donabed, *Reforging a Forgotten...*, s. 57.

⁸⁴ Eden Naby, "The Assyrians of Iran: Reunification of a "Millat" 1906-1914", *International Journal of Middle East Studies*, 8(2), 1977 Nisan, s. 240.

burada yaşıyan Asuriler, Hakkâri Kürt emirliğine bağlı idiler. Emir sefere çıkacağı zaman Asuriler de ona asker verirdi.⁸⁵

Osmanlı döneminde Asuri-Nasturîler genellikle Tuhup, Tiyari gibi aşiretler olarak yaşamışlardır. Bu bölgelerde yaşıyan Kürtlerde aynı Asuri-Nasturîler gibi aşiretler halinde yaşıyorlardı. Bu aşiretler zaman zaman birbirlerinin egemenlikleri altında bulunmuşlardı. Bazı dönemlerde bir takım Kürt aşiretlerinin seçimlerinde o bölgede hâkim olan Asuri-Nasturî meliklerinin etkili olduğu dahi görülmüştür. 1840'lı yıllara kadar bu iki toplum arasında büyük sorunlar meydana gelmezken; bu tarihten itibaren baş gösteren sorunlar kronikleşmeye başlamıştır.⁸⁶

1840 yılında önce Asuri-Nasturîler ile Kürtler arasında kısa süreli anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Fakat bu anlaşmazlıklar her iki toplumunda liderlerinin bir araya gelmesi ile kısa sürede çözüme kavuşturulmuştur. Çünkü her iki toplumun birbirlerinin yanı sıra kendi içlerinde dahi anlaşmazlıklara düştükleri durumlarda karşı tarafı kendine ittifak olarak aldığı durumların var olmasından dolayı iki toplum arasında sorunların çözümü bu zamana kadar kolay olmuştur. Mesela, 1800 yılında bir Kürt aşireti olan Oramar aşiretinin, Asuri-Nasturî aşireti olan Tkhuma Aşiretine ait koyunlara el koyması sonucunda bu aşiret diğer bir Kürt aşireti olan Hartoşi aşiretinden koyunlarını geri almak için yardım istemiş ve bu istekleri kabul edilmiştir. Her iki aşiret birleşerek koyunları geri almıştır. Bunun üzerine Oramar aşireti Tkhuma aşiretine barış teklif etmiştir. Bir başka olay da ise birkaç Asuri-Nasturî'yi ateş ederek öldüren Kürt aşireti üyeleri başka bir Asuri-Nasturî aşiretine sığınmışlar, adamları öldürülen Asuri-Nasturî aşiret lideri adamların cezasını vermek istemesine rağmen Asuri-Nasturî aşireti lideri bunların misafiri olduğunu ve teslim edemeyeceğini söyleyerek bu istekleri geri çevirmişti.⁸⁷ Her iki örnekte göstermektedir ki yıllardır aynı bölgede yaşıyan bu toplumlar sorunları kendi aralarında çözebilecek bir sistem oluşturmuşlar ve bu sistem sayesinde yüzyıllarca birlikte yaşamayı başarmışlardır. Bu olaylar gösteriyor ki 1840 yılına kadar iki toplum için de etnik ve dini bağlardan ziyade kendi çıkarlarının ve bölgedeki düzenin korunması daha önemlidir.

⁸⁵ Cabir Doğan, "1843-1846 Nasturi Olayları ve Bedirhan Bey", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 2010 Aralık, s. 2-3.

⁸⁶ Sarı, *Ermeni Meselesi...*, s. 56.

⁸⁷ Özdemir, *Süryanilerin Dünyası...*, s. 50.

Asuriler ile Kürtler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde, devlet bölgede yaşayan halka kısmi bir özgürlük tanımıştır. Bölge Van ve Musul valilerinin yönetiminde olmasına rağmen buralara atanan valilerin izlediği politika, bu bölgelerde yaşayan aşiret ve reislerin problemlerini olabildiğince kendi aralarında çözmesine dayanmaktaydı. Aşiretlere, arasında kan davası ve arazi anlaşmazlığı gibi süre gelen mücadeleler devlete zarar verecek boyuta gelmediği takdirde yöneticiler tarafından fazla müdahaleye etmezdi. Dağlık alanlarda yaşayan her iki halkın üzerinde devlet organlarının etkisi minimum seviyedeydi. Çünkü bölgede kurulan mekanizma gereği farklı iki toplum arasında veya aynı topluluğa mensup iki grup arasında meydana gelen olayların kendi aralarında çözülmesi esasına dayanmaktaydı. Asuri-Nasturî patriğinin veya Kürt aşiret liderlerinin topluma önderlik edenlerinin, vuku bulan olaylarda arabulucu olarak görev alması her iki toplum içinde olağan bir durumdu.⁸⁸

Asuri-Nasturîler ile Kürtler arasındaki sosyal ilişkiler de oldukça gelişmişti. Her iki toplumda birbirlerinin adet ve geleneklerine saygı gösterir ve bayramlarda karşılıklı ziyaretlerde bulunurlardı. Birbirlerine ait türbeleri ziyaret etmek, Nasturî patriğinin törenlerde Kürt liderlerle yana yana oturması, birlikte festivallere katılma, 1840 yılına kadar bu iki toplum arasındaki bağları göstermesi açısından önemlidir. Her iki toplumunda birbirilerine olan güvenleri ve saygıları o kadar fazlaydı ki aralarındaki anlaşmazlıkları çözmeye birbirlerini aracı yapıyorlardı.⁸⁹ Fakat tüm bu iyi ve dostane ilişkiler 1840 yılında itibaren trajik bir şekilde değişime uğramış o zamana kadar dost olan iki toplum birbirine düşman olmuşlardır. Asuriler ile Kürtlerin ilişkilerinin bozulması bölgede huzursuzluğun artmasına sebep olmuştu. Bu durum XIX. yüzyılın sonlarına kadar devam ettiğinden Osmanlı Devleti'nin bölgede önlem alması gerekliliğini doğmuştur. Bu amaçla merkezden Van Vilayeti'ne gönderilen emirlerde Hakkari bölgesinde Kürtler ile Asuriler arasında çatışmaların olduğuna dair raporların geldiğini, durumun bir an önce araştırılarak gerekli önlemlerin alınmasını istemiştir.⁹⁰ Olayların büyümeden bastırılarak başka bir ermeni meselesi gibi bir boyuta ulaşmadan halledilmesi emir edilmiştir.⁹¹ Ayrıca Hakkari mutasarrıfının bizzat olayların yaşandığı bölgelere gitmesi istenmiş ve olayların sonlanması için yardıma

⁸⁸ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 51.

⁸⁹ Selahattin Satılmış, "XIX. Yüzyılda Hakkari'de Hristiyan Bir Cemaat Nasturiler(İdari, İktisadi ve Sosyal Durumları)", Eylül 07, 2018 tarihinde <http://www.sbd.aku.edu.tr/VIII2/satilmis.pdf> adresinden alındı.

⁹⁰ BOA.Y.PRK. MYD. 7-38.

⁹¹ BOA. Y.PRK. MYD. 7-37.

ihtiyaç olması halinde gerekli mercilere yardım konusunda gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır.⁹²

Osmanlı Devleti, bölgede yaşanan olayların bir an önce son bulması için tüm önlemleri almaya çalışmıştır. İstikrarı korumak ve olayların daha fazla büyümesine izin vermemek adına İmadiye'ye iki tabu asker tabur piyade asker gönderilmiş ve asayişin sağlanmasına dikkat edilmesi için kumandanlıklara gerekli emirler verilmiştir. Ayrıca olayların ana sebebinin araştırılması için Hakkâri'ye binbaşı müfettiş olarak gönderilmiştir.⁹³

1896 yılında Çölemerik'e yaşayan Müslüman halk tarafından çekilen telgrafa göre Nasturi-Asurilerin saldırılarından şikayetçi olmuşlardır. Bu durum Van Vilayeti tarafından merkeze bildirilmiştir. Buna karşın alınan cevapta bölgede sürekli bir kargaşanın olduğundan, bunun ortadan kaldırılması için her iki taraftan seçilecek 4'er kişiden oluşan bir komisyonun kurulmasına karar verilmiştir. Komisyona Hakkâri Mutasarrıfı başkanlık edecektir. Komisyon, tarafların birbirinden gasp ettikleri tüm mal ve eşyaları geri vermeleri istenmiştir. Bundan sonra çatışmaların tekrarlanmaması için taraflar arasında bir antlaşmanın yapılmasına karar verilmiştir. Bu durum Hakkâri mutasarrıflığı tarafından merkeze bildirilmiştir.⁹⁴

1.3.1. Kürt-Asuri Çatışmaları ve Bedirhan Bey Olayı

Birlikte yaşama kültürünün yıllarca en güzel örneğini sergileyen Asuriler ve Kürtler, yabancıların bölgeye gelmesi ile yavaş yavaş bir çatışma ortamına sürüklenmişlerdir. Gökhan Sarı'ya göre Asuri-Nasturiler İngiliz ve Rusların kışkırtması sonucu bölgede düzenin bozulmasına yol açacak davranışlarda bulunmaya başlamışlardır. 1843 yılında Asuri-Nasturî aşiretlerinden birisi olan ve Hakkâri bölgesinde yaşayan Tiyyari Aşireti ilk taşkınlık hareketini başlatan aşiret olmuştur. Bu aşiret Cizre Beyi olan ve aynı zamanda bağlı oldukları Bedirhan Bey'in gönderdiği adamların hepsini öldürmüşlerdir. Bu olay her iki toplum arasındaki ilişkilerin çatışmaya dönmesinin mihenk taşı oluşturmuştur.⁹⁵

Asuriler ile Kürtler arasındaki çatışmalarda baş sorumlu olarak görülen diğer bir aktör de Bedirhan Bey'dir. Bedirhan Bey, Cizre Emirliğini abisi Salih Bey'den

⁹² BOA. Y.PRK. MYD. 7-44.

⁹³ BOA. Y.PRK. MYD. 7-85.

⁹⁴ DH. TMIK. M. 11-91.

⁹⁵ Sarı, *Ermeni Meselesi I...*, s. 158.

aldıktan sonra Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığını bildirmiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nde baş gösteren merkezi otoritedeki bozukluk nedeniyle hâkimiyeti altındaki bölgelerdeki etkisini kaybetmesi ve Mısır valisinin oğlu İbrahim Bey'e karşı mücadelesinde başarısızlığa uğraması Bedirhan Bey'in Osmanlıya karşı olan tavırlarında değişikliklerin meydana gelmesine yol açmıştır. Bu olaylardan sonra Bedirhan Bey emirliği altındaki bölgelerde Osmanlıdan bağımsız bir yönetim kurmaya yönelik çalışmalara başlamıştır. Bu amaçla bölgede buluna diğer Kürt beylerinden ve Asurilerden ona biat etmelerini istemiştir.⁹⁶

Asuriler ile Kürtler arasındaki ilk büyük çatışma 1840 yılında meydana gelmiştir. Birçok Asuri yazarın verdiği bilgilere göre 1840 yılında Bedirhan komutasındaki Kürt aşiretler Asurilerin yaşadığı köylere saldırarak 10.000 insanı öldürmüştür. Bunun yanı sıra birçok insanda köle olarak esir edilmiştir.⁹⁷

Bu olayların başlamasında bölgede yer alan misyonerlerin Asuri-Nasturîlere devlete ödedikleri vergileri ödememeleri konusunda telkinlerde bulunmaları büyük rol oynamıştır. Bunun üzerine devlete karşı gelmeye başlayan Asuri-Nasturîlerinden Tiyari aşireti, Bedirhan Bey yönetimindeki köylerde katliamlar yapmışlardır. Bu nedenle 1843 yılında özellikle Bedirhan Bey Asuri-Nasturî patriğinin akrabalarını cezalandırma yoluna gitmiştir. Bu olaylar sırasında patriğin annesi de öldürülüp Zap suyuna atılmıştır. İki toplum arasında süre gelmeye başlayan çatışmalarda Bedirhan Bey isyancılara karşı olması gerekenden daha fazla reaksiyon göstermiştir. Bunun sebebi ise Bedirhan beyin nüfus bölgesini daha da genişletmek istemesidir.⁹⁸

Aslında Bedirhan Bey'in Asurilere olan bu düşmanlığının altında yatan sebeplerden bir tanesi de Nasturî Patriği Mar Şimun'un iki kürt lider Nurullah bey ve akrabası olan Süleyman Bey arasındaki liderlik mücadelesinde Süleyman Bey'in tarafını tutmasıdır. Gabriele Yonan bu olayı şu şekilde aktarmaktadır. Kürt aşiretleri arasındaki beylik seçimi genellikle babadan oğula veya kardeşe geçme yoluyla gerçekleşmektedir. Süleyman Bey ve Nurullah bey arasında aşiret başkanlığı nedeniyle başlayan mücadele Mar Şimun'un Süleyman Bey'i desteklemesi Asuri-Nasturîlerin Nurullah Bey tarafından düşman olarak görülmesine neden oldu. Fakat

⁹⁶ Sarı, *Ermeni Meselesi I...*, s. 158.

⁹⁷ Hannibal Travis, "Native Christians Massacre": The Ottoman Genocide of the Assyrians during World War I", *Genocide Studies and Prevention : An İternational Journal*, 1(3), 2006, s. 329.

⁹⁸ Mahmut Çetin, *Kart-Kurt Sesleri: İsyancı Bedirhan Bey'in Yaramaz Çocukları ve Bir Kardeşlik Poetikası*, Biyografi.net, İstanbul 2005, s. 53-54.

Süleyman Bey ve Nurullah bey arasındaki bu sorun kısa zaman sonra cözüme kavuştu. Ancak Nurullah Bey'in Mar Şimun'a olan düşmalığı bu zaman zarfında dahada arttı. Bu arada Nurullah Bey Musul'da ki Osmanlı valisi Mehmed Paşa'ya saldırmak için Bohtan bölgesinin emiri olan Bedirhan Bey ile bir antlaşma yaptı. Bu saldırı planı nedeniyle Nurullah Bey, Mar Şimun'dan kendisine yardım etmesini istedi. Fakat Mar Şimun Nurullah beyin Kürt beylerini kendisine karşıda kullanacağından emin olduğundan bu ittifaka katılmadı ve durumdan Musul valisi Mehmed Bey'i haberdar etti.⁹⁹

Mehmed Bey Mar Şimun'un bu hareketine karşılık kürtlerden gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı onları koruyacağına dair söz verdi. Kürtler ile Türkler arasında silahlı çatışmalar başladı. Fakat Nasturî-Asuriler bu çatışmalara katılmadılar. Çatışmalar sonucunda Kürt kuvvetleri yenilerek geri çekildiler. Bu yenilginin müsebbibi olarak da Nasturî-Asurilerini görmeye başladılar. Nurullah Bey Mar Şimun'a metkup göndererek görüşmek istemesi ve bu isteğinin red edilmesi de Nurullah Bey'in Mar Şimun' a olan kininin iyice artmasına neden oldu. Bu olaylar üzerine Nasturî-Asurilerin üzerine yürümek amacıyla Nurullah Bey, Bohtan emiri olan Bedirhan Bey ile anlaştı. Anlaşmadan sonra Kürt aşireleri, Nasturî-Asuri aşiretlerinden olan Tiyari aşiretine saldırmaya başladılar. Bu saldırılar sonucunda Tiyari'deki Nasturî-Asuri nüfusunun 1/5 katledildi.¹⁰⁰

Bu saldırıdan sonra Kürtler tarafından ikinci bir saldırı gerçekleştirildi. Kürt aşiretlerinden oluşturulan birlik, Tiyari'nin Diz yöresine saldırdılar. Zap Suyu'nu geçerken Nasturî-Asuri birliklerinin direnci ile karşılaşmalarına rağmen Kürt birliklerinin sayısı daha fazla olduğundan Nasturî-Asuri birlikleri geri çekilmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine Kürtler, Nasturî-Asuri köylerine saldırdılar ve köyleri yakıp yıktılar, köyde yaşayanları öldürdüler, bir çok kadın ve çocuk esir alındı ve köle pazarlarında satıldılar. Canlarını kurtarabilenler dağların sarp bölgelerine kaçarak saklandılar. Bu saldırılardan kaçmayı başaran Mar Şimun ve kardeşi 27 Temmuz 1843 yılında Musul'a ulaşarak İngiliz konsolosluğuna sığındılar.¹⁰¹

Yohan, "Asur Soykırımı: Unutulan bir Holokost" adlı eserinde, Nasuri-Asuriler ile Kürt arasında ki çatışmalarda tüm sorumluluğunun ve suçun Kürtlerde

⁹⁹ Gabriele Yonan, *Asur Soykırımı: Unutulan Bir Holocaust*, çev.: Erol Sever, Pencere Yayınları, İstanbul 1999..., s. 40-41.

¹⁰⁰ Yonan, *Asur Soykırımı...*, s. 41-42.

¹⁰¹ Yonan, *Asur Soykırımı...*, s. 41-42.

olduğunu savunmasına rağmen bu görüş doğru değildir. Kürtlerin yıllardır birlikte yaşadıkları topluma karşı bu şekilde amansız bir saldırı yapmalarının altında elbetteki başka sebepler yatmaktadır. Bu sebeplerden biriside Nasturî-Asurilerin yaşadıkları bölgelerde asayiş bozacak davranışlarda bulunmaları ve bağlı oldukları kürt yöneticilere karşı itaatsiz tavırlar sergilemeleridir.

3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen Tanziman Fermanı ile Osmanlı hakimiyeti altında yaşayan müslümanlar ve gayrimüslimler eşit haklara sahip olmuşlardır. Fakat bu eşitlik Nasturî-Asuriler tarafından kötüye kullanılmıştır. Fermanın ilanından sonra Nasturî-Asurilerin en büyük aşireti olan Tiyari aşireti bölgedeki kürt emirlere ve Osmanlı Devleti'ne ödemeleri gereken vergilerini ödemeyi reddetmişlerdi. Bunun yanı sıra Tiyari Aşireti yıllardır tabiyetinde yaşadıkları kürt emirlerine karşı isyana girişmişlerdir. Ayrıca Fransız ve İngiliz himayesine güvenerek dini propagandalar yapmaya başlamışlardı. Bu olaylar Bedirhan ve diğer kürt emirlerin Nasturî-Asurilere olan yaklaşımlarının değişmesine neden olmuştu.¹⁰²

Bedirhan bey'in Nasturî-Asuriler üzerine yürüyerek onlara karşı mücadele etmesindeki amacı saraya gönderdiği mektupda daha iyi anlaşılmaktadır.

*“Tiyariler elli kadar seyidi öldürdüler ve bunu ingiltere hükümetinin tahrikiyle yaptılar . Hakkâri beyine itaat etmeyip kapının önünden malını ve talanını çekip götürdüler. Bildim ki, bunun sonu kötü olacak , Devlet-i Aliyye 'ye bir baş ağrısı peyda olacak! Top ve araba işler yerler olmadığından ve günden güne direnişleri arttığından, sabır ve tahammül edemeyerek üzerlerine vardım. Padişahımız sayesinde bir miktar hadlارinin bildirdim ”.*¹⁰³

Yukarda bahsedilen olaylar gösteriyor ki Nasturî- Asuriler ile Kürtler arasında meydana gelen çatışmalarda her iki tarafında sorumluluğu vardır. Bu çatışmalardaki amaç birbirlerine karşı herhangi bir soykırım uygulamak değil sadece yaşadıkları bölgede kendi güvenliklerini sağlama almaktır. Burada Nasturî-Asuriler misyonerler tarafından bir piyon olarak kullanılmış ve yılladır barış içinde yaşamalarına katkı sağlayan düzenlerini bozarak üzerlerine düşen yükümlülükleri yerine getirmemişlerdir.

¹⁰² Altan Tan, *Kürt Sorunu: Ya Tam Kardeşlik Ya da Birlikte Kölelik*, 8. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 91.

¹⁰³ Tan, *Kürt Sorunu...*, s. 91.

Bölgede yaşayan Kürt aşiret liderleri özellikle Bedirhan Bey bölgede kurmak istediği kendi egemen yapısı için otoriteye başkaldırmış ve kendilerine bir nevi emanet edilen Nastrui-Asuriler ile olan iyi ilişkilerini sürdürmede başarısız olmuşlardır. Bu toplumun yaptığı taşkınlıklara karşı verdikleri mücadelelerde gerekenden fazla reaksiyon göstererek masum insanların zarar görmesine neden olmuşlardır.

Osmanlı Devleti, Kürt ile Nasturî-Asuriler arasında vuku bulan bu olaylara vakıf olduktan sonra gereken önlemleri alma konusunda hemen hareket geçmiştir. Aslında Osmanlı Hükümeti'nin aldığı önlemlerde batılı devletlerin olaylar karışısında göstermiş oldukları tepkinin de rolü vardır. Şöyle ki yukarıda da belirttiğimiz gibi Kürtler ile olan mücadeleden kaçarak İngilizlerin Musul Konsolosuna sığınan Mar Şimun'un etkiyle İngilizler ve diğer batılı devletler Osmanlıya önlem alması konusunda notalar vermişlerdir.

İngiliz konsoloslukuna sığınmış olan Asuri-Nasturî patriği Osmanlı Hükümeti'ne başvurarak Bedirhan beyin yaptığı katliamlar konusunda devletin üzerine düşeni yapmasını ve esir alma fiillerinin halledilmesini, el konulan ve yağmalanan mallarının iadesi ve Bedirhan Bey'in askerlerini bölgeden çekmesini istemişlerdi. Asuri-Nasturî patriğine destek veren İngiliz ve Fransızlar da Osmanlı devletini protesto etmişlerdir. Bu devletler Bedirhan beyin Asuri-Nasturîler karşı yaptığı eylemlerden dolayı cezalandırılmasını istemişlerdir.¹⁰⁴

Batının Bedirhan Bey'in bölgede yaptığı katliamlara karşı Osmanlı devletinin tedbirler almasını istemeleri üzerine devlet bölgeye asker göndermeye karar vermiştir. Bu karar doğrultusunda Osman Paşa komutasında Türk birlikleri Bedirhan Bey ile iki kez mücadeleye girmişler ve bu mücadeleler sonucunda Bedirhan Bey yenilgiye uğratılmıştır. Bedirhan bey yanında kalan çok az sayıdaki adamı ile dağlardaki kalesine kaçmıştı. Osman Paşa komutasındaki Osmanlı Birlikleri Bedirhan Bey'in sığındığı kaleyi kuşatmışlar ve Bedirhan Bey kendisine sunulan koşulları kabul ederek teslim olmuştur. Bedirhan Bey ailesini ve maiyetini de yanına alarak sürgüne gönderilmiştir. İlk önce İstanbul'a gönderilen Bedirhan Bey daha sonra Girit'e yollanmıştır. Nasturî-Asurilerine karşı saldırılarda büyük bir paya sahip olan Nurullah Bey'de Bedirhan Bey ile aynı akıbeti paylaştı. O'da sürgün cezası ile cezalandırıldı.

¹⁰⁴ Çetin, *Kart-Kurt Sesleri...*, s.53-54.

Fakat sürgüne giderken yolda öldü. Tüm bu gelişmelerden sonra bölgede Osmanlı memurları tarafından kurulan bir yönetim hâkim oldu.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Yonan, *Asur Soykırımı...*, s.50-51.

İKİNCİ BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞI'NDAN LOZAN GÖRÜŞMELERİNE ASURİLER

I. Dünya Savaşı sadece savaşılanları değil aynı zamanda cephe gerisindeki sivil halkıda etkileyen büyük bir olgudur. Bu savaşın bir parçası olan Osmanlı Devleti ile bünyesinde bulunan tüm unsurlar da bu savaştan etkilenmişlerdir. Savaşta Osmanlı Devleti sadece karşısındaki fiili düşmanla savaşmak zorunda kalmamış aynı zamanda bünyesi içinde barındırdığı halklarında kendisine karşı giriştikleri mücadelelerle de baş etmek zorunda kalmıştır. Bu halklardan çoğunluğu yüzyıllarca Osmanlı hâkimiyetinde barış içerisinde yaşamalarına rağmen yabancı devletlerin etkisinde kalarak Osmanlının zaafa düşeceği dönemi beklemişlerdir. Nihayet I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile karşısında yer alan büyük devletlerle birçok cephede savaşa giren Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki bazı bölgelerde merkezi otoritesini korumayı başaramamıştır. Bunun sonucunda Osmanlı egemenliği altında olan ve özellikle Osmanlı Devleti'nin doğu sınırında yaşayan azınlıklar olarak tabir edilen halklar Osmanlıya karşı ayaklanarak karşı cephenin saflarına geçmişlerdir. Bu durum birçok cephede savaşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti'ni aynı zamanda iç işleri ile de uğraşarak savaşta güç kaybetmesine neden olmuştur.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlıya karşı İtilaf Devletleri yanında yer alan ve yaşadıkları Osmanlı topraklarında devletin savaş halinde güçlerinin bölünmesine neden olan topluluk olarak Ermeni milleti görülmektedir. Millet-i sâdika olarak anılan bu toplum savaş döneminde çıkardıkları olaylar ile devleti zor durumda bırakmışlardır. Devletin cephelerde büyük mücadeleler verdiği dönemde bu millet içte karışıklıklar çıkararak hem devlete hem de yüzyıllarca birlikte yaşadıkları Müslüman Osmanlı halkına da büyük zararlar vermişlerdir.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı içeride ayaklanarak İtilafa Devletleri ile hareket eden tek toplum Ermeniler değildi. Nitekim Ermeniler kadar Osmanlı Devleti'ne karşı İtilaf Devletlerinin yanında yer alarak özellikle Anadolu'nun güneydoğu sınırında büyük sıkıntılar yaşamasına neden olan diğer bir toplumda Asurilerdir.

Özellikle Hakkâri civarında yoğun olarak yaşayan bu toplum yaşadıkları bölgede XIX. yüzyılın ikinci yarısında itibaren yoğun olarak misyonerlik faaliyetlerine maruz kalmışlar ve bunun sonucunda da I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlıya karşı savaşıyan yabancı devletlerin etkisine girerek ayaklanmış ve savaş ilan etmişlerdir. Asuriler'in Osmanlıya karşı ilk ayaklanmaları ve savaş ilan etmeleri Rusların onlara verdiği destek ile olmuştur.

3 Ağustos 1914 tarihinde İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilan etmesinden 1 gün evvel Van Valisi, Asur kilisesi başkanı Mar Şimun'u toplantıya çağırmıştı. Vali, Asuri halkının savaş durumunda Ruslara yardım etmemesi konusunda Mar Şimun'dan güvence istemişti. Bu isteğe karşılık Mar Şimun tavırlarının, Osmanlı Devleti'nin Hristiyan tebaaya nasıl davranmaya niyetlendiğine bağlı olacağını söyledi. Bu toplantıdan sonra Hakkâri bölgesindeki Türk birlikleri geri çekildi ve bölgede yaşayan Asurilerin kaderini Kürtlerin şefkatine bıraktı. Bu durum üzerine Asuriler, İngiltere ile müttefik olan Rusların yanında yer almaya karar verdiler. Çünkü Türkler ve Kürtler güçlerini birleştirerek Asurilerin üzerine yürümeye başlamışlardı. Bu durum birçok Asuri'nin dağları aşarak daha güneyde yer alan Urmiye'ye göç etmelerine neden olmuştu. Osmanlı topraklarından ayrılarak Urmiye'ye göç etmek zorunda kalan Asurilerin sayısının 60.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.¹⁰⁶

2.1. I. Dünya Savaşı'nda Asuri-Rus ilişkileri

İngiltere, Fransa, Amerika gibi Ruslar da Asurilerin yaşadığı bölgelerle yakından ilgilenmişlerdir. Ortodoks mezhebinin Asuriler arasında yayılması için çalışmalar yapmışlardır. Ruslar bunu yaparken yıllardan beri süre gelen Kürt-Asuri mücadelesini kullanmışlardır. Asurilerin yaşadıkları bölgelerde Kürtler ile olan çatışmalarında üstünlük elde edebilmeleri için gerekli olan tüm kaynakları onlara sağlama konusunda verdikleri teminat Asurilerin Ruslara doğru yönelerek ortodoksluk mezhebini kabul etmelerine neden olmuştur. Ruslar ile Asuriler arasındaki bu ilişkiler I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar devam etmiştir.

Ruslar Asurilere bağımsız bir devlet kurmalarında yardım etmek konusunda gereken desteği verecekleri hususunda somut sözler vermediler. Ancak Asuriler kendileri için en iyisinin Ruslar ile birlikte olmak oluğuna karar vermişlerdir. Nasturî-Asuriler bölgede en fazla güvenilebilecek ve kendilerine en iyi yaşam koşullarını

¹⁰⁶ Jones, *The Assyrians In World...*, s. 572.

sunabilecek devletin Rusya olduğuna inanmaktaydılar. Ruslar da Nasturî-Asurilere 1917 ihtilali ile savaştan çekilecekleri döneme kadar gereken desteği vermiş hatta bu destek Rusların bölgeden çekilmesi ile geride kalan Rus subaylar aracılığı ile devam etmiştir. Rus subaylar savaşta Nasturî-Asuriler'in Osmanlı Devleti'ne karşı olan mücadelelerinde askeri destek vermeye devam etmelerinin yanında Rus ordusundan kalan silah ve cephaneleri de bunlar tarafından Nasturî-Asurilere verilmiştir.¹⁰⁷

1910 yılında Rusların Asuriler' in de içinde yaşadığı bölgeleri işgal etmişlerdir. Bu zamana kadar İran yönetimi altında yaşayan Asurilerin hükûmetle herhangi bir problemleri yoktu. 1907 yılında Kürt aşiretleri ile İran sınırını geçerek Urmiye'ye kadar ilerleyen Türk birlikleri bölgede barışın sağlanıp bir sınır hattının belirlenmesi için komisyon oluşturulması ile bölgeden çekilmiştir. 1908 yılında I. Dünya Savaşı'nın başladığı zamana kadar bölgede Rusların etkileri giderek artmıştır. Rusların, Urmiye ve çevresini hâkimiyetini alması üzerine buraya bir konsolos ve metropolit tayin edilmiştir. Tayin edilen bu konsolos bölgede yeterince söz sahibi değilken, metropolit oldukça partizan olup bölgedeki Müslüman-Hristiyan ilişkilerinde hoşgörü ve anlayışın aksine iki dine mensup gruplar arasında düşmanca tavırların ortaya çıkmasına neden olacak eylemlerde bulunmuştur.¹⁰⁸

Ruslar bu bölgede yaşayan Nasturî-Asuri aşiretler ile metropolit ve konsolos aracılığıyla ilişkilerini sürekli canlı tutmaya çalışmıştır. 1913 yılının sonlarına doğru Rusya'dan gelen bir heyet bölgedeki Nasturî-Asuri aşiretlerini ziyaret etmişlerdir. Gelirken de yanlarından birçok hediye ve modern silahlar getirmiş ve bunları bu halka dağıtmışlardır.¹⁰⁹

Asuri aşiret reisleri de Ruslar ile sıkı ilişkiler kurmuşlardır. Hatta Osmanlı Devleti için çalışmış olan Nasturi-Asuriler bile daha sonra Ruslar'a casusluk yapmışlardır. Mesela Nasturi-Asuri aşiret reislerinden olan Ağa Petros Urmiye'de 4 yıl Osmanlı Devleti Şehbenderi olarak görev yapmıştır. Bu şahıs daha sonra Rusların tarafına geçerek bölgedeki Nasturi ve Kürt aşiretleri devlet aleyhine kışkırtarak Urmiye Bölgesi'nde yer alan Osmanlı askerlerinin bölgeden çıkarılmasına neden olmuştur. Hatta Rusların hafiyesi ve propagandacısı olan şahıs Rus yetkili Andreyski ile Osmanlı-İran hududunda dolaşarak bölge halkını Osmanlı Devleti'ne karşı

¹⁰⁷ FO 248/1223.

¹⁰⁸ FO 248/1223.

¹⁰⁹ FO 248/1228.

kışkırtmıştır. Bununla da yetinmeyerek Kürt aşiretler arasında da Osmanlı Devleti aleyhine propaganda yapmıştır.¹¹⁰

İngilizlerin Musul'da bulunan konsolosları İstanbul'daki bulunan İngiliz büyükelçisine gönderdiği raporda Nasturî-Asuriler ile Ruslar arasında olan ilişki şu şekilde aktarmıştır. Nasturî-Asuriler ile Ruslar arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Patrik Mar Şimun'un halkı üzerindeki etkisi Ruslar tarafından bölgede Rusya'nın etkisinin artırılması için kullanılmaktadır. Bu sebepten dolayı bölgede yer alan İngiliz Canterbury Başpiskoposluğu'na bağlı misyon ve misyoner okullarına yeterli ilgi gösterilememekte ve sonuç olarak bunların yakın zamanda kapanabileceği belirtilmiştir. Ayrıca Patrik Mar Şimun'un halkı için eğitim değil kendilerini korumak için para ve cephane istediğini ve bu amaçla ikili oynayarak İngilizlerden para Ruslarda da koruma elde etmek için çaba gösterdiğini ifade etmiştir.¹¹¹

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında savaşın başlamasında kısa bir süre önce Türk birlikleri Urmiye'deki Rus etkisini kırmak için bölgedeki Kürt aşiretlerinin desteğini almak Ruslara karşı bir saldırı harekâtı gerçekleştirmişlerdir. Bu saldırılar sonucunda bölgede bulunan bazı Nasturî-Asuri köyleri de zarar görmüştür. Bu durum onların Ruslara daha da yakınlaşmalarına sebep olmuştur. Hatta bölgedeki İngiliz subayların iddialarına göre Nasturî-Asuriler'in bu saldırılar sonucunda zarar görmeleri onların savaşın başlaması ile resmen olmasa da gayri resmi olarak Rusların yanında Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmelerine neden olmuştur. Bu iddiaların yanı sıra Rusların, bölgedeki Nasturî-Asurileri kışkırtarak ve baskı yaparak Osmanlıya karşı Rus ordusunda görev almaları için asker olarak yazılmalarına zorlamıştır.¹¹²

Osmanlı topraklarından Urmiye'ye göç eden Asuriler arasından düzensiz savaşçı birlikleri oluşturuldu. Bu birlikler Rus subaylar tarafından Türk topraklarına baskınlar düzenlemek için kullanıldı. Asurilerin Ruslarla kolay ittifak kurmasında, Rusların kuzeydeki büyük Hristiyan ülkesi olarak görülmesi etkili olmuştur.¹¹³

Savaşın başlaması ile yüzyıllardır bölgede yaşayana Nasturî-Asuriler'in Ruslara bölgedeki harekâtlarında büyük katkıları olmuştur. Özellikle dağlık bir yapıya sahip olan Hakkâri bölgesinde yaşayan Asuriler patrikleri Mar Şimun liderliğinde

¹¹⁰ DH. KMS. 23-43.

¹¹¹ FO 195/2452.

¹¹² Özdemir, *Süryanilerin Dünyası...*, s. 93.

¹¹³ Jones, *The Assyrians In World...*, s. 572.

Urmiye'ye gelmişlerdir. Bunların asıl gayeleri Urmiye bölgesindeki Kürtlerle mücadele etmektir. Urmiye bölgesinde yer alan Kürt aşiretleri ise bu duruma karşılık Türk birliklerine destek vermektedirler. I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri doğudaki mücadeleleri için Tiflis'te bir üst merkezi oluşturmuşlardır. Ruslar da Urmiye bölgesinde sadece Nasturî-Asurilerden oluşan düzensiz birlikler kurmuş ve Tiflis'ten İtilaf Devletleri tarafından gönderilen silahları ve cephaneleri onlara dağıtarak Osmanlı Devleti'ne karşı olan mücadelelerinde kullandırmışlardır.¹¹⁴

Rusların Doğu Anadolu'daki ilerleyişindeki en önemli faktörlerinden birisi Ermeniler diğeri de Asurilerdir. Asuriler, bölgeyi iyi bilen çevre şartlarına uyum sağlamış ve yerel halktan destek bulabilen savaşçı bir yapıya sahiptirler. Rus birlikleri Nasturî-Asurilerin bu avantajını kendi lehlerine kullanmışlardır. Asuriler, Rusların ilerlediği bölgeler de onlara hem rehberlik etmiş hem de ordunun öncü birlikleri olma görevini üstlenmişlerdir.¹¹⁵

1917 yılı Eylül ayında Rusya'da açlık ve sefalet giderek ağırlaşmıştı. Bu durum ülkenin her tarafında huzursuzlukların baş göstermesine neden olmuştu. Halk artık siyasilere olan güvenini yitirmişti. Ülkede yer alan fabrikalar kapanmaya, işsizlik oranları günden güne artmaya devam ediyordu. Enflasyon her geçen gün daha artıyordu. Bu durum Rusya'nın tüm bölgelerinde grev ve gösterilerin yapılmasına sebep olmuştu. Rusya'nın bu durumunu fırsata çevirmek isteyen Lenin 7 Ekim'de gizlice Finlandiya'dan Petrograd'a gelmiş ve çalışmalara başlamıştı. 27 Ekim gecesi silahlı isyanlar başlamış ve 28 Ekim 1917 tarihinde sabah sona eren isyan ile Rusya devrimi gerçekleşmiştir.¹¹⁶ 1917 yılında gerçekleşen bu devrimin sonucunda savaştan çekilmek zorunda kalan Rusya, Nasturî-Asuriler' in olduğu bölgeden de çekilmiştir. Bu çekilme bölgedeki dengelerin değişmesine sebep oldu. Ruslardan kalan silah ve cephaneler Nasturîlerin eline geçti. Nasturî-Asuri bunları kullanarak kendilerini savunmaya başladılar. Ruslar bölgeden çekilirken arkalarında Nasturî-Asurileri eğitmek için subaylar bıraktılar. Bu durum İran tarafından pek hoş karşılanmadı. Bunun üzerine Nasturî-Asuriler İran Hükümeti'ne başvurarak mücadelelerinin İran'a karşı değil bölgedeki Türk ve Kürtlere karşı olduğunu bildirdiler.¹¹⁷

¹¹⁴ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 93.

¹¹⁵ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 93.

¹¹⁶ Ramin Sadıkov, "Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi, Ekim Devrimine Giden Yol", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*. 29(48), 2010, s. 108-101.

¹¹⁷ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 93.

Rusların, bölgeden çekilmesi ile yalnız kalan Asuriler arasında büyük bir panik havası yaşanmaya başlamıştır. Bu durum Rusların, boşalttığı bu bölgede çıkarları olan İngiltere'nin Nasturî-Asuri ile tekrardan irtibata geçmesine neden oldu. Bu durum bölgede varlıklarını devam ettirme için desteğe ihtiyaç duyan Nasturî-Asuriler'in de çıkarları ile uyduğu için İngiltere ile tekrardan anlaşma yoluna gitmeye karar vermelerinde büyük rol oynadı.

2.2. I. Dünya Savaşı'nda Asuri-İngiliz İlişkileri

I. Dünya Savaşı'na Rusların yanında savaşa katılan Asuriler, Rusların bölgeyi terk etmesi ile yalnız kalmışlardı. Rusya'nın 1914 yılında coşkuyla girdiği savaştan üç yıl sonra dengeler değiştiği için hüsrarla ayrılmasına neden oldu. Ekim devrimi, Rus ordusunun İran'daki savaş malzemelerini aniden bırakarak kaçmasında etkili oldu. Ruslar tarafından terkedilen Asuriler eskiye göre şimdi daha eğitilmiş birer asker olarak Ruslardan geriye kalan silah ve mühimmatları ele geçirerek eski düşmanları olan Türklere karşı kendi seferlerini başlattılar. İşte bu ortamda yalnız kalan Asurilerin, Britanya ile olan yolları yeniden kesişecekti. Bu yalnızlık onları yeni ittifaklar aramaya mecbur bırakıyordu. Bu arayış sırasında karşılarına başka büyük bir güç olan İngiltere çıkmıştı. İngiltere bölgedeki güvenliğini korumak için ihtiyacı olan tüm yardımı toplamak istiyordu. O yüzden İngilizler de yollarının tekrardan Asuriler ile kesişmesinden memnun oldu.

1917 yılı aralık ayında Van'da bulunan General Gracey Urmiye'ye gidip buradaki Asuri temsilcileri ile görüşmek için yola çıktı. Onun yola çıktığı haberini alan Asuriler için bu geleceklerini etkileyecek önemli bir olaydı. Bu onlar için İngiltere'nin desteğini almak anlamına geliyordu. General Gracey, yanındaki 10 kişilik birlik ile Urmiye'ye vardı. Ertesi gün Asuri patriği Mar Şimun ve diğer Asuri temsilciler ile bir görüşme yaptı. Yaptığı bu görüşmede Asurilere hitaben şunları söyledi; Osmanlı ve Almanya'ya karşı yapılan bu savaşta bizim yanımızda yer alırsanız hiçbir maddi zorlukla karşılaşmayacaksınız. Binlerce tüfek, bomba size ulaştırılmak için hazır beklemektedir. Yeter ki siz bizim yanımızda olun. Bu sayede Türk işgalcileri topraklarınızdan söküp atacağız. Bu amaçla büyük bir birlik kurulacaktır. Bu birlikte Ermenilerin yanı sıra Kürtlerinde olması muhtemeldir.¹¹⁸

¹¹⁸ Paul de Bedar, Hasan Yıldız, *Kürdistan'da İngiliz Kampanyası ve O Gece Asur Yıkıldı*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 62,63,64.

General Gracey'in bu ittifaka Kürtleri de katmak istemesi Asuriler tarafından tereddütle karşılanmıştı. Toplantıda bulunan Rusya'nın Urmiye konsolosu B. Nikitine, Gracey'in bu sözlerine karşılık Asurilerin asıl sorunları Kürtler ile yaşadıklarını ve şu durumda birlikte savaşmalarının imkânsız olduğu bildirmesi üzerine Gracey söze girerek Kürtler ile olan anlaşmanın tamam olduğunu buraya gelmeden önce Simko ile görüştüğünü söylemesi Asurilerin ikinci bir şok daha yaşamalarına neden oldu. Çünkü Simko, Asuri köylerine sürekli saldırılar düzenleyen kadınları ve çocukları kaçıran Kürt aşiret reislerinden birisi olup aynı zamanda Musul Valisi Haydar Bey'in yanında yer alan birisi idi. Tüm bu çelişkiler Asurileri ikilemde bırakmaya yetmişti. General Gracey tüm bu çekinceleri anlamış ve konuşmasına şöyle devam etmiştir; buraya geç gelmemdeki sebep Simko ile yaptığım görüşmedir. Simko'nun hem Türkler ile hem de İran ile sorunları vardır. Gracey'in bu sözlerinden Simko'nun kullanılmasının hem Asuriler için hem de kendileri için avantajlı olacağı anlaşılmaktadır. Fakat yapılan bu açıklama Asurileri ve diğer devlet adamlarını tatmin etmemiştir. Fakat yapacak başka bir şeyleri olmadığı için bunu kabul etmek zorunda kalmışlardı. Bunun en önemli sebebi ise kendilerine verilen otonom devlet sözü idi.¹¹⁹

General Gracey dağınık halde olan Asuri birliklerini bir araya toplayarak onlara İngiliz subaylar aracılığı ile eğitim verilmesini ve bu birliklerin Rus ordularının yerini alarak Türk-İran sınırına yerleştirilmelerini planlamaktaydı. Fakat bu toplantıda İngilizlerin, Asurilere verdikleri bu vaatler sadece sözden ibaretti. Hiçbir zaman yazıya geçirilmemiştir. Bu durum daha sonra Asuriler için umdukları hiçbir şeyin gerçekleşmemesinin temelini oluşturuyordu. General Gracey tarafında verilen bu söz daha sonraları İngiliz birlikleri komutanı olan General Stafford'un Asuriler üzerine kaleme aldığı anılarında da reddedilmiştir.¹²⁰

Tüm bu olaylar gösteriyor ki İngilizler çıkarları doğrultusunda Asurileri savaşta kullanmışlardır. Bunu yapabilmek içinde onlara tutulması imkânsız olan sözler vermişlerdir. Bu sözlerle güvenerek onların yanında savaşan Asuri ulusu savaş sonunda en zararlı çıkan uluslardan bir tanesi olmuştur. İstedikleri bağımsız devleti kurmak bir yana sahip oldukları, yaşadıkları toprakları da terk etmek zorunda kalmışlardır.

¹¹⁹ Bedar, Yıldız, *Kürdistan'da İngiliz...*, s. 65-68.

¹²⁰ Bedar, Yıldız, *Kürdistan'da İngiliz...*, s. 65-68.

2.3. Asurilerin Osmanlı Devleti'ne Karşı Savaş İlan Etmeleri

Türk-Alman donanmasının Karadeniz'deki Rus limanlarına saldırımları Türkiye'nin fiili olarak savaşa girdiğinin kanıtıydı. Bu olayda üç gün sonra 2 Kasım 1914 yılında Türk kuvvetleri Rusların elinde buluna Kars'a saldırıya geçtiler. Yapılan bu saldırılarda Osmanlı kuvvetleri zayıf kaldıkları için Erzurum'a geri çekilmek zorunda kaldılar. Fakat Osmanlı Devleti, Rusları doğuda yenilgiye uğratmakta kararlıydı. Bu amaçla Aralık 1914'te Sarıkamış harekâtının hazırlığına başladılar. Osmanlı Devleti'nin doğuda Ruslara karşı girişmiş olduğu bu harekâtın amacı Rusların batı cephesindeki kuvvetlerini çekmelerini sağlamak ve Kafkaslardaki Müslüman halkları Ruslara karşı ayaklandırmaktı.¹²¹

Bu cephede Osmanlı kuvvetleri sadece Ruslara karşı değil aynı zamanda Ermeniler ile de savaşmak zorunda kalmışlardı. Fakat bu cephede Osmanlı kuvvetlerinin karşısında olan bir toplum daha vardı. Yüzyıllarca Osmanlı hâkimiyeti altın yaşayan bu toplum savaşın başlangıcından itibaren Osmanlı Devleti'ne karşı silahlı mücadeleye katılan Asurilerdir. Van Gölü'nden başlayarak Urmiye Gölü'ne kadarki bölgede yaşayan Asuriler, Osmanlının doğu cephesinde savaştığı güçlerden birisi olmuştu.

Asurilerin savaşta nasıl bir tavır izleyecek bilinmese de aslında daha önce yaşanan bazı olaylar onların ne yönde karar vereceklerine dair ipuçları vermiştir. Örneğin, Osmanlı Devleti tarafından, casusluk yaptıklarından şüphelenilen iki Asuri Başkale'de yakalanmış ve yapılan aramada üzerlerinde üç adet mektup bulunmuştur. Bu mektuplar Mr. Beber Lavon isminde birisi tarafından yazılmış ve İngiltere'nin İran Şehbendarlığı'ndaki bir yetkiliye, Guarem isimli bir İngiliz Misyonere ve Londra'da bulunan Canterbury Piskoposluğuna yazılmıştır. Ele geçirilen bu mektuplarda Osmanlı Devleti aleyhine istihbarı bilgiler ile Nasturîleri nasıl kendi yanlarına çekebileceklerine dair bilgiler yer almaktaydı.¹²²

Osmanlı Devleti, Asurilerin kendilerine karşı bir silahlı girişiminde bulunacağını yakarıda bahsedilen birçok örneğe dayanarak biliyordu. Bunu önlemek için de daha savaş başlar başlamaz Osmanlı yönetimi, Van Valisi Tahsin Paşayı Asuri Partriği Mar Şimun'a göndererek Osmanlının savaşa girmesi durumunda Asurilere,

¹²¹ K.P. Matfiyef, *Asurlar ve Modern Çağda Asur Sorunu*, çev. Vahap Kelat, Kaynak Yayınları, İstanbul 1996, s. 80.

¹²² BOA. Y. PRK. UM. 10.30.

Osmanlı Devleti'nin yanında yer almaları gerektiğini eğer istemezlerse en azında tarafsız kalmaları konusunda telkinde bulunması için göndermişti. Bunun karşılığında bölgede yaşayan Asuriler için adımlar atılacağı onların dertlerinin devlet tarafında dinleneceğini ve bölgede onlara yönelik reformlar yapılacağını Tahsin Paşa bildirilmiştir. Bunlara ek olarak silah yardımında bulunulacağı, yeni okullar açılıp dini ve aşiret reislerinin maaşa bağlanacağı da iletilmiştir.¹²³

Osmanlı Devleti Asurileri kendi yanında tutmaya çalışırken diğer bir taraftan da aksi bir durumun yaşanmasına karşın önlem almaya gayret gösteriyordu. Bu amaçla Musul Vilayeti'ne gönderilen şifreli telgraflarda Asurilerin yoğun yaşadıkları yerler, siyasi ve içtimai durumları, ne gibi propagandalara maruz kaldıklarının araştırılmasını istemiştir. Ayrıca Hükümetin gelecekte onlar için ne gibi tedbirlere başvurmaları gerekeceği hakkında raporlar yazılması istenmiştir.¹²⁴ Bunun yanında yine Van Vilayetine gönderilen bir telgrafta ise Çölemerik civarından toplu halde yaşayan Asurilerin iki tabur asker eşliğinde vilayet merkezine getirilmeleri istenmiştir.¹²⁵ Fakat daha sonra bundan vazgeçilerek hükümet aleyhine herhangi bir faaliyette bulunmadıkları sürece sadece gözlem altında tutulmalarının yeterli olacağı belirtilmiştir.¹²⁶

Osmanlı Devleti, Asuriler hakkında yukarıdaki belirttiğimiz önlemleri alırken aynı zamanda onlara vaatler vererek en azında savaşta tarafsız kalmalarını sağlamak istemiştir. Bunu istemesindeki sebep ise, onların yoğun olarak yaşadıkları bölge olan Hakkâri bölgesinin yapısından kaynaklanmaktadır. Bu bölge Osmanlı Devleti için savunulması gereken bir yerdi. Çünkü daha savaşa girmeden önce bile İran toprakları güneyden İngilizler ve kuzeyden de Ruslar tarafında işgale uğramıştı. Bu ortamda zaten Ermenilerin kendilerine karşı olduğunu bilen Osmanlı Devleti bir de Asurileri kaybetmek istemiyordu. Osmanlı Devleti, Asurilerin tarafsızlığı yönünde çabalar sarf ederken, Asurilerde bir ikilemin ortasında kalmışlardı. Bir taraftan yıllardır maruz kaldıkları misyonerlik faaliyetlerinin sonucunda batılı devletler ile kurdukları bağlar diğer taraftan Rusya, İngiltere ve Fransa tarafından kendilerine verilen bağımsız devlet olma sözü onları taraf seçmede zorluyordu. Çünkü verecekleri bu karardan artık dönüşleri olmayacaktı. Bu karar onların geleceklerini tayin edecekti. Aslında

¹²³ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 98.

¹²⁴ BOA. DH. ŞFR. 42-263.

¹²⁵ BOA. DH. ŞFR. 46-102.

¹²⁶ BOA. DH. ŞFR. 46-195.

Asurilerin savaşta tarafsız kalmaları durumunda savaşı kim kazanırsa kazansın Asurileri bu seçiminden dolayı cezalandırmazdı. Ancak eğer Osmanlıya karşı silahlanıp İtilaf Devletlerinin yanında savaşa girdikleri takdirde ve Osmanlı savaştan galip çıkarsa Asuriler yıllardır Osmanlı ile aralarında olan geleneksel ilişkilerin bozulmasını göze almış olacaktı. ¹²⁷

Bu sözler Osmanlı Devleti savaşa girdikten sonra da tekrar edilmiştir. Fakat bu dönemde ortaya çıkan Ermeni olayları ve sonucunda Ermenilerin tehcir edilmesi Asurilerde de kaygıların artmasına neden olmuştur. Ancak Asuri toplumu Ermenilerin Osmanlı devletine karşı takındıkları gibi bir tavır takınmamışlardır. Onlar savaşın ilk dönemlerinde tarafsız kalmayı tercih etmişlerdir. Hatta Asurilerin, Ermeniler gibi Ruslar veya İngilizler ile sıkı politik bağlantıları yoktu. Bu durum Asurilerin Ermeniler gibi bir tehciire maruz kalmalarına sebep olmayacaktı. Fakat Asuriler hangi tarafı seçeceklerine henüz karar vermemişlerdi. ¹²⁸

2 Kasım 1914 yılında Rusların Osmanlıya savaş ilan etmeleriyle Asuriler de seçimlerini yaptılar. Artık Ruslarla Osmanlı Devleti'ne karşı birlikte hareket eden Asuriler 2 Mayıs 1915 tarihinden 1917 yılına kadar Doğu Anadolu'da Osmanlıya karşı mücadele etmişlerdir. İran'da bulunan Asuriler ile Türkiye'den sığınmacı olarak gelip Rus ordusuna katılan Asuriler bu iki devlet arasındaki tüm çatışmalarda aktif rol oynadılar. Ayrıca İranlı Asurilerinden oluşan milli muhafızlar da sınırı geçerek Türk birliklerine karşı keşif, sabotaj ve konvoylara saldırılarda görev aldılar. ¹²⁹

Asuriler savaşın başladığı dönemden itibaren Rusların uyguladığı diplomasi ile git gide savaşın içine çekildiler. Mar Şimun, Ruslar tarafından kendisine gönderilen elçilere Türklere karşı ayaklanmaya hazır olduklarını bildirdi. Bu ayaklanmanın başarılı olabilmesi için en temel şartın ise Rusların Başkale ve Diz üzerine bir saldırı yaparak burada bulunan Asuri ayaklanmacılara silah yardımıyla bulunması olduğunu bildirdi. 10 Kasım 1914 tarihinde Asuriler ile Türk birlikleri arasındaki en şiddetli çatışmalardan bir tanesi Mergawar'da gerçekleşti iki gün süren çatışmalarda Asuri güçleri başarı kazandılar. ¹³⁰

¹²⁷ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 99.

¹²⁸ Ronald Sempill Stafford, *The Tragedy of the Assyrians*, Assyrian International News Agency, 1935, s. 18-19.

¹²⁹ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 99.

¹³⁰ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 99.

2.4. Asuriler ile Türk Birlikleri Arasındaki Çatışmalar

Ağustos 1915'in son haftasında, Türk birlikleri Asurilerin bulunduğu noktaya doğru ilerlemeye başladı. Asuri gözcüleri, Zava üzerindeki köprünün tamamlandığını ve ayrıca Türk Ordusunun nehrin karşısına geçtiğini bildirdi. Bunun üzerine Asuriler, sığırlarını, mallarını ve ailelerini, aşağıdaki nehrin kenarından neredeyse dikey olarak yükselen ve geçitler üzerinde nöbetçi gibi duran dağların tepesine götürdü. Türk ordusu bu bölgelere kadar ilerlemek zorundaydı. Asurilerin yerleştiği dağ zirvelerinin ağustos ayında dahi karla kaplı idi ve erişilmez dik yamaçlara sahipti. Dağların bu yapısına güvenen Asuriler, Türk Ordusu'na güvende olduklarını düşünmüşlerdir. Fakat, Türk Ordusu'nun sahip olduğu uzun menzilli toplar Asurilerin sığındıkları bölgeyi korunaklı olmaktan çıkarmıştı. Bölgenin yapısı Türk Ordusunu onlara yaklaştırmazken, top atışlarına karşı onların kaçışını da engellemişti.¹³¹

Asur gözcüleri tarafından Türklerin ilerleyen ordusunun üç bölüme ayrıldığı bildirilmiştir. Türk birliklerine destek veren Kürt Aşiretlerine bağlı bu bölümlerden ikisi, Asurilerin, İran'a doğru kaçabileceği iki geçiş yönünden saldırmak üzere hareket ettirilirken, Türk ordusunun uzun menzilli topu, Asurileri, yerinden çıkarmak için hemen arkada konuşlandırılmıştı. Ruslar, Asuri Patriği tarafından acilen talep edilen iki veya üç dağ silahı ve yeterli miktarda büyük mühimmatı Asurilere göndermemişti. Bu sebepten Asuriler, Türk birliklerine karşı kayıplar vermişlerdir.¹³²

Başkale'de olan Rus güçlerinin, Mar Şimun'un taleplerine kayıtsız kalması sonucunda, Kuzeybatı İran'da Asuriler kayıplar vermişleridir. Gerekli yardımın yapılması durumunda muhtemelen İran Asurileri çok sayıda kayıp vermekten kurtulmalarının mümkün olduğu söylenebilir. Patriklerinin önderliğinde, uygun ve yeterli donanımına sahip bu dağlı Asurilerin yaklaşık on bin kadarı, İran'a girmeye teşebbüs eden Türkleri daha önce iki kez durdurmaya muvaffak olmuşlardı. Kürtler daha önce Ruslara karşı mücadele etmiş ve kendilerine karşı gönderilen "Sarı Irk" kuvvetini çoktan yenilgiye uğratmışlar ve yok etmişlerdi. Onların ve Türklerin sadece bu cephede korktuğu tek bir güç vardı ve bu gücünde de Asurilerin bağımsız kabileleri olduğu söylenebilir. Mar Şimun'un savaşın ilk aşamalarında bağlı olduğu Rus

¹³¹ Joel E. Werda, *The Flickering Light of Asia or The Assyrian Nation and Church*, Assyrian International News Agency Books Online, 1924, www.aina.org, s. 11.E.T. 14.01.2019

¹³² Werda, *The Flickering Lights...*, s. 11.

İmparatorluğu cephane açısından geniş imkanlara sahip olmasına rağmen ne yazık ki, Asurilerin silah ve mühimmat çağrısına cevap vermekte başarısız olmuştur

Türk birliklerinin savaş yetenekleri ile yüzleşen Asuri liderleri, yüksek tepelerde, ateş etmeyi bırakıp, hala Başkale’de olan Ruslara doğru göç etme şansına şansa sahip olup olmayacağına veya kalıp Kürtlere karşı sonuna kadar mücadele edilmesi yönünde karar vermek amacıyla bir toplantı düzenlemişlerdir. Bu görüşmede oybirliğiyle ikinci seçenek kabul edilmiştir. Kürtler Baz’a saldırmak için Artos yönünden hareket ederek ve ayrıca Çal yönünden Tkhuma’ya saldırmışlardır. Gece olana kadar tüm gün savaş devam etmiş ve gece boyunca Asuriler surlarını güçlendirmiş, taş ve kayadan duvarlar dikmişlerdi. Bu duvarların ardında düşmanın kesin ilerleyişini beklemişleridir. Kürt aşiretleri, Asurilerin yoğun direnişi ile karşılaşınca büyük bir şaşkınlık yaşamış ve Asuri baskınları ile savunma hatları zayıflayama başlamıştır.

Kürt savunma hattının Asuriler tarafından zayıflatılmasına rağmen, Asuri savaşçıların durumu iyiye gitmemiştir. Asurilerin aceleyle yaptıkları geçici savunma, tekrarlanan Türk topunun ateşine karşı koyamamıştır. Dağınık taştan duvarları bir araya getirmek için girişimlerde bulunuldu, ancak yalnızca dağ topraklarının atışlarıyla yeniden yıkılmıştır. Tiyari Asurileri, Musul ve Bağdat’la ticaretlerini ve iletişimlerini sağlamak için, Zap Suyu’nun hızla akan dereleri üzerine bir köprü inşa etmişlerdi, köprüyü inşa ederken sahip olmadıkları çelik telleri kullanmak yerine, köprünün ağırlığını taşıyacak ve karavanları için güvenli geçiş sağlayacak kadar sağlam yapılmış hacimli kablolarla dönüştürdükleri ince dalları ve kendine özgü bir samanı birlikte kullanmışlardır. Aynı şekilde, Tkhuma halkı da dağların sert ağaçlarının gövdelerinden top yapma fikrini tasarlamış ve icatlarını çoktan deneyimlemişlerdir. Ancak Kürt komşuları üzerinde psikolojik bir etki için kasıtlı olarak yapılan silahın beklenen etkiyi göstermeyeceğini anlamları uzun sürmemiştir. Bu nedenle Asuriler, siperlerinde aşağıya uzanmaya ve düşmanı kaçtıklarına ve savunmalarını terk ettiklerine inandırmaya karar vermişleridir. Fakat bunda başarısız olmuşlardır.¹³³

Asuri savaşçılar, sabahın yaklaşmasını ve Türk birliklerinin ilerleyişini bekleyerek hâlâ sığınaklarının arkasında kalmışlardır. Türkler, bunların nerede olduğunu tespit etmek için Asurilerin mevzilerine sabaha kadar sürecektir top atışları

¹³³ Werda, *The Flickering Lights...*, s. 11-12.

yapmışlardır. Asurilerin, toplara karşı koyacak yeterli ateş gücü olmaması düşmanın kılıç ve hançer menziline gelene kadar varlıklarını kesinlikle gizli tutmak için siperlerinde saklanmışlardır. Kürt aşiret birliklerinin de desteği ile Asuri mevzilerine doğru Türk Birlikleri ilerlemeye başlamıştır. Her iki tarafında karşılaşmaları sonucunda çetin mücadeleler yaşanmıştır.

Çatışmalar sırasında Asuri savaşçıların ev yapımı cephanelerini neredeyse tükettiklerinin anlaşılmasıyla, liderleri akşam karanlığında genel bir geri çekilme tavsiyesinde bulunmuşlardır. Bu haber karşısında şaşırان Asuriler, raporun etkisinden kurtulamadan, Haydar Paşa, Asur mevzilerinin her metrekaresini şarapnel ile tahrip etmek için top atışı başlatmıştır Asuri keşif kolları, İran'ın kuzeybatı sınırlarına geçişlerini ve tek kaçış yollarını kesmek için gönderilen Türk kuvvetlerinin geri çekilmeye zorlanabileceklerini söylemiştir.¹³⁴

Hızlı hareket eden ve dağlarının tüm köşelerine ve yaya yollarına aşına olan Asuriler, karanlıkta tüm hatlarından çekilmeye ve Zap Suyu'nun alt kısmındaki kıyılarda yer alan dik tepeleri sığınak olarak kullanmaya çalışmışlardır. Her bağımsız kabile kendi bayrağı altında hareket etmiştir. Tiyari, Tkhuma, Baz, Gilo, Tal, Dez vb. hepsi kendi Malik ve liderlerinin emirlerini uygulamışlardır. Daha az korunaklı ovalardan güvenlik için kaçanlar çeşitli bölümlere dağıtılmıştır. Patrik Mar Şimun ve onunla birlikte olan herkes, önce Koçanis'te, sonra da Deez'de, belirlenen yere sağ salim gelmişlerdi. Sabahın erken saatlerinde, yaşlı erkekler ve kadınlara, çocuklarla birlikte hareket etmeleri ve düşmanı gözetlemek için kafileden uzakta ilerleyen muhafızları takip etmeleri emredilmiştir. Asuri keşif kuvvetleri tarafından Kürtlerin yeri keşfedilmiş ve ardından hala cephanesi olan savaş birliklerine kalabalığın sağında ve solunda yürümeleri emredilmiştir. Patrik, elinde tüfeği ile ileri muhafızlara önderlik etmiş. Fakat tüm çabalara rağmen Türk birlikleri ile Asuriler karşı karşıya gelmiştir. Patrik ve adamları hareketli siper olarak kullanılmak üzere sırtlarında taşıdıkları taşların arkasından, ilerleyen düşmanın sağlam siperlerinde derin hatlar açmıştı. Arazinin topografyası, Asurilerin daha önce sahip oldukları dağ avantajlarını sunmakta elbette başarısız olmuştur. Türkler, Asurileri tuzağa düşürmek için biraz geri çekilmişti. Asuriler, Kürtlerin ateşine karşılık vermek ve geride kalanların yollarını kesmelerini önlemek için geride 200 savaşçı bırakılmıştı.

¹³⁴ Werda, *The Flickering Light...*, s. 13.

Asuriler artık düşmanın arkasına geçebilecek kadar ilerlemişlerdi. Mar Şimun ve savaşçıları ellerinde silahlar ile önde ve kalabalığın iki yanında yürüyerek halkını kampa ulaştırmak için çaba sarf ederken, geride bıraktıkları 200 kişilik birlik ise mücadele etmeye devam etmiştir. Bu birlikteki her bir Asuri تنها bir nokta seçmişti. İki yüz dağınık savaşçı, kayalıkların arkasından Türk ve Kürt birliklerine ateş açmıştı. Bu sayede arka taraftaki Kürtler toparlanamadan, Asuri askerlerin korumasındaki kafilenin ana gövdesi güvenli bir yere ulaşmayı başarmıştı. Çatışmalarda Asuri birliğinin sayısının tespitinin yapılamamasından dolayı Kürt birliklerine geri çekilmeleri emredilmiştir. Asuri askerler akşama kadar gizlendikleri yerlerde kaldılar ve ardından havanın kararması ile geri çekilmişleridir. 200 Asuri asker gecenin karanlığından yararlanarak, sadece üç tanesi hariç hepsi güvenli bir şekilde Asuri kampına varmışlardır. Ancak Mar Şimun, halkını hala ne tür acıların beklediğini bilmiyordu. Nispeten güvenli bir seyahat günü sonunda, Asurilerin yürüyüşü, Rus askeri yetkilileri tarafından memnuniyetle Başkale'deki Rus askeri kampında son bulmuştur.

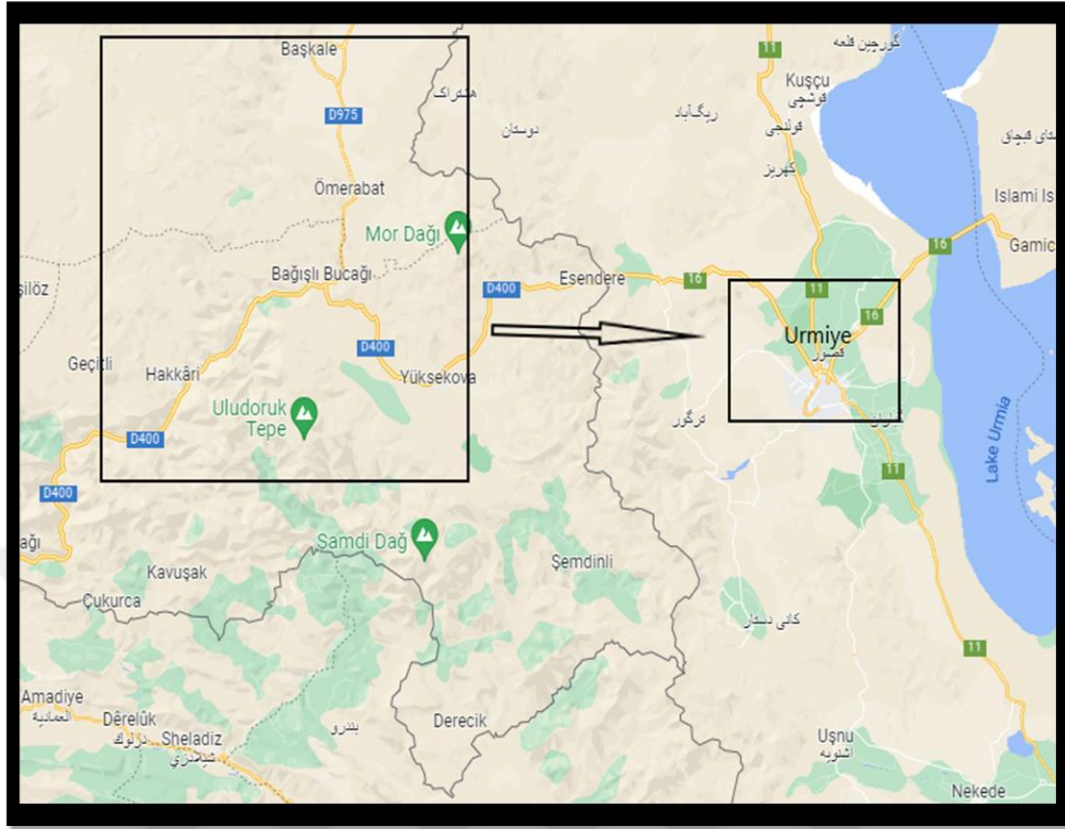
2.5. Asurilerin İran'a Göçü

Başkale'deki Rus birliğinin geleceği belirsiz olduğundan, Mar Şimun'a halkını İran'a götürmesi tavsiye edildi. Rusya'nın etkisi artık Şah'ın başkentinde baskın hale gelmişti. Asurilerin savaşın sonuna kadar İran'da kalmalarına İran yönetimi tarafından izin verildi. Asuriler göçleri sırasında sığırlarının bir kısmını ve sürülerini kurtarmayı başarmıştı. Bunlara ek olarak, Başkale'ye giderken, Kürtler tarafından terk edilmiş bazı küçük buğday depolarını bulup el koydular. Bu erzak, İran'a girene kadar insanların ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli görüldü.¹³⁵

¹³⁵ Werda, *The Flickering Light...*, s. 14.

Harita 1

Asurilerin İran'a Göçü

Kaynak: Google Haritalar.

İran'a gelen bazı Asuriler Hristiyan misyonlarına sığındılar.¹³⁶ Eylül ayının ortalarına doğru mülteciler Salmas, Khoi ve Urmia'de dağıtıldı. Zorlu göçleri sırasında, çoğu kadın ve çocuk olmak üzere yaklaşık 4.000 veya 5.000 insan ölmüştü ve mallarının tümünü de kaybetmişlerdi. Durumları ne kadar üzücü olsa da hem Patrik hem de halk, kurtulduklarına sevinmenin yanında, yabancı bir ülkede kendilerine verilen misafirperverlik için minnettarlık duyuyordu. Ancak bu mültecilerin hepsi yüksek rakımlı iklime alışkın olan dağlılardı. İran'ın ovalarına varmalarının hemen ardından birçoğu ateşli hastalıklara yakalandı ve bunu tifüs salgını izledi. Rus tıp servisi hastalığı kontrol etmek için gerçekten elinden geleni yaptı. Sonunda başardı; ancak ölümler listesi binlerce kişiye yükselmışti. Mülteciler ayrıca kendi yaylalarının saf ve berrak kaynak sularından içmeye alışmışlardı. İran'ın kirli akıntıları, dizanteri, kolera ve diğer salgın hastalıkların yayılmasına neden oldu. Korkunç salgın Salmas mültecileri arasında büyük bir kargaşaya neden oldu. Salgınlar sonucunda çok sayıda

¹³⁶ Paweł Letko, "Sytuacja Asyryjczyków na Bliskim Wschodzie w czasie I wojny światowej", *Studia Warmińskie*, 56, 2019, s. 410.

Asuri yaşamını yitirdi. Sonunda salgın hastalıklar kontrol edildi ve Rus yetkililer, gıda ve diğer yaşam malzemelerinin tedarikini yaptı.

Çar hükümeti, bu mülteciler için elinden gelen tüm yardımı yapmaya gayret gösterdi. Petrograd'dan gelen emir ile gönderilen para halk arasında eşit bir şekilde dağıtıldı. İmparatorun kendisi de bu yardıma yüz bin ruble katkıda bulundu. Amerika'dan gönderilen yardım da bunlarla eşit düzeydeydi. Bu mülteciler tüm ev eşyalarını kaybettikleri için acil olarak yatak takımı, yorgan, şilte vb. ihtiyaçları vardı. Bunların büyük bir kısmı Amerikan yardım fonları tarafından sağlanmıştır.

Eylül ve Ekim ayları oldukça ılıman olduğundan ve mülteciler için dış mekânda yaşamak, konutların içindeki sıkışık alandan daha iyi ve daha sağlıklıydı. Ancak kuzeybatı İran'ın şiddetli kışı başlarken, Mar Şimun ve yetersiz giyinmiş halkının karşı karşıya olduğu yeni bir sorun ortaya çıktı. Böylesi kalabalıkları barındıracak hiçbir çadır yoktu. Sadece çatısı olan, ateş yakılabilecek yeri ve sobası olmayan ahırlar veya barınaklar bu amaçla kullanıldı. İnsanların yaşam koşulları git gide ağırlaştı ve İran'ın kuzeybatısındaki kar ve soğuk havalarda çoğu hayatını kaybetti¹³⁷

Asurilerin için artık olaylar onların beklediğinden farklı bir şekilde gelişmeye başladı. Rus kuvvetleri merkezden 30 Aralık 1914 tarihinde gelen emirler üzerine Türklerin Urmiye'ye fazla yaklaştıklarını ve bu durumun Rus kuvvetlerini tehlikeye atacağını iddia ederek Urmiye'den çekilme kararı aldılar ve 2 Ocak 1915 tarihinden itibaren tüm Rus birlikleri İran'ı terk etmiş oldu¹³⁸. Ruslara güvenerek Türklere karşı ayaklanan Asuriler Rusların ani bir şekilde bölgeden çekilmesi ile büyük bir şok yaşadılar. Bu olaylar sonucunda yalnızlaşan Asuriler Ruslarla birlikte Kafkasya'ya Tiflis'e göç etmişlerdir.¹³⁹ 1918 baharına kadar Urmiye'de, aslen Hakkâri bölgesinden bir grup Asuri, küçük ve çoğunlukla yerel bir Ermeni kuvvetiyle birlikte, Osmanlı Birliklerine (ve ara sıra da yerel Kürt aşiretlerine) karşı savaşmaya devam ettiler¹⁴⁰.

Ruslar bu geri çekilmeden kısa süre sonra bölgeye tekrar gelmiş ve 1917 yılında kadar bölgede kalmışlardır. Rusların 1917 yılında savaştan ayrılarak bölgedeki

¹³⁷ Joel E. Werda, *The Flickering Light...* s. 14-15

¹³⁸ John Joseph, *The Modern Assyrians of the Middle East: encounters with Western Christian missions, archaeologists, and colonial Powers*, Brill, Boston 2000, s. 145

¹³⁹ Matfiyef, *Asurlar ve Modern*, s. 81,82.

¹⁴⁰ Laura Robson, "Refugee Camps and Spatialization of Assyrian Nationalism in Iraq", *Modernity, Minority and Public Sphere*, Ed. S.R Goldstein and H.L. Murre-van den Berg, 2016, s. 243

askerlerini çekmeleri Asurilerin Irak'ta yer alan İngiliz bölgesine göç etmelerine neden olmuştur. Fakat İngiltere ile anlaşılan Asurilerin Türklere karşı tekrardan savaşmak için İngilizler tarafından Urmiye'ye gönderilmelerine karar verilmiştir.

2.6. Urmiye'de Türklere Karşı Asur Birliğinin Oluşturulması

İhtilalden sonra Azerbaycan bölgesinden ve İran'dan çekilen Rus birliklerinden aldıkları destekleri kaybeden Asuriler için yeni bir dönem başlamıştır. Asuri toplumunun ileri gelen üç papazlarından (Urmiye Keldânî Katolik Piskoposu Mar Thomas Audo, Ortodoks Piskopos Mar Elia, Protestan rahip İsaac Malek Yonan) oluşan bir heyet Tiflis'te Rus yetkililer ile görüşerek Asurilerin gelecekleri ile ilgili kaygılarını ileterek, bunların giderilmesi için Rusya'dan koruma talebinde bulunmuşlardır. Bu görüşmeden kısa süre sonra Rusya'nın Urmiye konsolosu Basil Nikitin Rus ordusunun Kafkaslardan sorumlu başkomutanı ve Bolşevik rejimine karşı olan General Lebedinsky tarafından gönderilen bir telgraf almıştır. Telgrafta Urmiye'de İtilaf devleti Fransa ve İngiltere'nin desteği ile Hristiyanlardan oluşan bir birlik oluşturmanın ve eğitilmesinin planlandığını söylemiştir. 3 Aralık 1917 yılında patrik Mar Şimun General Simonoff ile Urmiye de buluşarak, Asurilerden oluşan bir gücün İtilaf Devletleri yardımıyla kendilerini koruması için oluşturulması hakkında taleplerde bulunmuştur. Fransız Teğmen Nicolas Gasfield, Kolonel Chardigny'in emiri ile Asuri ve Ermenilerden bir tabur kurmak için Urmiye'ye geldi. İran'daki Asuri yerleşimcileri İtilaf devletleri bayrağı altında toplamak amacıyla Fransızların Urmiye'deki Ruslar ile hareketi sevk eden Fransız Alpie Ambulans kuruluşunun şefi olan Paul Caujole'nin desteği ile Gasfield'a destek için gönderildi. İngilizler ise Kaptan George Gracey'i yetkili olarak birliklerin eğitimini organize etmesi için gönderdi. Asuriler sonunda bir müfreze şeklinde organize oldular ve Rusların terk ettikleri bölgeleri 1918 yılı temmuz ayı sonuna kadar Türkler karşı korudular.¹⁴¹

Asuri güçleri İtilaf Devletlerinin yardımı ile General Ağa Petros ve aşiret reisi Malik Khoshaba'nın komutasında 6.000 askerden müteşekkil güce ulaştı. Oluşturulan bu Asuri birliğinin amacı sınırlarını Türklere karşı korumaktı. Türkler ve diğer düşman toplumlar tarafından etrafları sarılınca bu görevi 7 ay boyunca başarı ile yerine getirdiler. Asuri taburu gerçekte Rus General Kuzmin tarafından komuta edilirken ihtiyaçları olan top, makineli tüfek, cephane, medikal ve haberleşme ekipmanları ise

¹⁴¹ Joseph Yacoub, *Year of the Sword The Assyrians Christians Genocide*, Çev. James Ferguson, Oxford University Press, New York 2016, s.178-181.

Rus General Vadbolki tarafından sağlanıyordu. Fakat hala bu tabur bazı teknik ve lojistik sıkıntılar çekmekteydi. Nicolas Gasfield da dâhil olmak üzere 3 Fransız haricinde Komutan Kuzmin sadece 30 tane Rus yetkiliye sahipti. Asuriler tarafında kurulan bu tabur Tebriz'deki İran yetkilileri tarafından olumsuz bir şekilde karşılanmış ve yetkililer Asurilerin bir an önce silahlarını bırakmalarını talep etmiştir. 24 Ocak 1918 yılında bir ayaklanma meydana gelmiş ve 18 Mart'ta Mar Şimun, Kürt lider İsmail Simko tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüştür. Nisan ayında Türk Birliklerinin avantajı ele geçirmesi ile Mayıs ayın başlarında Hoy şehrinde Türk birlikleri ile yeni çatışmalar yaşanmıştır. Rus birliklerinin bölgeden çekilmesi ile bölgede kalan son batılı güç olan Fransız Ambulans Birliği'nin de bölgeden çekilmesi için emir geldi ve bu zamandan sonra Asuriler kendi başlarına kaldılar.¹⁴²

2.7. Asurilerin Urmiye'den Hemedan'a Göç Etmesi

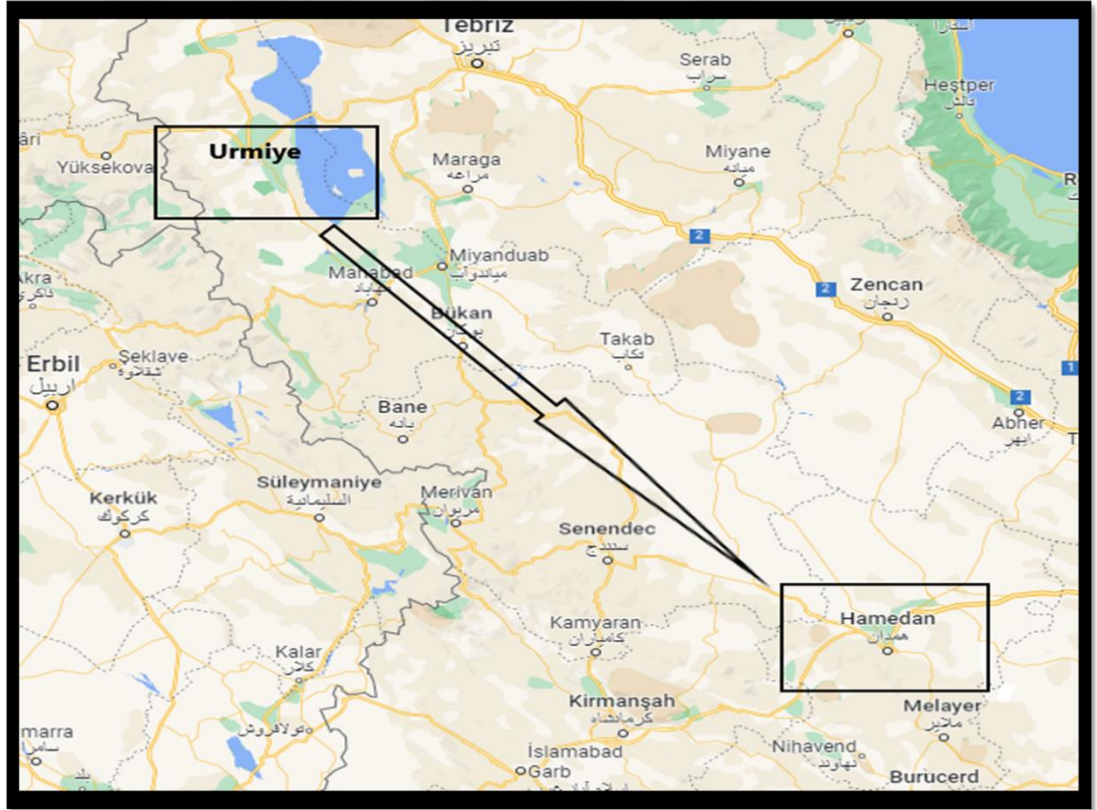
1917 Bolşevik ihtilali ile Ruslar savaştan çekilmişlerdir. Böylece İran bölgesinde yer alan Rus birlikleri de bulundukları bölgeleri terk etmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Rusların Urmiye'den çekilmesi sonucunda Türk birliklerinin bölgeyi ele geçirmesine İran Devleti tarafında herhangi bir tepki verilmemiştir. Türk birlikleri, Urmiye bölgesinde Ruslar ile birlik olarak savaşan Asuri güçleri ile karşı karşıya kalmışlardır. 15 Haziran 1918 yılında Salmas'ı alan Türk birliklerinin Urmiye'ye doğru ilerleyişi bölgedeki Asurileri endişelendirmişti. Çünkü Asuriler, Ruslardan bekledikleri yardımı bulamadılar. Hatta İngiltere ve Fransa'dan da Asurilere gerekli yardım yapılamadı. Bölgede ilerlemesini sürdüren Türk birliklerin en büyük destekçileri Kürt aşiretleriydi. Bu aşiretlerin ise bölgede en büyük düşmanı misyonerler ve büyük devletlerin propagandasına kapılan Asurilerdi. Asuriler bölgedeki yerel Kürtler aşiretlerine ve Türk birliklerine karşı kocayacak yeterli cephane ve silahlara sahip değillerdi. Bu amaçla İngiltere'den yardım istemişlerdir. İngiltere'nin bir uçak ile bölgeye gönderdiği irtibat subayı Pennigton onlara gerekli yardımın yapılacağını ve savaş sonunda eski yaşadıkları yerlere geri dönerek özerk bir devlet kuracaklarına dair sözler vermiştir. İngilizlerin verdikleri bu sözlere çaresiz bir şekilde inanan Asuriler İngiliz kuvvetlerini karşılamak ve onların ilerleyişinde önlerini açmak için Sin Kalesi ile Urmiye arasında kalan bölgeyi güvenlik altına almaları gerekmektedir. Bu amaçla Ağa Petros liderliğinde hazırlanan bir birlik Sin Kalesi'ne vardığında tam bir hayal kırıklığına uğramıştır. Ağa Petros, Sin Kalesi'nde kendisini

¹⁴²Yacoub, *Year of the Sword...*, s.178-181.

bekleyen tam teşekküllü kalabalık bir İngiliz birliği olduğunu düşünürken 20-30 kişiden oluşan bir süvari birliği ile karşılaşmıştır. Ağa Petros yanında bin kişilik bir birlik bırakarak geriye kalanları Urmiye'ye göndermiş, fakat bu birlik geri dönüşte Türk ordusunun 5. ve 12. Tümeni ile karşılaşmış ve kayıplar vermiştir. Urmiye'de kalan Asuri halkı İngilizlerden umdukları yardımın gelmeyeceğini anlamaları üzerine güvenli bölgelere doğru göç etmeye kara vermiştir. İçinde 10.000 Ermeninin de yer aldığı 80.000 kişilik göç kabileşi Urmiye'den ayrılarak Sin Kalesi ne doğru yola çıkmışlardır. Asurilerin bu göçleri sırasında düşman oldukları Kürt aşiretleri ve hatta İranlılar tarafında yolda saldırılara uğramış birçok kayıp vermişleridir. 3 gün süren yolculuk sonunda göç kabileşi Sin Kalesi'ne ulaşmıştır.¹⁴³ Güneye Pers ülkesinden başlayan bu göç yolcuğunu tamamlayan kişi sayısı 50.000'dir. Urmiye'de ise 15.000 Hristiyan kalmıştı.¹⁴⁴

Harita 2

Asurilerin Hemedan'a Göçü

Kaynak: Google Haritalar.

Fakat burada onlara istedikleri korumayı sağlayacak kadar İngiliz kuvvetinin olmaması Asurilerin yeniden bir göç için hazırlık yapmalarına yol açmıştır. Asurilerin

¹⁴³ Bedar, Yıldız, *Kürdistan'da İngiliz...*, s. 83-95.

¹⁴⁴ Jones, *The Assyrians in World...*, s. 574.

göçü için iki alternatif vardı; birisi geldikleri Urmiye'ye geri dönmek, diğeri de İran'ın güneyinde yer alan Hemedan bölgesine gitmekti. Hemedan bölgesi Urmiye'ye göre daha güvenli bir bölge olmasından dolayı Asurilerin buraya göç etmeye karar vermelerinde etkili olmuştur. Sin Kalesi'nden Hemedan'a başlayan göç hareketi 19 gün sürmüştür. Göç zamanında bölgede var olan kıtlık ve aşırı sıcaklardan dolayı yolda çok sayıda Asuri hayatını kaybetmiştir. Hemedan' a varan Asuriler için artık güvenlik kaygısı olmamasına rağmen bu kez de bölgede kıtlık baş göstermiştir. İngiliz yetkililer tarafından Asurilerin günlük işlerinin karşılanması konusunda da sıkıntılar ortaya çıkmıştır.¹⁴⁵ Ayrıca mülteci sayısının çok olmasından dolayı bunların şehre girmesine izin verilmemiş ve şehrin etrafındaki köylere dağıtılmışlardır. Bu sırada kısa zaman içinde yorgunluktan, tifo ve dizanteriden birçok Asurinin ölmesi Hemedan'ı bir mezarlığa dönüştürmüştü¹⁴⁶ Bundan dolayı Asuriler için yeniden göç etme zarurietini baş göstermiştir. Bu kez göç edilecek yer Hemedan'dan 400 km uzakta olan Bağdat'tır. Burada Bağdat yakınlarındaki Bakuba'da bir mülteci kampı kurulmuştur.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Bedar, Yıldız, *Kürdistan'da İngiliz*, s. 83-95

¹⁴⁶ Hannibal Gewargis, *The History of Assyrians in Hamadan*, çev., Arianne Islaha. Xlibris, 2022, s. 45.

¹⁴⁷ Bedar, Yıldız, *Kürdistan'da İngiliz...*, s. 83-95.

Harita 3

Asurilerin Bakuba'ya Göçü

Kaynak: Google Haritalar.

Urmiye'deki Asur birliklerine komuta eden McCarty İran Urmiye'ye, gönderilen İngiliz yardımının Asuriler tarafında İngiliz gücünün abartılması kendi güvenlikleri açısından onlara yanlış bir fikir verdi. Bizden alacakları yardıma tamamen güvenmeselerdi Asuriler kendi kaynaklarına daha fazla bakacaklar ve bizim yardımımıza bu kadar bağlı olmayacaklardı¹⁴⁸ diyerek Asurilerin Urmiye'den göç etmelerindeki en büyük nedenin kendileri olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca McCarty Asurilerin göç etmelerinde gönderilen yardımların lojistik nedenlerden dolayı gecikmesi ve sahte raporlarla dini liderlerinin kendileri desteklemediği düşüncesi ile paniğe kapıldıklarını söylemiştir. Hamedan'a göç eden Asurilerin hemen hemen hepsinde geldikleri topraklara geri gidecekleri yönünde bir kanı vardı. Bu sebeple Hamedan'a gelen Asuri erkeklerinden bir birlik oluşturuldu.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Jones, *The Assyrians In World...* s. 572.

¹⁴⁹ Jones, *The Assyrians In World...* s. 573-574.

2.8. Irak İngiliz Bölgesindeki Asuri Ordusunun Urmiye'ye Nakli

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı sırasında Hakkâri ve Urmiye bölgesinde Asuriler ile yoğun çatışmalar yaşamıştır. Bu çatışmalarda Osmanlıya karşı en fazla direnci gösteren Asurilerin Jelus aşiretidir. Bu aşiretin dışında başka Asuri kabilelerin de olduğu aşikârdır. Osmanlıya karşı mücadelelerinde en büyük desteği İngiltere'den almışlardır. 1917 yılında Rusların bölgeden çekilmesi üzerine onlarla Kafkaslara giden Asuri birliklerin yeniden Urmiye dönüp Osmanlı kuvvetlerine karşı savaşmaları için planlar yapılmış. Fakat bu plandan vaz geçilerek Urmiye'den ve Hakkâri bölgesinden Irak İngiliz bölgesine yerleşen Asurilerden bir ordunun Türklere karşı savaşmaları için kurulması kararlaştırılmıştır. Yapılan bu planlar sonucunda Asuri aşiretlerinden oluşan bu ordu tekrardan Urmiye'ye dönmeye başlamıştır. İngiliz arşiv belgelerinde, Asuri ordusunun Urmiye'ye dönerken hangi rotayı izleyeceği, yolda karşılaşılabilecek sorunlar, alınması gereken önlemler ve ordunun Urmiye'ye vardığında karşılaşılabilecek durum hakkında bilgiler yer almaktadır.¹⁵⁰

Temmuz 1918'le Temmuz 1919 yılları arasını kapsayan arşiv belgesine göre Urmiye'de Temmuz 1918 tarihinde 19.000 Ermeni ve Asuri kuvveti vardır. Bu kuvvet 5. ve 6. Türk birliğine karşı başarılar kazanmıştı. Fakat artık cephaneleri tükenme noktasına gelmiştir. 22 Temmuz da yapılan görüşmeler sonucunda İngiltere tarafından bunlara gereken cephe desteğinin sağlanmasına karar vermişlerdir. Urmiye'nin güneyinde yer alan Salmas'ta 6.000 Asuri birliğinin yanı sıra Urmiye Gölü'nün kuzeyinde ise 4.900 Asuri gücü bulunmaktadır. Bu güçlere ek olarak Irak İngiliz bölgesindeki Asuri ordusunun da Urmiye'ye sevk edilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat Irak İngiliz bölgesindeki Asuri ordusu Urmiye'ye gönderilirken yanlarında ailelerini de götürmek istemişlerdir. Ancak yetkililer, bunun imkânsız olduğunu söylemiştir. Bunun sebebi soğukların başlamasıdır. Zira ailelerin yolculuk için hazırlanmalarının zor olduğu, ordu ile gidilmesi halinde yiyecek sıkıntısının baş göstereceği, zaten göç etmiş olan ailelerin yorgun olduğu, bu yüzden de bahar aylarında bölgenin düşmandan temizlenmesinden sonraki günlerde gitmelerinin en doğrusu olacağı vurgulanmıştır.¹⁵¹

İngilizler, Irak İngiliz bölgesindeki Asuri ordusunu mümkün olduğu en kısa sürede Urmiye'ye göndermek istiyorlardı. Bunun avantajları şöyle düşünmüşlerdi: *“Ordu elbise ve battaniye açısından yeterince iyi donatılmadığından kış sezonu*

¹⁵⁰ AIR 20/508.

¹⁵¹ AIR 20/508.

gelmeden hareketin başlaması gerekir, Kürtlerin Urmiye'deki buğdayı dağlara götürmesine izin vermemek adına bir an önce Urmiye'ye varılmalıdır. Aksi takdirde buğdayları kış mevsiminde geri almak zor olacaktır. Ordu Urmiye'ye erken varırsa herhangi bir acil durumda onları Kafkasya'ya veya Tebriz ve Musul'a yollama imkânı elde edilmiş olacaktır.”¹⁵²

Ordunun Irak İngiliz bölgesinden çıkıp önce Senendec'e oradan Sakkız'a buradan da Mahabad (Saujbulak) aracılığı ile Urmiye'ye varması planlanmıştır. Bu rotanın oluşturulmasında ordunun yol üzerinde daha fazla yiyecek bulabilecek olması önemli rol oynamıştır. Çünkü diğer bir alternatif rota ise Bijar ve Şahindej halkının yaşadığı güzergahtı. Ancak Asuri ordusunu oluşturan sığınmacılar ile bu halk arasında husumet diğer bölgelere göre daha fazla olduğu belirtilmiştir. Ordunun buradan geçmesi Müslümanlar ile aralarında yeni çatışmaların çıkmasına sebep olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca ordunun Kürt bölgesinde ilerlemesi Kürtler üzerinde önemli bir etki bırakacağı ve onların her zaman İngiliz güçlerinden korkmasını sağlayacağı İngiliz yetkililer tarafından düşünülmüştür.

Irak İngiliz bölgesinden Urmiye'ye gidecek ordunun ihtiyaç listesi oluşturulmuştur. Buna göre yola çıkacak orduda yer alan her askere 2 toman para, yaklaşık 4.500-5.000 tüfek ve her tüfek için bin fişek verilmesi kararlaştırılmıştır. Bunlara ek olarak fişeklerin yeniden doldurulmaları için kurşun, barut ve kapsül temin edilecek bu tüfeklere ek olarak 50 tane makinalı tüfek verileceği söylenmiştir. Ordunun geçiş güzergâhına kablosuz telgraf hattı kurulmasına karar verilmiştir. Bu teçhizatlar ile yola çıkacak olan ordu Urmiye'ye ulaştığında orada İran Kürtleri ile karşılaşacağı, fakat İngiliz yetkililer Kürtlerin bu kalabalık ordu karşısında saf değiştirip kendi yanlarına geçeceğini düşünmüşlerdir. Kürtlerin yanı sıra İngiliz karşıtı demokrat ve diğer İranlıların da Urmiye'de onlara sorun çıkarma ihtimali olduğundan bahsedilerek, Urmiye'de karşılaşılacak bu gibi zor durumlarda İngiliz konsolosluğundan ve İngiliz tüccarlarından gereken yardım verileceği vurgulanmıştır.¹⁵³

2.9. Paris Barış Konferansı ve Asuriler

Paris Barış Konferansı büyük savaşın sona ermesi ile savaştan galip çıkan devletlere yeni bir dünya düzeni oluşturma fırsatının verildiği diplomatik sahadır.

¹⁵² AIR 20/508.

¹⁵³ AIR 20/508.

Paris Barış Konferansı 1919 yılı ocak ayından başlayıp resmi olarak 1920 yılında bitmiş olsa da aslında oradaki görüşmeler fiiliyatta 6 ay gibi bir sürede bitmiştir. Savaşa katılan devletleri ve ulusları ilgilendiren tüm kritik kararlar Ocak 1919 ile Haziran 1919 tarihleri arasında geçen 6 aylık dönemde alınmıştır. Barış konferansında I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkan Osmanlı Devleti ve Avusturya Macaristan ile yapılan barış antlaşmalarının temel ilkeleri burada belirlenmiştir. Dünyada oluşturulacak yeni sınırlar da yine bu konferansta görüşülmüştür. 1918 yılında silahların susması ile I. Dünya Savaşı resmen sona ermiş çeşitli ülkelerden farklı etnik grupların talepleri ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu tür talepler birbiri ile çeliştiği için herkesi tatmin edici sonuçların ortaya çıkması oldukça zor görünüyordu. Bu talepler içerisinde Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren en önemli konularda bir tanesi Ermeni Meselesi ve Kürt coğrafyasının geleceği idi.¹⁵⁴

Savaştan mağlup ayrılarak 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros ateşkes antlaşmasını imzalayan Osmanlı Devleti ve savaşta yer alan Ermeniler, Asuriler, Kürtler gibi etnik unsurlarında durumları Paris Barış Konferansı'nda belirlenecekti. Büyük devletlerin çıkar çatışmalarında birer piyon olarak kullanılan topluluklar üzerine alınacak kararların, savaşta bunlara verilen vaat ve sözlerin unutulduğuna en büyük kanıtı oluşturacaktı. Savaşta İtilaf Devletleri tarafını seçen 1917 ihtilali ile en önemli destekçileri Rusları kaybeden Asuriler açısından Orta Doğu için verilecek kararlarda İngiltere'nin tutumu en önemli gündemleri olmuştur.¹⁵⁵

Osmanlı Devleti'nin parçalanması için yapılan Sykes-Picot gizli anlaşmasında Rusya, Asuriler gibi küçük azınlık grupların Osmanlı Devleti toprakları üstünde bağımsız devlet kurmaları ya da en azından özerk bir yapıda olmalarını desteklemekteydi. Rusların görüşüne en yakın fikir ise Amerikan başkanı Wilson'un savaş sonrasında barışın temini için yayınlamış olduğu Wilson prensipleridir. Bu ilkeler Asurilerin bağımsızlık ya da özerklik isteklerini destekler nitelikteydi.¹⁵⁶

Savaşın sona ermesi ile Bağdat' ta bulunana Bakuba mülteci kampında yaşayan ve İtilaf Devletlerinin müttefiki olan Asuriler için Paris Barış Konferansı ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü dört yıllık savaş döneminde evlerinden ve yurtların olmuşlar binlerce insanını savaşta kaybetmişlerdi. Paris Barış Konferansı onlar için artık tüm

¹⁵⁴ Ali Erhan Ertan, Tefik Orçun Özgün, "I. Dünya Savaşı'nın Ardından Yenidünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(3), 2016, s. 553-554.

¹⁵⁵ Özdemir, *Süryanilerin Dünyası...*, s. 179.

¹⁵⁶ Özdemir, *Süryanilerin Dünyası...*, s. 179-180.

bunların telafî edileceği ve hayallerine ulaşacakları zamandı. Bunun içinde yıllarca birlikte yaşadıkları insanlara karşı destek verdikleri müttefiklerine güveniyorlar ve onların Asurilere verdikleri sözleri yerine getireceklerine karşı hiçbir tereddüt duymuyorlardı. ¹⁵⁷

Paris Barış Konferansı'na birçok Asuri-Keldânî temsilciler bireysel olarak katılmışlardır. Bunlar Türkiye'den, Irak'tan, İran'dan ve Birleşik Devletlerden gelen dini liderlerdir. Bu liderler şunlardır: Keldânî Patriği Joseph Emmanuel II Thomas, Süryani Ortodoks Mor Ephrem Barsoum, Süryani Katolik Patrik Ephrem II Rahmani ve onun vekili Mgr Gabriel Tappouni dir. Dini liderlerin haricinde bireysel olarak görüşmelere katılan Asurilerde bulunmaktadır: Joel Warda, Lazare Georges, Shimun Gandja, Lazare Yacouboff, Rustam Nedjib, Dr. Jean Zebouni, Said Namık ve Binbaşı A.K. Yousuf, bunlara örnek gösterilebilir¹⁵⁸

Şekil 1

Paris barış Konferansına katılan Asuri Temsilciler

Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Assyro-Chaldean_delegation_to_the_Paris_Peace_Conference.png

Paris Barış Konferansı'na katılan Asuri Temsilciler bazıları yukarıdaki resimde yer almışlardır. Bu kişiler şunlardır: ayakta solda sağa; Said Radji, Moussa Shukur, Metran Afrem Barsoom, Pierre Pacus ve Brothe Aram Ablahad, Oturanlar

¹⁵⁷ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 180.

¹⁵⁸ Svante Lundgren, "Why did the Assyrian lobbying at the Paris Peace Conference fail?", *Cronos: Revue d'Histoire de l'Université de Balamand*, Numero 41, 2020, s. 65.

solda sağa; Yüzbaşı A.K. Yoosuf, Rustem Najib, Dr. Jean Zabony, Joel E. Verda, Said Anthony Namik.¹⁵⁹

Konferansa bireysel katılımların yanında çeşitli ülkelerde yaşayan Asurilerin kurmuş oldukları cemiyetlerden de katılımlar olmuştur. Konferansta, Asurileri temsil etmek ve haklarını korumak için Bakuba mülteci kampında kalan Asurilerin Lideri Mar Şimun'un haricinde Amerikan Ulusal Süryani Cemiyeti' de konferansa Asurileri temsil etmek ve Asuri isteklerinin görüşülmesi için başvuran kuruluşlardan bir tanesiydi. Asurileri temsil etmek için Amerika'da kurulan cemiyetler tarafında oluşturulan komite, 29 Mart 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'na sunduğu dilekçede bağımsız bir Asuri devletinin İngiltere veya Amerikan himayesi altında kurulmasını talep etmişlerdir. Komitenin kurulmasını istediği bağımsız Asuri devletinin sınırlarını şu şekilde belirtilmiştir: kurulacak devletin doğu sınırı Urmiye Gölü'nün batı kıyıları, kuzey sınırı Van Gölü'nün güneyinden geçerek Bitlis'e kadar uzanan hattır. Batı sınırı Malatya dâhil olmadan Fırat nehrini takiben Harput, güney sınırı ise Antep'in batısından başlayarak Halep'te dâhil olacak şekilde Bağdat'ın kuzeyinde tekrar Urmiye gölüne uzanan hat olarak belirlenmiştir. Bu belirlenen sınırlar içinde kalacak alan toplam 450.000 km² bir alanı kapsamaktadır. Komite dilekçenin devamında savaş sırasında Asurilerin Osmanlı devleti tarafından zorunlu bir göçe tabi tutulduğunu, katliamlar yapıldığını hiçbir kaynağa dayandırılmadan iddia ederek, Osmanlı Devleti tarafından Asurilere yapılan sürgün ve katliamlar sırasında 300.000 ile 500.000 arasından insanın öldüğünü hiçbir kanıt sunmadan konferansta kabul edilmesine çalışmışlardır. Bu amaçla Asurilerin İtilaf Devletleri adına savaşta birçok fedakârlık yaptıklarından ve kayıplar verdiklerini söyleyerek kendilerine destek bulmaya çalışmışlardır.¹⁶⁰

Paris Barış görüşmelerine katılmak isteyen diğer bir Asuri grubu da Tiflis'te bulunan Trans-Kafkasya Süryaniler Meclisi Delegasyonudur. Bu delegasyon bütün Kafkasya da yaşayan Asurilerin temsilcisi olduğunu belirtmiş ve Asurilerin savaşta taraf olarak sayılmasını istemiştir. Bu sayede Asurilerin hem Paris Barış Konferansı'nda hem de Milletler Cemiyeti'nde temsil edilmesini sağlamaya çalışmış ve bu yöndeki taleplerini bildirmişlerdir. Delegasyonda yer alan N.J. Khan Pira, L. A. Yakul, L. Badaloff ve Shiniore Gunja gibi isimlerin imzaladığı bu dilekçede diğer

¹⁵⁹ Racho Donef, "The Assyrian Delegation at the Paris Peace Conference", *The Assyrian Genocide: Cultural and Political Legacies*, Ed. Hannibal Travis, Routledge, 2018, s. 222

¹⁶⁰ Özdemir, *Süryanilerin Dünyası...*, s. 181-182.

Asuri gruplar gibi Osmanlının Asurilere sürgün ve katliam yaptıklarına dair herhangi bir iddia da bulunmamışlardır.¹⁶¹

Trans Kafkasya Süryani Meclisi başkanı M. Yacouboff tarafından yazılan bir mektupta ise Asurilerin savaş boyunca yaşadıklarının bir katliam olmadığını, Tiflis ve Erivan'da yaşayan Asuri mültecilerin ne kadar kötü etkilendiklerini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Yazılan bu mektuba göre Kafkasya'da 30.000 kadar mülteci Asuri'nin olduğu ve bunların zor şartlarda yaşam mücadelesi verdikleri ifade edilmiştir. Buradaki Asurilerin ise Rusya'nın 1917 yılında savaştan çekilmesi ile Rus orduları ile Urmiye ve Van bölgesinden gelen Asuriler oldukları kuvvetle muhtemeldir. Mülteci konumundaki Asuri halkı yaşadıkları bu bölgede açlık ve salgın hastalıklar ile mücadele etmeye çalışırken Amerikan yardım kuruluşları tarafından 5.000 kişiye günlük sadece yarım ekmek yardımıyla bulunulduğu, çekilen tüm zorlukların Türkler ve Kürtler ile eşit olmayan bir savaşın sonucu olduğu vurgulanmıştır. Çekilen acıların ve zorluların temel nedeninin İtilaf Devletlerine yardım edilmesiyle orta çıktığı ve bu nedenden dolayı İtilaf Devletlerinin acil bir şekilde yardım etmesi gerektiği anlatılmıştır.¹⁶²

2 Ağustos 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'na Süryani iddiaları başlıklı bir rapor sunulmuştur. Raporu imzalayan kişiler şunlardır: Joel E. Werda (Amerikan Süryani Ulusal Cemiyeti Başkanı), A.K. Yoosuf (Amerika Süryanileri temsilcisi), Shimon Ganja, Lazar George, Lazar Yacouboff (İran, Kafkasya ve Kürdistan Süryani Toplumlari Delegeleri). Konferansa sunulan bu raporda Asuriler ile ilgili kimler oldukları nerde yaşadıkları gibi bilgilerin yanı sıra diğer bazı bilgileri de içermekteydi. Bunlardan bazıları; Asurilerin kendi kimliklerini kullanmak yerine Arapça, Ermenice ve Türkçeyi kullanarak asimile oldukları ve kimliklerini kaybettikleri ifade edilmiştir. Osmanlı devletinde kendi dillerini konuşmayarak Ermenice konuşan bir Asuri'nin Ermeni zannedilerek katledildiği buna örnek olarak gösterilmiştir. Fakat ileri sürülen bu iddialara herhangi bir kaynak veya delil gösterilmemiştir. Hatta raporda Irak'ta yaşayan 300.000 kadar Yezidinin de asimile olmuş Asuriler oldukları iddia edilmiştir. Bunlara ek olarak bazı Asurilerin ise Müslüman olduklarını ve buna kanıt olarak da Asuriler ile iç içe yaşayan Kürt Şekak aşiretlerinin Asuri kökenli olması ve kuzey Mezopotamya'da yaşayan ve Asuriler ile iç içe yaşayan bazı Kürt aşiretlerin Nasturî

¹⁶¹ Özdemir, *Süryanilerin Dünyası...*, s. 182.

¹⁶² Özdemir, *Süryanilerin Dünyası...*, s. 182-183.

patriğine saygı duyarak amca diye hitap etmeleri gösterilmiştir. Konferansa sunulan rapor altı başlık ve sonuç bölümünden oluşup, Asuri halkı, savaş ve Asuriler, Asurilerin toprak talepleri, Asurilerin tazminat talepleri, İran Asurilerinin iddiaları, Asurilerin Süryanilerin istidat ve kabiliyetleri gibi başlıklar altında birçok konu ele alınarak kendi davalarını anlatmaya çalışmışlardır. Raporun sonuç kısmında ise şu ifadeler yer almaktadır:

✓ *“Tarihsel bir millet olarak bu tarihin devam ettirilmesi adına Asuriler (Süryaniler) için ayrı bir devlet kurulmalıdır.*

✓ *Geçmişte medeniyetin ve insanlığın gelişmesine yaptıkları katkılar ki özellikle eğitim alanındakiler medeniyetin bel kemiğini oluşturmuştur. Asuriler (Süryaniler) bu iddiaları yapmak noktasında yetki vermektedir.*

✓ *Yüzyıllarca dininden dolayı baskı görmüş bu uğurda çok sayıda şehit vermiş bir millet olarak bu iddiaları yapmak noktasında kendinde bir hak görmektedir.*

✓ *Musa’dan bu yana acı çekmiş olan bu tarihsel millet hala ayrı bir devlet olacak kadar nüfusa sahiptir.*

✓ *Büyük savaşta İtilaf Devletleri yanında sarf tutarak savaşan ve risk alan, fedakârlıklarda bulunan bir millet olarak ayrı bir devlet kurmaya hakkı vardır.*

✓ *Türklerin bütün çağrılarına rağmen İtilaf Devletleri safında savaşa katılan Asuriler (Süryaniler), savaş tazminatı konusunda ön planda tutulmalıdır ve Asuri (Süryani) mültecilere derhal yardım edilmelidir.*

✓ *Savaşa İtilaf Devletleri’nin yanında girmek için İngiltere, Fransa ve Rusya resmi görevlileri ve yetkilileri tarafından bağımsız bir devlet sözü verildiği konusunda pek çok delil vardır. Böylece Asuriler (Süryaniler) bütün varlıklarını riske ederek özgürlük yolunda fedakârlıklarda bulunmuşlardır. Şimdi İtilaf Devletlerinin verdikleri bu sözleri yerine getirtmelerini talep etmektedir.*

✓ *İran Asurilerine (Süryanileri) yönelik yapılan kötü davranışlar ve zulümler karşılığını görmeli ve materyal kayıpları da sorumlulardan tanzim edilmelidir.*

✓ *Gelecekte ortaya çıkacak barış ve sükûnet ortamının devam ettirilmesi için salmas ve Urmiye bölgeleri İran yönetimi ile görüşülerek uygun topraklarla değiştirilmelidir.*

✓ Asuriler (Süryaniler) kuracakları devlet için genel hatlarıyla güneyde Tikrit, kuzeyde Diyarbakır vilayeti, batıda Fırat nehri ve doğuda Ermeni dağları arasında kalan bölgeyi talep etmektedir.

✓ Asuriler (Süryaniler) en azından 25 yıl kendi kendilerini yönetemeyecekleri düşüncesinde olduklarından bir manda yönetimini talep etmektedirler.

Savaştan galip çıkan devletlerin bağımsız bir Asuri devletinin kurulmasına ılımlı bakmaları, Asurilerin yukarıda bahsedilen dilekçecileri Paris Konferansına sunmalarında etkili olsa da bu dilekçelerin içerik ve iddialarını desteklemek için kullanılan argümanların farklılığı dikkat çekmektedir.¹⁶³

2.9.1. Asuriler 'in Paris Barış Konferansı'nda İngiltere'den Talepleri

Osmanlı bünyesinde yer alan Asurilerde Paris Barış Konferansı'na katılarak burada kendi haklarını savunmak istemişlerdir. Fakat Asurilerin direk olarak temsilci göndermesi konusunda henüz tam karar verilemediğinden Ermenilerin Asurileri temsil etmesi görüşü ağırlık kazanıyordu. Fakat Asuriler bu fikre sıcak bakmamış ve İngiltere nezdinde yaptıkları baskılar ile kendi temsilcilerinin konferansta yer almasını sağlamaya çalışmışlardır. Bu amaçla Asuri patriği Mar Şimun ve kız kardeşi Surma İngiltere'nin G.O.C. in C (General Office Commanding in Cheif) (İngiltere'nin Ortadoğu'daki Başkumandanlığı) ile yaptığı görüşmede Asurilerin konferansta temsil edilmesi sorununu gündeme getirmiştir. Van'daki ve Urmiye'deki Asurilerin Ermeniler tarafından değil de kendileri tarafından temsil edilmesini rica etmiştir.¹⁶⁴

Başkumandan, patrik Mar Şimun ile aralarında geçen diyalogu şöyle rapor etmiştir. Asuriler barış konferansında temsilci bulundurma konusunda istekte bulundular. Onlar konferansta Asurilerin Ermeniler tarafından temsil edilmeleri, onların isteklerinin tam karşılanmamasına ve Asurilerin Ermenilere bağlı kalması riskine neden olacaktır. Ayrıca Asuriler tek arzularının İngiliz koruması olduğunu ve hiçbir şekilde Ermenilerin üstünlüğünü veya onlara tabi olmayı kabul etmeyeceklerini söylediler.¹⁶⁵

Asuriler ile yaptığı bu görüşme sonucunda başkumandanlık, temsilci konusuna sıcak baktığını ve bu doğrultuda yapılması gerekenleri İngiltere'ye rapor etmiştir.

¹⁶³ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 183-185.

¹⁶⁴ AIR 20/720.

¹⁶⁵ AIR 20/720.

Başkumandanlık Asurilerin konferansta temsilci gönderebilmeleri için baskı yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Kürdistan (!) bölgesine dâhil olan Asurilerin Ermenilerden ayrı bir şekilde temsil edilmesini ve Ermenilerin de Kürdistan bölgesi sınırlarına dâhil edilmesini istemiştir. 21 Aralık 1918 yılında İngiliz Genelkurmay Başkanlığı ofisinden gönderilen bir memoranduma göre Asurilerin farkına varılmaz ise onların iddiaları unutulacaktır. Genelkurmay ofisi Asuri lideri Patrik Mar Şimun'un kendisine başvurarak barış konferansına neden temsilci göndermek istediklerini şöyle açıklamıştır.¹⁶⁶

Ermenilerin görüşleri konferansta yeterince temsil edilecektir. Asurilerin konferansta temsil edilmemeleri durumunda Ermenilerden ayrı bir ırk olarak statülerinin anlaşılmasının imkânsız olduğunu söylemiştir. Asurilerin Türk hâkimiyetinden kurtulup Ermeni hâkimiyeti altına girmesinin onlar açısından pek hoş karşılanmayacağını da iletmiştir. Ermeniler ile Asurilerin kendileri has karakterleri olup bunlar birbirine benzememektedir. Bu nedenlerden dolayı Asurilerin temsilci bulundurması için İngiliz Hükümeti'nin gerekli değerlendirmeleri yapması istenmektedir.

İngiliz yetkililer ile Asuriler arasında Paris Barış Konferansı'na temsilci gönderilmesi konusun yazışmalar sürekli devam etmiştir. Bu yazışmalar İngiltere'nin Bağdat'taki Ofisi, Mezopotamya Güçleri Ofisi ve Hindistan Ofisi aracılığıyla sürdürülmüştür. Asuriler barış konferansına katılacak kişinin patrik Mar Şimun'un kız kardeşi Surma olmasına karar verdiler. Fakat konferansa katılıp katılmama konusunda kendilerine herhangi bir cevap verilmediği için endişeli olduklarını ve eğer Surma'nın konferansa katılması kabul edilirse General Reed'in ona eşlik etmesini istedikleri, General Austin'in İngiliz Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği telgraftan anlaşılmaktadır.¹⁶⁷

18 Ocak 1919 yılında Bağdat ofisinden, Hindistan'dan sorumlu devlet bakanına gönderilen telgrafta Asuri toplumu liderinin, temsilci konusunda endişeli olduğu ve Amerikan yardım komisyonunun onlara baskı yaptığı, topluluğun İngiliz koruması için bir yazı talep ettiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca yine aynı tarihte Bağdat ofisinden Hindistan'dan sorumlu devlet bakanına gönderilen ayrı bir telgrafta, eğer Asurilerin İngiliz koruması altında olmak üzere toprak iddiaları kabul edilirse sınır

¹⁶⁶ AIR 20/720.

¹⁶⁷ AIR 20/720.

hattının belirlenmesi için hazırlanmış olan planın değiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Asurilerin talep ettikleri topraklar büyük Zap Suyu'nun başlangıç noktasında başlayıp Van Gölü boyunca uzanan Karahisar Dağı ile iki nehir arasında kalan topraklardır. Başkale, Çölemerik ve Koçanis İngiliz koruması altında, Asuri patrikliğinin yerleşim yerleridir. Çölemerik ve Koçanis önemli yerler olup Başkale Kürtlerin yoğun olduğu yerlerdir. Buralarda Ermeniler yoktur. Yukarıda verilen bu sınırın kuzeyinde Ermeniler güneyinde ise Asuriler yaşamaktadır. Bundan dolayı Asuriler konferansta temsilci bulundurmamak istemektedirler.¹⁶⁸

Asurilerin tüm çabalarına rağmen Paris Barış Konferansı'nda direk temsil edilmeleri konusunda başarılı olamamışlardır. Bu konu ile ilgili İngiltere'nin Hindistan'dan sorumlu bakanlığı tarafından Bağdat'ta yer alan sivil komisyonuna gönderilen 24 Ocak 1919 tarihli telgrafta şu ifadeler geçmektedir: Asurilerin direk temsilci bulundurması konusunun, müzakereler boyunca kapatıldığı hakkında bilgilendirin. Fakat H.G.M (Her Majesty's Government) onların ısrar ettikleri konuları, konferansta görüşmek üzere iletme konusunda hazırdır. Asurileri ilgilendiren konularda tartışmalar yaşanır ise onlara şüphesiz yeterli ehemmiyet verilecektir.¹⁶⁹

Tiflis'ten Bağdat'taki Genelkurmay Başkanlığına gönderilen telgrafta eğer Mar Şimun barış konferansına herhangi bir delege gönderseydi, güney Kafkasya'daki Asuri toplumu da delege göndermek isteyecek ve bunu yapmak için Mar Şimun'un kabul etmesini isteyecekti. Onların delegeleri şunlar olacaktı; Aleverdidadaloff'un oğlu Alexander, Lazar Yakabov, Shimon Ghiadja. Bu telgrafa karşılık gönderilen cevapta, Asurilerin konferansta direk temsilci bulundurmaları kabul edilmemesine rağmen onları ilgilendiren durumlarda hükümet gerekli ehemmiyeti göstereceği bildirildiğinden Mar Şimun Barış konferansına herhangi bir delege göndermemeyi kabul etti.¹⁷⁰

Asurilerin barış konferansına direk delege göndermelerinin kabul edilmemesi onları ilgilendiren konularda İngiliz Hükümeti'nin üzerine düşeni yapacağı konusunda teminat verilmesine güvenen Asuriler, delege göndermemeyi kabul etmişlerdir. Fakat onlar bundan sonra barış konferansında hangi konularda istekleri olduğunu İngiliz hükümetine bildirmek istemişlerdir. Bu amaçla Bakuba'da yer alan Jelus mülteci

¹⁶⁸ AIR 20/720.

¹⁶⁹ AIR 20/720.

¹⁷⁰ AIR 20/720.

kampında Mar Şimun ve komitesi ile İngiliz General Austin arasında bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmede Asurilerin isteklerini içeren bir metin kaleme alınıp tercümesi yapılarak Mar Şimun ve yanındaki heyetin onayına sunulmuştur. Bu şekilde ilerde herhangi bir konuda çıkacak anlaşmazlıkların önü alınmaya çalışılmıştır. Hazırlanan bu metne, Asurilerin temsilcisi olarak Mar Şimun, İngiltere'nin temsilcisi olarak da General Austin ve Mr. Reed imza atmışlardır. Bu metin, Paris Barış Konferansı'nda İngiliz Hükümeti tarafında Asuriler adına konferansta sunulacaktır.

İmzalanan bu metindeki maddeler şöyledir.

✓ Birleşik bir ulus olarak, İngiliz hükümetine bağlı olarak onların öz toprakları olan Musul, Cezire, Başkale ve Urmiye de gelecekteki güvenliklerini elde etmek için ve mülklerini dışardan gelecek Kürt, İran ve Türk saldırılarına karşı korumak için silahlı bir askeri gücün oluşturulmasına izin verilmesi

✓ İran Hükümeti tarafından eskiden İran'da yaşayan Asurilerin güvenliklerinin sağlanması için garanti verilmesi ve Urmiye bölgesinde yeniden yerleştirilmelerinin güvencesinin verilmesi. Bu amaçla bir İngiliz konsolosunun ve özel bir jandarma savunmasının İngiliz komutan emrinde bulunması arzu edilmektedir.

✓ İran bölgesinde İranlılar ve Kürtler tarafından tutsak edilen bütün Hristiyanların serbest bırakılması konusunda İran hükümetine istekte bulunulması,

✓ Asuriler hiçbir şekilde Ermeniler ile karıştırılmayacak ve tamamen ayrı bir ülke içinde onlar kendi bağımsızlıklarını geri kazanacak,

✓ Özellikle son zamanlarda olmak üzere geçmiş 50 yıl boyunca Türkler ve Kürtler tarafından zorla Asurilerden alınan yapılar, kiliseye ait topraklar ve özel mülkler geri verilecek,

✓ Kiliseye ait tüm ulusal kurallar koruyucu uluslar tarafından kabul edilip onaylanmalı,

✓ Eskiden Asurilere ait olan hayvan otlak alanları Müslümanlar tarafında zorla alınmıştır. Bu alanlar tekrarda sürülerin kullanımı için tahsis edilmeli,

✓ Hristiyanlara yıllardan beridir sistematik bir şekilde zulüm yapan Kürt ve İranlı kabile reisleri cezalandırılmalı ve bu zorbalığa son verileceğine emin olunmalı,

✓ Yukarıda belirtilen zorbalıkları gerçekleştiren Kürt aşiret reisleri şunlardır.

- a. Kotur' da Simko, son Asuri patriğini hain bir şekilde öldürmüştür
- b. Bavar Bala'da Reşid Bey. Aşağı Tişari bölgesini tahrip etmiş ve şimdiki başkan olan Malik Khoshoba'nın babası olan Malik Yosip'i öldürmüştür.
- c. Oramar'dan Sutu, Diz de bulunan Kursin' de kadınları, çocukları öldürmüş ayrıca barış konferansından sonra Mar Şimun'u katletmiştir. ¹⁷¹

Mar Şimun Paris Barış Konferansı'na temsilci göndermeyip Asurilerin İngilizler tarafından temsilini kabul etmiş ve bu amaçla bir protokol imzalanmıştır. Bu şekilde ileride Asuri halkı tarafından bu konuda herhangi bir tepkinin gösterilmesinin önüne geçmek istenmiştir.

Bu amaçla İngiltere'nin Bağdat yüksek komiseri olan A.T. Wilson'a Asurilerin bu tepkisini önlemek için kendisine bir mektup yazmasını ve Paris Barış Konferansı'na katılamamalarının İngilizlerin politik sebeplerden ötürü uygun görmemesi sonucu olduğunu açıklamasını istemiştir. Mar Şimun ayrıca mektupta eğer ileride bir Asuri devleti kurulacaksa bu devletin liderinin Mar Şimun olması gerektiğinin belirtilmesini talep etmiştir. Çünkü Asuriler yıllarca aşiretler şeklinde yaşadıkları için geri kalmış bir toplum olduğu, patriklik merkezli bir yapıda oldukları için kurulacak İngiliz mandasındaki bir Asuri devletinde bu noktaların göz önünde bulundurulmasının önemli olduğu vurgulanmıştır.¹⁷²

Paris Barış Görüşmeleri'ne katılamayan fakat İngiltere'den temsil edileceklerine dair söz alan Asuriler, konferansa birçok dilekçe ve rapor göndermişlerdir. Bu gönderilen dilekçe ve raporlarda sürekli kendilerini mazlum bir toplum olarak lanse etmeye çalışmışlardır.

Asuriler Müslümanlar arasında sıkışmış ve yüzyıllarca Müslümanlar tarafında yönetilen bir toplum olduklarını, İtilaf Devletlerinin yanında çok büyük fedakârlıklar yaptıklarını ve Hristiyan bir toplum olduklarını sürekli dile getirmekten çekinmemişlerdir. Buna en iyi örnek olarak Paris Barış Konferansı'na gönderilen bir memorandum da yer alan aşağıdaki ifadeler gösterilebilir:

“Bu taleplerimizden başka şunu da eklemek isteriz ki yüzyıllardır vahşi Müslümanlar boyunduruğunda kurtulmayı bekledik, bir Hristiyan barışının geleceği umudunu hep taşıdık. Bu savaş sırasında halkımız İngiliz, Fransız ve Amerikalıların

¹⁷¹ AIR 20/720.

¹⁷² Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 186.

gelerek baskı ve zulümden bizi kurtaracağını sabırsızlıkla bekledik. Şimdi bu umudumuzun ödüllendirildiğini görmekteyiz. Dünyanın geleceği için yaptığımız bu fedakârlıkların boşa gitmeyeceğine ve meyve vereceğine olan inancımız tamdır.”¹⁷³

Farklı Asuri grupların, Paris Barış Konferansı'na göndermiş oldukları bu tür rapor ve dilekçeler hayli fazla olduğundan bu durum Asurilerin bu davranışı kendi içlerinde bir bölünmüşlüğün olduğunu göstermesi bakımından önemliken diğer bir taraftan da İngiltere nezdinde de rahatsızlığın oluşmasına neden olmuştur.

Asuri gruplar tarafından Paris Barış Konferansı'na gönderilen evraklar arasında Türk topraklarında, İran'da ve diğer ülkelerdeki Asuri-Keldânî nüfusunu içeren bilgiler de yer almaktadır. Verilen istatistikler Asuriler tarafından abartılarak hem dünyaya sahip oldukları nüfus gücünü göstermek istenmiş hem de I. Dünya savaşında uğradıklarını iddia ettikleri yüksek kayıpları onlara kabul ettirmeye çalışmışlardır. Örneğin Asuriler tarafından konferansa sunulan bit raporda 1914 yılında Türk Hakimiyeti altında yaşayan toplam Asuri-Keldânî sayısı 811.000 olarak verilirken, İran'da yaşayan Asuri-Keldânî sayısı 100.000, Hindistan' da yaşayan Asuri-Keldânî sayısı ise 750.000 olarak verilmiştir. Diğer ülkelerle birlikte toplam Asuri-Keldânî sayısı 1.770.000 olduğu iddia edilmiştir.¹⁷⁴ Bu ve bunun gibi birçok doğruluğu şüpheli olan istatistiki bilgiler sürekli konferansa gelmiştir.

İngiliz yetkililer farklı Asuri grupların bu kadar çok rapor ve dilekçe ile başvuru yapmalarına yakında Asya'daki bütün köylerin konferansa katılmak isteyeceği söyleyerek tepkilerini göstermişlerdir. İngiliz Dışişleri Bakanlığında görevli olan Arnold Tonybee bile Asurilerin bu isteklerini aptalca bulduğunu ifade etmiştir.

175

Asurilerin Paris Barış Konferansı'nda yürütmeye çalıştıkları Asuri lobiciliğinin temelinde Fransız ve İngiliz manda yönetimi altında kurulmasını istedikleri bir Asuri bağımsız devleti fikri yatmaktaydı. Paris'te bu amaçla lobicilik faaliyetleri yürüten Asurilerin bu konudaki en büyük dezavantajlar kendi içlerinde bir bütünlük sağlayamamaları ve birçok farklı Asuri temsilcinin konferansa katılmasıdır.

Svante Lundgren'e göre konferansta birçok Asuri-Keldânî temsilcisi yer alıyordu. Bunların koordine olarak tek bir konu üzerinde ve bir grubun temsil etmesi

¹⁷³ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 187.

¹⁷⁴ FO. 608/82

¹⁷⁵ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 188,189

için çaba harcamamaları, bu grupların farklı coğrafyalardan, farklı mezheplerde olmaları karmaşanın çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca bu gruplarda yer alan kişilerin farklı kişisel özelliklere sahip olmaları da Asurilerin konferansta temsilleri için pekiyi bir sonuç doğurmamıştı. Bunlara ek olarak Paris Barış Konferansındaki Asuri lobcilik faaliyetleri istenildiği gibi başarılı olamamış ve İtilaf Devletleri tarafından da özellikle İngiltere'den istedikleri desteği görememişlerdir. Modern zamanda birçok gruba ayrılmış olan Asuriler için, konferanstaki lobcilik faaliyetleri bir araya gelebilmeleri için bir fırsat oluşturmıştı. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi bu toplumun farklı gruplara bölünmesi bu birleşmeyi imkânsız hale getirmiştir. Nitekim 1919 yılının şubat ayında oluşturulan ve İstanbul'dan gelen Asuri-Keldânî Ulusal Delegasyonu, Süryani Ortodoks Keldânîler ve Süryani Katolikler bir araya gelerek politik ve ulusal olarak Asuri-Keldânî adı altında bir birlik oluşturdular. Bu delegasyon çalışmalarını koordineli bir şekilde yürütmeye çalıştıysa da kısa zaman sonra içlerinde yine ayrılıklar oluşmaya başladı. Delegasyon tek bir ağızdan konuşmak ve Türk Asuri-Keldânî ulusunun temsilini amaçlamasına rağmen coğrafi ve mezhepsel farklar anlaşmazlıkların çıkmasına neden oldu. Konferansa katılan Asuri delegasyonlarının başarısızlıklarının diğer bir sebebi ise farklı herhangi bir ülkenin manda yönetimi altında bağımsız bir Asuri devletinin kurulması talebiydi. Bu amaçla yapılan tartışmalarda İngiltere kilisesine bağlı olan Nasturîler, mandater devlet olarak İngiltere'yi isterken, Keldânîler Fransızların korumasında bir Asuri devletin kurulmasını savunuyorlardı. Ayrıca diğer bölgelerden özellikle Kafkaslardan ve İran'dan gelen Asuri temsilcileri ise diğerlerinden farklı olarak bağımsız bir Asuri devleti kurulmasından ziyade kendi bölgelerinde yaşayan Asurilerin durumuna odaklanmışlardı. Bu ayrışmalar Paris Barış Konferansı'na katılan Asurilerin konferansta bir birlik oluşturmamaları, yapmak istedikleri lobcilik faaliyetlerini tam olarak yerine getirememelerine ve başarısızlığa uğramalarına neden olmuştur. Asurilerin konferansta isteklerini elde edememelerinde sadece kendi içlerindeki bu bölünme değil aynı zamanda savaşta birlikte mücadele ettikleri İtilaf devletlerinin onlara karşı olan tutumları da etkili olmuştur.¹⁷⁶

Paris Barış Konferansı'na katılan Asuri delegasyonları İngiliz veya Fransız mandası altında bağımsız bir Asuri devletinin kurulmasını istemişlerdir. Asurilerin bu

¹⁷⁶ Svante Lundgren, "The Assyrian Lobbying at the Paris Peace Conference- Myths and Reality", *Journal Of Oriental Studies Dedicated to 50th anniversary of the Foundation of Faculty of Oriental Studies of YSU*, 15, YSU Press, Yerevan 2019, s. 64-67.

istekleri büyük güçlerin temsilcileri tarafına büyük bir sempati ile karşılanmasına rağmen sonuçta Asurilerin istekleri bir karşılık bulmamıştır. Bu durum Asuriler arasında özellikle İngilizlere karşı ihanete uğradıkları için bir öfkenin oluşmasına neden oldu. İşin gerçeği büyük devletler Asurilerin hiçbir isteğini yerine getirmediler. Bunun asıl sebebi bölgede durumların değişmesi, İngiltere ve Fransa'nın Irak ve Suriye'de başka planlarının olmasının yanı sıra Asurilerin isteklerinde bir birliktelik oluşturmamaları ve isteklerinin gerçekçi olmamasıdır. Paris Barış Konferansında sundukları kurulacak olan bağımsız Asuri devletinin gösteren haritaya göre bölgede Asuri nüfusun çoğunlukta olduğu iddia edilmiştir. İtilaf devletleri temsilcilerin Asurilerin bu iddialarına doğal olarak şüphe ile yaklaşmışlardır. İtilaf devletlerinin bu şüphesini, Amerika'dan Asurileri temsil etmek için konferansa katılan Abraham K. Yoosuf katliamdan, sürgün ve göçlerden sonra Asurilerin nüfuslarının çoğunlukta olmasının mümkün olmayacağı tezini ileri sürerek İtilaf Devletleri temsilcilerini ikna etmek istemiştir. Asuriler konferansta en büyük öfkeyi İngilizlere karşı duymuşlardır. Çünkü onlara göre 1917 yılında İngiliz yetkililer Asurilere savaş sonunda bağımsız bir devlet kurulması için söz verdiler ve şimdi bu sözlerini yerine getirmiyorlar. İngilizler Asurilerin savaşta yanlarında savaşmaları karşılığında İran Urmiye'de bu vaadi verdiler. Buna karşılık Asuriler cesurca savaştilar fakat İngilizlerin ihanetine uğramışlardır.¹⁷⁷

İngilizler, Asurilerin bu iddialarına karşılık onlara hiçbir zaman böyle bir sözün verilemediğini kesin bir dille belirtmiştir. İngiliz yetkililer Asurilerin savaşta yanlarında savaşmalarına karşılık onlara sadece yardım sözü verildiğini ve asla bağımsızlık sözü veya buna benzer bir vaatte bulunmadıklarını iddia etmişlerdir. Fakat Asurilere göre İngilizler adına onlara Kaptan Gracey'in Urmiye'ye gerçekleştirdiği iki ziyarette savaşta kendi taraflarından olmalarına karşılık bu sözün verildiğini iddia etmektedirler. Kaptan Gracey, Süryani Merkez Ulusal Komitesinin kurulmasında etkili olan biri olup bu komite 1918 yılında İtilaf Devletlerine bir dilekçe yazarak sözü verilen cephane yardımını İtilaf Devletlerine hatırlatırken bu dilekçede bağımsızlık veya otonomi hakkında herhangi bir hatırlatma veya bilgi içermemektedir. 1918-1919 yıllarına ait Asuriler ile ilgili dokümanlarda da yine bağımsızlık veya otonomi ile herhangi bir belge yer almamaktadır. 1920 yılında Gracey'in kendisi Asurilere otonomi veya bağımsızlık konusunda herhangi bir söz vermediğini, zaten kendisinin

¹⁷⁷ Lundgren, "The Assyrian Lobbying...", s. 67-68

böyle bir yetkisinin de olmadığını belirtmiştir. Fakat Asuriler arasındaki yaygın inanca göre İngilizler tarafından kendilerine bağımsızlık sözü verildi ve bu söz daha sonra unutulurak onlar aldatıldılar.¹⁷⁸

2.10. Sevr Antlaşmasında Asuriler

18 Ocak 1919 tarihinde ittifak devletlerine karşı savaş ilan etmiş veya savaşmış olan otuz iki devletin katılımıyla Paris Barış Konferansı toplanmıştır. İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika ve Japonya başbakan veya dışişleri bakanlarının onlar meclisi olarak anılan bu katılımcıları Konferansın karar mercii konumundaydılar. Konferansta Osmanlı Devleti'nin taksimi konusunda İtilaf Devletleri arasında tam bir bütünlük yoktu. İngiltere Yakındoğu'da büyük bir üstünlük kurmak ve Fransa'nın rekabetçi konumunu azaltmak istemekteydi. Fransa ve İtalya ise savaş öncesinde ve savaş sırasında imzalanan gizli antlaşmaların uygulanmasını istiyorlardı. Osmanlı Devleti'ne karşı resmen savaş açmayan, İngiltere ve Fransa gibi Yakındoğu'da çıkarı olmayan Amerika ise Wilson prensiplerinin uygulanarak antlaşmaların açık yapılmasını ve gizli antlaşmaların geçersiz sayılmasını istiyordu. Amerikan başkanı Wilson'un yayınladığı on dört maddeden oluşan prensiplerin on ikinci maddesinde nüfusun çoğunluğunun Türk olduğu yerlerin Osmanlı Devleti'nde kalmasını ve Türk olamayan bölgelerde ise halkoyuna başvurulmasını öngörüyordu. İngiltere Mondros mütarekesinden sonra Musul'u ele geçirmiş ve bölgede kendi denetiminde olan bir Kürt devleti kurdurarak Ermenistan ve Mezopotamya arasında bir tampon bölge oluşturmak ve bu bölgeyi Türklerin etkisinden çıkarmayı ve buralara tamamen hâkim olmayı planlıyordu.¹⁷⁹

İtilaf Devletleri'nin Osmanlıyı paylaşmak için verdikleri mücadele aralarında sorunların çıkmasına neden olmuştu. İngiltere ve Fransa Arap topraklarının dağılımı konusunda anlaşmazlığa düşmüştü. Sykes-Picot antlaşmasına göre toprak isteklerinde bulunan Fransa; Suriye, Kilikya, Lübnan ve Filistin'i istiyordu. İngilizler ise bu antlaşmanın artık yürürlükte olmadığını ve bazı isteklerinin garantiye alınmadan Suriye'yi boşaltmak istemiyordu. İtilaf devletleri Osmanlı devletinin taksimi ve Osmanlı devletine sunulacak antlaşmaya San Remo konferansında son halini verdiler. Fakat Osmanlı Devleti'nin hazırlanan bu metne karşı itirazları olmuş ve 11 Temmuz'da Spa Konferansı'nda Osmanlı'nın itirazları değerlendirilerek antlaşmada

¹⁷⁸ Lundgren, "The Assyrian Lobbying...", s. 68-69.

¹⁷⁹ Cevdet Küçük, "Sevr Antlaşması", <https://islamansiklopedisi.org.tr/sevr-antlasmasi>. Et. 14.04.2020

bazı küçük değişiklikler yapılmıştır. Savaşın bitiminde itibaren bir buçuk yıl süren yoğun çekişmeler sonucunda Paris'in banliyösü olan Sevr'de 10 Ağustos 1920 tarihinde antlaşma imzalanmıştır.¹⁸⁰

Sevr Antlaşması on iki bölüm ve 433 maddeden oluşmuştur. Sevr antlaşmasının 140-151. maddelerinde azınlıklar ile ilgili konuların ele alındığı görölmektedir. Bu maddelerde yer alan koşullara göre Türkiye de yaşayan herkese negatif azınlık haklarının tanınarak, 1 Kasım 1914 tarihinden sonra Müslüman olanların tanınmaması, 1 Ocak 1914 tarihinden önce yurtlarından kovulmuş Müslüman olmayan Osmanlı uyruklu vatandaşların yurtlarına dönebilmesi ve bu amaçla Osmanlı devletinin iki yıl içinde soy azınlıklarının orantılı bir şekilde temsil edilebilecekleri bir seçim sistemi tasarısı oluşturarak bunu İtilaf Devletlerine bildirmesi şart koşulmuştur. Ayrıca Osmanlı uyruğundaki herhangi bir grubun dilediği dili açık toplantılarda kullanması, din, soy ve dil azınlıklarından olan Osmanlı uyruklu toplumların kuracakları tüm kurumlar ve okullara hiçbir karışmanın olmaksızın idare etmeleri, soy azınlıklarını kilise ve okul meselelerinde özerk olması istenmiştir.¹⁸¹

Osmanlı Devleti'ne karşı İtilaf Devletlerinin safında yer alan ve her arenada savaşta Osmanlı Devleti kuvvetlerine karşı aktif olarak savaştığını beyan eden Asuriler, en büyük destekçilerinden umduklarını bulamamışlardır. Yanlarında yer aldıkları devlet yüzünden yurtlarından olan ve mülteci kamplarında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalan Asuriler, hala İtilaf Devletlerine özellikle de İngiltere'ye olan bağılılıklarını sürdürmekte kararlı gözüküyorlardı. Her uluslararası konferans ve toplantıda talepleri olmasına rağmen her seferinde İngiltere tarafından aldatılmaya devam ediyorlardı. Paris Barış Konferansı'nda İngiltere tarafından temsil edilmeyi kabul eden fakat istediklerini elde edemeyen Asuriler Osmanlı Devleti'nin paylaşıldığı Sevr Antlaşması'nda da hüsrana uğramaktan kurtulamamışlardır. Sevr Antlaşması'nda Kürtlere dahi başlık açıldığı halde Asuriler sadece Kürtler ile ilgili olan maddede adlarının geçmesi ile yetinmişlerdir. İmzalanan Sevr Antlaşmasına göre Irak'ta İngilizler Suriye'de de Fransızlar manda yönetimi oluşturacaklardı. Bu antlaşmada azınlıklara vurgu yapılmıştır. Etnik, dini azınlıkların korunması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu azınlıkların içinde olan Asurilerde bu kategoride yer alacaktı.¹⁸²

¹⁸⁰ Küçük, "Sevr Antlaşması...".

¹⁸¹ Funda keskin, "Azınlıklar Konusu", *Yaşayan Lozan*, (Ed. Çağrı Erhan), TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2003, s. 215.

¹⁸² 182 Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 194.

Azınlıkların korunmasına yönelik olan Sevr Antlaşmasının 3. bölümü 62. Maddesi şöyledir:

*“Fırat’ın doğusunda, gelecekte tayin edilecek olan Ermenistan’ın güney sınırı güneyinde ve 27 inci maddenin ikinci kısmının ikinci ve üçüncü fıkralarının belirttiği, Türkiye’yi Suriye ve Elcezire’den ayıran hududun batısında olan Kürt unsurun sayıca üstün bulunduğu bölgenin yerel özerkliği bu antlaşmanın imzalanmasından itibaren altı ay zarfında İstanbul’da kurulacak İngiltere, Fransa ve İtalya devletlerinden her birinin bir temsilcisinden oluşacak olan bir komisyonda belirlenecektir. Bazı meseleler hakkında tam fikir birliği hâsıl olmadığı takdirde bu mesele komisyon üyeleri tarafından mensup oldukları hükümetlere havale olunacaktır. Bu plân Asuri-Keldânîler ile evvelce bahsi geçen yerlerde bulunan diğer etnik veya dinî azınlıkların tam korunması içinde sağlanacak ve bu maksatla İngiltere, Fransız, İtalyan, İran ve Kürt temsilcilerinden oluşan bir komisyon oralarda tahkikatta yapacak ve gerekirse Türkiye-İran sınırında düzeltmelerde bulunacaktır.”*¹⁸³ Bu maddenin yanında yine antlaşmanın dördüncü kısmın Osmanlı Devleti’nde yaşayan azınlık hakkındaki görüşler de Asuriler için oldukça hayal kırıcı ve yetersiz olmuştur¹⁸⁴.

Yukarıdaki maddeden de görüldüğü gibi İngiltere Asurilere karşı savaş zamanı verdiği sözleri unutarak onları yine devletsiz bırakmıştır. Kürt halkına özerk bir devlet kurdurmak isteyen İngiltere kendisine savaşta birçok yardımı dokunan Asurileri unutmuştur ya da görmezden gelerek onlar için sadece koruma sözü almıştır. Oysa Asurilerin tek isteği İngiltere’nin hâkimiyeti altında bir özerk devlete sahip olmaktır. Fakat onların devlet kurarak yaşamak istedikleri topraklar şimdi onların savaştaki en büyük rakipleri olan Kürtlere, en yakın dostları olan İngilizler tarafından sunulmaktadır. Asuriler sürekli müttefikimiz dedikleri devlet tarafından en büyük hayal kırıklığını yaşamışlardır.

2.11. Asurilere Yapılan Mali Yardımlar

Savaş sırasında ve sonrasında yaşanan göç hadisesinde Asuriler maddi ve manevi olarak büyük kayıplar vermişlerdir. Asurilerin yaşadıkları sıkıntılar, yabancı misyonlar ve basın yoluyla dünyanın değişik bölgelerine duyurulmaya çalışılmıştır. Özellikle Avrupa ve Amerika kıtasında bu anlamda yoğun faaliyetler başlatılmıştır. Bu faaliyetler sonucunda Asurilerin yaşadıkları sorunlara kayıtsız kalamayan

¹⁸³ Sevr Antlaşması, <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/6-Sevr.pdf>.E.T. 14.04.2020

¹⁸⁴ Joseph, *The Moderns Assyrians...*, s. 151

Hristiyan toplumu yardım kuruluşları kurarak veya var olan yardım kuruluşlar aracılığı ile yardım kampanyaları yürütmüşlerdir. Toplanan yardımlar Asurilere ulaştırılmıştır.

Rusya, Asurilere Kızıl Haç vasıtasıyla para, elbise, yiyecek ve ilaç gibi yardımları ulaştıran ilk devlettir. Rusya'nın haricinde Kasım 1915 tarihinde Amerika da yer alan ve Rockefeller Vakfı tarafından desteklenen American Committee for Armenian and Syrian Relief (Amerikan Ermeni ve Süryani Yardım Komitesi) teşkilatı yerel idareciler aracılığı ile Asurilere yardımda bulunmuştur. Komitenin yardımcı organı olan Asur Yardım Fonu 6 Amerikan piskoposun (Newyork, Massachusetts, Long Island, Pennsylvania, Newark, Connecticut, Ohio, Albany, New Jersey) ve Manhattan 'daki Trinity Kilisesi bölge papazının imzaladığı bir dayanışma ve insani yardım için başvuru başlatılması için çağrıda bulundu. Başvuru doğu Hristiyanlığının *“Amerika’da olan kiliseler doğu Hristiyanlığının kadim cemaatine yardım toplamalıdır”* notu ile sonlandırıldı. Bu yardım çağrıları sonucunda Rockefeller Vakfı tarafından Asuri insanlara yardım etmek amacıyla 1916 yılı temmuz ayında 3 ambulans gönderilmiştir. Amerikan Ermeni ve Süryani Yardım Komitesi 1916 yılında Ermeniler ve Asurilere karşı yapılan saldırıları işlemek için 5 tebliğ yayınlamıştır. İran savaş yardımı komitesi Asuri mülteciler için yardım göndermiştir. Bu yardım kuruluşu daha sonra New York'ta oldukça aktif olan Keldânî Yardım Kuruluşu ile birleşti. Londra'da yer alan Ermeni Mülteciler Vakfı tarafından 4 Aralık 1918 tarihinde Westminster Merkez Salonunda, Ermeni ve Asuriler için dayanışma organize etmek amacıyla bir miting düzenledi. Bu mitinge birçok kişi ve kuruluş katıldı. Bu kuruluşlar şöyledir: Ermeni Dostlar (Friends of Armenia), Kutsal Kitap Vatanları Yardım Topluluğu (The Bible Lands Aid Society), Miss Barclay, Ermeni Yardım Fonu (Armenian Relief Fund). Yukarıdaki kuruluşlar İngiliz topluluğunda büyük etkiye sahip kuruluşlar olup bunların başvuruları sonucunda Asuriler hakkında medyada yayınların yayınlamasına ve 20 Aralık 1920 tarihinde Avam Kamarasında görüşmelerin yapılmasına etki etmişlerdir.¹⁸⁵

Amerika'da piskoposlar tarafından Asurilerin desteklenmesi için dini çağrılar yapıldığı yardım kampanyaları düzenlendi. İngiltere'de Cantenbury Kilisesi Başpiskoposluğundan olan ve Asuri misyonu konusunda etkili olan Randal Davidson tarafından 10 Kasım 1915 yılında Times Gazetesi'nde Hakkârî'den Salmas'a göç etmiş Asuriler için bir yardım kampanyası için çağrıda bulunuldu. İngiliz kiliseleri,

¹⁸⁵ Yacoub, *Year of the Sword...*, s. 89.

Ermeni ve Asurilere ulaştırılmak üzere yardım toplamak için yardım günü organize ettiler. Asurilere yardım konusunda aktif olan kurumlardan bir tanesi de İngiliz Katolik Kilisesi'dir. Rahip Joseph Naayem 1920 yılında Londra'da iken Diyarbakır Metropoliti Süleyman Sabbagh'ın görevlendirilmesi ile Orta Doğu üzerine uzman olan ve iyi bilinen bir siyaset adamı olan Mark Sykes'ın eşi Katolik Leydi Edith Sykes tarafından Keldânî Yardım komitesi kuruldu.¹⁸⁶

1929 yılı ocak ayında Londra'da bulunan Mansion House'da başkanlığını Londra belediye başkanı Alderman Sir Edward'ın yaptığı bir toplantı da Mezopotamya'daki Keldânîlerin acıları hafifletmek için yardım çağrısında bulunuldu. Bu kuruluşta Leydi Skyse ile görev alan diğer kişiler şunlardı: Canon Ross (İmanı Yayma Drneği), rahip Bernard Vaughan, Joseph Hertz (Hahambaşı), Dr. William Wigram, İrlanda Milliyetçi Parlamenter T.P. O'Connor, Adrian Pollock. Herbert Ward. Yapılan bu toplantıda söz alan belediye başkanı dinleyicilere Mezopotamya Keldânîlerinin havarilerden bu yana Hristiyan bir millet olduklarını ve Türk ve Arap hâkimiyeti altında bu inançlarını koruduklarını söylemiştir. Kuruluşun üyelerinden olan T.P. O'Connor ise Keldânîlerin dünyadaki en eski ırklardan birisi olduklarını ve inançlarını korumak için ölümü dahi göze aldıklarını söylemiştir. Kuruluşun üyelerinden birisi olan ve rahatsızlığından dolayı toplantıya katılamayan Peder Bernard'ın görüşleri ise Herbert Ward tarafından toplantıya katılanlara okunmuştur. Bu konuşmada Peder Bernard Hristiyan köy ve kasabalarının perişanlığından ve burada yaşayan insanların çektiği acılardan bahsetmiştir.¹⁸⁷

İran'da bulunan Persian War Relief Committee aracılığı ile yabancı kuruluşlar tarafından İran'da yaşayan Asurilere yardımlar gönderilmiştir. Bu kuruluşların başında American Committee for Armenian and Syrian Relief komitesi gelmektedir. Aşağıdaki tabloda Kasım 1915 tarihinde Eylül 1916 tarihine kadar bu komite tarafından Asurilere yapılan yardımlar yer almaktadır.

¹⁸⁶ Yacoub, *Year of the Sword...*, s. 90.

¹⁸⁷ Yacoub, *Year of the Sword...*, s. 91.

Tablo 8

American Committee for Armenian and Syrian Relief for Persia Tarafından Kasım 1915 Tarihinden Eylül 1916 Tarihine Kadar Asuriler İçin Yapılan Yardımlar.

Yardımanın yapıldığı tarih	Yardım miktarı (\$)
19 Kasım 1915	15,000
18 Ocak 1916	25,000
8 Şubat 1916	10,000
15 Şubat 1916	110
24 Şubat 1916	10,000
15 Mart 1916	15,000
13 Nisan 1916	25,000
1 Haziran 1916	15,000
30 Haziran 1916	25,000
25 Temmuz 1916	15,000
25 Eylül 1916	2,000
Toplam (5 Kasım 1916 tarihi itibarıyla)	157,110

Kaynak: *Joseph Yacoub, Year of the Sword The Assyrians Christians Genocide, Çev. James Ferguson, Oxford University Press, New York 2016, s.91.*

15 Kasım 1916 tarihine kadar American Committee for Armenian and Syrian Relief yardım kuruluşu tarafından toplanan para miktarı 1.166.185,22 dolar olup bu paranın 330.000 dolarlık kısmı Rockefeller Vakfı tarafından, 836.185,22 dolarlık kısmı ise diğer kaynaklardan toplanmıştır. Toplanan bu paralar Newyork' ta yer alan hazine müdürlüğü tarafından teslim alınarak Washington'daki Dış İşleri Bakanlığına gönderilmiştir. Toplanan bu paralar Birleşik Devletler diplomatlarının üyesi oldukları yardım komisyonlarına dağıtılmıştır. Assyrian Relief Fund, ACASR (American Committee for Armenian and Syrian Relief) kuruluşunun tamamlayıcısı oldu. Bu yardım kuruluşunun merkezi NewYork'ta olup hazine müdürlüğü Woodburry G. Langdon tarafından yürütülmektedir. Bu şahıs ayrıca birçok yardım kuruluşuna da üyedir. Asuriler için Living Church' te her hafta kiliseye gelenlerden yardımlar toplanmıştır. 7 Kasım 1916 yılında kilse üyeleri tarafından toplanan yardım miktarı 4.820,05 dolardır.¹⁸⁸

Urmiye' de yer alan yardım komisyonunun yaptığı harcamalar hazine müdürü Hugo A. Muller tarafından tasnif edilmiştir. Bu tasniflerden en önemlisi 12 Mayıs tarihliisidir. 31 Mart 1916 tarihinde harcamalar ile ilgili bir kitapçık hazırlanmış olup

¹⁸⁸ William Walker Rockwell, *The Pitiful Plight of the Assyrian Christians in Persian and Kurdistan*, New York: The Sherwood Press 1916, s. 58-59.

bu kitapçık en az 4 sayfadan oluştuğundan tamamı verilmeyip sadece en önemli olan harcamalar aşağıda yer almaktadır.¹⁸⁹

Tablo 9

1916 Tarihinden 31 Mart 1916 Tarihe Kadar Olan Sürede Urmiye Yardım Komitesi Tarafından Yapılan Harcamalar

Harcama Kalemleri	Miktar
Yönetim	9,242.75
Yiyecek	204,033.65
Yatak	71,731.00
Araç	909.50
Kaynak	28,145.00
Çiftlikler için öküz	120.00
Sağlık ve temizlik işleri	25.00
Kira ve ev temini	155.00
Paranın getirdiği faiz	509.25
Paranın transfer masrafı	7,058.30
Bağış	4,099.65
Sunnee Relief Fund (Sunnee yardım fonu)	490.10
Toplam	326,519.20

Kaynak: William Walker Rockwell, *The Pitiful Plight of the Assyrian Christians in Persian and Kurdistan*, New York: The Sherwood Press 1916, s.58-59.

İran, Irak ve Türkiye sınırlarında yaşayan Asurilere I. Dünya Savaşı boyunca Amerikan yardım kuruluşları tarafından çeşitli yardımlar yapılmıştır. Amerikan yardım kuruluşları mültecileri hayatta tutmak için yardımlarını sürdürüyordu. Kasım–Aralık 1915 yılı verilerine göre Urmiye ovasında yer alan ve yardım edilen mültecilerin sayısı şöyledir:

Türkiye’den gelen mülteciler... 11.392

İran sınırından gelen mülteciler...4.397

Urmiye ovasındaki yardıma muhtaç mülteciler 13.723 kişi olup toplam sayıları 29.512 kişidir. Bu bölgelerin haricinde Türkiye’den gelip Urmiye dışında kalan yerlere yerleşen mültecilerin sayısı şöyledir:

Salmas... 12,000

Khoi...3,500

¹⁸⁹ Rockwell, *The Pitiful Plight...*, s. 58-59.

Albak...6,000

Ermeniler (Salmas'ta)...9,000.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında Amerikan yardım kuruluşu tarafından yardım alan toplam Asuri sayısı 51.000. Bu sayıya 9.000 Ermeni mültecinin eklenmesiyle toplam rakam 60.000 çıkmaktadır.¹⁹⁰

İran, Irak ve Türkiye'de bulunan Ermeni, Asuri ve Rumlara yardım eden kuruluşlardan en önemlisi olan American Committee for Armenian and Syrian Relief kuruluşu I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile kurulmuş bir kurum olup bugün Near East Relief Foundation ismiyle faaliyetine devam etmektedir. Kurumun internet sayfasında kurum hakkında şunlar yer almaktadır: I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Cleveland H. Dodge liderliğinde Amerika'nın Osmanlı Büyükelçisi Henry Morgenthau'nun desteği ile Osmanlı topraklarında ve yakın doğuda yaşayan Ermeni, Rum, Asuri ve diğer azınlıklara savaş döneminde yaşamış oldukları zorluklarda yardım etmek amacıyla 1915 yılında kurulmuştur. Bu kuruluşu, Amerikan Hükümeti'ne bağlı olamayan yanı en eski sivil toplum kuruluşudur. Kurum Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ermeni, Rum Asuri ve diğer azınlıklara yardım etmeği amaç edindiği için dönemin Amerikan Başkanı Woodrow Wilson tarafından da desteklenmiştir. Bu destek kuruma büyük bir saygınlık kazandırmış ve Amerikan halkından bağış toplamalarında büyük bir yardımı dokunmuştur. Dernek 1915 yılından 1921 yılına kadar çok aktif ve başarılı bir kampanya yürüterek yaklaşık 70.000.000 dolarlık bir bütçeye ulaşmıştır. 1915 yılında kurulan kurum 1919 yılında Orta Doğu ve Batı Asya'yı da içine alacak şekilde büyüyerek American Committee for Armenian and Syrian Relief olan ismini resmi olarak değiştirerek Near East Relief yapmıştır. 1915 yılından 1930 yılına kadar Osmanlı Devleti ve sonrasında ortaya çıkan mültecilere 110.000.000 dolar yardımda bulundu. Kuruluşunda itibaren 14 yıllık sürede birçok erkek ve kadın deniz aşırı ülkelerde mültecilere hizmet vermiştir. Dernek 1930 yılında tekrardan isim değişikliğine giderek Near East Foundation olmuştur. Dernek günümüzde hala bu isim ile faaliyetlerine Asya ve Afrika'da devam etmektedir.¹⁹¹

Bu yardım kuruluşunun amacı mültecilere yardım etmek isteyen tarafsız bir kurum gibi görünse de aslında farklı amaçlara hizmet etmiştir. Dernek yardım toplamak için yaptığı toplantılarda ve bastırdığı broşürlerde Osmanlı Devleti'ni ve

¹⁹⁰ Rockwell, *The Pitiful Plight...*, s. 53.

¹⁹¹ <https://www.neareast.org/who-we-are/> , E.T. 10.04 2020

devlet yöneticilerini kötüleyici demeç ve propagandalar yapmaktan geri durmamıştır. Ayrıca kuruluşun temel yapısına bakıldığında kurucularının tamamına yakınının misyonerlerden oluştuğu görülmektedir. Kuruluşun topladığı yardımlar bölgede bulunan konsolosluklar ve misyonerlik merkezleri tarafından ihtiyaç sahiplerine ulaştırılırdı. Bu durumda savaş ortamında yardıma muhtaç olan insanların yardımın kimden geldiğine değil de kimler tarafından yapıldığına bakmalarına neden olmuştur. Bu şekilde misyonerler halk üzerinde daha etkinli bir komuna gelmişlerdir. Kuruluşun gönderdiği yardımların dağıtılması konusunda da tartışmalar vardı. Toplanan yardımların sadece %2'lik kısmı Müslüman halka dağıtılırken geri kalan kısmı Hristiyan ailelere verilmiştir. Bu durum dağıtılan yardımlarda ihtiyaç sahiplerinden çok yapılacak yardımın dini inanişaya göre yapıldığını göstermektedir. Ayrıca toplanan yardımların ihtiyaç sahiplerine verilmesinden ziyade daha çok bölgedeki Ermeni ve Asurilerin Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturdukları askeri birliklerin ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanıldığı anlaşılmıştır.¹⁹²

Bu konuda en büyük rolü uzun yıllar Urmiye de yaşayan ve buradaki Asuriler arasında misyonerlik faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu olan Dr. Shedd üstlenmiştir. Dr. Shed' in toplanan bu yardım paralarını askeri faaliyetler için kullandığı tespit edilmiş ve hakkında inceleme başlatılmıştır. Dr. Shedd'in yapmış olduğu bu faaliyetler Tebriz'de bulunan Amerikan konsolos Mr. Paddock tarafından eleştirilmiştir. Yardım paralarının amacı dışında harcanmasının tespitinden sonra yapılan bu harcamaların İngiltere'nin isteği ve bir plan çerçevesinde dağıtıldığı anlaşılmıştır. Bunda dolayı paraların İngiltere'den geri alınması için girişimlerde bulunulmuştur. Toplanan paraların İngiltere'nin askeri çıkarları doğrultusunda kullanılmasının, yardımda bulunanlara açıklanmasının zor olacağı için yapılan harcamaların kaynağının ne olduğu değil de ne için harcandığına vurgu yapılarak harcanan paraların tekrar insani yardımlarda kullanılmak üzere geri ödenmesi istenmiştir. Dr. Shedd kendisine yardım paralarının yanlış harcanması üzerine yapılan eleştirilere cevap olarak; eğer bu yardımlar bölgedeki Ermeni ve Asurilerden askeri birlikler oluşturmak için harcanmasa ileride yardım edecek Hristiyan halk kalmayacaktır şeklinde savunmuştur. Yardım için toplanan paraları amaçları dışında harcamasında şu faktörlerin etkili olduğunu bildirmiştir.

¹⁹²Özdemir, *Süryanilerin Dünyası...*, s. 124.

✓ “Amerikalılar da dâhil olmak üzere Urmiye de yaşayan halkın Türk işgaline karşı kendini koruması gerektiği,

✓ İran yönetiminin zayıflığı ve bölgede otoriteyi sağlayamaması nedeniyle karışıklıklar karşısında silahlanarak korunmanın gerektiği,

✓ Rusya’nın Urmiye konsolosu olan Nikitine’in şehirden ayrılmasından sonra İtilaf Devletleri’ni temsilen kendisinden başka kimsenin kalmaması ve Ermeni ve Asurilerden oluşacak askeri birlikler için bir plan yapıldığı ve kendisinin bu planı finansal olarak desteklemesinin İtilaf Devletlerinin amaçları için gerekli olduğu,

✓ Bölgede durumun çok kritik olduğu için kendisinin bazı kararlar alırken aceleci olması ve bu nedenle dış işlerine danışmadığını.”

Amerika’dan toplanarak mültecilere ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılması için gönderilen bu paraların henüz Amerika Birleşik Devletleri’nin savaşa dâhil olmadığı 1914-17 yılları arasında amacı dışında kullanıldığına dair en büyük kanıt Dr. Shedd’in yardım kuruluşu komisyonu üyelerine karşı yaptığı savunmada ortaya çıkmıştır. Dr. Shedd 1917 yılına kadar Rus hâkimiyetinde olan bölgeye Osmanlı devletine karşı kaçarak gelen Nasturî-Asurilerden Rus ordularının yanında Osmanlı devletine karşı savaşması için oluşturulan Asuri birliklerinin yiyecek ihtiyaçlarının bu yardım paralarından karşılandığı söylemiştir.¹⁹³ Bu itiraf henüz savaşa girmemiş bir devletin takınacağı tavrın önceden belli olduğunun anlaşılması açısından önemlidir.

¹⁹³ Özdemir, *Süryanilerin Dünyası...*, s. 124-136.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LOZAN ANTLAŞMASI VE SONRASINDA ASURİLER'İN DURUMLARI

3.1. Lozan Barış Konferansı ve Asuriler

26 Ağustos 1922 tarihinde Yunan işgalcilere karşı başlatılan Türk taarruzu hem Yunanlılarda hem de İngilizlerde büyük bir şaşkınlığa sebep oldu. Mustafa Kemal öncülüğünde hazırlanan taarruz planının büyük bir gizlilik içinde yürütülmesi ve bu sayede Yunan istihbaratının bundan haberinin olmaması Yunan yetkililerin yaşadığı şaşkınlığın sebebiydi. Anadolu'da yürüttüğü casusluk faaliyetlerine rağmen İngilizlerin de bu taarruzdan haberinin olmaması yapılan planlamanın ne derece gizli tutulduğunun en büyük kanıtı mahiyetindedir. Büyük Taarruz'un başlamasından ancak 6 gün sonra İngiltere durumun vahametini İzmir başkonsolosunun telgrafı ile öğrenebilmişti. Başkonsolos gönderdiği telgrafta durumun vahametini bildirirken olayların daha kötüye gitmemesi için en iyi yolun bir mütareke yapmak olduğunu söylüyordu. İngiltere'nin Atina maslahatgüzarı da aynı yönde telkinlerde bulunuyordu. Büyük Taarruzun başlamasından önce İstanbul'un Yunanlılara bırakılmasını savunan maslahatgüzar taarruzdan sonra ise Mustafa Kemal eğer mütareke isterse Doğu Trakya'nın boşaltılmasını isteyeceğini ve İstanbul'a yürüyeceğini, İstanbul'un Yunanlıların desteği olmadan savunulmasının güç olacağından bahsederken gönderdiği başka bir telgrafta ise Yunan hükümetinin Türkler ile mütareke yapılması için İngiltere'nin desteğini almak istediğini söylemektedir.¹⁹⁴

Yunan Hükümeti'nin mütareke için yaptığı çağrılara rağmen İngilizler bu hususta ağır bir tavır sergiliyorlardı. Bunun temel sebebi ise harekâtın ani bir şekilde başlaması ve İngiliz Yüksek Komiserinin göndermiş olduğu raporlarda yanıltıcı bilgiler vermesiydi. Fakat Yunan orduları başkomutanı General Trikopis'in esir düşmesi ile harekâtın Yunanlılar tarafından püskürtüleceğine olan inançları tükenen İngilizler 7 Eylül 1922 tarihinde diğer müttefik devletler ile Ankara Hükümeti'ne mütareke için başvurdular. 23 Eylül'de Müttefik Devletleri Türkiye'ye İzmir'de veya

¹⁹⁴ Ömer Kürkçüoğlu, Çağrı Erhan, "Lozan Gelişmeleri" *Yaşayan Lozan*, (Ed. Çağrı Erhan), TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2003.s. 17-18.

Mudanya’da mütareke görüşmeleri yapılması için nota sundular. 3 Ekim’de Mudanya’da Türkiye ile Müttefik Devletler arasında mütareke başlamıştır. Türk Devleti’ni Batı Cephesi Komutanı İsmet Oaşa, İngiltere’yi General Charles Harington, Fransa’yı General Charpie, İtalya’yı ise General Mombelli temsil ederken Yunan Hükümeti’nden iki temsilci adaya gelmelerine rağmen görüşmelere katılmadılar. Taraflar arasına geçen yoğun görüşmeler sonucunda bir netice alınamayarak 5 Ekim’de görüşmelere ara verilmiş, fakat taraflar sonunda anlaşmaya vararak 11 Ekim’de Mudanya Mütarekesini imzalamışlardır.¹⁹⁵

İtilaf Devletleri mütareke imzalanmadan önce Türk Hükümetine bir mütarekenin imzalanması ve ardından bir barış konferansının toplanmasını talep etmişlerdir. 4 Ekim tarihinde İtilaf Devletlerine verilen cevapta mütarekenin Mudanya’da, barış konferansının ise İzmir’de toplanması hususunda olan cevap iletilmiştir. Fakat İtilaf Devletleri Türklerin kazandığı zaferin sembolü olan bir şehirde barış konferansının toplanmasının kendileri için başarısızlıkla sonuçlanacağını düşündükleri için konferansın İsviçre’nin Lozan kentinde toplanmasını istediler ve bu şekilde bir anlaşmaya varıldı.¹⁹⁶

Konferansa katılacak devletlerin ortak kararı ile konferansın başlangıç tarihi olarak 13 Kasım belirlenmiştir. Fakat Türk Heyeti’nin Lozan’a varmasından sonra İtalya, İngiltere devletleri ülkelerinde yaşanan iç gelişmelerden dolayı konferansın ertelenmesini talep etmişlerdir. Bunun üzerine konferansın başlama tarihi 20 Kasım olarak yeniden belirlenmiştir. Nihayet 20 Kasım 1920 tarihinde Lozan Konferansı başladı. İngilizler ise bu konferansa Yakındoğu işleri hakkında Lozan Konferansı ismini vermişlerdi. İsmet Paşa konferansa İngilizler tarafından verilen bu ismin değiştirilmesi için önerge verse de önergesi reddedilmiştir.¹⁹⁷

21 Kasım’da konferansın ilk oturumu yapılmış, konferansın iç tüzüğü ve çalışma şartları belirlenmiştir. Konferansın hazırlanan iç tüzüğüne göre 3 temel komisyon ve bu komisyonlara bağlı olarak çalışacak alt komisyonlar oluşturulmuştur. Buna göre kurulacak komisyonlar şunlardır:¹⁹⁸

- ✓ Birinci komisyon; siyasi komisyon veya ülke ve askerlik işleri komisyonu,

¹⁹⁵ Kürkçüoğlu, Erhan, “Lozan Gelişmeleri” ..., s.18,21-22.

¹⁹⁶ Kürkçüoğlu, Erhan, “Lozan Gelişmeleri” ..., s.27.

¹⁹⁷ Kürkçüoğlu, Erhan, “Lozan Gelişmeleri” ..., s. 46-47,61.

¹⁹⁸ Kürkçüoğlu, Erhan, “Lozan Gelişmeleri” ..., s. 61,65-66.

- ✓ İkinci komisyon: yabancılara uygulanacak rejim komisyonu,
- ✓ Üçüncü komisyon: maliye ve iktisat sorunlar komisyonu.

Birinci komisyon olan Siyasi Komisyon'a Lord Curzon başkanlık etmiştir. Bu komisyonda 17 genel görüşme gerçekleştirilmiştir. Komisyona bağlı olarak 4 alt komisyon oluşturulmuştur. Bunlar; Boğazlar Rejimi İnceleme Komisyonu, Azınlıklar Alt Komisyonu, Nüfus Mübadelesi Alt Komisyonu ve Neuilly Antlaşmasının Bulgaristan'a Ege Denizi'nde ekonomik bir çıkış yeri verilmesine ilişkin maddesinin uygulama ve yöntemlerini incelemekle görevli alt komisyondur.

Konferansta kurulan ikinci komisyon ise yabancılara uygulanacak rejim komisyonu olup, bu komisyona bağlı 3 alt komisyon kurulmuştur. Bu alt komisyonlarda şöyledir: yerleşme hakkı ve yargı rejimi bakımından yabancıların durumu, ekonomik rejim bakımında yabancıların durumu, uyrukluk- arkeolojik araştırmalar komisyonu. Üçüncü komisyon ise maliye ve iktisat sorunları komisyonudur. Bu komisyona bağlı olarak 5 alt komisyon kurulmuştur. Bu komisyonlar: ulaştırma ve taşıma işleri alt komisyonu, maliye sorunları alt komisyonu, gümrük ve ticaret rejimi alt komisyonu, iktisat sorunları alt komisyonu ve sağlık işleri alt komisyonlarıdır.¹⁹⁹

Birinci komisyon olan siyasi komisyonda Türkiye'nin sınırları, boğazlar rejimi, azınlıklar konusu, savaş esirlerinin durumu, nüfus mübadelesi başta olmak üzere siyasi ve askeri meseleler ele alınmıştır.²⁰⁰ Lozan Antlaşması'nın Asuriler ile ilgili kısmı birinci komisyonun çalışma alanındadır. Özellikle İngiltere'nin mandasında bulunan Irak sınırının burada çözüme kavuşturulmaması Asuriler ile olan sorunların da ileriki tarihlere taşınmasına neden olmuştur.

Lozan görüşmelerinde Türkiye sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların da kaderi tayin edilmiştir. Türk yetkililer Türkiye'de yaşayan azınlıkların belirlenmesinde ırk ve soy esasının göz önüne alınmayacağını sadece dini olarak azınlık statüsünün verileceği belirtmişlerdir. Görüşmeler sonunda Türk yetkililerin görüşleri kabul edilerek Türkiye'de yaşayan gayri Müslümler azınlık olarak belirlenmiş ve hakları düzenlenmiştir.²⁰¹

¹⁹⁹ Kürkçüoğlu, Erhan, "Lozan Gelişmeleri" ..., s. 66-67.

²⁰⁰ Kürkçüoğlu, Erhan, "Lozan Gelişmeleri" ..., s. 66- 68.

²⁰¹ Kürkçüoğlu, Erhan, "Lozan Gelişmeleri" ..., s. 72.

Lozan Konferansında azınlıklar kavramı ortaya atılınca akla birkaç halk gelir. Bunlardan birincisi Yunanlıların yenilgisi sonrası Anadolu’da kalan Rumlar olup bunların nüfusları mübadele sözleşmeleri ile azalsa da özellikle İstanbul’da çok sayıda Rum kalmıştır. İkinci grup müttefiklerin üzerinde yoğun olarak durduğu Ermeniler olup bunlar savaş sırasında farklı bölgelere dağılmışlardır. Lozan’da bunların geri dönmeleri ve korunması konuları ele alınmıştır. Bu iki grubun dışındaki son grup ise yine Lozan’da haklarının korunması istenen Hristiyan Asuri-Keldânîler’dir. Bunların haklarının belirlenmesi Türk tarafının daha önce yapılmış olan azınlık antlaşmalarını temel almak istemesine karşılık müttefikler bunlar için daha fazla hakların verilmesini talep etmiştir. Bu talepler çeşitli konularda anlaşmazlıkların çıkmasına neden olmuştur.²⁰²

3.1.1. Lozan Tutanaklarında Asuriler

Lozan görüşmelerinin 12 Aralık 1922 tarihli oturumun 13 sayılı tutanağına göre oturum başkanı Lord Curzon azınlıkların korunmasına yönelik müttefikler adına bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamadan önce beklentiler Lord Curzon’un Serv Antlaşması’nda olduğu gibi Kürt Sorunu’nu gündeme getirmesidir. Fakat Lord Curzon açıklamasında bu soruna değinmeyerek Kürtler yerine Doğu Süryanilerinden yani Asurilerden bahsetmiştir.²⁰³ Yapılan bu açıklama da Rumlar, Ermeniler ile ilgili görüşler ve önerileri dile getirirken Asuriler ile ilgili şunları söylenmiştir: Zagros dağlarının çeşitli yerlerinde ve Türk-İran sınırında yaşayan önemli bir Asuri Hristiyanlar topluluğu bulunmaktadır. İngiltere, Fransa ve Amerika özellikle son savaşın çarpışmalarından ve felaketlerinden çok çekmiş olan bu halkın kaderi ile pek yakından ilgilenmektedir. Şimdi İngiliz nüfuz alanı içinde bulunan bir bölgeye yerleşmiş, bizim dostça ilgi ve korumamızdan yaralanmaktadırlar. Buna karşılık Türk ülkesinde kalan Nasturî-Asurilerin dinlerini, iş güçlerini ve canlarını korumak için gerekli tedbirlerin alınmasında direnmek zorundayız.²⁰⁴

31 Aralık 1922 tarihinde gerçekleştirilen oturumun 14 sayılı tutanağında İsmet Paşa Asuriler için şunları söylemiştir: Türkiye’nin doğu sınırında yaşayan Nasturîler ve Asuriler, büyük savaşa gelinceye kadar hiçbir yakınmada bulunmamışlardır. Savaş süresince başkalarının çekmediği hiçbir özel acıya katlanmak durumunda

²⁰² Keskin, “Azınlıklar konusu” ..., s. 212.

²⁰³ Mutay Öztemiz, *II. Abdulhamit’ten Günümüze Süryaniler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s. 53.

²⁰⁴ Seha L. Meray, çev., *Lozan Barış Konferansı Yutanak- Belgeler*, C.1, Kitap 1., 3.baskı, YKY, İstanbul 1993, s. 183-184.

kalmamışlardır. Şüphe yok ki barışa dönüş onlara yurttaşlarıyla dostça ilişkilerini yeniden kurma yollarını açacaktır.²⁰⁵

9 Ocak 1923 tarihinde yapılan oturumun 19 sayılı tutanağında azınlıklara af getirilmesi ve azınlıkların askere alınması konuları tartışılmıştır. Fransız temsilcisi M. Barrere oturumda söz alarak, “Müttefik Devletler’in Milletler Cemiyeti’nin bir üyesinin Türkiye’de bulunmasına yönelik isteklerinden vazgeçmesine karşılık Türk Heyeti’nden de bazı fedakârlıklar beklediklerini belirtmiştir. Türk Heyeti’nin son yıllarda bir sürü felaketlere uğramış olan ve özellikle acınacak durumda olan Ermeni ve Asuriler gibi etnik toplulukların kaderini dikkate aldığını görmekle mutluluk duyacağını ifade etmiştir. Ayrıca, yeni yollara girmek konusunda ne kadar istekli olduğunu açıkça ifade eden Türkiye’nin bunun gibi önemli bir anında nüfusunu meydana getiren bütün etnik ırkların güvenlik için iş birliği yapmalarını ve gelecekteki refahının en güçlü garantisi olacağından geçmişin kin ve kırgınlıklarını unutturmak ve azınlıkların huzur içinde gelişmelerini kolaylaştırmak üzere kendi özgür iradesi ile alacağı tedbirler kadar hiçbir şey Türkiye’ye bütün dünyanın sevgisini kazandıramaz” demiştir²⁰⁶

Aynı oturumda yine konferansa temsilci gönderen Ermeni, Asuri ve Bulgar grupların dinlenmesi gerektiğine karar verilmiştir. Bu heyetlerin haftalardan beri burada bulundukları ve konferansa sunmak istedikleri önemli isteklerinin olduğu açıklanmıştır. Fakat bu grupların dinleneceği özel oturumlarda Türk Heyeti yer almayı reddetmiştir. Buna rağmen, konferansa gelen bu üç gruptan önce Ermenilerin talepleri dinlenmiş daha sonra Asurilere söz verilmiştir. Tutanaklara göre Asuri-Keldânîlerin sayıları az olmasına rağmen soyları, tarihleri, dinleri ve çektikleri acılar yüzünden dünyada aynı sayıda herhangi bir toplumdan daha fazla ilgi çekicidirler. Türkiye’de İran’da oturduğu yerlerden savaş yüzünden kaçmışlardır. Bunlardan bir kısmı Irak sınırı içinde, kısmi İngiliz koruyuculuğu altında yaşamlarını idame ettirmektedirler. Onlara gösterdiğimiz ilgi yalnız sözde kalmamaktadır. Çünkü İngiltere onlara yardım için mütarekeden günümüze kadar 4.000.000 sterlin harcama yapmıştır. Bunlardan pek çoğu şimdi ya Türk ülkesinde bulunmakta ya da Çölemerik dolaylarında, yurtlarına dönmek istemektedirler. İngiliz hükümeti bunlardan İngiliz nüfusu altında olan bölgelerde oturanlara olduğu kadar, şimdi Türkiye de bulunanlara veya Türkiye

²⁰⁵ Meray, çev., *Lozan Barış...*, s. 212.

²⁰⁶ Meray, çev., *Lozan Barış...*, s. 297-298.

ye dönmek isteyenlere elinden gelen yardımı mutlaka yapacaktır. Lord Curzon Türk Hükümeti'nin onların dilleri, okulları, görenekleri ve dinleri konusunda tam garanti vereceğine inanmaktadır.²⁰⁷

Azınlıklar alt komisyonu başkanı M. Montagna birinci komisyon başkanı Lord Curzon'a bir rapor sunmuştur. Bu rapor 19 sayılı tutanağa ek olarak kayıtlara geçmiştir. Sunulan raporda alt komisyonun çalışma yaptığı genel af, azınlıkların korunması gibi konular ile komisyonda çözüme kavuşturulmuş veya hala çözülmesi gereken konular hakkında bilgiler vermiştir. Askerlik ve genel af üzerine yürütülen tüm görüşmelere rağmen bu iki konunun hala çözüme kavuşturulmadığı belirtilmiştir. Ayrıca bu alt komisyonda temsilcisi bulunan azınlıklar dinlenmiş ve bunlara talepleri ve görüşlerini sunmalarına Türk heyetinin itirazına rağmen izin verilmiştir. Daha sonra bu azınlıkların talepleri ve istekleri Türk heyetine iletilerek muhtemel çözüm yolları aranmıştır. Bu amaçla Asurilerin Türk ülkesinde belirli bir yerde toplanarak, Türk yönetimi altında gelenek ve göreneklerini yaşatmaları amacını güden hükümlerin aynı düşünce ile incelenmesi Türk Heyeti'ne iletilmiştir. Türk Heyeti ise gerek Ermeniler, Asuriler ve Bulgarlar ile ilgili kendilerine iletilen tüm bu sorunların kesin bir şekilde görüşülmez olduğunu açık bir şekilde bildirerek karşılık vermiştir.²⁰⁸

Rıza Nur bu konu ile ilgili anısında; "Ekalliyet ile ilgili konuların tartışıldığı oturumların birisinde Asuri, Ermeni, Keldânî heyetlerin dinleneceği söylendi. Hayretler içinde kaldım. Ben Bulgar heyetin dinleneceğini beklerken onların arkasında Ermeni temsilcileri görür gibi oldum. Meğer hakkım varmış. Ermeniler Lozan'a dolmuş. Hem de ben yalnızca Ermeni görmüştüm, şimdi bir de hiç bilmediğim, aklıma gelmeyen Asuri, Keldânîler varmış. Bize bir oyun ettiklerini anladım. Ben de onlara bir oyun etmek için celseye son anda katılmayacağımı bildirme kararı aldım."²⁰⁹ Rıza Nur'un bu anısında anlaşılacağı üzere Lozan görüşmeleri sırasında Türk Heyetine karşı bazı oyunlar oynanmaya kalkışılmıştır. Ayrıca Türk Heyeti'nin azınlıklar özellikle Ermeni ve Asuriler konusunda net tavrı anlaşılmıştır.

3.1.2. Lozan Konferansı'nda Asurilerin Talepleri

Lozan görüşmelerine katılmak isteyen İngiltere'nin desteklerini almak için elinden gelen tüm çabaları gösteren Asuriler bu amaçla İngiltere hükümeti nezdinde

²⁰⁷ Meray, çev., *Lozan Barış...*, s. 304-305.

²⁰⁸ Meray, çev., *Lozan Barış...*, s. 309-314.

²⁰⁹ Dr. Rıza Nur, *Lozan Hatıraları*, 4. Baskı, Boğaziçi yayınları, İstanbul 1999, s. 115.

ve Lozan görüşmelerinde yoğun lobi faaliyetleri yürütmeye başlamışlardı. Çünkü Paris Barış görüşmelerinde ve sonrasında Sevr gibi anlaşmalarda istediklerini alamayan Asuriler Lozan görüşmelerinde aynı şekilde hayal kırıklığına uğramamak için tüm argümanlarını kullanarak emellerine ulaşmak istemiştir. Bu amaçla kendilerine ihanet ettiklerini düşündükleri ve gereken önemi görmedikleri İngiltere Hükümeti üzerinde tefrişata başlamışlardır. Bunu da Hükümete, basına ve Lozan görüşmelerine katılan komisyon üyelerine raporlar ve dilekçeler sunarak yapmaya çalışmışlardır. İngiliz Hükümeti'ne gönderilen ve Asurilerin savaş döneminde ne gibi hizmetlerinin ve savaşta elde ettikleri veya uğradıkları kayıpları içeren bir raporda ayrıca Asurilerin Lozan görüşmelerinde kendilerine verilmesini istedikleri ayrıcalıkları talep etmişlerdir. 13 maddeden oluşan rapor şöyledir:

Asuriler birinci dünya savaşı boyunca Orta Doğu'da resmî olarak birliklerini İtilaf Devletleri yanında İttifak Devletleri'ne karşı savaşan tek millettir. Bundan dolayı bazı İngiliz yazarlar tarafından bizim küçük müttefikimiz olarak adlandırılmışlardır.

✓ Diğer savaşan milletlere göre oransal olarak daha fazla insan, para ve mülk kaybetmişlerdir.

✓ Onlar sadece kendilerine ait olan ulusal bölgelerini istemektedirler. Bu bölgelerde Asuriler, Yezidiler ve Kürtler yaşamış; Türkler ise asla yaşamamış ve yaşamayacaklardır.

✓ Savaştan önce Türk hâkimiyeti altında yaşayan Araplar, Ermeniler, Kürtler, Gürcüler ve Azeriler otonomlarını kazanırken neden Asurilerde otonomlarını kazanmasınlar.

✓ Onların komşuları olan Ermeniler, Kürtler ve diğerleri Asuri otonomunun kabulü konusunda herhangi bir itirazda bulunmuyorlar.

✓ Günümüzde toplam Asuri-Keldânî nüfusu 2.000.000 olup; bunlar bir ulustan aynı ırktandır ve aynı dili konuşurlar ve aynı uygarlığa sahiptirler. Eğer bunlar düşmanları arasından kendi kaderlerine terk edilirseler uluslarını kaybedeceklerdir.

✓ Eğer Asuriler savaşta düşmanı olan Müslümanlar arasında bırakılırsa bu kez Müslümanlar Asurilere karşı yapacakları soykırımda başarısız olmayacaklardır. Eğer Asurilerin ulusal toprakları onlara bırakılırsa bu sayede kendi geleceklerini güvence altına alabileceklerdir.

✓ Savaş boyunca Asuriler istedikleri bu toprakları kanları ile suladılar. Savaş boyunca Asuriler bu toprakları Türklerin elinden almak için büyük mücadele verdiler.

✓ Otonomi verilmesinin İtilaf Devletlerine ne finansal ne de askeri herhangi bir yükü olmayacaktır. Diğer yandan gelecekte Asuri toplumu onlara büyük hizmetler verebilecektir.

✓ İtilaf kuvvetlerinin ilgilendiği konu olan farklı Müslüman devletlerde birbirinden ayrı Hristiyan organizasyonlar olması, Güneydoğu Türkiye’de düzen ve barışın korunması için önemlidir.

✓ Savaştan önceki dönemde Asuriler gerçekte sözde Türk yönetimi altında zaten bağımsızdılar. Türk yönetimi asla onlara nüfuz edemedi ve bölgeden vergi ve asker temin edemedi.

✓ Eğer İtilaf Devletleri farkına varsalardı, Asuri insanlar kendi bölgelerini yalnız koruyabilecek yeterli askeri güce sahiptirler. Buna ek olarak yurt dışında Avrupa ve Amerika’da eğitim almış ve ülkesini politik olarak organize edebilecek yeterli vatandaşa sahiptir.

✓ Eğer bu otonomi Asuriler’ in istedikleri bölgelerde onlara verilmezse, Türk hükümeti zengin yer altı kaynaklarına sahip olacaktır (altın, gümüş, petrol, demir, kömür). Ayrıca Türkler bunlara sahip olmada Asurilere hiç bir şey ödemedikleri için de minnettar olacaklardır.

✓ Savaşın başlangıcından şimdiye kadar İtilaf Devletleri tarafında sözlü ve yazılı olarak verilen sözler ve güvenceler vardır.²¹⁰

Rapordan anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı’nda, Orta Doğu’da yıllarca hakimiyeti altında yaşayan Ermeniler, Araplar gibi uluslara karşı mücadele etmiş olsa da bu milletlerden hiçbirisi Osmanlıya karşı resmi olarak savaş ilanında bulunmazken sadece Asuri milleti resmi olarak Osmanlı Devleti’ne savaş ilan ettiğini iddia etmiştir. Ayrıca nüfus oranına göre savaşta en fazla kayıp veren millet olduklarından bahsetmişler, Hakkâri Bölgesi’nin kendilerine verilmesini ve burada bağımsız veya otonom bir devlete sahip olmak istediklerini bölgenin geçmişten o güne kadar kendilerine ait olduğunu ve burada Türk nüfusun hiç yaşamamış olduğunu iddia etmişlerdir. Aslında bu rapordaki en önemli unsurlardan birisi bölgede kurulacak bir Asuri devletinin İngiltere’nin çıkarlarına hizmet için çalışacağının ima edilmesi iken

²¹⁰ FO 839/23.

diğer önemli bir unsur ise İngiltere ve Müttefiklerinin Asurilere bağımsızlık sözü verdiklerinin vurgulanmasıdır.

Asuriler; İngilizler, Ruslar ve Fransızlar tarafından I. Dünya Savaşı'nda kendi yanlarında Osmanlıya karşı savaşmaları için onlara savaş sonunda bağımsız devlet kurma sözünün verilmiş olduğunu savunmuşlardır. Asuri temsilcileri Lozan görüşmelerinde sunmuş oldukları raporda bu vaatleri belirtmişlerdir.

İngilizler adına İngiliz General H.H. Austin:

*İngiltere’de çok az kişi bizim küçük müttefikimiz olan Asuri ulusunun farkındadır. Bu ulus Türk-Alman saldırılarına karşı İran-Türkiye sınırında bizim yardımcımız olmuştur. Mart 1918’den Temmuz 1918’e kadar kendilerine saldıran tüm Müslüman kuvvetlere karşı başarılar kazandılar. Benim düşünceme göre tarafsız insanlar bizim küçük müttefikimizin üzerlerine düşeni yeterince yerine getirmiştir. Bu fedakârlık onlara özgürlüklerini getirmelidir.*²¹¹

Rusya’nın Urmiye eski konsolos yardımcısı B. Nikitine Asurilere bağımsızlık verilmesi konusunu şöyle dile getirmektedir:

*Asuri-Keldânî Ulusu Komitesi Başkanı Ağa Petros’un isteği üzerine bende onaylarım ki İngilizlerin Ermeni ve Kürt komiteleri adına Kafkasya ordusunun Generali Kaptan Gracey ,1917 yılının sonunda Van’dan Urmiye’ye geldi. Burada Keldaniler ve yabancı temsilciler ile yapılan özel bir toplantıda, Keldânî halkı silahlanmaları konusunda davet dildi. Onlara resmi olarak söz verilerek devletlerinin savaş boyunca onlara her türlü siyasi ve ekonomik yardımda bulunacağını bildirdiler. Ayrıca savaşın sonunda barış içerisinde yaşayabilecekleri son bir yerleşim yeri verileceği bildirildi. Kaptan Gracey’in bu isteğini bende Rus konsolosu olarak destekledim. Rusya ve diğer yabancı ülke temsilcileri eğer Asuriler savaşta bizim yanımızda Türklere karşı silahlanıp savaşırsa, savaştan sonra onların zaten hakkı olan bağımsızlıklarını vereceklerini deklare ettiler. (Mart 1922)*²¹²

Fransa temsilcisi ise Asuriler verilecek bağımsızlık için şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ben anlaşmada imzası olan Poul Coujule Eylül 1917’den Nisan 1918 tarihine kadar Urmiye’de Fransa’nın Kafkaslardaki sağlık işlerini yürütürken, 1917 yılının

²¹¹ FO 839/23.

²¹² FO 839/23.

aralık ayının sonlarına doğru İngiliz General Gracey Van'dan Urmiye'ye gelerek burada özel bir toplantı yaptı. Toplantıda Asuri-Keldânî halkının Türk-Alman ittifakına karşı silahlanıp karşı koymalarını istedi. Bu toplantıda, Amerikan misyonu başkanı Mr. Shedd, Rus konsolos yardımcısı Mr. Nikitin, Fransa'nın Urmiye'deki piskoposu Sontag, Asuri-Keldânî lideri Mar Şimun ve ben vardım.”²¹³

“General Gracey resmi bir şekilde Asuri-Keldânî halkına söz verdi. Eğer Asuri-Keldânî halkı silahlanırsa, savaş boyunca onlara askeri, ekonomik ve siyasi destek verecekleri konusunda söz verdi. Ayrıca O savaş sonucunda imzalanacak barış görüşmelerinde, onların bağımsızlık konularının ciddi bir şekilde değerlendirileceğini söyledi.”²¹⁴

Fransız P. Coujole bu sözlerini Lozan Konferansı görüşmelerinde Asuri_Keldânî lideri Ağa Petros'un isteği üzerine beyan ettiğini de söylemiştir.

Ağa Petros Lozan görüşmelerinde yukarıda belirttiği bağımsızlık sözlerinin yanı sıra savaş boyunca vermiş oldukları kayıpları da belirterek, bunların da bağımsızlıklarının verilmesi için önemli olduğunu vurgulamıştır. Ağa Petros savaş boyunca Asuriler' in yaşadığı kayıpları şu şekilde vermektedir.

“Büyük savaşın Asuri-Keldânî halkına maliyeti şöyledir.

✓ 275.000 insan öldürüldü.

✓ 2.000.000 sterlin savaşta harcandı.

✓ 8.700.000 sterlin değerinde ev, değerli eşya ve diğer şeyler yakıldı kayboldu veya çalındı.

✓ 2.000.000.000 sterlin değerinde toprak, köy, şehir Asuriler tarafından satın alındı ve ödemeler altın olarak yapıldı.

Asuriler'in hak ettiği otonomi verilmezse Asuriler' in hayatlarını ve güvenliklerini karşılamak için başka kaynakları kalmayacaktır. Bundan dolayı onlar Avrupa ve Amerika'ya göç edeceklerdir. Burada bunların bu büyük kayıpları karşılanmak zorundadır.”²¹⁵

25 Kasım 1922 tarihinde Asuriler' in lideri olan Ağa Petros tarafında İngiliz delegesi Mr. Adam'a bir not gönderilmiştir. Bu notta Ağa Petros, Mr. Adam' a onunla

²¹³ FO 839/23.

²¹⁴ FO 839/23.

²¹⁵ FO 839/23.

görüştüğü için teşekkür etmiştir. Ayrıca bu notla birlikte bir bilgilendirme yazasında göndermiş ve bu yazıda, Van gölünden başlayarak Urmiye'ye ve Musul'a kadar uzanan bölgelerdeki Asuriler hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca bu notta Asuriler' in istedikleri toprakların verilmesi halinde İngiliz devletine hizmet etmeye devam edeceğini söylemiştir.

Ağa Petros'un bu notla birlikte Mr Adam'a gönderdiği ekte şu bilgilere yer vermiştir:

✓ “Sizin yöneticilerinize, ilk defa 1914 yılında Rusya, 1917 yılında İngiliz ordusu temsilcisi General Gracey ve diğer İtilaf Devletleri temsilcileri tarafından bize sözü verilen otonomiye istemek için geldim

✓ Eğer cevap olarak herhangi bir şey alamazsak bizim sadece iki alternatifimiz kalıyor. Birincisi, savaştaki düşmanlarımız arasında dağılmak ve yok edilmek ikincisi ise Avrupa ya göç etmek.

✓ Bizim istediğimiz topraklar bizim ata topraklarımızdır. Orada hiçbir zaman Türkler bulunmamış ve Türkçe konuşulmamış, Türkçe isimlendirilmemiştir. Tigris ve Zap arasında kalan bölge, Tigris'ten Bohtan nehri boyunca Başkale mutasarrıflığı, oradan Urmiye gölü, onun batı kıyılarından Kalapaşa boyunca Rayat yolu takip ederek Acra ya kadar olan yerler bizim topraklarımızdır.

✓ Bunun bize verilmesi ile siz Türk devletini İran, Kürdistan ve Mezopotamya'dan ayırmış olacak ve nüfusu Hristiyan olan tampon bir devlete sahip olacaksınız

✓ Size garanti ederim, bunu yaparak siz, sadece binlerce erkek, kadın ve çocuğun hayatını kurtarmakla kalmayacak aynı zamanda kendiniz için gelecek nesillere kalacak bir nam yaratacaksınız.

Benim ulusum savaşın başlangıcından itibaren İtilaf Devletleri yanında savaşarak daha fazla can ve mal kaybına uğradı. Bu oran diğer uluslar ile karşılaştırıldığında daha fazladır.”²¹⁶

Ağa Petros bu nota ilave olarak 28 Aralık 1920 yılında Bağdat'ta bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Sir Percy Cox'a da bir mektup göndermiş ve bu mektuba da bir rapor eklemiştir. Bu raporda şu bilgiler yer almaktadır.

²¹⁶ FO 839/23.

✓ “Ekselanslarının isteği üzerine gizli olarak gönderilen raporda yer alan haritada Asuriler’ in yaşadığı bölgeler yer almaktadır. Bu haritaya göre Asuriler’ in yerleşim bölgesi şöyledir: batıda Tigris Nehri, doğuda Urmiye Gölü, kuzeyde Başkale, güneyde ise Tigris ve Zap nehirlerinin oluşturduğu kavşaklar arasından kalan bölgedir. Bölgenin yüzölçümü 22,275 mil kare olup Tigris ve Zap nehirleri arasında uzanmaktadır. Bölgenin büyük çoğunluğu kayalık araziden oluştuğu için tarıma elverişli değildir.

✓ Bölgenin en önemli yerleşim yerleri Urmiye, Nari, Diza, Çölemerik, İmadiye, Zakho ve Başkale’dir. Bu yerleşim yerleri 1914 -1919 yıllarındaki büyük savaşta Asuri kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir.

✓ Bölgenin nüfusu şu şekildedir:

55,000 dost Müslüman

33,000 düşman Müslüman

32,000 Yezidi

37,000 Keldânî

80,000 Asuri

100,000 Ermeni

15,000 Yahudi

Toplam 226,000

Yukarıdaki bu nüfus oranlarına Musul dâhil olmayıp, verilen yerlerde, daha önceleri Asuri olup sonradan Müslüman olan 33 bin kişi vardır.²¹⁷

✓ Bölgedeki mülklerin %80 i Asuri-Keldânîlere aittir.

✓ Bölgenin kuzey kısmı yüzyıllarca kendi meliklerine bağlı olarak bağımsız bir şekilde yönetildi. Bu meliklerin bazıları şunlardı: Jelu Meliki, Tiyyari Meliki.

✓ Urmiye bölgesinde ise Asuriler’in sahip oldukları topraklar Kürtler tarafından istenmekte olup İran’ın buna karşı çıkacak durumu yoktur. Bölgedeki mülklerin çoğunluğu Asurilere aittir. Bu da bunların, burayı yeniden ele geçirmelerine sebeptir. Şüphe yoktur Simko ’nun Chara’daki kalesine 1918 yılı mart ayında Asuriler tarafından yapılan atakları hatırlayanlar Simko’nun Asurilere karşı savaşmasının imkânı olmadığını bilirler. Simko Tebriz deki Amerikan konsolosu aracılığı ile Asuriler ile barış görüşmeleri yapmak için fırsat yaratmaya çalışmaktadır.

²¹⁷ FO 839/23.

✓ Urmiye bölgesinde yaşayan Türkler buranın bir Türk yurdu olmadığına hala farkında değiller.

✓ Urmiye bölgesinde Monşer Santok m. Dinkha m. Miraziz ve 6 bin Hristiyan'ın öldürülmesi, kadın ve çocukların kaçırılması ve bölgedeki Asuri yerleşimlerinin yıkılması nedeniyle Asuriler bu bölgeye geri dönüp, buraya yerleşme konusunda çekimserdirler".²¹⁸

Rapordan anlaşılacağı üzere Asuriler sürekli olarak Hakkâri bölgesi ve Urmiye bölgesinin kendilerine ait olduğunu ve bölgeye dönmelerinin onların hakkı olduğunu vurgulamaktadır. Bu amaçla bölgedeki nüfus oranlarının yerli Müslümanlardan fazla olduğunu iddia etmelerinin yanı sıra geçmişte zaten yarı bağımsız olarak yaşadıklarını ve bu yüzden istedikleri bölgede en azından İngiltere'ye bağlı özerk bir devlet olarak varlıklarını devam ettirmelerinde ısrarlarını sürdürmüşlerdir. İstediklerini elde edebilmek eğer bölgede devletlerinin kurulmasına izin verilirse bunun İngiltere için faydalı olacağına, çünkü kurulacak bir Asuri devletinin İngiliz çıkarları için çalışacağına dair İngiltere ile olan yazışmaları aşağıdaki gibidir.

✓ Yukarıda bahsedilen bölgelerde bir Asuri-Keldânî ülkesinin oluşturulması güçlü bir İngiliz destekçisi insanlar tarafından batıdan Fransız bölgesinden başlayarak doğuda Urmiye gölüne kadar olan bölgenin ele geçirilmesini sağlayacaktır. Bu oluşturulacak bölge ile güney Kürdistanın yarısının bölünmesi sağlanacaktır. Kuzey Irak'ta Kürtler Araplardan, İran'da ise Şiiler, Kürdistan'daki Sünnilerden ayrılacaklardır. Bu ülkenin sahip olacağı stratejik ve politik pozisyon ile kendilerine İngiltere'den bir diplomat isteyebilirler. Bu sayede İngiltere aynı zamanda Orta Doğu ülkelerinde ve bu yeni ülkede bir ticaret yoluna sahip olabilir.

✓ Araplar ve diğer toplumlar İngiltere'nin Mezopotamya'dan ayrılmasını istemektedirler. Fakat Asuri bir devletin varlığı İngiltere'nin bölgede kalabilmesine imkân sağlayacaktır.

✓ Şüphesiz Asuri- Keldânî halkı kendilerine verilen bu toprakları geçmişte Atayurtlarını korudukları gibi koruyabileceklerdir. Daha önce Müslümanlarla yaşanan sorunlar tekrar edilemeyecek ve eski Ninevah yeniden inşa edilerek daha güçlü silahlar ile korunacaktır. Bu sayede İngiliz hakları burada korunacaktır. Hristiyan nüfus, İslami topraklardan mutlaka çıkarılmamalıdır. Çünkü her bir Hristiyan sadık bir casus ve vefalı bir İngiliz müttefikidir. Fakat eğer bu bölge

²¹⁸ FO 839/23.

*Asuri-Keldânî ulusuna verilemezse bunlar Fransız bölgesine göç etmek zorunda kalacaklardır. Geride kalanlar ise Müslümanların merhametine terk edilmiş olacaklardır.*²¹⁹

*İngiliz tarihçiler günümüzde Asurileri bizim en küçük ittifakımız olarak tanımlıyor. Bu sizin küçük müttefikiniz savaşta sahip oldukları güçlerin 1/3'ünü kaybettiler. Şimdi küçük müttefikin mülkleri ve toprakları düşmanlara teslim edilirse, İngiltere küçük müttefikini kaybetmiş olacak ve onlar tarihe gömülecekler. Bu sizin küçük müttefikiniz, şu an zaten İngilizlerin kontrolü altında olan bölgede bulunmaktadır. Fakat buradaki İngilizler eskiden olduğu gibi Hristiyanlara yardım etmiyorlar. İngiltere küçük ulusların koruyucusu olarak bu geleneği sürdürmemektedir. Hristiyanlar, Fransız bölgesine gitmeleri halinde bunun için şutlanamazlar. Çünkü orada ihtiyaç duydukları yerleşim yerlerini arayacaklardır. Bu Fransızlar için oldukça faydalı olacaktır. Bu sayede Fransızlar Suriye'den kuzeybatı İran'a kadar Fransız propagandası yapma imkânını elde edeceklerdir.*²²⁰

✓ *50.000 güçlü savaşçı erkek, İngiltere'nin vereceği otonomi ile Asuri-Keldânî savaşçılar her zaman İngiltere'nin düşmanlarına karşı hazır olacaklardır. Bu kuvvet İngilizler tarafında güçlendirildiği zaman İngilizlerin şimdi 200.000 asker ile Asya'da çıkarları korumak için yaptığı işi yapacaklardır. Bütün siyasi ve askeri memurlar İngiliz olacaktır. Sonuç olarak sizden ricam bu konu hakkında, milletler cemiyetinin Asuri-Keldânî topluluğu hakkındaki görüşleri ile değerlendirmenizdir.*²²¹

Verilen bu rapor da göstermektedir ki Asuriler yurt edinmek için ellerinden gelen tüm gayreti göstermişlerdir. Buna ek olarak kurulacak bir devletin İngiltere'nin bölgedeki maşası olacağı bizzat sözde bağımsız devlete sahip olmak isteyen Asurilerin kendileri tarafından itiraf edilmiştir.

Asuriler, Lozan görüşmeleri sırasında, görüşmeye katılan ülkelere özellikle de İngiliz Hükümetine taleplerini ve haklılıklarını kabul ettirebilmek için bu çabaları gösterirken diğer bir yandan da her olasılığa hazır olabilmek için Türk Heyeti ile de temas halinde kalmıştır. Lozan görüşmelerinde Asuri Heyeti Başkanı Ağa Petros, Türk Heyeti Başkanı İsmet İnönü ile görüşmüştür.

²¹⁹ FO 839/23.

²²⁰ FO 839/23.

²²¹ FO 839/23.

İsmet İnönü, Ağa Petros ile yaptığı görüşmede, Petros'un taleplerini bir telgraf ile Ankara'ya bildirmiştir. Bu telgrafa göre: Ağa Petros, Türk Hükümeti'nden Asurilerin iskân edilmesi için Hakkâri Sancağı'nın tahsis edilmesini, bunun mümkün olmaması halinde Gavur ve Çölemerik Kazalarını ve Başkale ile Şemdinan kazalarından da bir miktar toprak talep etmiştir. Ayrıca harpten evvel Çölemerik ve Gavur bölgelerinde yaşayan, harp sırasında İran ve Irak'a göç eden Asurilerin yurtlarına geri dönmelerinin sağlanması istenmiştir. Bu şartların Türk Heyeti tarafından kabul edilmesi halinde Asuri Heyeti'nin Türkler ile bir davaları olmadığını ilan edecekleri ayrıca Musul Vilayeti'nde bulunan Asurilerin İngilizlerden ayrılarak Türkiye Cumhuriyeti'ne ilhak edeceklerini ve Musul meselesinin Türk Hükümeti lehine çözülmesi için Asurilerin yardım edeceğini bildirmiştir.²²²

Asurilerin Lozan görüşmeleri'ne katılmak, sonucunda İngiltere ve diğer batılı devletlerin desteği ile savaş öncesindeki topraklarına dönerek burada bağımsız bir devlet kurmak veya İngiliz kontrolünde otonom bir devlete sahip olma düşünce ve istekleri umdukları gibi bir karşılık bulamamıştır. Lozan'a gelen temsilcilerin görüşmelere katılmalarına izin verilmezken, İngilizlerin onları temsil etmesine karar verilmiştir. Görüşmelere sonunda ise Asuriler ne eski topraklarına dönmeğe ne de bağımsız veya otonom bir devlet kurma emellerine ulaşamamalarının yanı sıra Türk Heyeti tarafından da reddedilmişlerdir.

3.2. Bakuba Mülteci Kampı ve Asuriler

1918 yılının Ağustos ayında 30.000 mülteci Asuri erkek, kadın ve çocuk ile 10.000 Ermeni'den oluşan grup kendileri için tahsis edilmiş olan topraklara bitap ve sefil bir şekilde ulaştı. Bu gruplardan Asuriler Urmiye Ovası ile Hakkâri Bölgesi'nden gelirken Ermeniler Van Vilayeti'nden gelmişler ve Bakuba mülteci kampına yerleştirilmişlerdir.²²³

²²² Bilal N. Şimşir, haz, *Lozan Telgrafları, Türk Diplomatik Belgelerinde Lozan Barış Konferansı*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s. 389.

²²³ IOR/L/PS/18/B 327.

Şekil 2

Bakuba Mülteci Kampı

Kaynak: Austin, H. H. *The Baqubah Refugee Camp: An Account of Work on Behalf of the Persecuted Assyrian Christians*, Piscataway, NJ, USA: Gorgias Press, s. 200.

Bakuba mülteci kampına yerleştirilen Asuriler yukarıda bahsedildiği gibi iki ayrı gruba ayrılmışlardır. Bunlardan birincisi Urmiye Bölgesi'nden gelenler ikincisi ise Hakkâri Bölgesi'nden gelen oluşturmıştır. Bu iki grup farklılıklara sahip olduğundan kamptaki Asurilerin kampa gelmeden önceki durumlarının ayrı ayrı incelenmesi gerekmiştir.²²⁴

Urmiye Bölgesi'nden gelen Asuriler 'in hikâyeleri şöyledir: 1897 yılında Urmiye ye gelen Rus Ortodoks misyonu Ortodoksluğu kabul eden herkese siyasi destek vereceği konusunda söz verdi. Amerikan ve Fransız misyonuna bağlı olanlar haricinde kalan bütün İranlı Asuriler bunu kabul ettiler. Fakat beklenen koruma bir türlü hayata geçmedi. 1907 yılına kadar Urmiye ovasında yaşayan Hristiyanlar, İranlı toprak sahipleri ile barış ve huzur içinde toprakları işleyerek zengin bir hayat sürdürdüler. Bunların bu zamanda kadar yaşadıkları sorun sadece sınırlarındaki Kürtlerleyleydi.²²⁵

1907 yılında Türk askerleri İran sınırını geçtiler. Türkler, Beyzade Kürtlerin desteğini de almışlardı. Tergavar da yaşayan Hristiyanlar yaşadıkları bölgelerden kovulmuşlardı. Türklerin Urmiye Ovası üzerindeki ilerleyişi Rusları

²²⁴ IOR/L/PS/18/B 327.

²²⁵ T. 1/12603

endişelendirmişti. Aylarca yapılan görüşmeler sonuncunda Türkler bölgeden çekilmeyi reddettiler. Bunun üzerine Ruslar kozaklardan oluşan bir birliği Mawana köyüne Tergavarlı Asuriler 'in geri dönebilmeleri için gönderdi. Fakat bunlar Kürtler tarafından yenilgiye uğratıldı. Bunların bazı görevlileri tutuklanarak cezalandırıldı. Bundan dolayı Asuriler' in geri gönderilmeleri ertelendi. Hristiyanların çoğunluğu Urmiye Ovası'nda kaldılar. 1915 yılından sonra Ruslar, Kürtleri bölgeyi terk etmeleri konusunda mecbur bıraktı. 1908 yılından savaşın başladığı zamana kadar git gide gücünü artırdı ve sonunda bütün ova zayıf konsolos, güçlü ve fanatik Ortodoks patriğinin eline geçti. Bu doğal olarak daha sonra Hristiyanların Müslüman nüfus üzerinde etkin olmalarına neden oldu.²²⁶

Hakkâri Bölgesi'ndeki Asuriler iki gruba ayrılırdı. Bunlar aşiretler halinde yaşayanlar ve reaya olarak tabir edilen Asurilerdi.

Aşiret Asurileri: Büyük Zap ırmağının üst kısımlarında ulaşılması zor yerlerde hayvan besleyerek ve çobanlık yaparak geçimlerini sağlıyorlardı. Kullandıkları silahlar eskiydi. Mar Şimunları veya şefleri haricinde kimseyi liderleri olarak kabul etmezlerdi. Türklerin bunlar ile direk bağlantıları yoktu. Fakat Türkler fırsatını bulduklarında Kürtleri Asurilere karşı etkilemek için ellerinden geleni yapmaktaydılar. Diğer taraftan Asurilerde her zaman Kürtlere karşı koymak için hazırlıklıydılar.

Reaya Asuriler: Reaya Asuriler silahsız olup tarımla uğraşmaktadırlar. Yaşadıkları yerler Kürtler ile iç içedir. Bunlar Türklere ödedikleri direk vergiler ile Kürtlere ödedikleri dolaylı vergiler nedeniyle zor bir yaşam sürmüşlerdir.²²⁷

Her iki Asuri toplumda bir ulus kurma konusunda istekli değildi. Bu nedenle 1895-96 yıllarındaki Ermeni olaylarında herhangi bir sorunla karşılaşmamışlardı. Fakat onlar İngiliz Hükümeti'ne, 1840 yılındaki Bedirhan Bey tarafından yapılan saldırılardaki tavrından dolayı minnettardılar. Bundan dolayı her zaman Van'daki ve Musul'daki İngiliz konsolosunun desteğini görmektedirler.²²⁸

1915 yılı sonbaharında Rus casuslar Asuri aşiretleri arasında gezerek onlara bol bol hediyeler vermişler ayrıca onlara ortodoksluğu kabul etmeleri halinde modern silahlar vereceklerine dair sözler vermişlerdir. Takip eden aylarda mektuplaşmalar

²²⁶ IOR/L/PS/18/B 327.

²²⁷ IOR/L/PS/18/B 327.

²²⁸ IOR/L/PS/18/B 327.

devam etmiş bu durum savaş başlayana kadar sürmüştür. 1914 yılı ekim ayında Türkiye ile Rusya arasında savaş ilan edilmeden önce güçlü bir Türk ve Kürt birliği İran sınırını geçmiş Hristiyan köyleri yakarak Urmiye'deki Rus birliğine saldırmıştır. Bunun üzerine burada yaşayan Hristiyanlar derhal silahlanarak bölgelerini korumak için yardım talebinde bulunmuşlardır. Bundan dolayı ovada yaşayan Asuriler Rusların yardımına ihtiyaç duyar hale gelmişlerdir. Takip eden aralık ayında Türkler tekrar saldırıya geçmiş ve Rusları bölgeden atmayı başarmıştı. Birçok Asuri Ruslarla birlikte bölgeden ayrılmıştır. Fakat 10.000 kadarı tutsak edilmiştir. Bunların 4.000 kadarı ölmüş veya öldürülmüştür. Bu durum Amerikan misyonunun bunları serbest bıraktırmasına kadar devam etmiştir.²²⁹

1915 yılı mayıs ayında Ruslar Urmiye'ye geri dönmüşlerdir. Kısa zamanda da burada kontrolü ele geçirmişler ve Çölemerik'i almışlardır. Birlik komutanı Asuriler ile konuşarak onları Türklere karşı saldırımları için ikna etmiştir. Bu saldırılar aksi söylenmediği müddetçe devam etti. Çünkü Rusların Çölemerik'i elde tutup onlara destek vereceğini düşünüyorlardı. Fakat Ruslar birkaç gün sonra bölgeden çekildiler ve Asurileri kendi başlarına bıraktılar. Yaz aylarının sonuna doğru harap ve cephanesiz kalan Asuriler Urmiye ye doğru yola çıkmışlardır. Burada Rus kuvvetlerine bağlı bir tabur oluşturdular ve sınırdaki Kürtlere karşı mücadeleler vermişlerdir.²³⁰

Rusların yenilgisi ve çekilmelerinden sonra hala Rus Generallerin emrinde bulunan Asuriler bundan sonra sadece savunma yapmaya başlamışlardı. Türk bölgesinden gelen dağlı Asuriler' in varlığı İranlılar tarafından tatsız bir şekilde karşılanmıştır. Bunun üzerine Tebriz Genel Valisi bir birlik hazırlatmış ve Asuriler' in üzerine göndermiştir. Bu birlik Asuriler tarafından geri püskürtülmüş fakat bu birçok masum İranlının bu mücadelede hayatını kaybetmesine neden olmuştur. 1918 yılı ocak ayında İngiliz askerleri Urmiye'ye gelerek Asurilere, Türklere karşı olan savaşmalarında destek sözü vermiştir. Kısa süre sonra bir Fransız askeri misyonu bölgeye gönderildi. Fakat İran'daki silahlı çatışmalardan dolayı kısa zamanda geri çekilmek zorunda kaldı ve arkada sadece bir yetkili bırakılmıştır.²³¹

Olaylar hızla gelişti. Kotur'un Kürt şefi Simko Ağa, Mar Şimun'u barış yapmak için davet etti. Barış yapmak için gelen Mar Şimun ve yanındakiler öldürüldü.

²²⁹ IOR/L/PS/18/B 327.

²³⁰ IOR/L/PS/18/B 327.

²³¹ IOR/L/PS/18/B 327.

Asuriler bunun üzerine misilleme yaparak Simko'nun güçlerini yenerek kalesini yağmalamışlardır.²³²

Türk askerleri Urmiye'ye yakın yerlere geri döndüler. Çatışmalar aralıklarla devam etmiştir. Bu zaman zarfında Türkler birçok kez yenilgiye uğratılmışlardır. Silahlarını ve askerlerini kaybetmişleridir. Bu zamanlarda Asuriler İngilizlerin teklif ettiği desteği kabul etmek zorunda kalmışlardır. 1918 yılı temmuz ayı başlarında bir tayyare İran'daki Miyane şehrinden Urmiye'ye geldi. Bu uçakla gönderilen mektupta Asuriler' in Sujbulak'taki Türk sınırını geçerek İngilizlerin Şahindej' e gelen mühimmat konvoyunu teslim almaları istenmiştir. İngiliz askerler bu gruba eşlik ettiler ve Urmiye ye geri dönerek, Ruslardan Asuri kuvvetlerin eğitimini devir almışlardır. Bu plan geri dönüş kısmı hariç iyi işlemiştir. Kısa bir süre sonra savaşçıların çoğunluğu Şahindej'de kalmıştı. Kuzeyden gelen Türkler Urmiye şehrinin kontrolünü ele geçirmişlerdir. Geride kalan Hristiyanlar ise İngiliz bölgesine geçmişlerdir. Bu yolculuk yüzlerce kilometre sürdü. Panik, korku, Türklerin ve Kürtlerin tacizleri ile Şahindej'deki İngiliz bölgesine kadar yol almışlar ve bu sırada binlercesi öldürülmüş veya hastalıktan ve açlıktan ölmüştür. Geride kalanlardan bazıları ise soyuldu ya da tutsak edilmiştir.²³³

Hemedan' a gelen bu yoğun göç dalgasından dolayı yerel kaynaklar hızlıca tükenmiş yiyecek kıtlığı başlamıştı. Bundan dolayı Bakuba'da bir mülteci kampı kurulmasına karar verildi. 1918 yılı ekim ayı sonlarında 40.000.000 mülteci yerleştirildi. Bu oran daha sonra 50.000.000 ulaştı. Kampın idaresi için harcanan miktarı günlük 6.500 sterlin kadardı.²³⁴ 31 Ağustos 1918 tarihinden 30 Eylül 1919 tarihine kadar geçen yaklaşık bir yıllık süre zarfında İngiltere Hükümeti'nin Bakuba Mülteci Kampı için harcadığı paranın miktarı 1.812.322 sterline ulaşmıştır. İngiltere Maliye Bakanlığı kamp için harcanan bu paranın işgal altındaki bölgelerden elde edilecek gelirden ya da gelecekte bu bölgelerde kurulacak devletlere fatura edilerek karşılanmasını istemiştir.²³⁵

Savaşın sona ermesi ile savaş süresince İtilaf Devletlerinden medet uman ve savaş bitince kendilerine ait bir devlete sahip olacaklarını düşünen Asuriler için büyük

²³² IOR/L/PS/18/B 327.

²³³ IOR/L/PS/18/B 327.

²³⁴ IOR/L/PS/18/B 327.

²³⁵ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 142.

bir hayal kırıklığının başlangıcı olmuştur. Bırakın kedilerine ait bağımsız bir devlete sahip olmayı yıllarca yaşadıkları yurtlarını da kaybetmişlerdi.

Asuriler İngilizlerden bekledikleri yardımı ancak Bakuba Mülteci Kampı'nda bulabildiler. Kampta yaşayan Asuriler İngiliz misyonerler için de daha uygun koşulların oluşmasına sebep oldular. Nitekim kampın idaresi için misyonerlere olan ihtiyaç daha da artmıştır.²³⁶

3.2.1. Kampın genel yapısı

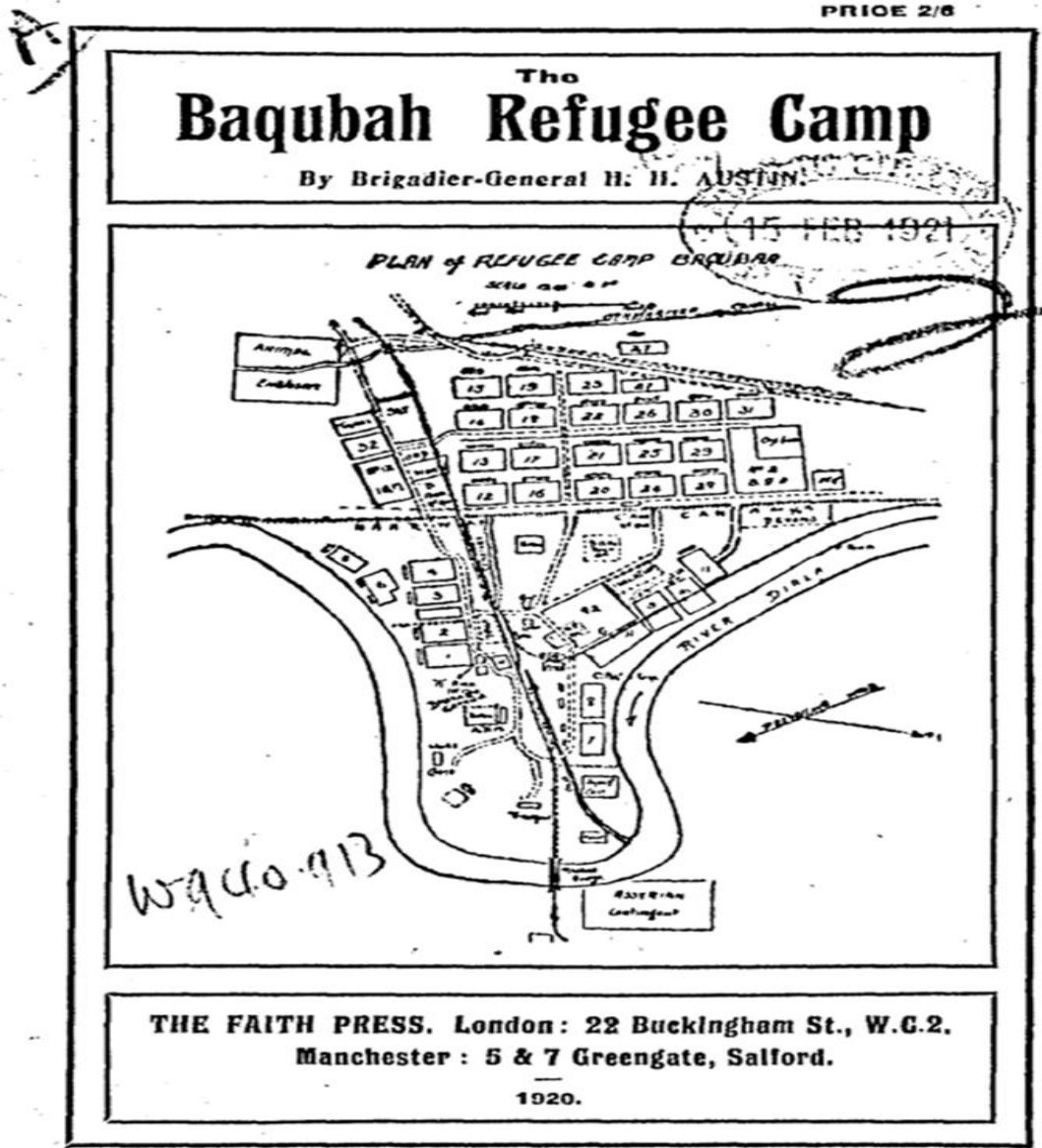
Bakuba küçük bir kasaba olmakla birlikte Diyala Nehri'nin güneyinden Dicle Nehri'ne doğru uzanan bölgede kurulmuş bir yerleşim yeridir. Bağdat, Türk birliklerine karşı İngilizlerin operasyon merkezi olup Bakuba buraya birkaç km uzaklıktadır. Bakuba Mülteci Kampı burada kurulmuştur. Kamp 3 bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler A, B ve C harfleri ile isimlendirilmiştir. Kampın B ve C bölümlerinde toplam nüfusun 3'te 2 si yerleştirilmiş ve buraya bir İngiliz yetkili tayin edilmiştir. Her bölümde yaklaşık 50 çadır kurularak bu çadırlara ortalama 1.250 mülteci yerleştirilmiş ve bunların temizlik, sağlık ve disiplinlerinin sağlanması için İngiliz yetkililer görevlendirilmiştir. Kamp bir çadır kent olup, kampta yer alan her bölümün kendine ait su hattı, yemek yapma yeri, tuvaleti, çöp yakma fırını ve yıkanma yerleri vardır. Kampın kurulmasının ilk dönemlerinde Hemedan'dan gelen yoğun mülteci göçleri sonucunda, gelenlerin yerleştirilmesi var olan çadırlara yapılmıştır. Kampın açılmasından itibaren geçen 10 haftalık sürede buraya gelen Ermeniler, dağlı Asuriler ve ovalı Asurilerin kampa yerleştirilmeleri karışık bir şekilde yapılmıştır. Aynı aileye mensup olan değişik tarihlerde gelenlerin geçici olarak farklı bölümlere yerleştirildikleri olmuştur. Bundan dolayı zaman zaman farklı bölümlerde olan mültecilerin arasında yer değiştikleri görülmüştür. Yeni yerleşim planlarının açılması ve İran'dan gelen mültecilerin sayısının git gide azalması ile kampta sayım yapılarak çadır kamptaki erkek, kadın ve çocuk sayıları belirlenmiştir.²³⁷

²³⁶ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 138.

²³⁷ Herbert H. Austin, *The Baqubah Refugee Camp An Account of Work on behalf of the Persecuted Assyrian Christians*, The Faith Press, London 1920, s. 1,18-22.

Şekil 3

Bakuba Mülteci Kampı Yerleşim Planı

Kaynak: [Arts.unimelb.edu.au/school-of-historical-and-philosophical-studies/news-and-events/past-news/humans-and-animals-in-a-refugee-camp-baquba](https://arts.unimelb.edu.au/school-of-historical-and-philosophical-studies/news-and-events/past-news/humans-and-animals-in-a-refugee-camp-baquba), 1918-1921, -history-brown-bag-seminar.

Kampa gelen mültecilerden Ermeniler A bölümüne, Asuriler ise B ve C bölümlerine yerleştirilmişlerdir. Mültecilerin yanlarında getirdikleri hayvanların sayısının çokluğu, hayvanlar içinde ahşaptan ayrı bir yer tahsisi yapılmasına neden olmuştur. Mültecilerin yanlarında getirdikleri hayvanlar ve sayıları şöyledir: 6.000 değişik türlerde at, eşek katır ve deve, 7-8.000 keçi ve koyun. Getirilen bu hayvanların tamamı kampta değil de kampın doğusunda yer alan ve kampa 40 km uzaklıkta olan

Beled Ruz’a gönderilmiştir. Bu hayvanlarla birlikte mültecilerden oluşan 1.000 kişilik bir koloni de hayvanlara göz kulak olması için oraya gönderilmiştir. Fakat birkaç ay sonra hayvanlardan 1.200 tanesi Araplar tarafından öldürülmüş, çalınmış ya da satılmıştır. Bu olay Araplar ile hayvanlara bakmakla görevli olan mülteciler arasında çatışmaların çıkmasına neden olmuştur. Bundan dolayı oradaki bu mülteci kolonisi Bakuba’ya geri gönderilmiştir. Geriye kalan hayvanlar ise kamp için taşıma işlerinde ve toprağın işlenmesinde kullanılmıştır.²³⁸

Kampın ana bölgelerini oluşturan A, B, C bölümleri kendi içinde 11 ile 13 bölüme ayrılmıştır. 1 Ekim 1919 tarihinde Bakuba mülteci kampında nüfus sayımı yapılmıştır. Nüfus sayımına göre kampta kalan mültecilerin milliyetleri, cinsiyetleri ve çocuk sayısı da belirlenmiştir.²³⁹

Tablo 10

Bakuba Mülteci Kampında Kalanların Nüfus Verileri

Kaptaki Mültecilerin Milliyeti		Erkek	Kadın	Çocuk	Toplam
Ermeniler	Asuriler				
14.612	24.579	10.282	15.049	13.860	39.191

Kaynak: Herbert H. Austin, *The Baqubah Refugee Camp An Account of Work on behalf of the Persecuted Assyrian Christians*, London: The Faith Press, 1920, s. 18.

Tablo 10’daki verilere göre kampta kalan toplam nüfus içinde kadınların sayısı toplam nüfusun 3’te 1’inden fazlasını oluşturarak en fazla nüfusa sahip grup olurken bunları 3’te 1’ oranı ile çocuklar oluşturmaktadır. Erkekler ise kamptaki en az nüfusa ait grubu oluşturmaktadır. Bunun sebebi de birçok erkeğin asker olarak geride kalması veya savaşta yaşamını yitirmesidir. Ayrıca Asurilerin geldikleri bölgelere göre sınıflandırılmaları da yapılmıştır. Buna göre kampta yaşayan 24.579 Asuri’nin 14.327’si Hakkâri ve civarından gelen dağlı Asurilerden oluşurken 10.252’si ise Urmiye ve civarından gelen Asurilerdir.

²³⁸ Austin, *The Baqubah Refugee...*, s. 1,18-22.

²³⁹ Özdemir, *Süryanilerin Dünyası...*, s. 139

Tablo 11

1 Ekim 1918 Tarihinden 1 Ekim 1919 Tarihine Kadar Geçen Bir Yıllık Süre de Kampta Kalan Toplam Kişi Sayısı

1 Ekim 1919 Tarihindeki Kamp Nüfusu	39.191
Ekim 1918'den Ekim 1919'a Kadar Kampta Ölenlerin Sayısı	5.089
Kaptan Ayrılanların Sayısı	2.161
Jasmiya Çiftliğine Gidenlerin Sayısı	369
Dağlı Asurilerin Birliğinde Olanların Sayısı	1.237
Urmiye Asuri Birliğinde Olanların Sayısı	880
Toplam	48.927

Kaynak: Özdemir, *Süryanilerin Dünü*, s. 140

Tablo 11'deki verilere dayanarak kampın açıldığı Ekim 1918 tarihinden itibaren geçen bir yıllık sürede kamp toplamda yaklaşık 49.000.000 mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Bir yıllık süre içerisinde kampta ölenlerin oranı %10 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca kampa mülteci olarak gelip daha sonra asker olarak ayrılanlar olmuştur ki bunların toplam sayısı 2.037 kişidir.

Bakuba Mülteci Kampı'nın bölümlerden oluşuşunu her bölüme farklı grupların yerleştirildiğinden yukarıda bahsedilmiştir. Bu grupların haricinde kampa gelen patrik ailesi ve bazı malikler için ayrı bir bölüm oluşturulurken zengin ve aristokrat aileler içinde ayrı bir bölüm oluşturulmuştur. Kampta farklı farklı grupların olması sorunların da yaşanmasına neden olan doğal bir olaydır. Bu amaçla kamptaki sorunların çözümü için adımlar atılmıştır. Sorunların çözümü için Ermenilerden bir papaz başkanlığında dokuz üyeden oluşan bir komisyon oluşturulmuştur. Buna ek olarak Süryani Ulusal Komitesi adında başkanlığını Nasturî Patriği'nin yaptığı bir alt komisyon daha oluşturularak kampın yönetilmesi ve çıkacak sorunların çözülmesinde görev alacaklar ve kampın yönetiminden sorumlu olan İngiliz askerlerine yardımcı olacaklardı.²⁴⁰

Kampta yer alan mültecilerin farklı mezheplere ait olmaları göz önüne alınarak her grubun ibadet edebilmeleri için ayrı ayrı çadırlar ayarlandı. Fakat çıkan sorunlarda mezhep farkı gözetilmeksizin gerekli tüm engellemeler yapılmaya çalışıldı²⁴¹

²⁴⁰ Özdemir, *Süryanilerin Dünü*..., s. 141.

²⁴¹ Özdemir, *Süryanilerin Dünü*..., s. 141.

3.2.2. Sağlık işleri

Bakuba Mülteci Kampı'na gelen mültecilerin çoğu bitkin ve yorgun haldeydi. Hemedan'dan buraya kadar olan yaklaşık 400 km yolda güçlerini ve sağlıklarını korumaları imkânsızdı. Kampta sağlık üzerine yapılan çalışmalar bu yüzden eziyetli ve sorumluluk gerektirmekteydi. Bu yüzden kampta tıbbi ayarlamaların yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Kampa gelem mültecilerin çoğunluğunun bitkin durumda olması ve hastalık taşımaları zaten öngörülmüştür. Bunların banyo yaptırılmaları ve dezenfeksiyonlarının yapılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Gelen mültecilerin kendilerinin yanı sıra yanlarında getirdikleri yatak ve giysilerinin de bittin arındırmaları ve kampa girişlerine bundan sonra izin verilmesi gerekmektedir. Bu amaçla kampın yakınlarına dikenli teller ile çevrilmiş 2.000 kişilik kapasiteli bir karantina alanı oluşturulmuştur. Kampa gelen tüm erkek, kadın ve çocuklar bu alanda toplanıp gerekli işlemler yapıldıktan sonra en kısa zamanda kampa yerleştirilmiştir. Kampa gelenlerin temel sağlık taramalarının yapılabilmesi için karantina alanının yanına bir tane hastane yapılmıştır.²⁴²

Kampın açıldığı Eylül ayında C.C.S (Casualty Cleaning Station) tarafından 100 yatak kapasiteli bir hastane kampın 30 numaralı kısmına yapılmıştır. Bunu 8 Eylül'de diğer 3 bölümde açılanlar takip etmiştir. 14 Eylül de 42 numaralı Hindistan Genel Hastanesi (I.G.H.) Amara'dan gelerek A bölgesindeki 30 numaralı bölgenin 23. Kısmına 72 yatak kapasiteli bir hastane kurmuşlardır. Ayrıca bir tane de dispanser, hastalara hizmet vermesi için açılmıştır. Ekim ayı başlarında British General Hospital (B.G.H) Amara'dan gelerek diğer tarafa bir hastane kurmuştur. Kampta bulunan mülteci kadın ve kızlardan oluşan ve kısa sürede sayıları 122'ye ulaşan hemşirler olarak büyük yardımlarda bulundular. Daha sonra yeni açılan ve C bölgesine yakın olan Narwah Kanlı kenarındaki bölge için British General Hospital tarafından bir hastane kuruldu. Bu bölgede yaklaşık olarak 20.000 mülteci bulunmaktaydı. Burada ölüm oranı yüksek olup günde 50-60 kişi hayatını kaybetmekteydi. Bunlar Bakuba kampına ulaştıklarında en zor durumda olanlardır. Ayrıca kampa yeni gelenlerden bulaşan dizanteri ölümlerin yarısının sebebidir. Kampa gelenlerin ırk ayrımı olmaksızın çoğunluğu frengi ve ateş rahatsızlığına sahipti. Fakat bu hastalık kısa

²⁴² Austin, *The Baqubah Refugee...*, s. 22.

sürede kontrol altına alınmıştır. Bu hastalıkların yanı sıra kolera, tifüs, difteri, kızamık da kampta ortaya çıkmasına rağmen bu hastalıklar kısa zamanda tedavi edilmiştir.²⁴³

Kasım ayı sonlarına doğru Amara' dan gelen Indian General Hospital (I.G.H.) B bölgesinde bir hastane kurmuştur. Bu bölge sadece erkeklerin yerleştirildiği bir bölgedir. 1918 yılı sonlarında bu bölgede hastalık ve ölümlerde azalma olmuştur. Burada ekim ayı başlarında ölüm oranı günlük 30 kişi olmuş mülteci sayısı ise iki katına çıkmıştır. Eylül, Ekim Kasım, Aralık aylarını kapsayan dönemde 3.000 kişi yaşamını yitirmiştir. Altı ay sonra kamptaki ölüm oranlarında büyük bir düşüş olmuş ve ölen kişi sayısı 45.000 kişilik kampta haftalık 2.025 kişi olmuştur. Etkili sıhhi metotlarının uygulanması yokluk içinde olan mültecilerin sağlıklarının düzelmesinde en büyük paya sahiptir. Kampta bulunan erkek, kadın ve çocuklar uygulan metotlara kısa sürede uyum sağlamışlardır.

Kampın Sıhhi tesisi 80 mültecinin eğitime alınmasıyla 1918 yılı eylül ayında başladı. Bu işler Ceylon Sanitary Section'un himayesinde gerçekleşti. Kurum, mülteci erkek ve çocukları işe alarak ve diğer İngiliz makamların da desteği ile kendi sağlık bölümünü oluşturdu. Deneyimli iş gücü eksikliğine rağmen birkaç ay içinde kampta çöplerin yakılması için yer inşa edilmişti.²⁴⁴

3.2.3. Kampta Mültecilerin Çalışması

Asurilerin yaşadığı toprakların, Türk birlikleri tarafından kontrol edilmesi oraların bu toprakları geri dönmelerini imkansızlaştırmıştı. Bundan dolayı mülteciler iyi bir iş gücü olarak kullanılabilirdi. İki parti mülteci çalışmaları için çiftliklere gönderildi. Bunlardan bir kısmı çalışmaya devam ederken diğerleri ise tren yolunda çalışmaya başladılar. Fakat bunlar ailelerinden uzak oldukları için psikolojik olarak zor durumdaydılar. Bundan dolayı mültecilerin kamptan çok uzakta çalışmaları kaldırıldı. Fakat hala Bakuba'daki tren yolunda ve kamptaki işlerde çalışmaya devam etmişlerdir.²⁴⁵

Kamptaki mülteciler çalışma konusunda pek bir disipline sahip değillerdi. Sürekli kendi bildikleri işleri yapmayı tercih ederlerdi. Kamp ve çevresinde kurulan pazarlarda bulunan dükkânları genellikle Ermeniler ve Urmiye'den gelen Asuriler

²⁴³ Austin, *The Baqubah Refugee...*, s. 23-24.

²⁴⁴ Austin, *The Baqubah Refugee...*, s. 25-26.

²⁴⁵ IOR/L/PS/18/B 327.

işletirlerdi. Hakkâri ve civarından gelen aşiret Asurileri ise daha çok yünlü dokumacılık, taş işçiliği, gümüş ve metal işleme gibi işlerle uğraşırlardı.²⁴⁶

Bakuba Mülteci Kampı'nda yaşayan Asuriler her ne kadar güven içinde olsalar da yaşadıkları kamp hayatı onların da hoşuna gitmiyordu. Bu nedenle Asurilerin lideri olan Ağa Petros, General Austin' e bir mektup yazarak kamptaki Asurilerin isteklerini ona bildirmiştir. Ağa Petros yazdığı mektupta; kampta onlara iyi bakılsa da Asuri halkının artık kampta yaşamak istemediğini, iklim koşullarından dolayı havanın çok sıcak olduğu ve bunun halk için zor bir durum ortaya çıkardığını, bu sebeple Musul'un kuzeyin yer alan dağlık alanlarda Asurilere topraklar verilmesini talep etmişti. Asurilerin Kürtlere karşı korunabilmeleri için silah ve cephane verilmesi, Paris Barış Konferansı'na kamptan da katılımcıların olmasına izin verilmesini istemişti. Asurilere karşı Türkler ve Kürtler tarafında katliam ve düşmanlık yapıldığının bilinmesini, Asurilerin savaşta uğradıkları can ve mal kayıplarının Türkler, Kürtler ve İran tarafından karşılanmasını ve Asurilere verilen hakları korumakta ısrarcı olduklarının bilinmesini istemiştir.²⁴⁷

3.3. Bakuba Mülteci Kampındaki Asuriler'in Yurtlarına Geri Gönderilmeleri İçin Yapılan Çalışmalar

Ateşkes antlaşmasının imzalanmasından ve Türklerin Urmiye'den çekilmeleri üzerine kış gelmeden önce Asurilerin kendi evlerine dönmeleri için bir taslak plan hazırlandı. Bu sayede gelecek yıl için evlerini kurup tarım ürünleri yetiştirebileceklerdi. Urmiye'ye mültecilerin geri dönüşü Kıfri ve Rania aracılığı ile İngiliz yetkililer ve Hindistan taburları eşliğinde gerçekleşecekti.²⁴⁸

Mülteciler başından beridir İngiliz koruması altındaydılar. Fakat onlar, geri dönmek için İngiliz hükümetinin yeterli bir güvelik garantisi vermesini istemektedirler. Aynı zamanda sivil komisyonlar İngiliz Hükümeti'ne İmadiye'nin güneyinde ve Musul Vilayeti'nde dağlı Asuriler için bir yer ayrılması amacıyla baskı yapılması önerisini getirdiler. Bu planın uzun vadede tatmin edici olduğu aşikâr olsa da ilk başlarda Kürtler için büyük bir haksızlık olacağı düşünülüyordu.²⁴⁹

²⁴⁶ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 142.

²⁴⁷ Özdemir, *Süryanilerin Dünü...*, s. 143-144.

²⁴⁸ IOR/L/PS/18/B 327.

²⁴⁹ IOR/L/PS/18/B 327.

Bundan dolayı dağlı Asuriler'in, Türkler o bölgeden kovulmadıkça ve Asurilerden oluşan güçlü bir jandarma garnizonu teşkil edilmedikçe Kürtlerin arasına geri gönderilmeleri güvenli olmazdı. Bu yüzden Çölemerik, Diza ve Gavar'da bir jandarma garnizonu oluşturulmalıydı. Bu görüşle birlikte 2 tane yetkili Musul üzerinden gönderilerek rotanın gerekliliği olan medikal ve sağlık koşullarını inceleyeceklerdi. Bu yetkililer ve bir uzman tarafından bir rapor hazırlanacak, rapor da transfer için gereken miktar, evlerine dönen insanların ilk tarımsal faaliyetlerine başlayıp, ilk ürünlerini aldıkları zamana kadar neler hissettiklerine dair bilgilere yer verilecekti. İlk mülteci kafilesinin yiyecek tedariki için değişik noktalara yerleştirmeler yapıldı. Hareket Mayıs ayında Musul'daki tarlalardaki ürünlerin kaldırılmasından sonra başlayacaktı. Daha sonra kuzeyde yer alan Kürt aşiretler arasında huzursuzluklar başlayınca bu plan ertelenmek zorunda kalınmıştı.²⁵⁰

13 Mart'ta yapılan konferansta sağlık kuruluşlarının ortak görüşüne göre Urmiye'deki mültecilerin sağlığı için harekât, uygun olan mevsim koşullarında yapılmalıydı. Hemedan'ın önerisine göre İran Hükümeti'nin önerisi ve Amerikan yardım komisyonunun desteği ile İran Devleti mültecilerin Hemedan'a varmalarının yanı sıra evlerine dönmeleri için sorumluluğu üstlenmektedir. Asurilerin, Bakuba'dan ayrıldıktan sonra kendi güvenliklerini sağlamaktan sorumlu oldukları vurgulanmıştır. Bu yüzden İngiliz yetkililerin kontrolünde 1.000 tane silahlı güce ihtiyaçları olduğunu ve İngiliz yetkililerin, bu mültecilere evlerine varıncaya kadar koruma imkânı vermesi gerektiği belirtilmiştir.²⁵¹

Dağlı Asuriler'in ve Urmiye'deki Asuriler'in evlerine geri gönderilirken izlenecek rotanın farklılıklar oluşturması Patrik Mar Şimun tarafından Asuriler'in bütünlüğünü bozacağı ve onun sahip olduğu pozisyona zarar vereceğinden dolayı protesto edilmiştir. Mar Şimun, Urmiye'dekilerin Hemedan'a gönderilmesi halinde kendisinin dağlı Asurileri korumada yetersiz kalacağını da belirtmiştir. Ayrıca Urmiye'deki mültecilerin yeterli bir korumaya sahip olmadıkları takdirde, bir öncekilerin yolda karşılaştıkları zorluklarla karşılaşacaklarından dolayı Bijar-Şahindej yolunu kullanma konusunda çekimserdiler. Uzmanların görüşüne göre eğer

²⁵⁰ IOR/L/PS/18/B 327.

²⁵¹ IOR/L/PS/18/B 327.

Urmiye'deki mülteciler Hemedan üzerinden gönderilirse bu durum da tek muhtemel rotanın Zinson ve Tebriz üzerinden olacağı belirtilmiştir.²⁵²

İran Hükümeti mültecilerin kesinlikle silahlandırılmasını ve geri döneceklerin silahsız bir şekilde yola çıkamayacaklarını belirtmiştir. Ayrıca bunların Müslümanlar tarafından saldırıya uğrayacağına şüphe olmadığını vurgulamıştır. Bundan dolayı İran Hükümeti bu gibi durumlarda herhangi bir sorumluluk kabul etmeyeceğini belirtti. Ayrıca İran Ermenileri Yardım Komisyonu başkanı mültecilerin Hemedan'a varmalarını sağlamak için yeterli kaynakların olmadığını belirtti. Buna ek olarak komisyon bu tür işlerin, sivil yardım organizasyonlarının görevi olduğunu söylemiştir.²⁵³

Mültecilerin ricaları, evlerine dönmek için izleyecekleri yolun Erbil ve Ravanduz aracılığı ile ya da Neri üzerinden olmasıdır. Fakat yapılan incelemeler bu rotanın takip edilmesi halinde mültecilerin kalabalık halk kesimi ile karşılaşmalarına neden olacağı ve ayrıca bu yolların durumunun kötü olduğu ve taşıma şartlarının uygun olmadığını göstermektedir. Urmiye'den gelen istihbarat bilgilerinin yetersiz olduğunu bildirilmiştir. Bu sebeple Binbaşı Eadie nisan ayında Urmiye'yi ziyaret ederek bir rapor yazmıştı. Onun verdiği bilgilere göre; Hristiyanların ve yabancıların bölgeye geri dönmesine halk karşı çıkmaktadır. Hiçbir Hristiyan Amerikan misyonu tesislerini terk etmemelidir. Çünkü onlara karşı hala kötü düşünceler devam etmekte olduğu vurgulanmıştır.²⁵⁴

İngiliz konsolos yardımcısı Urmiye'ye gitmek için haziran ayında Bağdat'tan ayrıldı. Dağlı Asuriler'in geri gönderilmesi için yapılan hazırlıklar bu sırada devam ediyordu. Asurilerden Bohtan bölgesine ait olanlardan bir kısmı Zakho'ya gitmek için ayrıldılar. Fakat 21 Nisan da başkomutanlık subayı tarafından yapılan duyuruda Musul sınırları dışında askeri kontrollerin yetersizliği sebebi ile Çölemerik, Diza ve Gavar'ın ele geçirilmesi daha fazla zaman alacağı bildirildiğinden İmadiye bölgesindeki üssümüzde yer alan Asuriler'in yerleşimi için uygun bir bölge bulmak ve incelemeler yapmak amacıyla, siyasi departmandan iki yetkilinin Asuri temsilciler ile Musul'dan ayrıldığı bildirilmişti.²⁵⁵

²⁵² IOR/L/PS/18/B 327.

²⁵³ IOR/L/PS/18/B 327.

²⁵⁴ IOR/L/PS/18/B 327.

²⁵⁵ IOR/L/PS/18/B 327.

Hali hazırda Irak'ta yaşamak zorunda kalan Asurilerin savaş öncesinde yaşadıkları topraklara geri dönmeleri için yapılan araştırma ve etütler neticesinde aşağıdaki rapor oluşturulmuştur.

Bakuba Mülteci Kampı'nda olan dağlı Asurilerin gelecekte yerleştirilmelerinin düşünüldüğü bölgeler ile ilgili değerlendirmeler devam etmekte olup muhtemel plan şu şekildedir. A bölgesinin güney kısmında yer alan bölgeye seçilmiş olan Nasturîlerin yerleşimi bölgede hali hazırda yaşayan Hristiyanlar ile herhangi bir karışma olmayacak şekilde yapılacaktır. A bölgesi olarak tabir edilen yer İmadiye, Supna, Berwar, Bala ve Reikab tır. B bölgesine dahil olan yerler ise Nasturîlerin çoğunluğunun yaşadığı yerler olan Aşağı ve Yukarı Tiyari ile Jilu ve Baz dır. Bakuba Mülteci Kampı'nda yer alan 2.000 kadar mülteci A bölgesindedir.

Bakuba Mülteci Kampı'nda 17.000 Ermeni'nin yanı sıra 12.000 Urmiyeli Asuri vardır. Bu Asurilerin yeniden iskanı güçlerin idrakine dayanmaktadır. Bunların yanı sıra çoğunluğu Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Hakkâri Bölgesi'nde yer alan Tiyari, Tkhuma, Jilu ve Baz'dan olan 27.000 Nasturî vardır. Dağlardaki evlerinden tahliye edilen bu mültecilerden 17.000'i Bakuba'da geçici bir yer bulmuşlardır. Bu mülteciler için geçen sonbaharda ve baharda hazırlanan bazı taslak çalışmalar askeri sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İngiliz Hükümeti bu insanların güvenliklerini garanti altına aldı ve Nasturî toplumunun İngiliz koruması altında şekillenmesini teklif etti. Fakat yapılan bu önerilerin uygulanmasının pratik olmamasının iki sebebi vardır. Birincisi askeri pozisyon ki Nasturîlerin belirtilen şekilde yerleştirilmeleri için yeterli değildir. İkincisi, bunların kendilerini bir İngiliz koruması olmadan böyle bir yerleştirilme için hazır görmemeleridir.²⁵⁶

Rapordan da anlaşılacağı üzere Irak toprakları içerisinde geçici iskana tabi tutulan Asurilerin savaştan sonra eski topraklarına geri gönderilmesi için yapılan çalışmalar gönderilecek alanların askeri olarak İngilizlerin kontrolünde olmaması ve bu toplumun kendi başlarına İngiliz koruması olmadan oralarda barınabilecek psikolojiye sahip olmadıklarını göstermiştir. Bundan dolayı Asurilerin savaş öncesi yaşadıkları topraklara gönderilmeleri için yapılan planlar askıya alınmış ve daha sonraki bölümlerde değinileceği üzere alternatif yerleşim planları üzerinde çalışılmaya başlanmıştır.

²⁵⁶ AIR 20/509.

3.4. Musul Meselesi ve Asuriler

Yıllarca Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında yaşayan Asurilerin devlete karşı ilk ciddi başkaldırıları I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla olmuştur. Savaşla birlikte Rusya'nın, İran Azerbaycan'ından sorumlu olan komutanıyla görüşmeler yaptıktan sonra Osmanlıya karşı seferberlik ilan etmiştir. 1917 yılına kadar Rusların yanında savaşan Asuriler, 1917 yılında gerçekleşen devrim ile Rusların savaş dışında kalması ve İran'dan çekilmeleri ile yalnız başlarına kalmıştır. Fakat Ruslar çekilirken sahip oldukları askeri malzemeleri cepheye yardım gelene kadar korunmaları için Asurilere bırakmıştır. Asuriler, Rusların Van'ı ele geçirmesinde büyük paya sahip olmalarına rağmen şimdi yalnız kalmışlardı. Bu yalnızlıktan kurtulmak için Kürtlerden destek almaya çalışmışlar fakat Kürt aşiret lideri Simko tarafından Mar Şimun'ları öldürülmüştü. Bu olay Asurilerin başsız kalmasına neden olmuştur. Onlarda çareyi Ermeniler gibi kaçmakta görmüşlerdi. Ancak İran'a kaçan bu Asuri Nasturîler bu sıra bölgede yer alan Müslümanlara karşı zulümlere kalkışmışlardır. Ruslar tarafından terk edilen Asurilere bu kez mecburiyetten İngilizler sahip çıkmıştır. İngilizler Asurilere bağımsız bir yurt sözü vermiştir. Bu sözler arasında Musul'un İmadiye bölgesi de yer almaktaydı. İngilizler Asurileri Musul'daki mahalli ayaklanmaların bastırılmasında kullanmışlardır. Hatta Musul ile Türkiye arasında bir tampon bölge oluşturabilmek için Asurileri, Ağa Petros komutasında Hakkâri'ye doğru bir harekete kalkıştırdılar. Fakat bu hareket başarılı olamadı. Başarısızlıktan sonra İngilizler, Asurileri askere alarak eğitim vermeye başladılar.²⁵⁷ Bu saldırıların başarısız olmasında bölgede yer alan aşiretlerin rolü de vardır. Çünkü sınırda yer alan aşiretlere harekât öncesinde gerekli yardımlar Türk Hükümeti tarafından verilmişti. Ayrıca yararlılık gösterenlere mükafat verileceği vaat edilmiş ve bu durum Nasturîlerin saldırılarının püskürtülmesinde büyük etkiye sahip olmuştu.²⁵⁸

Nasturî-Asuriler aracılığı ile İngilizlerin oluşturmak istediği bu tampon bölge fikri istenildiği gibi başarılamamıştır. Bu amaçla tertip edilen Nasturî-Asuri birliklerinin Hakkâri bölgesine yönelik yapmış oldukları ataklar birkaç saldırının ötesine geçememiştir. Nasturî-Asurilerin bu başarısızlıkları üzerine İngiliz yetkililer Nasturî-Asurileri tekrardan orduya kaydederek eğitilmelerini ve bu sayede başıbozuk olarak gördükleri halkı denetim altına almak istemişlerdir.²⁵⁹ Çünkü İngilizlere göre

²⁵⁷ Mim Kemal Öke, *Musul-Kürdistan Sorunu 1918-1926*, İz Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 245-246.

²⁵⁸ BCA, 30/10, 194.329.5.

²⁵⁹ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 246.

Musul'un kazanılmasında ihtiyaç duyulan ucuz paralı asker kaynağı Nasturî-Asurilerdi.²⁶⁰

Bu olaylar yaşanırken İtilaf Devletleri ile Türk Hükümeti arasında Lozan görüşmeleri başlamıştır. İtilaf Devletleri, Türkleri diplomaside mahcup etmek için Ermeni Meselesini kullandıkları gibi Nasturî-Asurileri de kullanmışlardır. Bu amaçla Nasturî-Asurilerin problemlerini içeren ve çeşitli dillere çevrilen birçok yayınlar yapacaklardır. Bu çabalarına ek olarak 28 Kasım 1922 tarihinde Paris'te bir propaganda komitesi kurulacak ve Nasturî-Asuriler lehine çalışmalar yürütecektir. Bu komite İngiliz delegasyonuna bir yazı yazarak Musul'un Türklere verilmeyeceğini umduklarını belirtmiştir. Bu komitenin en önemli isteği Musul, Urmiye, Diyarbakır, Urfa'yı içine alan ve batıda Fırat, kuzeyde Van Gölü, doğuda Türkiye-İran sınırını oluşturan dağlar, güneyde ise Bağdat'ın kuzeyinden geçen Fırat ve Dicle'yi kesen bir hat ile sınırları belirlenen bağımsız bir Nasturî-Asuri Devletin'in kurulmasıdır. Lozan görüşmelerine gelen Ağa Petros mücadelelerine destek veren Lord Curzon'a minnettar olduğunu ve İngilizlerin kendilerine verecekleri tüm emirleri yerine getireceklerini belirtmiştir.²⁶¹

Lozan Konferansı'nda Azınlıklar ile ilgili konular tartışılırken gündeme gelen Asuri Meselesi, Musul meselesi ele alındığında da yeniden gündeme gelmiştir. Konferansın Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonunun 23 Ocak 1923 tarihli oturumunda konu ele alınmıştır. Oturumda Türk Heyeti, Musul'un yüzyıllardır Türk hakimiyetinde olduğunu ve etnoğrafik, coğrafi, siyasi ve tarihi açıdan Türkiye'ye bağlı olduğunu ve bu nedenle de yeniden Türkiye'ye verilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca bölgeye sonradan İngilizler tarafından yerleştirilen Asuriler için ise şu ifadeleri kullanmışlardır: Nasturî-Asuriler, I. Dünya Savaşı sırasında yüzyıllarca birlikte huzur içinde yaşadıkları Müslüman komşularına karşı Çarlık Rusya ile birlik olup haince ve vahşice davranmışlardır. Özellikle Van Vilayeti'nin Ruslar tarafında işgal edildiği dönemde Osmanlı Devleti'ne ve Müslüman yurttaşlara karşı büyük bir ihanet içinde olarak Rusların bölgeyi ele geçirmelerine yardım etmişlerdir. Tüm bu yaşananlardan

²⁶⁰ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-meydana-gelen-ayaklanmalar-1924-1938/E.T.12.04.2022>.

²⁶¹ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 246-247.

dolayı Türk Hükümeti, Asurilerin Türk topraklarına geri dönmeleri veya Musul Vilayeti'nin bir parçası sayılmaları konusunda daima karşı tavır sergilemiştir.²⁶²

Ağa Petros, 11 Aralık 1922 tarihinde Nasturî-Asurilere otonomi verilmesini bu sayede İngiltere'nin, Türkiye'nin Irak, Mezopotamya ve İran sınırında savaşçı bir milletten oluşan tampon bölgeye sahip olacağını savunmuştur. Fakat Ağa Petros'un bu talebine karşılık İngiliz delegasyonunda yer alan Adam Forbes Nasturî-Asuriler için yapabilecekleri tek şeyin onlara Musul'da güvence sağlamak olacağını belirtmiştir. Lord Curzon'da Türk temsilcileri ile yaptığı görüşmelerde Ankara'dan gelen talimatlar dâhilinde Nasturî-Asurilere Osmanlı Devleti'nde sahip oldukları gibi bir muhtariyet tanınabileceğine dair söz almıştır. Buna ek olarak Türk Hükümeti, isterlerse eğer Nasturî-Asurilere maddi destek, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsilci bulundurma ve bölgede bulunan diğer aşiretlere karşı himaye edilmelerine dair haklarının sağlanacağını ifade etmişlerdir. Lord Curzon, Türk Heyeti'nin sunmuş olduğu bu vaatleri olumlu karşılamıştır. Fakat Lord Curzon ile görüşmek için bekleyen Ağa Petros ise Van'ın kendilerine verilmesi konusunda ısrarcı olduğu iletmıştır. Bu talep karşısında Lord Curzon, Adam Forbes aracılığı ile Ağa Petros'a bir mesaj göndererek Nasturî-Asurilerin Milletler Cemiyeti kararını beklemesini iletmıştır.²⁶³

İngilizler Nasturî-Asurilere karşı diplomaside mesafeli dururken bölgede durumlar tam tersi bir hal alıyordu. Türk sınırına yakın bölgelerde yaşayan Nasturî-Asuriler İngiliz desteği ile bölgede karışıklık çıkarmaya devam etmişti. Öyle ki 7 Ağustos 1924 tarihinde Hakkâri Valisi Nasturî-Asuriler tarafından esir edilirken yanındaki askerlerden bazıları da şehit edilmiştir. Olayın her ne kadar Nasturî-Asuriler tarafından yapıldığı söylene de Hakkâri Valisi'nin kurtulmasından sonra verdiği beyanatta kaçırılma hadisesi vuku bulduğunda olaya karışanların arasında İngiliz üniformalıların olduğunu belirtmiştir. Nasturîler tarafından gerçekleştirilen bu olay sonucunda onlara karşı Türk Hükümeti tarafından askeri bir hareket düzenlemiş, olaylar kontrol altına alınmıştır. İngilizler kendilerini zor duruma sokan Nasturî-Asurilere karşı yapılan bu harekâta fazla tepki göstermemişlerdir. Bu durum Nasturî-Asurilerin yaptıkları ile İngilizleri de bıktırdıklarını göstermiştir.²⁶⁴

²⁶² Deniz Bayburt, "Lozan Konferansı ve Musul Meselesi Görüşmelerinde Nasturilerin Durumu", *Ankara Üniveristesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 45, Bahar 2010, s. 14-15.

²⁶³ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 247-248.

²⁶⁴ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 248.

Türk Hükümeti, bölgedeki Nasturî-Asuri tehlikesini ortadan kaldırmak, İngilizlerin Nasturî-Asurileri kullanarak Hakkari Bölgesi için hazırladığı planları boşa çıkarmak ve Musul meselesinin Milletler Cemiyeti'nde görüşüldüğü sıralarda İngilizler tarafından Haliç Konferansı'nda Irak sınırını belirleyen taleplerinin engellenmesi amacıyla statüko sınırı dışında kalan yerlerde propaganda yapmak, Musul sınırları içerisinde yer alan yerleşim yerlerinde Aşiretler ile özel teşkilatlar kurulması ve bu özel teşkilatlar aracılığıyla propaganda faaliyetlerinin artırılmasına karar vermiştir.²⁶⁵

Türk Hükümeti'nin bu çabalarına karşılık İngilizlerde boş durmayarak Kürtler ve Asuriler arasında 15 sene geçirmiş olan Pacord adında bir doktoru İran ve Irak bölgesinde Türkiye aleyhine çalışmalar yapması için göndermiştir. Bu şahıs İran Hükümeti'nin de müsaadesi ile Urmiye Bölgesi'ne gelerek Kürtler ve Asuriler temas kurmaya başlamış ve propaganda faaliyetleri yürütmüştür.²⁶⁶

İngilizler, Nasturî-Asurilerin karışıkları olaylardan rahatsızlık duyuyor olsa da Musul meselesinin hallinde Nasturî-Asurileri kullanmaktan geri kalmamışlardır. Sınır bölgelerine yakın olan Nastrui-Asuri aşiretler aracılığı ile bölgede huzursuzluk çıkarmaya çalışmışlardır.²⁶⁷ 6 Ağustos 1924 tarihinde İngiliz temsilcisi İngiliz Hükümeti adına Milletler Cemiyeti'ne müracaat ederek ilk birleşimin gündemine İngiltere ve Türk Hükümeti arasında Lozan görüşmelerinde çözüme kavuşturulamayarak Milletler Cemiyeti'nce Musul meselesinin çözülmesi yönünde karar alınmasını istemiştir. Bu başvurudan bir hafta sonra İngiltere Dış İşleri Bakanlığı'ndan başka bir başvuru yapılarak, Irak ile Türkiye arasında sınırların nasıl olması gerektiğini bildiren bir dilekçe vermiş ve bunun cemiyet üyelerine dağıtılmasını istemiştir. Bu başvuruda Lord Curzon'un belirttiği ifadeler aynen tekrarlanarak Musul'un Irak için vazgeçilmez olduğuna vurgu yapılıyordu. İngilizler yaptıkları başvurularda ve cemiyete sundukları raporlarda Musul Vilayeti meselesini değil de daha çok Irak'ın kuzey sınırının belirlenmesi yönünde çabalar sarf ederek konuyu daha Milletler Cemiyeti tarafında ele alınmadan kendi lehlerine çevirmeye çalışıyorlardı. İngilizlerin bu çabalarına karşılık Türk Hükümeti'nin cemiyete göndermiş olduğu muhtıradaki Irak ile Türkiye arasında belirlenecek sınır meselesinin

²⁶⁵ Deniz Bayburt, "Türk Tarihi'nde Süryaniler", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 219.

²⁶⁶ BCA, 30/10, 260.753.1.

²⁶⁷ BCA, 30/10, 112.756.15.

asında Musul'un geleceği ile ilgili olduğunu vurguluyorlardı. Türk hükümeti, Milletler Cemiyeti'nin Musul meselesine adil bir çözüm getireceği yönünde düşüncelere sahipti ve bu amaçla bölgenin kaderinin tayin edilmesinde en uygun yöntemin plebisit olacağını Milletler Cemiyeti'ne iletmişti. Ayrıca Türk Hükümeti tarafından gönderilen bu muhtırada bölgede yaşayan halkın Irak'la birleşmekten yana olmadığını tam tersine Emir Faysal yönetiminden ayrılarak kendi yönetimlerini kurmak istediklerini belirtmiştir.²⁶⁸

23 Eylül tarihinde Milletler Cemiyeti'ne başvuru yapan Türk Hükümeti, İngilizlerin üstüne düşen yükümlülükleri yerine getirmediğini ve hava araçları ile Türk bölgesine saldırılar yaptığını ve bu saldırılar sonucunda 3 Türk vatandaşının öldüğünü 12 askerinde yaralandığı bildirmiştir. Ayrıca İngiltere'nin Hakkâri Vilayeti'nde yaşayan Nasturî-Asurileri kışkırtarak bölgede huzursuzluk çıkardığını ve bunların İngiliz hava kuvvetleri tarafından desteklendiğini, İngilizlerin amacının bölgede karışıklık çıkararak statükoyu bozmak istediği Milletler Cemiyeti'ne iletilmiştir.²⁶⁹

Her iki devletin de Milletler Cemiyeti'ne Musul meselesi ile ilgili yapmış oldukları başvurular sonucunda Milletler Cemiyeti raportörü taraflara cemiyetin alacağı kararları bağlayıcı olarak kabul edip etmeyeceklerini sormuştur. 30 Eylül'de Lig Konseyi her iki tarafında kendisine atıfta bulunulan soruna ilişkin Konsey kararını kabul edeceklerini ve bu arada var olan statükoyu değiştirmeye yönelik herhangi bir askeri harekettten kaçınacaklarını belirttikleri bir kararı kabul ettiler. Ayrıca sorunu yerinde incelemek ve böylece Konseyin bir çözüm bulmasına yardımcı olmak için özel bir komisyon kurma kararı aldılar.²⁷⁰ Bu aşamadan sonra milletler cemiyeti 3 üyeden oluşan bir araştırma komisyonu kurulmasına ve bu komisyonun Musul meselesi çözümünde her türlü rapor ve bilgiyi konseye getirmekle görevlendirilmesine karar verdi.²⁷¹ Bu görevliler şunlardı: İsveç'ten Brantig, İspanya'dan K. Delen ve Uruguay'dan Giovanni'dir.²⁷²

Bu sırada her iki devlet de cemiyetin kendi lehlerine karar vermesi için bölgede çalışmalarını hızlandırmıştı. Türk hükümeti sınır ötesine sızma harekâtları yaparak bazı önemli mevzileri tutuyor, bölgedeki aşiretler ile görüşerek onları kendi yanına

²⁶⁸ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 250-252.

²⁶⁹ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 252.

²⁷⁰ Sonyel, *The Assyrians of Turkey*, s. 180.

²⁷¹ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 253

²⁷² Matfiyef, *Asurlar ve Modern...*, s. 120.

çekmeye çalışıyordu. Bununla bölgedeki aşiretlere güven vererek onların araştırma komisyonuna Irak ve İngiliz otoritelerden korkmadan görüşlerini bildirmelerini sağlamak istiyordu. İngilizler ise hava kuvvetleri aracılığı ile bölgede ve sınırda yürütmekte oldukları karşı propagandalarının yoğunluğunu artırma çabasına girmişlerdi. Fakat burada en önemli sorun Türkiye ile Irak arasında belirlenmiş kesin bir statükonun olmayışıdır. Bu yüzden her iki devlet de sınırın neresi olduğu konusunda anlaşmazlık yaşamıştır. Bu anlaşmazlığı çözebilmek için 29 Ekim 1924 tarihinde konseye sunulan raporda bölgenin günümüz şartlarına göre mevcut harita ve belgelerin sınır belirleme için uygun olmadığını ve en iyi yolun bölgede tespitlerin yapılması olduğu vurgulanmıştır. Fakat bölgedeki anlaşmazlıkları çözebilmek için geçici bir sınır hattının belirlenmesinin en doğru yol olduğu belirtilmiş ve bu belirlenecek sınırın nihai kararı etkilemeyeceği dile getirildikten sonra kayıtlara Brüksel hattı olarak geçen, Süleymaniye Sancağını İngiliz -Irak hâkimiyetine bırakan, Türklere ise Musul'dan küçük bir dilim ve Hakkari'yi bırakan geçici hudut, konsey tarafından belirlenmiştir.²⁷³

Belirlenen geçici bu sınıra rağmen bölgede yer alan İngiliz yetkililer Türk birliklerine ve yerleşimlerine karşı saldırılar organize etmeye devam etmiştir. Bunun en önemli sebebi ise bölgede yer alan halkı korkutarak komisyon üyelerine verecekleri bilgilerde İngiltere'nin lehine davranmalarını sağlamaktır. İngilizler bunu yapabilmek için de yine bölgedeki maşaları olan Nasturî-Asurileri kullanacaklardı. Çünkü Musul Sorunu ortaya çıktığı zamandan itibaren Asuriler İngilizler için daha da önemli bir hale gelmişti. Asurilerin İngilizler nezdinde daha da değer kazanmasını sağlayan etken; onların hakkını savunarak Irak'ta daha elverişli sınır hattının haklılığını ortaya koymada İngiliz Politikasına sağlayacağı katkıydı.²⁷⁴

İngiltere, Musul meselesinde Türk Hükümeti'nin savlarını çürütmek için Musul'da bulunan Hristiyan nüfusu kullanmaya devam etmiş ve Lord Curzon Musul'da yaşayan Asuriler ile ilgili; *“İsmet Paşa 60.000 kişiyi bulan Asuri ve Nasturî Hristiyanların meydana getirdikleri topluluklardan söz etmiştir. Bunlar Ankara'ya teslim olmalarını isterler mi? Böyle bir şeyle karşılaşmaktan kendilerini kurtarmak için bana başvuranlardan mektuplar almadığım tek bir gün geçmemektedir. Savaşın*

²⁷³ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 254-255, 258- 260.

²⁷⁴ Peter J.Beck, “‘A Tedious and Perilous Controversy’: Britain and the Settlement of the Mosul Dispute, 1918-1926.” *Middle Eastern Studies*, vol. 17, no. 2, 1981, <http://www.jstor.org/stable/4282832>. Accessed 12 Apr. 2022, s. 262.

başlarında bunlardan binlercesi Çölemerik ve öteki yerlerden uzaklaşarak Türk ülkesinden kaçmış ve Mezopotamya ovalarına dağılmışlardır; burada onların bakımı için İngiliz Hükümeti yüz binlerce İngiliz lirası harcamak zorunda kalmıştır. Yavaş yavaş onları Musul vilayetinin kuzey bölgelerine yerleştirmeyi başarmış bulunuyoruz; şimdi orada asker toplayarak kendilerini yerleştiren İngilizlere karşı değil, hiçbir savaş niyeti taşımayan Araplara karşı da değil, Türklerin bir saldırısından korktukları için onlara karşı kendilerini savunmaktadırlar. Türk temsilci Heyeti'nin beni kendilerine teslim etmeye dostça bir zihniyetle çağırdığı insanlar işte bunlardır.” demiştir. Bu şekilde daha önceleri Asurilerin kendi ülkelerine dönmesini savunurken, Musul meselesi sorunu ortaya çıktığında Asurileri bu kez de Musul meselesinde bir koz olarak kullanmaya çalışmıştır.²⁷⁵

İngiltere'nin Irak Yüksek Komiserliği 22 Kasım'da Sömürgeler Bakanlığı'na bir yazı yazarak Musul sınırında bulunan Türk birliklerine karşı kullanılmak üzere Nasturî-Asurilerin tekrar silahlandırılmaları için talepte bulunmuştur. Bu talep Sömürgeler Bakanlığı, Dış İşleri ve Hava Kuvvetleri tarafından onaylanmıştır. Bunun üzerine Nasturî-Asuriler tekrardan cepheye gönderilmişlerdir. Fakat bu kez İngilizlerin planları umdukları gibi gitmemiş, Nasturî-Asurilerin kullanılarak bölgede ortaya çıkartılan karışıklıklar ve sınır ihlalleri Ankara Hükümeti'nin tepkisini çekmiş ve Milletler Cemiyeti tarafından da hoş karşılanmamıştır. Bunun üzerine İngiltere Dış İşleri Bakanlığı, Sömürgeler Bakanlığı'ndan Nasturî-Asurilerin silahlandırılmasının bırakılmasını istemiştir. Irak Yüksek Komiseri Dobbs, Dış İşlerini inandırarak Nasturî-Asurilerden herhangi bir milis kuvvetinin oluşturulmadığını Türk hükümetinin yalan söylediğini bildirmiştir. Fakat Nasturî-Asuriler, İngiltere Dış İşleri Bakanlığı tarafında artık bir sorun olarak görülmeye başlarken diğer bir kurum olan Hava Kuvvetleri ise Nasturî-Asurilere önem vererek sınırda kullanılmaları için çaba harcıyordu. Tüm bu çabalar sonucunda İngiliz yetkililer Nasturî-Asuri milis kuvvetinin silahlandırılmasının durdurulmasına ve var olan kuvvetlerin ise silahlarını muhafazasına devam etmelerine karar verdi. Bu durum Nasturî-Asurilerin bundan sonraki zamanlarda da kullanılması için açık kapı bırakılmasını sağladı. İngiliz Irak Yüksek Komiseri Dobbs, Nasturî-Asuri milis birliklerinin feshedilmesinin bölgede

²⁷⁵ Bayburt, “Lozan Konferansı...”, s. 15

yaşayan Hristiyanlar üzerinde olumsuz etki oluşturacağını düşündüğünden bu duruma önem vermekteydi.²⁷⁶

Musul'un Türkiye'ye bırakılmaması için her yolu deneyen İngiltere Asurileri de bu amaçla kullanmıştır. Çünkü, İngiltere Sömürgeler Bakanı aslında Musul Sorununun Milletler Cemiyeti'ne gitmeden iki ülke arasında Musul'un eşit paylaşımı şeklinde çözülmesi önerisinde bulunurken, Asurileri Musul meselesinin çözümünde sorun yaratacak bir unsur olarak görmekteydi. Bunu önlemek için daha Musul meselesi görüşmeleri devam derken Asurilerin Irak dışında başka bölgelere göç ettirilmesi üzerinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Sömürgeler Bakanlığının bu görüşünün aksine İngiltere Dış İşleri Bakanlığı Nasturî-Asurileri bir koz olarak elinde bulundurmanın daha yararlı olacağını düşünüyordu. Asuri sorunun çözümü için başka coğrafyalara göç ettirilmeleri değil de Hakkâri Bölgesi'ne göç ettirilmelerini ya da Irak'ta kalarak İngilizlere hizmet etmeye devam etmelerini savunmaktaydı.²⁷⁷

İki devlet arasında var olan sınır ihtilafının Brüksel Hattı ile belirlenmesinden sonra komisyon çalışmalarına başladı. Musul meselesinin çözümü için kurulan bu komisyon 3 üyeden oluşmaktaydı. Bu üyeler Macaristan'dan eski başbakanı Kont Teleki, İsveç'in Bükreş Büyükelçisi De Wirsén, ve Belçika ordusundan emekli subay Pavlis ti. Komisyon üyeleri 13 Kasım'da Cenevre'de buluştuktan sonra önce İngiltere'ye daha sonra Ankara'ya gelmişlerdi. Buradan da her devletten birer azanın katılımıyla 16 Ocak 1925 tarihinde Bağdat'a gitmişlerdir. Komisyon üyelerinin Bağdat'a gelmesinin öncesinde ve sonrasında İngiltere ve Irak, komisyon üyelerine kendi tezlerini kabul ettirebilmek için ellerinden geleni yapmışlardı. İngiltere komisyon çalışmalarına başladıktan sonra komisyonun çalışmalarını engellemek istemiştir. Komisyon üyelerine, onlara eşlik etmesi için seçilen Türk üyeleri hakkında yanlış bilgiler vermek, Türk iştirakçilerin can güvenliğini garanti edemeyeceklerine dair beyanatlar vermek, Türklerin Türk üniforması giymelerini istememeleri gibi birçok yöntem İngilizler tarafından komisyon üyelerine iletilmiştir. İngilizlerin bunlarla da kalmayarak komisyon üyelerini yönlendirmek için ellerinden geleni yaptıkları görülmüştür. Bu durum komisyon üyeleri Irak'a gelmeden önce ve sonrasında da devam etmiştir. Kral Faysal, komisyon üyeleri Irak'a varmadan önce kuzey vilayetlerini dolaşarak propaganda faaliyetleri yaparken, İngilizler de krala

²⁷⁶ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 259-260.

²⁷⁷ Bayburt, "Lozan Konferansı...", s. 15-16.

aleyhtar olan yerleşim yerlerine havadan saldırılar yaparak halkın gözünü korkutmaya çalışmışlardır. Bununla da yetinmeyen İngiliz ve Iraklı yetkililer komisyon üyelerinin görüşeceği insanların Irak Hükümeti tarafından belirlenen listelere göre yapılmasını sağlamıştır.²⁷⁸

Irak'a gelen komisyon üyeleri farklı bölgelere dağılarak araştırmalarını yapmışlardır. Komisyon üyelerinden Wirsén, Telafer, Sincar Akra ve Musul'un banliyölerinde, Teleki Erbil ve çevresinde, Paulis ise güneyde Kerkük'ün kuzey bölgelerinde çalışmalarını yaptılar. 25 Şubat 1925 tarihinde komisyon üyeleri bir araya gelerek Süleymaniye'deki çalışmaları birlikte yaptılar. Yapılan bu çalışmalar sırasında komisyon üyeleri hastaneler, ibadethaneler, kamu tesisleri ve pazar yerleri gibi toplumsal mekanları ziyaret ederek buralarda halkla görüşmeler gerçekleştirdiler.²⁷⁹ Irak'taki çalışmalarını bitiren komisyon, nihai raporunu oluşturarak 20 Nisan'da Cenevre'ye dönmüş ve 16 Temmuz tarihinde 91 sayfalık raporunu konseye sunmuştur. Rapor coğrafi ve etnik, tarihi, iktisadi, stratejik ve siyasi iddialar olmak üzere beş konudan ve bu konular hakkında devletlerin tezleri, komisyonun bulgularının sonuçları ile tavsiyelerden oluşmuştur.²⁸⁰

Raporun ilk kısmı, bölgenin coğrafi ve etnik yapısı hakkında iki devletin tezleri ve komisyonun bu konudaki kararı hakkındadır. Bu bölümde Türk Hükümeti bölgenin geleceğinin belirlenmesinde plebisit önerisi karşın İngilizlerin bölgede yerinde bir inceleme yapılması talebi uygun görülmüştür.²⁸¹ Türk tarafının plebisit istemesindeki en önemli sebep bölgede yaşayan halkın Musul meselesindeki duygu ve düşüncelerinin en iyi bu şekilde öğrenilebileceğini düşünmesidir.²⁸² Türk Hükümeti, Musul Bölgesi'nin coğrafi olarak Anadolu'ya benzediğini savunurken İngilizler Musul'un daha çok Mezopotamya'nın bir parçası olduğunu savunmaktadır. Komisyon tarafından yapılan incelemeler sonucunda, Musul Vilayeti'nin, coğrafi olarak Anadolu ile Mezopotamya arasında bir geçiş bölgesi olduğu ve bu yüzden bölgedeki sınırların belirlenmesinde İngilizlerin ve Türklerin Musul için teklif ettikleri tabii sınırlara kavuşturulmasında ve üzerinde anlaşılamayan bölgelerin ise iki tarafça pazarlık

²⁷⁸ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 260.

²⁷⁹ Aryo Makko, "Arbitrator in a World of Wars: The League of Nations and The Mosul Dispute, 1924–1925", *Diplomacy & Statecraft*, 21(4), 2010, s. 640.

²⁸⁰ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 260-265.

²⁸¹ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 265.

²⁸² Sezen Kılıç, "Musul Meselesi ve Lozan", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24(71), 2008, s. 332.

mevzuu olabileceği şeklinde bölünmesinde herhangi bir mahzurun olmadığı bildirilmiştir.²⁸³

Komisyonun etnik meseleler ile ilgili yapmış olduğu çalışmalarda bu konu hakkında karar vermeden önce konuya taraf olan Türkiye, İngiltere ve Irak Hükümetlerinin vermiş oldukları istatistikleri değerlendirmiştir. Buna göre taraf olan bu devletlerin komisyona Musul Vilayeti ile ilgili vermiş oldukları nüfus istatistikleri şöyledir.²⁸⁴

Tablo 12
Musul Vilayeti Merkez Nüfusu

	Lozan Türk Heyeti Tarafından Verilen Nüfus Verileri	1921 Yılında İngiliz Siyasi Subayların Verdiği Veriler	Irak Hükümeti Tarafından Verilen Veriler (1922-1924)
Kürtler	263,830	427,720	720,007
Araplar	43,210	185,763	166,941
Türkler	146,960	65,895	38,652
Hristiyanlar	31,000	62,225	61,336
Yahudiler		16,865	11,897
Yezidiler	18,000	30,000	26,257
Yerleşik Nüfus	503,000	...	...
Göçebeler	170,000	...	...
Toplam	673,000	785,468	801,000

Kaynak. Öke, *Musul-Kürdistan*, s.267.

Tablo 12'deki verilere göre komisyona devletler tarafından sunulan nüfus verileri arasında büyük farklar vardır. Türk Hükümeti'nin sunduğu verilerde Musul Vilayeti merkezinde yaşayan etnik topluluklar içinde en fazla nüfusa sahip olan grup Kürtler iken, onları ikinci sırada Türkler daha sonra ise sırası ile Araplar, Hristiyanlar ve Yezidiler takip etmektedir. Verilere göre 673.000 nüfusa sahip olan Musul'da yaşayanların 273.000'den fazlasını Kürtler oluştururken toplam Türk nüfusu ise yaklaşık 147.000 kişidir. Arapların nüfusu 43.000 iken Hristiyanların ve Yezidilerin toplam nüfusları 49.000 civarındadır. Buna göre bölgede yaşayan Kürt ve Türk nüfus yoğunlukta olup bölgeye hâkim konumdadırlar.

Türk tarafının verdiği verilere karşı İngilizlerin vermiş oldukları rakamlarda ise Kürt nüfus oranı 427.000 kişi iken, Arapların nüfusu 185.000 kişi olarak

²⁸³ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 265-266.

²⁸⁴ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 267.

verilmiştir. Türklerin nüfusu 65.000 olarak verilirken Hristiyan halkın nüfusu 62.000 kişi ile neredeyse Türk nüfusu kadar verilmesi ilginçtir. Bu durum İngilizlerin vermiş olduğu sayıların tartışmalı ve yanlış olduğunu ortaya koymaktadır.

Irak Hükümeti'nin 1922 yılı ile 1924 yılı arasındaki dönemlere ait olarak verdiği nüfus verilerine göre ise Musul'da yine hâkim olan halk 720.000 ile Kürtler olurken, onları 166.000 ile Araplar, 61.000 Hristiyanlar, 38.000 ile Türkler ve 26.000 ile Yezidiler takip etmiştir. Irak Hükümeti'nin vermiş olduğu bu sayılara bakılacak olursa Türk nüfusunun Hristiyan nüfustan daha az olması dikkat çekmektedir. Hâlbuki Musul Bölgesi'nde yaşayan Hristiyanların çoğunluğunu Asuriler oluştururken bu grubun Türklerden daha fazla bir nüfusa sahip olmaları imkansızdır. Aslında bu veriler Irak Hükümeti'nin de sayılar üzerinde nasıl oynamalar yaptığının ve yapılan nüfus sayımının ne denli güvenilir olduğunun bir kanıtı olmuştur.

Millet Cemiyeti komisyonuna Musul Livası'nın nüfusunun hangi etnik veya dini gruplardan oluştuğunu göstermek için devletler tarafından sunulan istatistikler aşağıdaki gibidir.

Tablo 13

Musul Livası Nüfusu

	Lozan Türk Heyeti Tarafından Verilen Nüfus Verileri	1921 Yılında İngiliz Siyasi Subayların Verdiği Veriler	Irak Hükümeti Tarafından Verilen Veriler (1922-1924)
Kürtler	104,000	149,820	87,900
Araplar	28,000	170,663	119,537
Türkler	35,000	14,895	9,757
Hristiyanlar/Yahudiler	31,000	57,425	54,934
Yezidiler	18,000	9,665	3,579
Yerleşik toplam nüfus	216,000	30,000	20,257
Göçebeler	...	...	...
Toplam	216,000	432,468	295,964

Kaynak: Öke, *Musul-Kürdistan Sorunu...*, s. 267.

Musul Livası'na ait, devletler tarafında komisyon üyelerine verilen nüfus istatistiklerinde burasının genel nüfusu ile birbirinden çok farklı rakamların ortaya çıktığı görülmektedir. Türk Hükümeti tarafından verilen rakamlara göre Musul Livası'nda 104.000 Kürt, 28.000 Arap, 35.000 Türk, 31.000 Hristiyan ve Yahudi, 18.000 Yezidinin yaşadığı anlaşılmaktadır. Buradaki hâkim grubun yine Kürtler olduğu, onları sırası ile Türkler, Hristiyanlar, Yahudiler, Araplar ve Yezidiler takip etmektedir. İngilizlerin vermiş oldukları verilere göre ise Musul Livası'nda yaklaşık

150.000 Kürt, 170.000 Arap, 57.000 Hristiyan, 14.000 Türk ve yaklaşık 10.000 Yezidini yaşadığı görülmektedir. Bu verilere göre ise her zaman bölgede çoğunluğa sahip halk olarak verilen Kürtler, Arap nüfusundan daha az verilerek ikinci sıraya gerilemiştir. Arapları, Hristiyan ve Yahudiler takip ederken Türk nüfusunun burada en az sayıya sahip iki etnik gruptan birini oluşturduğu görülmektedir.

Irak Hükümeti tarafından sunulan veriler ise daha ilginçtir. Çünkü onların verdiği verilere göre Musul Livası'nda yaşayan hâkim grup yaklaşık 120.000 kişilik nüfusu ile Araplarken, onları yaklaşık 88.000 kişilik nüfus ile Kürtler, 54.000 kişilik nüfus ile Hristiyan ve Yahudiler takip etmektedir. Burada Türklerin nüfus oranı ise sadece yaklaşık 10.000 kişi olarak verilmiştir. Irak Hükümeti'nin verdiği bu rakamların yanlış olduğu Türk ve İngiliz verilerinde Kürt ve Arap nüfusu ile Irak Hükümeti verilerindeki Kürt ve Arap nüfusunu gösteren verilerin arasındaki farklılıktan anlaşılmaktadır.

Türk Hükümeti, Milletler Cemiyetine yaptığı başvuruda bölgenin kaderinin tayin edilmesinde bir plebisitin yapılmasını isterken İngiltere ve Irak buna karşı çıkmıştır. Fakat eğer bu iki devletin özellikle de Irak Hükümeti'nin vermiş olduğu bilgilerin doğru kabul edilmesi halinde bu devletlerin plebisit yapılmasına karşı çıkmamaları, tersine bu öneriyi desteklemeleri gerekirdi. Oysa bu iki devlet plebisit yapılmasına şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu durum da bu devletlerin vermiş oldukları nüfus verilerine kendilerinin bile inanmadıklarının ve bu verilerin yanlış ve eksik olduğunun en büyük kanıtı niteliğindedir.²⁸⁵

İngiltere daha çok Türk tarafının verdiği verilerin yanlış olduğunu savunmaktaydı. Bunu kanıtlamak için de, Osmanlı Devleti'nde sayımlar yapılırken milliyet esasına göre değil de din esasına göre yapıldığı, Osmanlı Devleti'nin hiçbir zaman bölge hakkında doğru bir haritaya sahip olmadığı, nüfusun çoğunluğunun sayım kütüklerine yazılmadığı, Osmanlı Devleti'nin hiçbir zaman ülkenin ücra köşelerine tam hâkim olamadığı, tezlerini ileri sürmekteydi²⁸⁶ İngiltere bu tezleri öne sürerek Türk Hükümeti'nin vermiş olduğu verilerin komisyon üyeleri tarafından değerlendirilirken yanlış davranmalarına yol açmasını umut etmekteydi. Komisyona sunulan bu verilerde Musul'da gösterilen Hristiyan halkın çoğunluğunu Asuriler oluştururken, bunlar hakkında komisyon raporunun coğrafi ve etnik iddialar kısmında

²⁸⁵ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 268.

²⁸⁶ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 268.

herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Musul'da yaşayan Asuriler ile ilgili konuların ele alınması daha çok siyasi iddialar kısmında olmuştur.²⁸⁷

Asuriler ile ilgili komisyon raporunda meselenin geçmişi ile ilgili kısa bir bahis geçmiştir. Lozan Barış Konferansında Lord Curzon Nasturî-Asurilerin Türkler tarafından Çölemerik'ten İran çöllerine sürgüne gönderildiklerini iddia etmiş, bu iddiaya karşı Türk temsilcisi olan İsmet Paşa, Rusların Van Vilayeti'ni işgal ettikleri zaman Nasturî-Asurilerin Rus askerlerinin yanında yer aldığını ve halka eziyet ettiklerini vurgulamıştır. Hatta Lozan görüşmeleri sırasında İsmet İnönü ile bir görüşme yaparak taleplerini iletmış ve bu taleplerin kabul edilmesi durumunda Musul meselesinin halledilmesinde yardım edeceklerini söylemişlerdir. Fakat İsmet Paşa Ankara'ya gönderdiği telgrafta Asuri Kuvvetlerin lehimize hareket etmesinin faydası olacağından bahsettikten sonra Ağa Petros'un Umumi Harpte bize musibetler çıkaran ve güvenilmez birisi olduğunu bildirmiştir.²⁸⁸ Türk Hükümeti'de aynı şekilde gönderdiği cevapta Ağa Petros'un hiçbir taahhüdüne inanılmaması gerektiğini bildirmiştir.²⁸⁹

Nasturî-Asurilerin Musul'da nasıl bir konumda olacaklarıyla ilgili ilk temaslar Mayıs 1924'te Haliç Konferansı'nda gündeme gelmiştir. Burada Nasturî-Asurilerin Musul'a geri dönerek burada rehabilite edilmeleri konuşulmuştur. Bu konunun Haliç Konferansı'nda gündeme gelmesinden bir ay kadar önce İngiltere, Irak Hükümeti'ne ülkenin bir bölümünün Nasturî-Asurilere verilmesini teklif etmiş ve bu teklif de Irak Hükümeti tarafından kabul edilmişti. Haliç Konferansı'nda İngiltere'nin temsilci olan Sir Percy Cox, Nasturî-Asurilere karşı ülkesinin sorumluluğunun olduğunu ve Hakkâri Bölgesi'nin bu halka verilmesini istemiştir. Bu sayede İngiltere Musul meselesinde arazi isteğine Hakkari'yi de katmıştır. İngilizlerin bu taleplerine karşılık Türk Hükümeti çok küçük bir azınlık olan Nasturî-Asurilere böyle bir hakkın verilmesinin Türk ve Kürt halkına karşı bir haksızlık olacağını ve bu hukuksuzluğa izin vermeyeceklerini bildirmiştir. Fakat bunlara ek olarak geçmişte olduğu gibi dış güçler ile iş birliği yapıp geçmişteki hatalarını tekrarlamamak koşulu ile Türkiye toprakları içerisinde refah ve huzur içinde yaşayabileceklerini bildirmiştir. Türk Hükümeti, İngiltere'nin Nasturî-Asuriler için yapmış olduğu bu taleplerin onların Nasturî-Asurileri önemsediklerinden değil de dış güçlerin güdümünde olan bu milleti

²⁸⁷ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 268.

²⁸⁸ Şimşir, *Lozan Telgrafları...*, s. 389.

²⁸⁹ Şimşir, *Lozan Telgrafları...*, s. 399.

kullanarak Türkiye ile Musul arasına bir tampon bölge oluşturmak istediğinin farkındaydı.²⁹⁰

Asuri araştırmacı Yakup Bilge'ye göre I. Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında batılı güçler Asurileri kendi amaçları için kullandılar ve bu amaçla onlara birçok vaatlerde bulundular. İngiltere, Hakkâri Bölgesi'nin Asurilere verileceğine dair söz verdi. Fakat bundan kısa bir süre sonra özellikle 1924 yılında Irak'ta meydana gelen Asuri olaylarının etkisiyle verdikleri sözleri unutarak Hakkâri Bölgesi'nin Türklere verilmesini kabul ettiler.²⁹¹ Bu durum Musul meselesinin, Millet Cemiyeti tarafından çözüme kavuşturulması için yaptığı çalışmalar sırasında Asurilerin isteklerine kavuşmalarında umdukları desteği bulamamalarına ve çözüm sürecinde saf dışı kalmalarına neden olmuştur. Nitekim bu durum Milletler Cemiyeti'nin Asurilere yönelik vermiş olduğu kararlardan da anlaşılmaktadır.

Milletler Cemiyeti Komisyonu Nasturî-Asurilerin meselesini inceleyerek Türk Hükümetinin öne sürdüğü tüm iddiaları kabul etmiştir. Savaş ortamında birçok Nasturî-Asurinin hayatını kaybettiğini ve Nasturî-Asurilerin İngilizler tarafından Bakuba Mülteci Kampı'na gönderildiklerini, burada Kürtler ve Araplar ile iyi geçinemediklerinden halkın tepkisini çektiğini vurgulamışlardır. İngilizler, Irak'ta yerli halk ile aralarında sorunlar yaşayan Nasturî-Asurilerin Irak dışına çıkarılarak Türkiye sınırları içinde bir yurt edinmeleri için planlar yapmışlardır. Bu amaçla Haliç Konferansı'nda Türk Hükümetine teklifte bulunmuşlar ve bu teklifin kabul edilmesi halinde hem Musul meselesinde hem de Nasturî-Asuri meselesinde çifte avantaj elde ederek, Nasturî-Asurileri Ankara Hükümeti'nin muhtemel bir Musul harekâtı için bir set olarak kullanabilmeyi hedeflemişlerdir. Fakat İngiltere'nin yapmış olduğu bu planlar komisyon üyeleri tarafında anlaşılmış ve bu önerinin adil bir öneri olmadığı vurgulanmıştır. Ancak Nasturî-Asuri meselesinin Musul sorunu çözümünde ele alınması İngiltere'nin lehine olmuştur. Komisyon ise Nasturî-Asurilerin Musul'a dönmelerine izin vermiştir. Çünkü komisyon üyeleri, Nasturî-Asurilerin savaşta Türkiye'ye karşı takınmış oldukları tavırdan dolayı Türklerin onlara karşı toleranslı davranmasının imkânsız olduğunu ve bu yüzden Musul'a yerleştirilmelerinin daha uygun olacağı görüşündeydiler. Bu durum Türklere karşı olan bir grubun daha Musul'da bulunmasına zemin oluşturacak ve komisyonun Musul'un Türkiye'ye

²⁹⁰ Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 274-275.

²⁹¹ Sonyel, *The Assyrians of Turkey...*, s. 181.

bırakılmaması görüşüne ekstra bir sebep olacaktı. Zaten olayların böyle olması da İngiltere'nin isteğiydi. İngiltere'nin de Nasturî-Asuri meselesini ortaya atmakta amacı bunları bahane ederek Musul üzerindeki emellerinin gerçekleşmesini sağlamak ve ilerde Musul'un akıbetinin belirlenmesinde büyük bir koza sahip olmaktı. Bu kozun Musul meselesinin çözümünde İngiltere tarafında iyi bir şekilde kullanıldığı görülmüştür.²⁹²

1923 yılında Lozan Barış Antlaşması'nda Türkiye-Irak sınırının çizilememesinin sebeplerinden birisi Asur sorununun nasıl nihayete erdirileceğinin bilinmemesiydi. Çünkü İngilizler tarafından Asurilere belirli bir özerklik garantisi verilmişti. Bundaki amaç ise gelecekte Bağımsız bir Irak'ta özerk bir Asuri devletinin var olması ve Asurilere verilecek topraklar sayesinde Irak sınırının daha kuzeye kadar genişleyeceği ve bu yolla Asurilerin eski yurtlarının yine onlarda kalacağı varsayılmıştır. Fakat Türk-Irak sınır sorununun Milletler Cemiyetine intikal etmesi Asuriler tarafında hoş karşılanmamıştır. Çünkü doğrudan kendilerine bir özerklik verilmesini istiyorlardı. Musul sorunun çözüme kavuşması ile Türk-Irak sınırının belirlenmesi sonucunda eski topraklarına dönme umutları tükenen Asuriler istedikleri özerkliği de alamadılar.²⁹³

Cemiyetin Hakkari Bölgesi'ni Türkiye'ye vermesi, Musul'u Irak'a dahil etmesi ve Irak'ın 1923 yılından itibaren 25 yıllık bir süre boyunca İngiliz manda yönetimi altında kalmasına yönelik karar verilirken bölgede yaşayan Asuriler içinde Musul'un kuzeyinde kalan bölgelerde yer tahsisi yapılmasına ve onların Irak topraklarında eskiden sahip oldukları haklarının devam ederek Homojen Irak toplumunun bir parçası olmalarına ve devlete Patrikleri Mar Şimun aracılığı ile yıllık bir ödeme yapmaları karara bağlandı. Bu karar, Asurilerin geleceklerini tayin etmek için toplanan Irak Kabinesinin onlara toprak vermek ve mümkün olan en yüksek özgürlüğü sağlayacak bir yönetim sistemi tasarlamak için liberal bir tavır takınmasında etkili olmuştur.²⁹⁴

Musul meselesinin çözülmesinden sonra Irak'ta kalmaları kesinleşen Asurilerin sayıları Musul İli'ndeki köylerde 1927 yılında 20.000 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde ayrıca Türk Hükümeti'ne Milletler Cemiyeti aracılığıyla tekrar başvuru

²⁹² Öke, *Musul-Kürdistan...*, s. 275-276.

²⁹³ Stefan Andersson, *Asurlar*, çev., Erol Sever, Kaynak Yayınları, İstanbul 1996, s. 21.

²⁹⁴ Sonyel, *The Assyrians of Turkey...*, s.181.

yapılarak Asurilerin durumunu tekrar gözden geçirmesi istenmiştir. Fakat Türk tarafı bunu bir kez daha reddetmiştir. Musul İl'ine yerleştirilen Asurilerin en kalabalık aşiretleri şunlardı: Yukarı Tiyyari Aşireti 500 aile, Aşağı Tiyyari Aşireti 1.250 aile Tkhoma Aşireti 250 aile Laiwin Aşireti 100 aile ve Qudshania Aşireti 100 ailedir. Bunların haricindeki diğer Asurilerin nüfusu kalabalık olduğu için vilayete bağlı diğer merkezlere dağıtılmışlardır.²⁹⁵

Milletler Cemiyeti'nin Musul ve Asurilere yönelik aldığı kararlar sonrasında Irak bölgesinde yaşayan Asuriler, Musul Vilayeti dahilinde yer alan yerleşim alanlarına dağıtılmışlardır. 1929 yılı kayıtlarına göre Milletler Cemiyeti kararı ile Irak'ta kalan Asurilerin kaldıkları bölgeler, hangi aşirete mensup oldukları ve nüfus oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 14
1929 Yılı İtibari ile Musul Vilayeti 'ne Yerleştirilmiş Olan Asuriler

Kaza	Köy	Yerleştirilen Aşiret	Yerleştirilen Aile Sayısı
Zaho	Molla Arap	Bani Gippa	64
	Spinderok	Melik'e Bağlı Olanlar	15
	Herkund	Melik'e Bağlı Olanlar	13
	Gund Molla	Aşağı Tiyyari	10
İmadiye	Perozan	Tkhuma	30
	Beriski	Bani Gippa	16
	Khalilan	Qasran	40
	Meroki	Zawita	10
	Cham Shiriti	Bani Rumta	20
	Saffra Zhur	Bani Rumta	10
	Bilmandi	Bani Gippa	17
	Cham Susi	Alamun	60
	Broshki	Bani Rumta	30
	Sedawa	Bazi	20
	Chamiki	Ashut	9
	Mahudi	Tiyyari Qasran i	5
	Tahlef	Alamun	10
	Barbank	Tkhuma	10

²⁹⁵ "Report by His Britanic Majesty's Government to the Council of the League of Nations on the Administration of Iraq for the Year 1927", *Irak Administration Report 1914-1932*, Archive Edition, 1992, s.27-28

Tablo 14*1929 Yılı İtibari ile Musul Vilayeti 'ne Yerleştirilmiş Olan Asuriler (Devamı)*

	Segrini	Tkhuma Arbu sh	5
	Babawa	Bawari Warb ush	15
	Dawara	Bazi	10
	Bada Rishk	Bazi	25
	Sarsing	Ashut	20
	Mazhi	Qasran	5
	Bilijang	Tkhuma	5
	Beraiker	Tkhuma	8
	Hamzik	Tkhuma	2
	Dohik	Tkhuma	40
	Hafindka	Minyanish	5
	Deralok	Tkhuma	15
	Meristik	Tkhuma	10
	Chelok	Bani Rumta	15
	Dawudiyah	Garamus	7
	Sharti	Garamus	3
	Bibad	Khocanis	6
	Dahi	Alumuni, Ashuti	8
	Hamzan	Tkhuma	8
Zibar	Goski	Yukarı Tiyari	7
	Davri	Aşağı Tiyari	13
	Kurtkan	Aşağı Tiyari	7
	Manbari	Bailata	2
	Cham Sani, Kashkawa	Aşağı Tiara	62
	Gohana	Aşağı Tiyari	7
Akra	Khalilkan	Tiyari Marbis hu, Tiyari Zor	46
	Hazarjift	Tiyari Marbis hu, Tiyari Sat	30
	Jelan Arbuk	Tiyari Shama din	2
	Banura	Tiyari	5
	Bazhora	Aşağı Tiyari	5
	Sharmin	Tiyari Shama din	2
	Banura	Tiyari	5

Tablo 14*1929 Yılı İtibari ile Musul Vilayeti 'ne Yerleştirilmiş Olan Asuriler (Devamı)*

Dohuk	Shaikhhan (Şekhan)	Kifri	Jilu	2
		Badria	Jilu	30
		Bajilla	Tkhuma	10
		Qasrok	Tiyari, Mar B ishu	4
		Qop	Tiyari, Bailati	10
		Ain Sifni	Bazi	11
		Bairistik	Bazi	6
		Ba Adra	Tali	1
		Ploz Ulia	Bazi	10
		Anjirki	Bazi	16
		Hajsana	Yukarı Tiyari	10
		Qala Badri	Bazi	26
		Dostika	Tiyari	20
		Salahi	Tali	15
		Alkoshk	Bazi	9
Dohuk		Sayid Dhahir	Bazi	9
		Simel	Baz, Jilu	79
		Ribaiba	Gawar	13
		Kari Pikin	Shamadin, Jil u	16
		Kabartu	Gawar	14
		Rikawa	Jilu, Gawar	5
		Zorava	Shamadin	4
		Chamkor	Shamadin	4
		Telzait	Bazi	8
		Mansuriyah	Shamdein	20
		Qasri Yuzdin	Bazi	30
		Kharab Kulk	Laiwin	32
		Tal Khashaf	Marbishu	15
	Toplam:			1304

Kaynak: AIR 20/509.

Tablo 14'te yer alan bilgilere göre 1929 yılı itibari ile Musul Vilayetine 1.304 Asuri aile yerleştirilmiştir. Bu ailelerin çoğu I. Dünya Savaşı sırasında Hakkâri ve İran bölgesinde gelerek Bakuba Mülteci Kampı'na yerleştirilen ve daha sonra kampın kapanmasıyla birlikte İngiliz Hükümeti tarafından Musul Vilayeti dahilinde yer alan

yerleşim yerlerine iskanları yapılan Asurilerden oluşmaktadır. Tabloya göre Musul bölgesine yerleştirilen Asuriler daha çok Zaho, İmadiye, Zibar, Akra Şekha ve Dohuk kazalarına yerleştirilmişlerdir. Bu kazalar arasından en fazla Asuri ailenin yerleştirildiği kaza İmadiye kazasıdır. Bu kazaya ortalama 499 Asuri aile yerleştirilmiştir. İmadiye kazasını 345 aile ile Dohuk kazası takip etmiştir. Akra kazasına 45, Zibar kazasına 98, Zaho kazasına 102, Şekhan kazasına 84 aile yerleştirilmiştir. İmadiye kazasında 33 köye, Zaho kazasında 4 köye, Zibar kazasında 6 köye, Akra da 7 köye, Şekhan'da 9 köye, Dohuk'ta da 19 köye olmak üzere toplam 78 köye Asuriler yerleştirilmişlerdir. Bu köyler arasında en fazla Asuri aile (79 aile) Dohuk kazasının bağlı Simel köyüne yerleştirilmiştir. Burayı, 64 aile ile Molla Arap, 60 aile ile Cham Susi, 46 aile ile Khalilkan köyleri takip ederken diğer köylere 1 ile 40 arası aile yerleştirilmiştir. Musul Vlayeti'ne yerleştirilen Asurilerin çoğunluğunu Aşağı Tiyari, Yukarı Tiyari, Tkhuma, Baz Jilu aşiretleri oluşturmuştur. Tablo 14'te yer alan yerleşim alanlarına yerleştirilen Asurilerin çoğunluğu Van ve Hakkari bölgesinden gelen Asurilerdir.

Tablo 15

1929 Yılı İtibari ile Erbil Kazası'na Yerleştirilmiş Olan Asuriler

Kaza	Köy	Yerleştirilen Asuri Aşiretler	Yerleştirilen Aile Sayısı	Yerleştirilen Kişi Sayısı
Ravendiz	Harir	Shemsdinan	88	466
	Batas	Girdi	15	74
	Batas	Shemsdinan	21	112
	Batas	Urmia	11	62
	Batas	Dianan	5	22
	Derbendok	Shemsdinan	19	97
	Hanara	Urmia	8	36
	Quba	Urmia	6	20
	Almadan	Shemsdinan	8	45
	Almandan	Urmia	6	28
	Almandan	Tiyari	1	6
	Diana	Baradost	17	65
	Diana	Shemsdinan	43	194
	Diana	Girdi	35	168
	Diana	Tergawar	34	167
	Diana	Mergawar	6	28
	Diana	Urmia	4	14
	Diana	Bazi	5	16
	Diana	Jelu	6	20
	Howdian	Girdi	14	63

Tablo 15*1929 Yılı İtibari ile Erbil Kazası'na Yerleştirilmiş Olan Asuriler (Devamı)*

Khalifan	Shemsdinan	14	60
Allana	Shemsdinan	12	49
Toplam		378	1812

Kaynak: AIR 20/509.

Tablo 15 de yer alan bilgilere göre Erbil Bölgesi'ne yerleştirilen toplam Asuri aile sayısı 1.812'dir. Bu Asurilerin tamamı Ravendiz kazasına bağlı olan köylere yerleştirilmişlerdir. Bu köyler içerisinde en fazla Asuri ailenin yerleştirildiği köy 672 aile ile Diana köyü olup bu köyü 466 aile ile Harir köyü ve 270 aile ile Batas köyü takip etmektedir. Geriye kalan diğer köylere ise 20 ile 100 arasında ailenin yerleştirilmeleri yapılmıştır. Bu köylere yapılan yerleştirmelerde öne çıkan aşiret Shemsdianan aşiretidir. Bu aşiret en fazla aile sayısına sahiptir. Bu aşirete mensup olup Erbil kazasına iskân edilen aile sayısı 1.023'tür. Bu aşiretten sonra sırasıyla Girdi ve Tergawar aşiretleri gelmektedir. Erbil Bölgesi'ne yerleştirilen aşiretlerin çoğunluğunu İran'dan gelen Asuriler oluşturmaktadır.

Artık Irak Devleti'nin bir parçası olarak yerleştirildikleri bölgelerde yeni bir yaşama başlayan Asuriler için şartlar ve imkanlar değişmeye devam etmiştir. Tarım ve hayvancılık ile geçimlerini sağlayan bu millet için yerleştirildikleri bölgelerde geçmiş yaşam tarzlarını sürdürmenin imkânı kalmadığından İngiltere tarafından onlara yeni iş imkanları sunulmaya çalışılmıştır. Bu iş imkânlarından birisi Asurileri İngilizlerin Irak'taki menfaatlerine hizmet edecek askeri bir birlik olarak istihdam etmektir.

3.5. Irak Levileri ve Irak Asurileri

3.5.1. Arab ve Kürt Levileri: Etnikleştirme ve Disiplin

Irak Levileri 1914 yılında Mezopotamya'nın İngilizlerin işgaline uğraması ile ortaya çıkan bir kavramdır. 1914 Yılında Hint Seferi Kuvvetleri savaş halinde oldukları Türk ordusu hakkında daha fazla bilgi elde edebilmek için sahada çalışacak, istihbari bilgiler elde edebilecek düzensiz Araplardan oluşan bu birliğin kurulmasına öncülük ettiler. Bu birliklerin görevlerinden bir tanesi de iletişim hatlarının korunmasını sağlamaktı. İngiliz Hükümeti daha fazla sayıda Levi birliklerine sahip olarak düzenli bir cephe hattı oluşturma niyetindeydi. Bu sayede Mezopotamya işgali

genişledikçe kurulacak İngiliz örgütlü sivil idarenin korunması görevini bu Levi birlikleri sürdürecekti.²⁹⁶

Bu amaçlar dahilinde belirsiz bir siyasi durum altında ve Kuzey Irak'ın etnik karmaşıklığını kabul eden İngilizler, bölgeyi denetlemek için aslen Araplardan ve Kürtlerden oluşan bir milis kuvveti oluşturdu. 1915'te Hint Ordusu'ndan Binbaşı Inglis Eadie, İstihbarat Departmanına bağlı olarak Fırat Nehri'nin Nasiriyah çevresindeki kabilelerden 40.000 Arap'ı işe aldı. 1915'te işe alım sırasında yalnızca Araplardan oluşan Leviler, İngiliz otoritesi için bir kolonyal polis gücü olarak düşünülüyordu. 6 Kasım 1918'de Musul'un işgalinden sonra, tarikatlarda yerli insan gücü durumu değişmeye başladı. Kürtlere yönelik yeni İngiliz toprak taahhüdü, Kürtlerin yanı sıra Hakkâri dağlarından ve Urmiye'den gelen Asuriler gibi diğer etnik azınlık gruplarının istihdamını gerektirdi. Temmuz 1919'da orduyu devriye, muhafız ve eskort görevlerinden kurtaracak milisler "Arap ve Kürt Levileri" olarak bilinecekti. Levi atamasının değiştirilmesi, Levileri 3.075 kişilik bir saldırı ve 1.786 erkekten oluşan bölge polisi şeklinde iki gruba bölerek askeri bir güce doğru bir hareketi işaret etmesi açısından önemliydi. Toplam güç sayısı, İngiliz subaylar ve astsubaylar hariç 5.965 olacaktı.²⁹⁷

Irak Levi Kuvvetleri beş birime ayrıldı. Bunlar Bakuba'daki Diyala Levileri, Süleymaniye Levileri, Revandiz Levileri ve Musul Jandarma gücüydü. Saldırı Kuvvetlerin görevleri kargaşayı bastırmak ve Siyasi Memurların görüşüne göre "*bölge polisinin kapsamı dışında kalan ve yine de normal birliklerin istihdamı için yeterince ciddi olmayan*" küçük askeri operasyonlar gerçekleştirmekti. Dahası, büyük operasyonlarda düzenli kuvvetlere birinci hatta keşif ve yardımcı silah olarak hareket edeceklerdi. Her Levi'nin demografik kompozisyonu, askere alma, eğitim ve askeri kışlaları göz önünde bulundurulduğunda, Araplar ve Kürt Leviler, yalnızca İngilizlerin yerel aşiret ve müttefiklerinin savunma maliyetlerini düşürmek için değil, aynı zamanda heterojen birlikler içinde toplumsal eşitsizliği besleyen etnik kimliklerin İngiliz manipülasyonunu da göstermesi bakımından önemlidir.²⁹⁸

²⁹⁶ Robert Vernon Joseph Young, "The History Of The Iraq Levies 1915-1932", Thesis of Degree of Doctor of Philosophy, University of London, School of Oriental and African Studies, Department of History, September 1999, s.16.

²⁹⁷ Sopanit Angsusingha, "Aliens in Uniform and Contested Nationalisms: The Role of the Iraq Levies in Shapping Aspects of Iraqi Nationalism Under the British Mandate of Iraq (1921-1933)", Thesis of Masters of Arts, Georgetown University, Washington, 2018, s. 70.

²⁹⁸ Angsusingha, "Aliens in Uniform ...," s.70.

1920 yılına kadar düzensiz birliklerden oluşan Irak Levileri bu tarihten sonra önemli ölçüde değişime uğradı. Zırhlı birliklere dönüştürülen leviler 1921 yılından itibaren Irak'ın iç güvenliğinden sorumlu olan bir birlik vazifesi görevi görmeye başladı. Bu görevlendirme ile sorumluluk sahaları Musul'dan Dicle Vadisi'ndeki Kurna 'ya ve Bakuba'dan Fırat'ta kadar olan alanlara kadar genişledi.²⁹⁹

Levilerin'in her biriminin etnik bileşimi, farklı ırk ve dinlere mensup askerlerden oluşuyordu. R. Major C.A.'ya göre böyle, kabile adamlarından oluşan karma bir birlik, bu gruplar içindeki birlik ruhunu teşvik edebilir ve askerler arasındaki kabile duyarlılığını azaltabilirdi. 2. Fırat Levileri ve Bakuba Levileri, Arap kentliler, aşiretler ve Kürtlerden oluşuyordu. Süleymaniye Levileri Kürtler ve Türkmenlerden müteşekkildi, Revandiz Levileri ise Araplar, Kürtler, Türkmenler, Persler ve Hristiyanlardan oluşmaktaydı. Musul Jandarma birliği ayrıca Müslüman Arapları, Hristiyan Süryanilerle birleştiren bir güçtü. Yine de Binbaşı Boyle, aşiret üyelerinden oluşan birliğin aşiret ruhuna yol açabileceğini kabul etti ve bunun aşılması gereken bir dezavantaj olduğunu vurgulamaktaydı. Süleymaniye ve Revandiz'daki silahlı kuvvetler, Kürtler ve Türkmenlerden oluşsa da İngiliz subay, "her iki sınıfın da Araplardan hoşlanmadığını ve pekiyi çalışmayacağını" belirtti. Bu sorunu çözmek için Tuğgeneral AG Wauchope, Arap ve Kürt birliklerinin Divaniye'deki 2. Fırat Levilerinden ayrı tutulması gerektiğini: Hillah ve Ebu Suhair Aşiretlerindeki süvari taburlarının karışık bir yapıda olduğunu ama Kürtlerin ayrı birlikler halinde örgütlendiğini belirtti. Karışık süvari taburlarının örgütlenmesi, Britanya'nın bölme ve yönetme politikasını yansıtıyordu. Aynı askeri birim içinde farklı etnik ve dini grupları karıştırmanın toplumlar arası çatışmaya yol açacağı, subayların ve askere alınanların disiplinini zayıflatma riski olabileceği konusunda İngilizlerin uyarısını yansıtıyordu.³⁰⁰

İngiliz sömürgesi, dolaylı yönetim politikasına uygun olarak, işe alma süreci, yerel liderlerin ve Levi görevlilerinin etkisinin yanı sıra potansiyel askerleri çekmek için sosyal ve ekonomik teşviklere dayanıyordu. 2. Fırat Levileri ile ilgili raporunda Wauchope, Siyasi Memurların bölgelerinin önde gelen adamlarını "*Genç Araplara, Levilere katılma konusunda sunulan avantajları ve hızlı terfi olasılıklarını*" duyurmaya ikna ederek işe alınanların sayısını artırmaya yardımcı olabileceğini

²⁹⁹ "Report on Iraq Administration October 1920-March 1922", *Irak Administration Report 1914-1932*, Archive Edition, 1992, s. 67.

³⁰⁰ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 71.

tavsiye etmiştir. Etkili erkeklerin birliklere katılmasını sağlamak birkaç amacı gerçekleştirebilirdi. Bunlardan prestij yükseltmek, terfi için uygun erkekleri işe almayı kolaylaştırabileceği düşünülmüştür. Bu strateji etkili bir şekilde işe yaramıştı. Hillah ve Jarbuiyah arasındaki bölgede büyük nüfusa sahip bir Arap subay olan Said Ja'ad'ın kişisel etkisiyle yüksek oranda "Hillah Levileri'de görev alacak en iyi adam tiplerini" çekmişti. Yerel şeflere ve aşiretlere güvenerek, yerel patronaj ağları kuran ve Levilerde hizmet etmenin işlevlerini ve faydalarını yaygınlaştıran liderler, İngilizler için güvenliği sağlamak ve imparatorluğun stratejik çıkarlarını korumak için doğru yaklaşım olarak değerlendirilmişti.³⁰¹

Yerli subayların işe alınmasıyla ilgili olarak, İngiliz yetkililer, eğitmek için Osmanlı veya Türk ordusuna daha önce hizmet etmiş er ve erbaşları seçti. 1914'ün sonlarında Irak'ın güneyindeki işgalin başlamasından bu yana İngilizler, Kral Faysal ve subayları, kasabalılar, dini ve aşiret liderleri de dahil olmak üzere kilit yerel müttefikleri yetiştirdiler. İngilizler, sömürge karşıtı bir harekete katılmalarını önlemek için eski Türk veya eski Osmanlı subaylarına da merkezi hükümet ve ordu gibi devlet kurumlarında önemli pozisyonlar verdiler.³⁰² Bu nedenle, Irak ordusu ile Arap ve Kürt Leviler, eski Osmanlı subayları için savaş sonrası istihdam sahası olarak hizmet etti.³⁰³ Rapora göre Süleymaniye Levilerin'deki 11 Kürt ve Türkmen subaydan 10'u Türk ordusunda görev yapmıştı. Kürt subaylar yüksek sosyal sınıftan, liderlik becerilerine ve askeri bilgiye sahipti. Benzer şekilde, Revandiz Levileri'ndeki 5 subay da Türk ordusunda subay olarak görev yapmıştı. Koi Sancağından olan Kürt Yüzbaşı Sabri, Türkiye'de bir askeri okulda beş yıl geçirmiş ve önce Türk sonra Hicaz ordusunda görev yapmıştı. Sadece İngilizce okuyup yazmakla kalmadı, aynı zamanda çok iyi bir komutan ve adamları üzerinde tam kontrol sahibiydi. Musul Jandarma Teşkilatı'nda, çoğu Arapça, Türkçe ve biraz da Kürtçe konuşan ve hepsi Türkçe okuyup yazabilen iyi eğitilmiş 22 Arap subay vardı. Bir kısmı İstanbul'daki harp okulunda eğitim almıştı. Eski Türk subayların sadece İngilizlerin "işbirlikçileri" olarak hizmet etmedikleri, aynı zamanda Arap ve Kürt Levilerinin yetkinliğini muazzam ölçüde geliştirmeye yardımcı olan zekâ ve disiplini sergiledikleri açıktır.³⁰⁴

³⁰¹ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 72.

³⁰² Liora Lukitz, *A Quest in the Middle East: Gertrude Bell and the Making of Modern Iraq*, I.B. Tauris, New York 2013, s. 151.

³⁰³ Mark Heller, "Politics and Military in Iraq and Jordan, 1920-1958: The British Influence," *Armed Forces and Society* 4(1), (November, 1977), s. 83.

³⁰⁴ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 73.

Bununla birlikte, Arap ve Kürt Levilerinin askere alınma süreci, kişisel sorunlardan ekonomik sorunlara kadar birçok engelle karşılaştı. Kaptan Gowan, askere alma sürecini en çok engelleyen birkaç nedeni şu şekilde açıkladı: katılmak için hiçbir mali avantaj olmaması; askerlik hizmetinden hoşlanmama, askeri tatbikat ve disiplinden korkma ve evlerini terk etmek istememeleridir. Süleymaniye'de, geçimlerini sağlayamayan bazı askerler iş bulabilmek için askere alındı. Diğerleri, teklif edilen küçük ücret ve ödeneklerle hayal kırıklığına uğradı. Birkaç şeyh, adamlarını, levilere katılmayanlarla aynı ücretle iki kez daha zor bir şekilde çalışmaya zorlanan “mahkûmlar” olarak görmüştür. Evli erkekler eşleriyle birlikte yaşamayı tercih etmişler ve ayrıldıklarında kendilerine güvenli ve uygun bir yuva bulmayı zor bulmuşlardır. Hasat ayı boyunca çoğu kabile, Levilere katılmak yerine toprağı işlemeye çalıştı. Ayrıca İngilizlerin bütçe kısıtlamaları yapmaları ve mali teşviklerin olmaması ve Levilerin popülaritesi, Arap aşiretleri arasında askere alma konusunda güçlük yaratan etkenlerden bazılarıydı.³⁰⁵

Her bir birimin askeri eğitimi, sadece askerlere beden ve zihin disiplinini aşlamakla kalmayıp, aynı zamanda farklı etnik kökenlerden askerler arasında uyumu güçlendirmeyi de amaçlıyordu. 2. Fırat Levileri'nin Vurucu Gücü raporunda Wauchope, İngilizlerin asker seçimi ve askeri eğitimin önemini vurgulayan modern bir askeri kurum olarak Levileri kurduğunu belirtti: *Karakterlerini ve daha fazlasını geliştirmek için eğitim okullarına büyük ihtiyaç vardır. Seçimde herhangi bir ayrımcılık eksikliğini önermiyorum, ancak Komutanın başkalarını yönlendirmek ve eğitmek için daha uygun bir terfi seçmesine olanak tanıyacağı için, böyle bir sınıftan ve istihbarattan daha yüksek oranda asker almanın gerekli olduğunu düşünüyorum.* Bu ifade, verimli bir orduya sahip olmanın özünün, doğru işe alım türünün seçilmesinde ve subayların hem fiziksel hem de zihinsel özelliklerini ve rütbelerini geliştirecek eğitimin kalitesinde yattığını göstermektedir.³⁰⁶

Bir askeri, hükümetin hizmetinde bir özne haline getirmenin yöntem ve teknikleri, Foucault'ya göre, askerin hem bedenini hem de yaşamını ve bir bütün olarak nüfusun yaşamını kontrol eden bir güç olan biyo-iktidarın ortaya çıkışına işaret etmektedir. Belirli hareketleri, duruşları ve bedenleri belirleyen ve değiştiren askeri tatbikat, yalnızca bireyleri kolektif varlıklara dönüştürme aracı değil, aynı zamanda

³⁰⁵Angsusingha, “Aliens in Uniform...”, s. 74.

³⁰⁶Angsusingha, “Aliens in Uniform...”, s. 75.

toplumdaki kitleleri yönetme yöntemi olarak da hizmet etti. Arap ve Kürt Levilerinin tüm birimleri geçit töreni, yanaşık düzen eğitimi, nişancılık poligonu antrenmanı, tüfek atışı eğitimi ve at ustalığı dâhil olmak üzere bir dizi tatbikattan geçti. Eğitim için kısa bir süre olmasına rağmen, 2. Fırat Levileri ve Bakuba birliğinin eğitimleri iyi yapılmış olarak kabul edildi ve yanaşık düzen eğitimi büyük umut verdi. Böylesi bir sonuç, sadece askere alınanların emirlere uymadaki zekâsını ve disiplinini değil, aynı zamanda İngiliz ve Arap subayların ve talim hocalarının emir verme konusundaki nitelik ve yetkinliğini de yansıtıyordu.³⁰⁷

1920 yılında Araplardan oluşan Levi Birliklerinde, Kahire Konferansı'nda değişime gidilmiştir. 1921 yılında Levilere daha fazla sorumluluk yüklenmiştir. Başlangıçta 7.500 kişiden oluşan Levilerin sayısında artış yapılmasına karar verildi. Sorumluluk alanları Irak'tan Irak'ın kuzeyindeki Kürt halkının yoğun yaşadığı bölgelere kadar genişletildi. Bu durum az sayıda olan Kürtlerin de Levilerde daha fazla görev almasına olanak tanıdı.³⁰⁸ Bu durum Levileri eğitmede görevli olan İngiliz görevlilerin sorumluluklarının artmasına ve Levileri sınıflandırmada yeni yöntemler oluşturmalarına sebebiyet verdi.

İngilizler, Levilerin kurumsal kimliğini ve onurluluğunu oluşturmak için subaylara rütbelerine göre rütbe sembolü ve her birine özel sicil dosyaları oluşturdu. Askeri üniformalar, rütbe işaretleri ve konuşma yolları ve kişisel duruş gibi dış işaretler, kurum tarafından atanan sosyal bir konumu, yani kurumsal kimliği ifade etmekteydi. Bu kurumsal kimlik, birim uyumunu, dayanışmasını, askeri disiplini güçlendirmeye yardımcı olur ve bireysel askerler için moralleri yükseltirdi. Arap ve Kürt Levileri hakkındaki raporda İngiliz subaylar üniformayı "akıllı, askerî ve pratik" olarak tanımlıyorlardı. Bu durum Levi askerlerinin üniformalarının şık görünümünü takdir etmelerini ve onları giymekten gurur duymalarını sağladı. Bu, askeri üniformaların, özellikle farklı coğrafi arazilerde ve hava koşullarında performans sergilediklerinde yalnızca işlevsel bir amaca hizmet etmekle kalmayıp, aynı zamanda görevlerini yerine getirme konusundaki gurur ve motivasyonlarını artırmada sembolik bir rol oynadığını göstermektedir. İngiliz subaylar raporlarında, kıyafet ve teçhizatın yetersiz olduğu durumlarda, askerlerin gevşemesine neden olduğunu ve bunun da tatbikatlarda disiplinin azalmasına sebebiyet verdiğini belirtmişlerdir. İngiliz

³⁰⁷ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 75.

³⁰⁸ "Report on Iraq Administration October 1920-March 1922 ...", s. 68

subayların, askerler arasında disiplin ve hijyen aşılmasına yardımcı olduğu için askeri üniformanın değerini vurguladıkları açıktır. Benzer şekilde, madalya ve nişanlar da askeri onurları ve yankıları temsil eden sembolik bir rol oynadı. Subayı ikna etmek için "kuvvete örnek ve etki yoluyla yardım eden, eğitimde başarı sağlayan, iyi askerler getiren Arap subaylara ve astsubaylara iyi bir hizmet madalyası verilmesine karar verildi. Bu şekilde hem üniforma hem de madalya pratik bir görev yaptı. Bu durum ordunun hiyerarşik örgütlenmesinde ve görev hattında bulunanların başkalarının gözünde şöhretlerini ve prestijlerini yükseltmek için törensel bir amaca hizmet ettiği görülmüştür.³⁰⁹

Irak levilerinin kıyafet ve üniforma düzenlemelerinin yerine getirilmesinden sonra daha iyi eğitim verebilmek için 1921 yılında yeni eğitimcilerin görevlendirmesi yapıldı. Bu amaçla iki kıdemli ve uzman görevli ile levileri denetleyecek bir temsilci ataması yapıldı. Görevlendirilen bu görevliler hem levilerin eğitim faaliyetlerini yürütmeye yardımcı olacak hem de levilerin kışlaları ile ilgili düzenlemeleri yerine getirecekti.³¹⁰

Kışla, sadece Arap ve Kürt levilerin askeri ihtiyaç ve refahını karşılamayı değil, aynı zamanda bunlara disiplin aşılamayı da amaçlıyordu. Askeri eğitimde olduğu gibi, askeri kışla gibi askeri alanın bölümlere ayrılması, bu konuların kendilerini içinde bulduğu zihinsel, fiziksel ve kavramsal alanı şekillendiren çok çeşitli hükümet yöntemlerinden biridir. Raporda açıklandığı gibi askeri kışlaların organizasyonu, İngiliz sömürge politikasının çok etnikli ve çok dinli askerlerden oluşan bir kitleyi yönetmek için ayırma ve kontrol etme politikasını göstermektedir. 2. Fırat Levilerindeki subay ve adamların hepsi kampta, ancak hatlardan biraz daha uzakta yaşıyordu. Benzer şekilde, Süleymaniye Levilerin'deki memurlar ve erkekler kasabadaki büyük bir binada yaşıyordu. Ancak Siyasi Görevli Askeri disiplini sağlamak için çarşıdan yarım mil uzakta bulunan kasabada yeni kışla inşaatı başlattı. Revandiz Levilerindeki eşleriyle birlikte yaşayan yaklaşık 30 evli erkek hariç tüm subaylar ve erkekler Revandiz'da, kasabadan yaklaşık on dakikalık yürüme mesafesindeki bir tepedeki kampta yaşıyordu. Bakuba Levilerin'deki acemiler ana çarşıya yakın yaşadıkları için, İngilizler askeri birliğin disiplinini artırmak için çarşının etkilerinden daha uzak olması gerektiğini öne sürdüler, İngilizler askeri kışlaların

³⁰⁹ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 76.

³¹⁰ "Report on Iraq Administration October 1920-March 1922 ...", s. 69.

acemilerin dolaşabileceği ve askeri disiplinin uygulanamayacağı yerler olan çarşıdan uzak olması gerektiğini düşünüyorlardı. Benzer şekilde, bazı askerler aileleri ile yaşamalarına izin verilirken, acemiler arasında dikkat dağınıklığını önlemek için ikametgâhları ile üsleri arasında biraz mesafe bırakılması gerekiyordu.³¹¹

Kışlanın çarşıdan uzakta olması gerektiğinden, askeri üs, askerlere her türlü sağlık ve sosyal hizmeti sağlayacak şekilde tasarlandı. 2. Fırat Levin'de "bir müteahhit kampta küçük bir restoran işletiyordu. Erkekler yemeklerini pazardaki ekmek, et, pirinç vb. ürünler ile aynı fiyatlardan alıyorlardı. Erkekleri pazardan uzak tutmak için kışlada küçük bir kahvehane açılmıştı. Revandiz kampında askerlere hizmet vermek için bir çay dükkânı, bir terzi ve bir çizme ustası bulunuyordu. Askeri kamp subaylar ve rütbeliler için her türlü günlük ihtiyacı karşıladığından onların aktivitelerinin izlenemediği ve yönetmeliklerin uygulanmadığı çarşıda alışveriş yapmak için kamptan ayrılması gerekmiyordu. Alanların hareketini kısıtlayarak, aile üyeleriyle iletişimi sınırlandırarak ve kışla dışındaki diğer şehirlilerle etkileşime girmelerini yasaklayarak, İngilizler, kışla sınırları içinde askerlerinin her türlü faaliyetini disipline etmeyi ve denetlemeyi başardılar.³¹²

İngiliz yetkililer farklı etnik topluluklara ait levilerin bir kışla içerisinde eğitilmesine rağmen aşiret duygularının kaybolmadığını raporlamışlardır. Bu durum onlarından istenilen başarıları göstermelerine engel teşkil ediyordu. Fakat sözleşme koşullarının yeterince çekici olmaması ve ödenen ücretlerin düşük olması nitelikli asker alımı konusunda sıkıntıların yaşanmasına neden oluyordu. Ayrıca değişik bölgelerdeki levi birliklerine uygulanan eğitim programlarının farklılık göstermesi de leviler arasında kalifiye asker sorununun ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Örneğin, Kerkük Levileri, polis, haberci, eskort, icra memuru ve asker olarak görev yaptı. Bu çeşitli görevler, askeri bir Saldırı Gücü olarak eğitim almalarına engel oldu. Dahası, farklı askerler kitlesi, farklı dilleri konuşuyor, farklı becerilere ve geçmiş deneyimlere sahiptiler ve geçmiş deneyimlere bağlı olarak farklı performans seviyelerine sahiptiler. İngiliz eğitmenlerin eğitim sırasında kullandıkları komuta dili, çeşitli seviyelerde İngilizce, Türkçe veya Kürtçe komutaya sahip askerler tarafından tam olarak anlaşılamadı. Türkmenlerin çoğu daha önce Türkler altında askeri veya jandarma eğitimi aldığından, Araplarda daha iyi askerlerdiler ve Kürtlere göre eğitime daha iyi

³¹¹ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 77.

³¹² Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 78.

cevap verdikleri gözlemlenmiştir. Araplar ve Kürtler ata binme konusunda iyiyken Asuriler ise makineli tüfek kullanımında iyi birer askerdiler. Farklı dinlerden ve kabilelerden askerler arasındaki eski kavgalar, bazı durumlarda aynı birim içinde sürtüşmeye neden olabileceğine yer verilmiştir.³¹³

İngiliz ekonomik gerginliği ve savunma maliyetini düşürme politikası nedeniyle, Arap ve Kürt Levilerin oluşturulması, çeşitli görevler ve çeşitli askerlerle geçici bir mesele olarak tanımlanmıştı. İngiliz subaylar, beklenen talebi karşılamaya yetecek sayıda askeri, askere almakta başarısız olmakla kalmadılar, aynı zamanda, emperyal garnizondan görevi devralmakta ve gelecekte Arap gücünü desteklemek için Levileri Arap Gücü olarak geliştirmekte de başarısız oldular. I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana, Arap ve Kürt Levilerinin, komuta yapısının tahrip edilmesini sağlayacak ana alay veya tabur birimlerine dayanan bir örgütlenmeden mahrum kaldığı söylenebilir. Bu nedenle Levilerin'in askeri bir güç olarak işlev görmesi için, yeni bir strateji dizisi ve yeni askerler bulunması gerekiyordu.³¹⁴

1921 yılı kasım ayına gelindiğinde Arapların ve Kürtlerin Levilere olan ilgisi azalmıştı. Levilere katılanların ise askeri olarak kaliteli olmamaları İngilizleri yeni kaynaklar bulmaya yöneltmiştir. İngiliz yetkililerin bu kaynak arayışı onları savaşçı bir özelliğe sahip olan Asurilere yönlendirmiştir. Asurilerin, Levi birliklerine alınma kampanyasını yönetmesi için Albay MacNarnie görevlendirilmiştir.³¹⁵

3.5.1.1. Levilerin Organizasyon

1 Ağustos 1919'da Levyelerin kontrolünün ve Harç Teftiş Memurunun teftiş ve idare ile sınırlı görevlerinin tanımlandığı Harp ve Jandarma Emirleri yayımlandı. Leviler, bir Genel Merkez (önce Bakuba'da, sonra Hinaidi'de ve ardından Habbaniya'da), bir Hastane (ayrıca Habbaniya'da) ve çok sayıda saha şirketinden oluşuyordu. Saha şirketlerinden bazıları daha sonra mobil operasyonlar için taburlar halinde organize edildi.³¹⁶

Irak Levileri tarihleri, Mezopotamya'daki Muntafiq Tümeninde Özel Hizmet Subayı olarak görev yapan İngiliz Hint Ordusu'ndan Binbaşı J. I. Eadie tarafından 1915'te düzenlenen Arap İzciler'e kadar gitmektedir. Güney ve Orta Irak'taki siyasi

³¹³ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 79.

³¹⁴ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 80.

³¹⁵ "Report on Iraq Administration October 1920-March 1922 ...", s. 69-70.

³¹⁶ Iraq Levies, <https://www.ishtartv.com/en/viewarticle,37601.html>, E.T. 04.09.2020.

görevlilerin koruması olarak İstihbarat Departmanına bağlı görev için Nasiriye çevresindeki kabilelerden 40 atlı Arap'tan oluşan ilk Levi birliği oluşturuldu. 1918 yılına gelindiğinde bu birliğe Araplardan, Kürtlerden, Türkmenlerden, Bataklik Araplarından ve Asurilerden insanlar alınarak birliğin sayısı 5.467 yükseldi.³¹⁷

1919'da kuvvet ismini iki kez değiştirdi, ilk önce isimleri Milisler, ardından Temmuz'da Irak, İngiliz Mandası olduğunda Irak Kuvvetleri oldu. 12 Ağustos 1919'da güç, "Arap ve Kürt Levileri" olarak tanındı. Ayrıca 1919'da Irak Levileri Bakuba merkezli 3.075 kişilik bir saldırı gücüne ve 1.786 kişilik bölge polis gücüne bölündü. 1 Ağustos 1919'da Levilerin kontrolünün ve Harç Teftiş Memurunun teftiş ve idare ile sınırlı görevlerinin tanımlandığı Harp ve Jandarma Emirleri yayınlanması ile Leviler üç farklı kişinin kontrolü altına alındı: Teftiş Görevlisi, Bölgenin Siyasi Görevlisi ve Yerel İdari Komutan. Bütçe, Siyasi Görevlilerin ilgilendiği Kuzey Irak'ın Kerkük, Süleymaniye ve Musul Liva vilayetleri haricinde, Teftiş Memuru tarafından kontrol edildi.³¹⁸

1921'de Kahire Konferansı'nda Levilerin görevi; Irak Levileri olarak Irak'taki İngiliz ve Hint birliklerine yardım etmek, Musul ve Kürt bölgesinde daha önce İmparatorluk tarafından idare edilen karakolları devir almak oldu. Genel olarak Leviler, Irak Ulusal Ordusu bu görevleri üstlenecek şekilde eğitilene kadar boşluğu doldurmakla görevlendirildiler ve buna göre şekillendirildiler. 1921'e kadar Leviler esas olarak Araplar, Kürtler, Türkmenler ve Şabakilerden oluşuyordu, Asuriler, Birinci Dünya Savaşı sırasında Asurların bağımsızlık savaşında Ermeniler ve Müttefik Kuvvetlerle birlikte bağımsız olarak savaştılar. Irak Ordusu'nun kurulmasından sonra Arapların ve diğer Müslüman halkların Levilere katılmak yerine Irak Ordusuna katılmalarına karar verildi. Asuriler için ise tek yol asker olarak levilere katılmaktı.

Asuriler, İngilizler tarafından disiplin, sadakat, cesaret ve dövüş becerilerinden ötürü ödüllendirilen ve genellikle Müslüman Arap ve Kürt nüfusun çoğunlukta olduğu bölgede etnik ve dini bir azınlık olan ve Doğu Aramice konuşan, Doğu Asur Kilisesi veya Keldânî Katolik Hristiyanlarıydı. Temmuz 1922'de, yeni Irak Ordusu'na katılmaları gerektiği için artık Arapların askere alınmayacağı ve hizmet verenlerin yeniden asker olarak görev yapamayacağına dair emirler çıkarıldı.³¹⁹

³¹⁷ Iraq Levies, <https://www.ishtartv.com/en/viewarticle,37601.html>, E.T. 04.09.2020.

³¹⁸ Iraq Levies, <https://www.ishtartv.com/en/viewarticle,37601.html>, E.T. 04.09.2020.

³¹⁹ Iraq Levies, <https://www.ishtartv.com/en/viewarticle,37601.html>, E.T. 04.09.2020

Arapların artık Levi kuvvetlerime alınmayacağına dair emrin sonucunda İngiltere Hükümeti Asurileri levi kuvvetlerinde istihdam etmeğe karar verdi. Bu amaçla yoğun bir propaganda faaliyeti yürütülmesine rağmen ilk başlarda istenilen sonuca ulaşamadı ve sadece 1921 yılında 400 kadar Asuri Levilere katıldı. Fakat zaman ilerledikçe orduya katılan Asurilerin sayısı artmaya başladı.³²⁰ 1922 yılına gelindiğinde tüm Levilerin için de Asurilerin sayısı 2.500 kişiye ulaşmıştı.³²¹

Büyük Britanya ile Irak arasındaki 1922 tarihli bir antlaşma ile Asuri Levileri, imparatorluk garnizonunun yerel güçleri olarak görevlendirildiler. 1923'e gelindiğinde, Irak Levileri, etnik olarak büyük bir Kürt azınlığıyla birlikte Bataklik Araplarından, birkaç Ermeni'den, Mandelilerden , Türkmenlerden ve %50 Asurilerden oluşan bir tabura dönüşmüştü. Temmuz 1928'de leviler, Sömürgecilik Bakanlığı'ndan Hava Bakanlığı'na devredildi. Merkezleri ise Hinaidi oldu. 1928'e gelindiğinde, Leviler tamamen Asurlulardan oluşmuş hale geldi. Bataklik Arap taburu Irak Ordusu'nun 7. Taburu oldu. Kuvvet daha sonra hızla genişledi ve yarı askeri jandarma olarak tanındı. Artık birincil görevi Irak'taki Kraliyet Hava Kuvvetleri üslerini korumaktı. Asurilerin güçlendirilmiş kuvvetleri, daha disiplinli hale geldikçe mükemmel hizmet sunmaya başladılar. 1920'li yıllarda Arap isyanı sırasında, en büyük imtihan koşulları altında, İngiliz subaylarına kararlı bir sadakat sergilediler. 1920'de Asuriler, Mindan ve Bakuba'daki Asur kampları Arap güçleri tarafından saldırıya uğradığında, Arapları mağlup edip oradan uzaklaştırdıklarında, büyük disiplin ve savaş niteliklerini kanıtlamışlardır.³²²

Hakkâri ve Urmiye bölgesinde yaşayan Asuriler İngilizler tarafından General Herbert H. Austin komutasından Bağdat'ın birkaç yüz km kuzeyinde yer alan Bakuba Mülteci kampına gönderilmişlerdi. Bakuba toplama kampında yer alan Asurilerden oluşan ilk Asuri birliği oluşturulmuş ve bu birlik 1924 yılında patrik ailesi tarafından takviye edilmiştir. Bu birlik 8 yıl boyunca General Gilbert John Browne tarafından yönetilmiştir. General A.D. W. Bentinck Asuri taburuna 1922-1923 yıllarında 12 ay boyunca komutanlık yapmıştır. Birlik Irak'ta bulunan İngiliz manda yönetimine savaş sonrası dönemde önemli hizmetlerde bulunmuştur. 1922 yılında Asuri Levileri iki piyade tümeni, iki süvari alayı ve bir topçu müfrezesinden oluşmaktaydı. Levi

³²⁰ "Report on Iraq Administration October 1920-March 1922 ...", s. 69-70.

³²¹ "Report on Iraq Administration April 1922-March 1923", *Irak Administration Report 1914-1932*, Archive Edition, 1992, s. 52.

³²² Iraq Levies, <https://www.ishtartv.com/en/viewarticle,37601.html>, E.T. 04.09.2020.

birlikleri 1919-1924 yılları arasında Kürtlere karşı kullanılmıştır. 1920 yılında çıkan Irak isyanını bastırmada önemli rol oynamışlardır. Ayrıca İngilizler Asuri Levilerini, Hakkari’de Türklere karşı kullanmış ve Musul civarlarından Irak sınırının korunmasında da kullanmışlardır.³²³

Irak’ta yer alan İngiliz Kraliyet Hava Üstlerinin bulunduğu Hinaidi ve Habbaniye şehirlerinin korunması Asur Levileri tarafından sağlanmıştır. Bölgeye gelen bütün İngiliz gözlemciler Asurilerin cesur ve sadık bir millet olduğunu ve savaşta büyük yararlılıklar gösterdiklerini belirtmişlerdir. 1924 yılı ağustos ayında Asurilerin iki yıldır geri dönmek için verdikleri mücadeleden sonra Türkiye, Hakkâri bölgesini ele geçirdi. Türk birlikleri ile bazı Hristiyan asiler arasında çatışmalar yaşandı. 8.000 Asuri Irak bölgesine geçtiler. Türk birlikleri Musul’u ele geçirmek için onları izledi. Fakat Irak, Türkiye sınırını korumakla görevli Asuri Levileri tarafından bunlar durduruldu. Asurilerin, İngilizlere yaptığı bu destekler İngiliz yetkililer tarafından takdir edilmesine rağmen, İngilizlerin Asurilere karşı olan tutumları zaman içerisinde değişti. Asurilerin İngilizler ile iş birliği içerisinde olması ve İngiltere’nin 1932 yılında Irak’a bağımsızlık vermesinden sonra buradaki Asuri levilerine duyulan ihtiyacın azalmasının sonucu olarak Levilere verilen değer azaldı.³²⁴

3.5.2. Irak Asuri Levileri

Irak Levileri (sonunda etnik Asurilerin hâkimiyetine geçecekleri için Asur Levileri olarak da bilinir) İngilizlerin kontrolündeki Irak’ta İngilizler tarafından kurulan ilk Irak askeri gücüydü. Irak Levilerinin orijini, Birinci Dünya Savaşı sırasında toplanan yerel bir Arap silahlı keşif gücüne dayanmaktadır. Irak, İngiliz Mandası olduktan sonra, yeni bir güç olarak ortaya çıkan Irak Ordusu, Araplar tarafından yönetilirken ülkenin kuzeyinde yaşayan Türkmenler, Kürtler ve Asuriler de bir güç haline geldi. Sonunda, Irak’taki RAF (Royal Air Force) (Kraliyet Hava Kuvvetleri) üslerinin korunması için kullanılırken, çoğunlukla Asur ve İngiliz subaylardan oluşan bir kuvvet oldu. Leviler, Mayıs 1941’de Anglo-Irak Savaşı sırasında ayrıştırıldı ve 1942’den sonra İkinci Dünya Savaşı’nda da kullanıldılar. Daha sonra kuvvet büyüdü ve Mayıs 1955’te RAF Habbaniya ve RAF Şaibah’ın kontrolü dağıtılıncaya kadar hayatta kaldı.³²⁵ Irak’taki Asuri Levilerinin kapatılması hakkında Türkiye

³²³ Joseph Yacoub, *Year of the Sword...*, s. 184.

³²⁴ Joseph Yacoub, *Year of the Sword...*, s. 184.

³²⁵ Iraq Levies, <https://www.ishtartv.com/en/viewarticle,37601.html>, E.T. 04.09.2020.

Cumhuriyeti'nin Bağdat Elçiliği tarafından da Levilerin İngiliz Hükümeti tarafından kapatılacağına dair bilgi notu geçilmiştir. Bu notta İngiliz Hükümeti tarafından Levilerin kapatılmak istendiği fakat bu kunda itilafların giderilemediğinden bahsedilmektedir.³²⁶

İngiliz yetkililer, bireysel düzeyde Asurilere sempati duysalar da Asur birliklerine olan güvenleri siyasi ve ekonomik menfaatlara dayanıyordu. Winston Churchill'in 1920'de belirttiği gibi, “Eyaletin kaderi tamamen yıkıcı olmayan bir bedel karşılığında makul bir düzen sağlama planının tasarlanıp tasarlanamayacağına bağlıdır.” Bazı İngiliz hükümet yetkilileri Asurileri kullanılacak satranç taşları olarak gördü. Asurileri askere almak, İngiliz askeri gücünü artırmanın ve Türk-Irak sınır bölgesini işgal etmek için gücü genişletmenin en pratik ve en uygun yoluydu. Diğerleri, bir askeri onur ve sadakat duygusunu yerine getirmek için Asurilere verdikleri önceki vaatleri yerine getirmek zorunda hissettiler. İngilizler, savaş zamanı Asurilere verdikleri vaatleri gerçekten yerine getirmeye çalışsalar da İngilizlerin Asurileri askere alması, 1920'lerin çalkantılı yıllarından sonra Irak'ta sömürge politikasının dolaylı yönetime geçişiyle aynı zamana denk gelmiştir.³²⁷

Asurilerin 1921 yılında Mindan kampında ilk asker alımı, İngilizlerin mültecileri, sömürge silahlı kuvvetleri için potansiyel bir havuz olarak görmesinden kaynaklanmıştır. 1921-22 mali yılında, mülteci kampları 1 Nisan 1921'de kapatıldıktan sonra bakımları için yeterli fon bulunmadığı için Asuriler “verimsiz mülteciler” olarak kabul edilmeye başlanmıştır. 1919-20 döneminde hazırlanan bir dizi yerleşim planına göre Irak'ın kuzey ve kuzeydoğu sınırlarında boşalan topraklar Asuriler için milli bir birim olarak hazırlanmıştır. Hazırlanan bu plana göre Asurilerin yerleştirilebileceği en uygun yer, Kuzey Irak'ta yer alan İmadiye bölgesiydi. Ancak, İngiliz hükümetinin Türkiye ile barış sağlanana kadar bir karara varamaması nedeniyle plan başarısız oldu. Türk-Fars sınırında Urmiye ve Hakkâri ilçelerinden Asurilerin yerleştirilebileceği bir Asuri tampon devletinin oluşturulması için bir başka plan sağlandı. İngiliz subayların sağladığı yardım ve korumaya rağmen, program kısmen kötü hava koşulları nedeniyle çöktü, bu da kısmen Asurilerin çoğunun sadece kendi topraklarına veya köyelerine yerleşmek istemesinin rolü de vardı. Ekim ayı ortasında Asurilerin Akra Dağı'ndan Barzan bölgesine yürüdüğü yeni bir yerleşim planı

³²⁶ BCA. 30/10, 259.741.15.

³²⁷ Angsusingha, “Aliens in Uniform...”, s. 81.

uygulanmıştı. Yine, Kürtlerle çatışmaların hemen patlak vermesi ve Tkhuma ile Tiyarili Asurilerin ana kabilelerden ayrılarak Kürt köylerini talan etmesi nedeniyle plan yine başarısız oldu. Bu mülteci operasyonlarının hiçbirisi başarılı olamadığından ve Kürtlerin tahliyesi imkânsız hale geldiğinden, İngilizler Asuri mültecilerden milis oluşturarak stratejik bir çözüme yönelmiştir.³²⁸

Browne'a göre, Irak Kuvvetleri, Asuri erkekleri güçlerine katılmaya ikna etmek için onlarla birçok kez iş görüşmeleri yaptı, ancak erkekler bunu kabul etmedi. Çünkü onların tek isteği, İngilizlerin onları Müttefiklere katılarak kaybettikleri ülkelerine geri göndermesiydi.³²⁹ İngilizler, askeri hizmetleri karşılığında Irak'taki Asuri mülteciler için özerk bir ulusal vatan kurmayı vaat ederek milliyetçi retoriği kullandılar, İngilizlerin onlara Hakkâri'deki eski topraklarına dönmelerinde yardım edeceğine inanan 50 Asuri erkek bu teklifi kabul etti ve İngiliz saflarına alındı. Önde gelen iki İngiliz subayı yeni birlikleri ve bazı aile üyelerini iki grup halinde aldı. İlki Nabi Yunis'e, ikincisi Akra'ya yöneldi. İlk Levi subayları arasında, I. Rab-Khamshi Yusuf Yokhana ve Yukarı Tiyari Asurlarının lideri Malik İsmail'in oğlu Daniel İsmail vardı. İngilizler ataerkil ailede Asurilerin askere alınmasını teşvik ediyorlardı. Böylelikle, onları topluluklarından ve kültürel kaynaklarından uzak tutarak Asuri kimliğine olan bağlılıklarını ortadan kaldırmak yerine askeri görevlendirme ile dağlık yerleşim bölgelerinde yüzyıllardır korunan kültürel hayatta kalma duygusunu ve kabile özelliklerini güçlendirmeye çalışmışlardır.³³⁰

İngilizlerin Asurileri askere alması, marjinal etnik-ulusal grupları sömürge devlete hizmet etmeye zorlayan çok daha geniş bir tarihe uyuyor. İngilizlerin silahlı orduların örgütlenmesinde etnik kökenlere ve dinlere duyarlılığı, İngilizlerin etnik-dini kimliklerin bireylerin askeri performansını, sadakatini ve disiplinini ifade edebileceğine dair algısını göstermektedir. Bu bakımdan İngilizlerin Asurilere güvenmesi, Hindistan'daki yerlilere yerel bir güvenlik gücü olarak hizmet etmeleri için güvindikleri şekle benzerdi. Milisler, askeri infaz ve sadakate odaklanan bir İngiliz subayının gözetiminde eğitim ve konuşlandırmaya tabi tutuldu. Asuriler, hizmetlerinden dolayı iyi ücret ve prestij sahibi olarak büyük kazanç elde ettiler. Aslında Asurilerin gelirinin büyük bir kısmı bu kaynaktan elde ediliyordu. Öte yandan

³²⁸ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 83.

³²⁹ John G. Browne, "The Iraq Levies, 1915-1932", *The Royal United Service Institution* (1 Jan. 1932), s. 15.

³³⁰ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 84.

İngilizler hem Türkiye hem de Irak'ın petrol rezervlerini, hava üslerini ve toprak bütünlüğünü daha az masrafla güvence altına alacak bu stratejik planı uyguladılar. Irak Levilerinin işe alınması, İngilizler ve Asuriler arasındaki ortak yaşam ilişkisini derinleştirmişti.³³¹

1930 yılında Asurilerin Leviler içindeki payı baskın konuma yükseldi. Bu tarih itibariyle Irak Levileri 1. Asuri taburu, 2. Asuri taburu, Makinalı tüfek taburu, taşıma bölüğü, ambulans bölüğü ve hastaneden oluşur hale gelmişti. Leviler içerisindeki Asuri artışı İngiliz yetkililer ile Asuriler arasındaki bağların derinleşmesine sebep olmuştur. Bu bağ askere alımında uygulanan kuralların Asurilere karşı esnetilmesine neden olmuştu. Bu durum ordu içerisinde sorunlar ortaya çıkarmıştır.³³²

Arap ve Kürt Levilerinden çıkarılan dersleri uygulamasına rağmen, İngilizlerin yeni Irak Levileri için seçici işe alımı ve eğitimi sorunsuz ve düzenli bir süreç değildi. Levy kuvvetinde bir Asur subayı olan Malik Loko Shlimon d'bit Badawi'ye göre, işe alma sistemi, askeri rütbelerin verilmesi, terfi, ödül ve yiğitlik madalyalarının verilmesi dâhil olmak üzere Levilerin organizasyonu liyakate dayalı değildi. Bazı Asur askerleri, daha iyi angajman koşulları ve daha yüksek mali ödüller alana kadar yeniden çatışmaya girmeyi reddettiler. Tüm yüksek rütbeli subaylar rütbelerini hak etmiyordu. Çok az memur, kendi çabalarıyla en yüksek rütbelere ulaştı. Dahası, çok sayıda Asuri acemi asker için dil sorunu, eğitimlerinde problem oldu. Yeni atanan Asuri subaylarının ve Astsubayların İngilizce hakkında İngiliz subayların ise Süryanice hakkında hiçbir bilgisi yoktu. İngiliz ordusu çok kısa sürede çok sayıda adamı eğitmeyi başarsa da bu durum eğitim sırasında açık iletişimi engelledi, organizasyon ve disiplini baltaladı. Irak Levilerinin ilk yıllarında ortaya çıkan bir dizi sorun, Manda yıllarında Irak gibi çok etnikli ve çalkantılı bir toplumda önerilen savunma politikasını uygulamanın zorluğunu ortaya koymuştur.³³³

Asurilerin işe alınması, İngilizlerin Manda sistemini ucuza yönetmek için yerel insan kaynaklarını kullanma becerisini göstermesine rağmen, askeri örgütlenmeye yönelik pragmatik yaklaşım, heterojen bir Irak toplumunda daha fazla toplumlar arası gerilim ve çatışmaya neden oldu. Nitekim Asuriler, İngilizlere mükemmel bir hizmet vermiş ve Irak'ın ulusal güvenliğini korumuşlardır. Ancak İngilizlerle ilişkileri

³³¹ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 84.

³³² "Report Iraq for the Year 1930", *Irak Administration Reports 1914-1932*, 1992, Archieve Edition.

³³³ Donabed, *Reforging a Forgotten...*, s. 74.

Iraklıların onları Irak'ın birliğini baltalayan bir iç düşman olarak algılamasına neden oldu. İngilizler, Asurilerin Irak devletinin bir parçası olmalarını teşvik eden bir politika izlemek yerine, Asuri dağlıların büyük bir bölümünü, İngiliz ve Hint birliklerinin yerine operasyonlarda bıraktıkları boşlukları doldurmak için kullandılar. Asuri Leviler, öncü saldırılardan, askeri kampları savunmaktan, İngiliz hava üslerini korumaktan, isyanları bastırmaya ve Kürt ayaklanmalarına kadar birçok rol üstlenmişlerdi. Kürtler, Araplar ve Türkmenler gibi Asuriler de yeni kurulan Irak devletini güvence altına almak ve çeşitli mezhepsel isyanları ve hareketleri bastırmak için İngilizlerle birlikte çalıştı. Ancak, hizmetlerinden ötürü takdir edilmek yerine, Irak Levileri, Irak halkını etkileyen yaygın İngiliz karşıtı ve Batı karşıtı duyguların ortasında bir şüphe konusu olarak kalmışlardır.³³⁴

3.6. Musul ve Kerkük Olayları ve Asuriler

Diana, Hinaidi, Erbil ve Ravendiz gibi çeşitli bölgelerdeki Irak levilerinin askeri üsleri, yerel halk arasında toplumsal gerilimler yarattı. En kayda değer ve en acımasız olay Musul ve Kerkük'te meydana geldi, burada Asurilerin prestijleri azaldı ve Irak Levileri Irak'taki diğer etnik topluluklar tarafından hor görüldü. Asuriler ve yerel Irak halkı arasındaki hoşnutsuzluk, Musul Çarşısı'nda 5 Ağustos 1923'te Asuri Levileri ile kasaba halkı arasında ciddi bir kavgaya neden olan yoğun bir arbedenin yaşanmasına sebep oldu. Tartışma, Tiyari kabilesinden bir Asuri ile yerel kıyafetleri ile fotoğraf çektiren bir Asuri ile alay eden bir kasabalı arasında çıktı. Bu olay sonucunda kavga tüm pazara yayıldı. Her iki tarafta ellerine geçirdikleri ile birbirlerine saldırdılar. Çatışma yaklaşık üç saat sürdü ve sonunda cezaevi personelinin yardımıyla polis tarafından durduruldu. Pazar olduğu için çarşıda çok sayıda Asuri Levisi vardı. Olay, Asuri askerlerini, Iraklı askerlerle bir savaşa sokarak neredeyse kontrolden çıktı. Neyse ki, o sırada kışlalarında bulunan Irak Ordusunun adamlarının, kışla kapılarının derhal kapatılmasıyla çatışmaya katılması engellendi. İki Asuri çocuk öldürüldü, ancak katilleri bulunamadı. Yaralıların çoğu evlerinde tedavi gördüğü için sivil kayıpların sayısı bilinmiyordu. Hava Görevlisi Komutanı tarafından kurdurulan bir soruşturma mahkemesi, kavganın önceden tasarlanmadığını, ancak Asuri birlikleri ile Araplar arasında uzun zamandır acı hoşnutsuzluk yaşandığını tespit etmiştir.³³⁵

³³⁴ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 86.

³³⁵ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 105.

Musul'da yaşanan sürtüşmenin ardından Asuri göçmenler dağlarına dağıldılar ve Hava Mareşali, Asuri aileleri Kerkük'e taşıyarak Asuri Levilerini Musul'dan çekip Dohuk civarına yerleştirmeye karar verdi. İngilizlere göre, Musul'daki olaylara, görece küçük yabancı Hıristiyanların nüfusunun Müslüman Arap nüfusunu geçerek sayıca fazla olacağından endişe eden aőırılık yanlıları neden oldu. Nitekim arşıdaki Musul atıőması, Iraklı Araplar ile Asuriler arasındaki kötü duyguları o kadar yoğunlaştırdı ki, Musul'un nde gelenlerinden bir kısmı hükümete tüm Asurilerin ülkeden çıkması için dilekçe verdiler. Musul olaylarının bir Hristiyan-Müslüman atıőması olarak algılanması, Asuri-Irak ayrımını dini farklılıklara dayalı olarak daha da somutlaőtırmıőtır.³³⁶

Karşılıklı düşmanlık, 4 Mayıs 1924'te Kerkük'te Asur askerleri ile kasabalılar arasında çıkan kargaşa ile tekrar alevlendi ve iki Asuri bölüğü Kerkük'te Müslümanlara ateş açtı. Bunun sonucunda birkaç Müslüman ahali hayatını kaybetmiştir.³³⁷ Musul'da olduğu gibi, Asuriler ile Kerkük'n çoğunluğu Türkmen kökenli kasaba halkı arasındaki ilişkiler dőmancaydı. "En vahşi aşiret unsurlarından" oluşan ikinci bir Asuri taburu, Irak hükümetine karşı periyodik ayaklanmalarından birini gerçekleştiren Kürt ulusal lideri şeyh Mahmud'a karşı Süleymaniye operasyonlarına hazırlık amacıyla aileleriyle birlikte Kerkük'te konuşlandırılmıştı. Operasyon gününde Irak Levileri, ememal'a doğru yola çıkmaya başladı ve orada kamp kurdu, Kerkük'te sadece iki bölük ve Asuri aileler kaldı. Asurilerin şehir dışına çıktığını gören Türkmen sakini, Kürt isyanına karşı savaşmak için ayrılan askerlerin eőlerine ve ailelerine zarar vermekle tehdit etti. arőıda insanlar onlara, "Yarınız ememal'a gittiğinize göre, biz sizden korkmuyoruz" diye sataőmaya başlamışlardı.³³⁸

Sonunda,  Asuri er ile  Müslüman esnaf arasında bir kafede 4 Mayıs 1924'te saat 10 civarında bir eőyanın fiyatı üzerinden bir kargaşa ıktı. Anlaşmazlık sırasında iki yaralı adam sopalarla yere akıldı. Kahvehanedeki kavga, Asuri askerlerinin hatlarına koőması ve Levilere hakaret edildiğinden şikâyet ederek yoldaőlarını heyecanlandırmasıyla isyana dönüőtü. Geçit töreninden çıkarıldıktan sonra Asuri askerleri, dönüş yolunda bir dizi Müslümana saldırmaya karar verdi. Sivil

³³⁶ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 106.

³³⁷ "Special Report, Progres of Iraq During the Period 1920-1931", *Irak Administration Reports 1914-1932*, 1992, s. 268

³³⁸ Browne, "The Iraq Levies...", s. 35.

polis kasabaya girmeye çalışsa da Asuriler üç saat boyunca "*tüfeklerini ele geçirip kasabanın pazarlarında ortalıkta dolaşarak gördükleri herkese ateş ederek*" baskın yaptılar. Yüksek Komiser Henry Dobbs'tan gelen bir telgrafa göre, polis güçsüzdü ve Kürt Süvari Kuvvetleri, İngiliz subayları tarafından "ırksal mücadeleyi daha kötü hale getirme korkusuyla" gözaltına alındı. İngilizlerin isyanı yatıştırmak için Kürt Kuvvetleri birimini konuşlandırmayı reddetmesi, toplumlar arası düşmanlık seviyelerini yükseltmekten kaçınmak için savaş operasyonlarında sınıf alay sistemi kullandıklarını göstermektedir.³³⁹

Yusuf Malek, Kerkük olaylarının 4 Mayıs günü sabah saatlerinde alışverişe giden bir Asuri kadının aniden Arap bir kasap tarafından bıçaklı saldırıya uğraması ile başladığı söylemektedir. Çıkan olaylar sonucunda birkaç kadın ve erkek yaralandı, çocuklar öldürüldü. Olayların kontrolden çıkmasının sebebi olarak daha sonraları mutasarrıf olacak olan Arap polis gücünün komutanının tutumu gösterilmiştir. Olayın bazı kötü niyetli kişiler tarafından fanatizm ve nefreti körüklemek için kurgulandığını aktarmıştır.³⁴⁰ Olaylar karşısında orada bulunan Asuri Levilerinin tutumu ise komutanlık ofisi tarafından takdir edilerek olayda suçlu olanların yakalanarak en ağır şekilde cezalandırılması için her türlü çabanın gösterilmesi isteği, İngiltere Irak Hava Kuvvetleri Komutanlığından Irak Levileri Musul Komutanlığına yazılan bir telgrafla iletilmiştir.³⁴¹

Bu kanlı olay sadece Irak Levilerinin itibarını sarsmakla kalmadı, aynı zamanda Asuriler ve Iraklılar arasındaki derinlemesine kökleşmiş düşmanlığı da su yüzüne çıkardı. Çatışma, 30 yetişkin yerel Müslümanın öldürülmesine ve aralarında erkekler ve kadınların da bulunduğu 60 kişinin yaralanmasına neden oldu.³⁴² Kasabada 5 Asuri öldürüldü, 4 kişi yaralandı. 1 veya 2 yerel Hristiyan öldürüldü. Olay aynı zamanda Irak Levilerinin Irak'taki varlığına karşı büyük bir kızgınlığı da yoğunlaştırdı. Başbakan Cafer El-Askari, Asurilerin Kerkük'teki isyanına ilişkin ateşli bir konuşma yaparak Asurilerin dağıtılması ümidini dile getirdi. Kerkük'teki karışıklık, Erbil halkının kasabada herhangi bir Asuri topluluğunun varlığından endişe etmesine neden oldu. İngilizlerin statik ırk ve din algısına göre, Ramazan'ın son gününde meydana gelen Kerkük olayı, "*Hristiyanlık karşıtı duyguların ciddi*

³³⁹ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 107.

³⁴⁰ Yusuf Malek, *The British Betrayal of the Assyrian*, The Kimball Press, Chicago, 1935, s. 168.

³⁴¹ AIR 523/159.

³⁴² FO 371/16894.

patlamasını" artırması muhtemel olan Müslümanların Hristiyanlar tarafından katledilmesi" olarak kabul edildi. 1930 Anglo-Irak antlaşmasının geçişi ve Asur sorununun ele alınmasını daha da zorlaştırmıştır.³⁴³

Şiddetli çatışmanın ardından, Levi askerlerinin lehine görünen mahkeme cezası, Kerkük'teki Müslüman halk arasında yaygın bir kızgınlık ve tartışma yarattı. Yüksek Komiser Henry Dobbs'tan gelen telgrafa göre, İngilizler, olayın elebaşlarının, Irak hükümetinin tarafsızlığını tüm tarafları tatmin etmek için seçtiği Mahkeme'nin özel oturumuyla yargılanmasını önerdi. Ancak, bir İngiliz yargıç, hava Tuğgeneral Hearson, Mahkemeye başkanlık etti ve mahkeme kararının sonucu Iraklı kurbanları tatmin etmedi, çatışmanın her tarafına adil bir şekilde muamele etmedi. Mahkeme, Asuri askerleri (Hristiyan) ile Kerkük'ün (Müslümanlar) halkı arasında neredeyse nefrete varan bir antipati duygusu olmasına rağmen, kasabaya silahlı bir saldırı ile sonuçlanan kavganın Asuriler açısından tamamen kendiliğinden kasıtsız olduğu görüşündeydi. Özel Duruşma Mahkemesi'nin Kerkük'teki karışıklıklarla ilgili olarak verdiği karara göre, 1 Süryani subay, 1 onbaşı, 2 mızrak onbaşı ve 6 kişi, bazı kişilerin ölümüyle sonuçlanan bir isyana yardımcı olmak, 2 memur sahte delil vermekle suçlandılar. Ancak, 3 polis aleyhindeki suçlamaları destekleyecek güvenilir delil bulunmaması nedeniyle, sonuç olarak beraat ettiler ve suçlanan diğer 9 kişiye gelince, 8'kasıtlı cinayetten suçlu bulundu, ancak onlar tarafından ateşlenen mermilerin aslında bir kişiyi öldürdüğü kanıtlanamadığından hiç kimse, ölüm cezası almadı cezaları uzun süreli hapis cezasına çevrildi. Aynı hesapta, 1933 yılında Yüksek Komiser'e sunulan Asur sorununun gelişiminin tarihsel bir özeti, katliamın faillerinden birkaçına "hafif hapis cezası verildiğini ve daha sonra Kral Faysal'ın emriyle iptal edildiğini belirtti. İngiliz otoritesi tarafından Irak hükümeti, Asurilere merhamet göstererek ya da cezalandırmayı tamamen affederek ılımlı bir bakış açısı göstermiştir. Irak basınında, aralarında kadınların da bulunduğu silahsız yurttaşların acımasızca öldürülmesinde, bu cezanın "İngiliz askeri mahkemesinin adaletine alışılmadık" olduğunu belirten ve Irak Levilerinin dağıtılmasını talep eden yorumların ortaya çıkmasına neden olmuştur.³⁴⁴

Musul çatışması ve Kerkük kargaşası, Asuriler ile Arap Iraklılar arasındaki Irak Levilerinin etkinleştirilmesinden kaynaklanan ortak gerilimlerin örneği idi.

³⁴³ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 108.

³⁴⁴ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 109.

İngilizlerin Asurileri kendi imparatorluk bölgelerine alması ve Asurilerin savaş yarışları konseptine dayalı askeri yeterliliğine olan güvenleri, diğer ırkları küçük gören Asuri askerleri arasında bir üstünlük kompleksi oluşturdu. Dahası, Asuri askerlerinin çıkarlarını gözeten mahkeme cezası, Asuri Levilerinin güçlerini tamamen ortadan kaldırmaya çalışan Irak toplumu arasında toplumsal düşmanlığı ve güvensizliği yoğunlaştırdı. Irak Levilerinin askerlik hizmeti, İngilizler için mali ve stratejik avantajlar sağlasa da varlığı ve faaliyetleri Irak ulusuna entegre olma şanslarını baltalayan Asuri askerlerini ötekileştirmeye hizmet etmiştir³⁴⁵

3.7. Irak Asurilerinin Durumu

Irak'ta yaşayan Asurilerin çoğunluğu Irak'ın Türkiye ile olan Kuzey sınırındaki Hakkâri'nin dağlık bölgelerinden gelmişlerdir. Bunlar Nasturî Hristiyanlar olup 1845 yılında Osmanlı Devleti tarafından millet olarak kabul görmüşlerdir. 1915 yılında Türklere karşı ayaklanmışlardır. Bu sebepten dolayı yaşadıkları bölgelerden İran Urmiye bölgesine göç etmişlerdir. Daha sonra güneye doğru ilerleyerek Hemedan bölgesinde İngiliz güçleri ile iletişime geçmişlerdir. İngilizler bunları Bağdat'ın 48 km kuzey doğusunda yer alan Bakuba Mülteci Kampına göndermişlerdir. 1920 yılında Bakuba Mülteci Kampı İngilizler tarafından kapatılınca burada yaşayan Asuriler kuzeye Musul bölgesine yerleştirilmişlerdir. 1925 yılında Milletler Cemiyeti kararı ile Türk-Irak sınırı belirlenince Hakkâri Bölgesi Türk sınırları içerisinde kalmıştır. Hakkâri'nin güneyinde kalan Bawari Bala bölgesi ise burada yaşayan Asuriler ile Irak'a devredilmiştir. Bawari Bala bölgesinde yaşayan ve Irak sınırlarına dâhil olan yerel Asuriler, Irak merkezi hükümeti ile bu anlaşma döneminde samimi ilişkiler kurmuştur.³⁴⁶

Irak sınırları içerisinde yaşayan Asurilerden binlercesi kuzeyde bulunan köylere yerleşirken, diğerleri Musul, Bağdat ve diğer şehirlerde iş bularak çalışmaya başlamışlardı. 1930 yılına kadar sadece çok az bir kısım Asuri herhangi bir yere yerleştirilememiştir. 1930 yılında Anglo-Irak anlaşmasının sonuçlanması ile Irak'ta bulunan azınlıklar arasında önemli derecede huzursuzluklar ve kaygılar başlamıştır. Bunlardan bazıları Irak'ta İngiliz kontrolünün sona ermesi ile kendilerine ne olacağı konusunda endişe duymaktayken, diğerleri ise İngilizlerin onları kendi kendilerini

³⁴⁵ Angsusingha, "Aliens in Uniform...", s. 110.

³⁴⁶ Khaldun S. Husry, "The Assyrian Affair of 1933", *International Journal of Middle East Studies*, 5(2), 161-176, April 1974, Cambridge University Press, s. 161-162.

yönetecekleri hakkını vermemesi konusunda aldatılmış hissediyorlardı. Beklenildiği gibi fitneciler ve azınlıkların kaderi için dışardan gelen endişeler yerel duruma etki etmeye başladı. İngiltere'de basın ve parlamentonun azınlıkların korunmasına yönelik endişeleri, manda tasfiyesinin getirdiği diğer tüm sorunları gölgeledi. Bu endişe, geçmişte İngiliz kamuoyunu öfkeliendiren Ermeniler gibi bazı azınlıklara Türkler tarafından yapıldığı iddia edilen muameleler hakkındaki hikâyelerin ışığında anlaşılabilir. Ama Arap Tarihçisi, Sir Hilton'un 1931'de parlamentoda işaret ettiği gibi, Asurilerin durumu azınlıkların hoşgörüsüzlüklerinden biriydi ve bu bakımdan Türk tarihiyle karıştırılmamasına özen gösterilmesi gerekiyordu. Hilton ayrıca parlamentoda Irak'ın geleceği düşünülürken Irak yönetiminin, yönetimi altındaki azınlıklara karşı haksız eylemlerden kaçınması gerektiğini vurguladı. Ayrıca azınlıklar için en tehlike şeyin onlara kaderlerini dış müdahaleye dayandırmalarının öğretileceği olduğunu işaret etti. Iraklılar, İngilizlerin azınlıkların geleceğiyle ilgili endişelerini, Irak'taki İngiliz egemenliğini sürdürme planı olarak gördü. Milliyetçi gazeteler House Common 'un azınlıklar ile ilgili tartışmalarını haberleştirirken sorunu yabancı bir icat ve buluş olarak nitelendirdiler. Iraklılar için, Irak'a yönelik dış tehditler gibi, azınlıklarla ilgili tüm İngiliz endişeleri, her zaman, ülkedeki İngiliz hâkimiyetinin sürdürülmesine yönelik Makavelci taktiklerden başka bir şey değildi. Fakat İngiliz yetkililere göre Irak'ta yer alan sunni-şii çatışmasından, Irak'ta yer alan azınlıklardan, Vahhabi, Türk ve İran tehlikesinden dolayı Irak'ın İngiliz korumasına alınması gerektiğini ve Iraklılara yüz yıldan daha fazla sürede kendilerini yönetebilecekleri konusunda güvenilemeyeceğini savunmuştur.³⁴⁷

1920'lerin sonlarında, Asuriler merkezi hükümet manevralarının hedefi olmuştu. 76 kişi bu süre zarfında siyasi suikast listelerinde yer aldı. 1930'da 5 Asuri, Revanduz yakınlarında ve daha fazlası Musul yakınlarında öldürülmüş olarak bulundu ve cinayetlerle ilgili herhangi bir ceza soruşturması yapılmadı. Bağdat'ın entrikaları, Kürtleri ve Asurileri birbirine düşürmeye ve aynı zamanda Iraklıları "yabancılarından" ve Batı işgaline karşı besledikleri nefretlerinde birleştirme girişimlerinde bulunuyordu. Aynı yıl, İngiltere ve Irak arasındaki ilişkiler, yeni İngiliz-Irak Antlaşması ile daha da yakınlaştı. 1922'deki orijinalinden pek de farklı olmayan anlaşma, 1927'deki önemli petrol keşiflerinin ardından iki ülke arasındaki ilişkilerin devam etmesine özellikle dikkat etti. Bu keşiflerin ışığında, Irak rejiminin istikrarı

³⁴⁷ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 161-162.

büyük önem kazandı. Irak'ın Britanya'nın petrol haklarını koruyan bir ittifak anlaşması imzalaması koşuluyla, Irak devletini Milletler Cemiyeti'ne kabul etmeye hazır olduklarını belirtmişlerdir.³⁴⁸

1931'e kadar Milletler Cemiyeti Daimî Manda Komisyonu, Irak'ın azınlıklara belirli hakları garanti etmesi tavsiyesiyle, bağımsız bir egemen devlet olarak Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmesini onayladı.³⁴⁹ Bunu müteakip, 1931 yılında İngiliz Hükümeti, Irak Devleti'nin birleşmesinin majestelerinin hükümetinin onayını aldığını ilan etti, ancak buna, İngiliz ve diğer yabancı güçlerin ilgisini çekerek bu birliği tehdit ettiğinden şüphelenen Iraklı milliyetçiler asla inanmadı. Faysal'ın kendisi, 1933 muhtırasında, Irak'taki azınlıklara dış devletlerin teşvikinden bahsetmiştir.

1930-32 yılları arasında kuzeyde Kürtler tarafından karışıklıklar çıkarıldı. Kürtler arasındaki huzursuzluğun artmasıyla, Arap siyasi çevrelerinde ve hatta yüksek resmi makamlarda bulunanlar arasında bile İngiliz hükümetinin Kürtleri, Irak hükümetine karşı kışkırtarak Irak'ın Milletler Cemiyeti'ne girişini tehlikeye atmak istediğine dair şüpheler gelişti. Kuzey bölgelerine barışı sağlamak için yapılan operasyonlarda Irak ordusu başarısızlığa uğradı ve R.A. F. (Royal Air Force) (Kraliyet Hava Kuvvetleri) yardıma gelmek zorunda kaldı. Hala genç subaylar, bu operasyonların bir kısmında kendilerine eşlik eden İngiliz subayların Kürtlere arkalarından yardım ettiklerini düşünüyorlardı.

1931 yılında Irak hükümeti, Irak'taki tüm azınlıkları merkezi otoriteye karşı bir cephe halinde birleştirmek ve aralarında Irak'ın içinde ve dışında kışkırtıcı propagandasıyla Irak'tan ayrılma talebini teşvik etmek için bir komplonun ortaya çıkmasından büyük endişe duymuştur. Bu komploya karışan gruplar arasında, kendisine atıfta bulunulan Captan Cope ve Sir Henry Layard'ın tanınmış Asuri asistanının İngiliz torunu Yüzbaşı Hormuzd Rassam da vardı. Bu arada, 1932 yılının haziran ayında Levi isyanında zirveye ulaşan ciddi bir Asuri provokasyonu yukarıda özetlenen olaylarla eşzamanlı olarak gerçekleşiyordu.³⁵⁰

Asurilerin psikolojilerini anlamak için onları iyi tanıyanlardan birisi olan Albay R.S. Stafford' un (Asur Meselesi tarihçisi) aktardıkları büyük önem taşımaktadır. Stafford, o sırada Musul ve Erbil livalarının idari müfettişiydi ve bu

³⁴⁸ Donabed, *Reforging a Forgotten...*, s. 94.

³⁴⁹ Donabed, *Reforging a Forgotten...*, s. 94.

³⁵⁰ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 164.

sıfatla Asuri sorunu hakkında uzun bir rapor yazmıştı. 3 Ağustos 1933 tarihli bu raporda Stafford şöyle diyor: “*Şımartılma sonucu Asuri karakterinin acı çektiğine şüphe yok.*” İngiliz Levi subaylarının Asurileri birinci sınıf asker olduklarını düşünmeye teşvik ettiklerini ve bu cesaretin Asurilerin doğal kibrini artırma etkisi yarattığını belirtti, oluşan bu kibrin sınırı olmadığını vurguladı.³⁵¹ Stafford, Asurilerin özel mülkiyete ait ve bazen sağlıksız köylerde yaşamaktan memnun olmadıklarını ve Irak'taki Arap ve Kürtlerin büyük çoğunluğunun tamamen aynı koşullarda yaşadıkları argümanının kendilerinde hiçbir ağırlığı olmadığını bildirdi.³⁵²

Asuriler sürekli üstün insanlar olduklarını ve daha iyi koşullara ihtiyaç duyduklarını söylemektedirler. Zira Asurilerin, Irak Hükümeti'nin kuzeyde her türlü idareyi kurabilmesinin yalnızca Asurilerin askeri başarıları sayesinde olduğuna ikna oldukları hatırlanmalıdır. Fatih olduklarını ve fatihler olarak muamele görmeleri gerektiğini düşünüyorlar. Kulağa fantastik gelse de bu onların gerçek hisleri olduğu İngiliz yetkililer tarafından vurgulanmıştır.³⁵³

Irak'ı iyi tanıyan bir başka İngiliz, Asuri ordularının İngilizlerden neredeyse daha İngiliz hale geldiğini ve “genel olarak Arapları, özel olarak da Arap ordusunu hor gördüklerini” yazmıştır. Tuğgeneral J. Gilvert Browne kitabında, Levilerde genel olarak iki idealin hâkim olduğunu yazmış ve bunları şöyle ifade etmiştir: 'Birincisi, İngiliz subaylarına yoğun bir sadakat ve ikincisi, tarif edilemez anlamda sadece İngiliz Hindistanı'na duydukları sonsuz sadakattir.³⁵⁴

Asuriler genel olarak kendilerini Iraklı bir azınlık olarak görmüyorlardı. Irak vatandaşlığı almayı reddetmişler ve 1932'nin sonlarına doğru liderleri Mar Şimun bile Irak vatandaşlığını henüz almamıştı. Iraklı yetkililerle nadiren doğrudan iletişim kurmuşlardır. Şikâyetleri ne olursa olsun Mar Şimun'a sunulurdu. Mar Şimun bu şikâyetleri Irak hükümetine iletmesi için İngiliz Yüksek Komiseri'ne bildirmişti.

Asurilerin Irak'taki koşulları ve onların zihniyetleri, belki de kısmen bu koşulların bir ürünü olarak, Iraklılarla ilişkilerinde şiddetli gerilime neden olmuştur. Bu gerilim manda dönemi boyunca daha belirgin hale gelmiştir. Örneğin 1924'te, bazı Asuri erleri ile Kerkük'teki Iraklı esnaf arasında çıkan bir tartışma sonucunda, iki Levi

³⁵¹ Husry, “The Assyrian Affair...”, s. 165.

³⁵² Stafford, *The Tragedy of the Assyrians*, s. 55-56.

³⁵³ FO.371/16889.

³⁵⁴ Husry, “The Assyrian Affair...”, s. 166.

bölüğü kasabayı dolaşarak, dükkânları ve evleri yağmaladılar, karşılaştıkları tüm Iraklılara ateş açtılar ve bunun sonucunda birçok kişi öldü. 1933 yazında Asuriler Musul kentinde Iraklı subayların evine taş attılar.³⁵⁵

XXI. Mar Şimun olan Ishai, halkı gibi kibirli ve iradeli biriydi. Ishai çok gençti. 1930'da neredeyse yirmi yaşındaydı. O, 11 yaşında Patrikliğe girmiş ve İngiltere'de Canterbury'de ilahiyat okulunda eğitim almıştır. Neredeyse hiç Arapça bilmiyordu ve Irak'ın durumu hakkında çok az şey biliyordu, ancak "*Asurilerin sadece onun sayesinde ilerleyebileceğine*" gerçekten inanıyor gibi görünüyordu. Danışmanları arasında en baskın şahsiyet teyzesi Surma Hanım'dı. Güçlü iradeli ve yetenekli bir kadındı, Irak'a Türk saldırılarını püskürtmek için Levilere düzensiz Asurileri, asker olarak aldığı için M.B.E (Member of the Most Excellent Order of the British Empire) ödülüne layık görülmüştü.

Mar Şamun ve danışmanları, Cope ve Rassam'ın vaatlerini görünürde kabul ettiler ve onları Anglo-Irak anlaşmasının ilanından sonra Asuriler adına konuşmaları için yetkili kılmışlardı. Rassam, onlar adına ve temsil ettiğini iddia ettiği Yahudiler ve Yezidiler adına Milletler Cemiyeti'ne dilekçeler sundu. Cope, Londra'da Irak azınlıklarının kurtarılması için bir komite kurmuştur.³⁵⁶

Milletler Cemiyeti, Irak'tan, Milletler Cemiyetine kabul edilmesinin bir koşulu olarak, azınlıkların korunması için resmi teminatlar talep etmişti. 1932'de Irak istenen bu garantileri verdi. Ancak bundan daha önce, Milletler Cemiyeti'nde, Avrupa basınıyla ve Westminster Parlamentosu'nda ifade edilen endişelerin farkında olan Irak Hükümeti, azınlıkların yararına bazı yasaların çıkarılmasıyla onları tatmin etmeye başlamıştı. Dinsel azınlıklar için, 74 sayılı ve 1931 tarihli Yerel Diller Kanununa göre, kuzeyde yer alan bölgelerde resmi dilin Kürtçe veya Türkçe olması ve ayrıca bu bölgelerde tüm ilköğretim okullarında öğretim dilinin bu öğrencilerin çoğunluğunu oluşturduğu dilde olması kararı alındı. Dini azınlıklar, hükümet tarafından kişisel statü ve diğer işlerinde tam yetki sahibi olarak kabul edildi (1931 yılı 70 ve 77 sayılı Kanunlar). Aralık 1932'de Irak, henüz yerleşmemiş olan Asurilerin yerleşiminde tavsiyede bulunmak üzere bir yabancı görevli atamayı taahhüt etti ve Irak Silahlı Kuvvetleri'nde görev yapmış ve Asurilerin koşulları hakkında kapsamlı bilgi edinmiş

³⁵⁵ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 166.

³⁵⁶ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 167.

bir İngiliz subayı atandı. Ancak Asuriler, başka bir azınlık olarak Irak'a yerleşmek ve Irak siyasetine uymakla ilgilenmemişlerdir.³⁵⁷

Irak'taki Asuriler, İngiliz Hükümeti'nin onlara verdiği sözleri yerine getirmemesi nedeniyle son derece hayal kırıklığına uğramış ve cesaretleri kırılmış hem zihinsel hem fiziksel hem de ruhsal olarak anlatılmaz sıkıntılar çekmeye devam etmişler ve alınan bu kararlara ve büyük şüphelerle bakmışlardır. Irak Hükümeti ve Irak basını tarafından yabancı ve istenmeyen bir unsur olarak sürekli saldırıya uğrayara, önlerindeki karanlık geleceğin tedirginliğini hissetmişlerdir.³⁵⁸

Bunun sonucu olarak, 1 Haziran 1932'de İngiliz Asur kuvvetleri komutanına, Rus kökenli olan Sisko hariç tüm Asuri subayların imzaladığı bir manifesto sunuldu. Manifestoya Yukarı Tiyari, Aşağı Tiyari ve Tkuma aşiretlerinin liderleri öncülük etti.³⁵⁹ Bu manifestoda, tüm memurların ve erkeklerin 1 Temmuz'dan itibaren Levilerde görev yapmayı bıraktıkları belirtiliyordu. Bu adımdan ileri sürülen neden, İngilizlerin Irak üzerindeki görev süresinin sona ermesinden sonra Asurilerin geleceğini garanti edememiş olmasıydı.³⁶⁰ Bu noktada unutulmamalıdır ki, Asurlular 1931'de Milletler Cemiyeti'ne bir talepte bulunmuşlar ve bu talep reddedilmişti. Ekim 1931'de Asuriler Milletler Cemiyeti'ne, Asurilerin toplu halde Suriye'ye veya bazı Avrupa ülkelerine göçünü öneren başka bir dilekçe sundular. Bu öneri, sorunun çözümüne yönelik ciddi bir öneri olmaktan çok, Asuri sorununu Milletler Cemiyeti'nin dikkatine sunmayı amaçlayan bir jest olarak değerlendirildi. Manda Komisyonu'nun yaz oturumu olmadığı için, yeni dilekçenin sonbaharda incelenmek üzere açılmasına karar verilmişti.³⁶¹

Asur bildirisi İngilizler için tam bir sürpriz oldu. Daha sonra, İngiliz yetkilileri, 1932 yılının Nisan ayının başlarında, Mar Şimun'un ve Surma Hanim'in Hinaidi'de kaldıklarını, Levilerde görev yapan Asuri subaylarıyla görüştiklerini ve birleşik bir cephe sağlamak ve Mar Şimun'a itaat etmek için gizli bir anlaşma yapıldığını

³⁵⁷ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 167

³⁵⁸ "The Assyrian National Petition Presented to The World Security Conference at San Francisco, May 7, 1945", Kimball Press, New Jersey 1946, s. 6.

³⁵⁹ Roben Bidwell (Ed.), "Eastern Affairs, June 1930-June 1932", *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, Part II from the First to the Second World War, Series B, Turkey, Iran, and the Middle East 1918-1939*, Volume 7, University Publications of America, 1986, s. 390.

³⁶⁰ "Report on Iraq for the Period January to October, 1932", *Irak Administration Reports 1914-1932*, Archive Edition, 1992, s. 6.

³⁶¹ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 167.

öğrendiler.³⁶² Mar Şimun, Asuri subayların yanı sıra Asuri piskopos ve melikler ile de görüşme yapmış ve Temmuz ayının başında tüm Asuri ulusunun Dohuk-İmadiye bölgesinde toplanması için gereken hazırlıkları yapmalarını istemiştir.³⁶³ Bu görüşmede alınan diğer kararlara göre ise; memurların, emir verildiğinde, bir teşkilatlanma için istifa etmeye hazır olmaları ve daha sonra kuzeyde belirlenecek bir yerde toplanmaları, kendilerine Mar Şimun'un gelecekteki planlarına ilişkin talimatların verileceği bildirildi.

İngiliz yetkililer, Asuri bildirgesinin alınmasının ardından, Mar Şimun'un ve diğer Asuri liderlerinin temmuz ayı başında Dohuk-İmadiye bölgesindeki tüm Asuri toplumunu toplamaya hazırlandıklarını ve Levilerin de bu toplanmaya katılmayı amaçladıklarını öğrendiler. Asuriler ile yakın temas halinde olanlar, liderlerin, Majesteleri Hükümetini ve Irak Hükümeti'ni bir darbeye özerk bir yerleşim bölgesi yaratmaya ve tanımaya zorlamayı amaçladıklarına inanıyorlardı. Asuriler iyi silahlanmış olduğundan, bu komplo İngilizleri endişelendirdi. İngiliz Yüksek Komiseri Humphrys tatilini kısa keserek aceleyle Irak'a geri döndü ve Asuri subayların temsilcisini, manifestolarını geri çekmeye ikna etmeye çalıştı, ancak bunda başarılı olamamıştır.³⁶⁴ Ayrıca bölgede Asuri Hareketine katılmayan Asuri erkeklerin kurşuna dizileceğine dair dedikoduların dolaşmasının yanı sıra, harekete katılanların Barzan Şeyhi Ahmad'a katılacakları ve Levi kuvvetleri dışında Irak ordusunda ve polis teşkilatında görev yapmakta olan Asurilerin de harekete katılması ile Süleymaniye ve Diana'da kargaşanın çıkacağına dair İngiliz yetkililerde endişeler başlamıştı.³⁶⁵

Olayların yaşandığı dönemde Irak toprakları üzerinde 5.000 İranlı Asuri yaşamaktaydı. İran Urmiye'den Irak'a gelen bu Asurilerin büyük çoğunluğu Musul'un Kuzey-batı kesiminde yaşamakta ve Irak Levilerinde görev almaktaydı. İran'dan göç etmiş Asurilerin haricinde Türk Hakimiyeti altında olan Koçanis, Van, Gavar, gibi bölgelerden gelen Asuriler de Musul bölgesinde yaşamakta ve sayıları 14.000 kişiyi bulmaktaydı. Bunlarında çoğunluğu Irak Levilerinde görev almaktaydılar.³⁶⁶ Bu kadar önemli sayıda Asuri'nin bölgede bulunarak Irak Levilerinde görev alması, onlar tarafından yapılacak herhangi bir yanlış tutumun Asuriler ile hem yerel halk hem de

³⁶² Husry, "The Assyrian Affair...", s. 168

³⁶³ "Report on Iraq for the Period January to October, 1932...", s. 7.

³⁶⁴ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 168

³⁶⁵ Bidwell (Ed.), "Eastern Affairs, June 1930-June 1932" ..., s. 391.

³⁶⁶ FO. 141/812.

Irak Hükümeti arasında ciddi sorunların yaşanmasına neden olabiliyordu. İngiliz Hükümeti bu durumun yaşanmaması için gerekli adımları atmaya çalışsa da bunda başarılı olamadı.

Asuri liderleri çabalarını daha da ileri götürerek 16 Haziran'da Mar Şimun 'un öncülüğünde İmadiye'de tüm Asuri liderlerinin katılımıyla bir toplantı düzenlediler. Bir Asuri Ulusal Paktı olarak organize edilen toplantı sonucunda 17 Temmuz 1933 tarihli bir dilekçe Milletler Cemiyeti'ne iletmek üzere Yüksek Komiserliğe hitaben gönderildi. Asurilerin hizmetlerinden bekledikleri mükâfatı İngilizlerden almadıklarına dair yapılan açıklamaların yanı sıra dilekçede yer alan hususlarda aşağıdaki gibidir:

- ✓ Asurilerin, Irak'ta sadece bir dini cemaati olarak değil, orada ikamet eden bir millet olarak tanınmalı, Türkiye'de Asurilerin bir kısmının yaşadığı Hakkâri Sancağının Irak'a ilhak edilmeli ve Asurilere köyleri iade edilmelidir.
- ✓ Bu yapılamazsa, Irak'a dağılmış tüm Asurilere ve dünyanın dört bir yanından ki tüm diğer eski Osmanlı Asurilerine açık olan milli bir yuva bulunmalıdır.
- ✓ Bu yeni evin tüm İmadiye bölgesini ve Zakho, Dohuk ve Akra bölgesinin komşu kısımlarını kapsayacak şekilde düzenlenmelidir.
- ✓ Patrik'in Asuri milleti üzerindeki siyasi ve manevi otoritesinin resmen tanınmalı ve ona yıllık parasal yardım yapılmalıdır.
- ✓ Asurilerin Temsilciler Meclisinde bir üyesi olmalıdır.
- ✓ Millet Cemiyeti ve Irak Hükümeti bir Asuri Kilisesinin kurulması için 500.000 rupi yardımda bulunmalıdır.
- ✓ Asuriler için hastane ve dispensar kurulmalıdır.³⁶⁷

Dilekçede ayrıca bu taleplerin Milletler Cemiyeti tarafından benimsenmesi ve Irak anayasasının bir parçası olması gerektiği belirtildi. Bir ultimatomla, bu talepler 28 Haziran'dan önce kabul edilmedikçe, Levilerin istifalarını geri çekmeyecekleri ve ulusal hareketin artacağı sonucuna varıldı.³⁶⁸ Bu olay bir Asuri Levi isyanı olarak adlandırılırsa aslında, Asuri liderlerinin Haziran 1932'de İmadiye'de yapmış oldukları bir toplantıda hazırlanan Asur Ulusal Paktı'nı desteklemek içindi.³⁶⁹

³⁶⁷ "Report on Iraq for the Period January to October ,1932...", s. 8.

³⁶⁸ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 169.

³⁶⁹ Stafford, "Iraq and the Problem...", s. 165.

Humphrys, Mar Şimun'un'a zor taleplerinin öngörülen süre içinde yerine getirmenin imkânsızlığına işaret etti ve Asuri Kuvvetlerine, dilekçeleri Cemiyet tarafından değerlendirilene ve bir cevap alınana kadar hizmetlerini terk etme tehdidini ertelemelerini emretmesini istedi. Ancak patrik, Levilerin manifestosunu geri çekmeyi reddetti. Tüm argümanlar Asurileri rotalarından saptırmada başarısız oldu. Bunun üzerine bütün bir İngiliz taburu hava yoluyla Irak'a nakledildi. Bugünün askeri tabiriyle bu hava köprüsü, o zamanlar benzersiz bir operasyondur ve türünün ilkiydi. İngiliz hava alanlarını koruma ve onların önerilen ulusal yoğunlaşmaya katılmalarını engelleme görevlerinde Levileri rahatlatmak gibi iki amacı vardı. Bu eylem amacına ulaştı ve son anda, 29 Haziran'da Mar Şimun'un, Asuri subay ve adamlarına, 17 Haziran dilekçesi Cemiyet tarafından değerlendirilene ve verilecek cevaba kadar, hizmetlerine devam etmelerini emreden bir mektubu vermeyi kabul etmiştir. Burada belirtmek gerekir ki, Barazan Şeyhi Ahmed bu arada dava edildi ve Barzan operasyonlarının Asurilerde beklenenden daha önce başarıyla sona erdirilmesi, Levi isyanına son vermede bir başka faktör olarak görülmektedir.³⁷⁰

İngiliz Yüksek Komiseri Asurilerin isteklerinin Milletler Cemiyeti tarafından değerlendirilip olumsuz cevap verilmesi durumunda dahi dilekçelerinde yer alan taleplerden Patriğin tanınması, okul, hastane, dispanser gibi isteklerinin karşılanması için kendisinin girişimlerde bulunacağına dair Mar Şimun'a garanti verdi. Ayrıca İngiliz Yüksek Komiseri, Irak Hükümeti ile iletişime geçerek İmadiye, Dohuk Zaho ve Akra'da Asuriler için yeni yerleşim bölgeleri belirlenmesi talebinde bulundu. Bu girişimler Asurilerin yuvasılarına ve Levilerdeki hizmetlerine devam etmelerine yardımcı oldu.³⁷¹

Asurilerin Irak'ta başlatmış oldukları bu harekete İngiltere Kralı kayıtsız kalamadı. Kral, Asurileri sakinleştirmek için Mar Şimun'un amcası Zaya Efendi, Baz Aşireti Reisi Malik Khammo ve Jilu Aşireti Reisi Malik Nimrud ve önde gelen Asuri temsilcileri ile Musul'da görüşme yaptı. Yapılan görüşme oldukça verimli geçti. Kral Asuriler için Irak Hükümeti ile görüşeceğini onlara ilette. Asuri temsilciler de krala olan bağlılıklarını sundular. Bu görüşmeden sonra İmadiye bölgesine geçen kral burada Mar Şimun ile görüşme yaptı. Bu görüşmede yaşanan olayların sebebini bir de ondan dinledi ve Mar Şimun'a birkaç ay içerisinde Irak'ın Milletler Cemiyetine üye

³⁷⁰ Husry, "The Assyrian Affair...". 169.

³⁷¹ "Report on Iraq for the Period January to October, 1932...", s. 9.

olacağını, Büyük Britanya'nın İngiltere'de, Milletler Cemiyeti'nin Cenevre'de, Asurilerin ise Irak'ta olacağından gelecekte yaşanacak tüm sıkıntıların Irak Hükümeti ile Asuriler arasında yaşanıp çözüme kavuşturulması gerektiğini ilettili. Irak Hükümeti'nin Asurilerin taleplerine kayıtsız kalmayarak Asurilere gereken yardımları yapacağını, fakat Asurilerin taleplerinin tamamının karşılanması imkânsız olduğı İngiltere Kralı tarafından Mar Şimun'a görüşmede iletılmıştir.³⁷²

Ağustos ayında Faysal kuzeyi ziyaret etti. Orada, İçişleri Bakanlığı'nın İngiliz danışmanlarından birine, hem gelecekte Türkiye'nin saldırganlığına karşı bir engel hem de Kürtlere karşı bir denge olarak Irak'ın Asurilere büyük ihtiyaç duyduğunu söyledi. Asuriler ile iş birliğini güvence altına almak için Asurilere çok şey yapmaya hazırıldı. Bununla birlikte, Asurilerin Kral'dan karşılanması istedikleri üç talepleri vardı. Bu talepler şunlardı; özel bir bölgenin yerel özerkliği, Mar Şimun'un Asurilerin geçici ve ruhani lideri olarak tanınması ve Irak ordusunda ayrı bir Asuri alayının kurulması. Kral Faysal bu son talebi kabul edemedi, çünkü henüz Irak sakinleri, hükümetin mezhepler veya sınıflar arasında herhangi bir farklılaşmayı kabul ettiğini kabul etmek için yeterli ulusal uyuma sahip değillerdi ve politikanın önce tüm sınıfların Iraklı olduklarını fark etmeleri için olması gerektiğini düşünüyorlardı.³⁷³ İngiliz yetkililerin haricinde Irak Kralı Faysal'da Asurileri yatıştırmaya yönelik adımlar atmıştır.

Faysal, Mar Şimun ile 24 Ağustos'ta İmadiye'de görüşme yaptı. Ona akıl vermek için elinden gelenin en iyisini yapmaya çalıştı ve ona, bir ay içinde Irak'ın Büyük Britanya ile Birliğin bir üyesi olacağını ve Asurilerin geleceğı sorununun onlarla Irak arasında olduğunu açıkça söyledi. Yardım eli uzatmaya hazırıldı, ancak sundukları bazı taleplerin karşılanması imkânsızdı. Mar Şimun, topluluğunun isteğı üzerine Cenevre'ye gitme talebi dışındaki isteklerine cevap vermedi. Ayrıca Patrik, Faysal'dan Cenevre'ye gitmek için özel pasaport düzenlenmesi için istekte bulundu. Çünkü Mar Şimun her zaman Irak vatandaşlığını almayı reddetmişti ve dolayısıyla pasaportu yoktu. Yine de Irak tarafından özel bir pasaport tedarik edildi ve Eylül 1932'de Asurilerin taleplerini bizzat Lig'e sunması için Cenevre'ye gitti.³⁷⁴

³⁷² Roben Bidwell (Ed.), "Eastern Affairs, December 1931-June 1933", *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, Part II from the First to the Second World War, Series B, Turkey, Iran, and the Middle East*, Volume 8, University Publications of America, 1986, s. 126-237.

³⁷³ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 169.

³⁷⁴ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 170.

Birlik, Asurilerin, Irak'ta Asuri idari özerkliği için 17 Haziran tarihli dilekçesini reddetti; Kalıcı Manda Komisyonu raportörü, böyle bir çözümün benimsenmesi, Irak Devleti'nin birliğini tehlikeye atacak ve Asurilerin kendilerinin ulusun diğer unsurları tarafından görüldüğüne inandığı antipatiyi devam ettirecekti. Irak'ta herhangi bir Asuri yerleşim bölgesinin oluşumunun ancak Kürt ve Arapların kuzeydeki geniş bir bölgeden zorla çıkarılmasıyla mümkün olabileceğine dikkat çekildi.³⁷⁵

Mar Şimun Ocak 1933'te Irak'a döndü. Musul'a gelişinden itibaren Irak'ın henüz yerleşmiş olmayan Asuriler için uygulamaya çalıştığı yerleşim planlarını bozmaya başladı. Kendisi için siyasal güç talep etmekte ısrar etti ve diğer dini toplulukların sahip olduğu gibi, Asuri toplumu için yasallaştırmayı öngören bir yasa tasarısını hükümetle tartışmayı reddetti.

Musul'daki İngiliz İdari Müfettiş, hükümetin, hükümet politikasına yardımcı olan Asurilere karşı hiçbir ayrımcılığa müsamaha göstermeyeceğini açıkça belirtmek için İçişleri Bakanı'nın Mar Şimun'u göndermesini öneriyordu. O yetkili 1 Şubat'ta Bağdat'a yazdığı mektupta: Mar Şimun aptallığını sürdürürse, hükümetin onu ve Surma'yı Bağdat'a çağırması ve orada kalıcı olarak alıkoyması gerekeceğinden bahsedilmiştir. 10 Mayıs'ta aynı Müfettiş Bağdat'a şöyle yazıyordu: 'Hükümetin, Mar Simun'un faaliyetlerini durdurmak zorunda kalacağı zaman yaklaşıyor. Bunun için güç kullanmak gerekli hale gelebilir. 21 Haziran'da Stafford, Musul'daki yeni İdari Müfettiş olarak Bağdat'a, Yagu'nun faaliyetleri ile bağlantılı olarak, bu Liva'ya takviye gönderme sorununun Bağdat'ta incelenmesi gerektiğini yazıyordu. Ve son olarak 25 Haziran'da Stafford, Yagu'nun faaliyetleriyle ilgili olarak Bağdat'a tekrar yazdı. Hükümetin uğradığı kısmi nitelikte bir denetim, en ciddi sonuçlara sahip olabilir ve sorunlar yayılabildi. Bu şekilde, büyük bir gücün istihdamı, mümkün olan en insani önlem olacaktır. Çünkü en azından herhangi bir direnişi önleyebilir veya en azından çatışmayı yerleştirebilir ve bundan her ne pahasına olursa olsun kaçınılmalıdır. Bu nedenle, herhangi bir savaşın yapılması gerekiyorsa, gerçekten büyük bir güç gereklidir.'³⁷⁶

Hükümetin, Mar Şimun'un iş birliğini güvence altına alma yönündeki tüm çabaları başarısızlıkla sonuçlandı ve Hükümet tarafından atanan İngiliz yetkililerin yakın zamanda gelişi göz önüne alındığında, Mar Şimun'un Asuriler hakkında genel

³⁷⁵ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 170.

³⁷⁶ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 170-172.

bir tartışma için Bağdat'a davet edilmesine karar verildi. Irak Hükümeti aslında Patriğin tanınması konusunda ılımlı bir görüşe sahipti. Hatta senatoda ona bir koltuk verilmesi düşünülüyordu. 1933 yılı mayıs ayı sonlarında Mar Şimun Bağdat'a geldi. Hükümet ile Mar Şimun arasındaki görüşmeler Mar Şimun'un daha fazla taviz istemesi ve Yaqu'nun artan ayrılıkçı faaliyetleri nedeniyle kesintiye uğramıştır.³⁷⁷

Mar Şimun, Bağdat'a davet edildikten sonra oraya vardığında tutuklu olduğunu öğrendiğini ve artık durumun Asurilere yönelik tahriklerin daha şiddetli ve tehditkâr bir boyut aldığını belirtmiş ve ayrıca Asuri liderler ile iletişim kurulmasına da izin verilmeyerek umutsuzluğa sürüklenmeleri için her türlü kötü muameleye maruz kaldıklarını söylemiştir. Bu durumun temmuz ayına kadar devam ettiğini ve nihayet temmuz ayında Musul Mutasarrıfı ve Albay Stafford tarafında kendilerine Milletler Cemiyetinin tavsiye ettiği homojen bir toplum oluşturma kuralına aykırı bir hükümet politikasının kendilerine dayatılarak boyun eğmelerinin istendiğini vurgulamıştır.³⁷⁸

3.7.1. Irak'ta Asuri Ayaklanması

Mar Şimun ile Irak hükümeti arasındaki görüşmelerin gergin geçtiği bu dönemde, Mar Şimun'un ilk sıradaki Müritlerinden biri olan Yaqu, Dohuk-İmadiye bölgesinde propaganda yapıyordu. Yaqu, Ocak 1933'te Levilerden istifa eden kıdemli bir subaydı; o başarılı bir askerdi ve en önemli Asuri klanlarından birine aitti. 1933 baharında, Asurileri Irak vatandaşlığına veya yerleşimine başvurmamaya ikna etmek için bir kampanya başlattı. Yaqu'nun faaliyetleri Kürtler arasında büyük bir huzursuzluk yaratırken, Bageria ve çevre köylerden olan Asuriler dağlara çıkmaya başladı. 24 Haziran'da Irak hükümeti, durumun daha da kötüleşip kötüleşmediğini kontrol etmek için bölgeye askeri bir güç göndermeye karar vermişti.³⁷⁹

Irak Hükümeti'nin kuzeye asker göndermesine karar verdiği 1933 yılı yazında güneydeki Şiiler hükümete karşı hemen hemen açık bir isyan içindeydiler. Irak'ın yanı sıra İngilizlerin kapsamlı bir incelemesi, güneydeki Şiilerin 1933 yazında hükümete karşı son derece açık bir isyan olduğuna dair yeterli kanıt ulaşılamadığını iddia ettiler. Şii-Sünni gerginliğinin Irak'ın kuzeyine de sıçraması riskine karşı Hükümet kuzeye de asker gönderme kararı aldı. Nitekim 24 Haziran'da alınan kuzeye kuvvet gönderme kararının 1933'te Şii-Sünni gerginliği ile hiçbir ilgisi yoktu, çünkü bu gerilim bir kez

³⁷⁷ Ali A. Allawi, *Faisal I of Iraq*, Yale University Press, New Haven 2014, s. 555.

³⁷⁸ "The Assyrian National Petition...", s. 7-8.

³⁷⁹ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 170.

daha yatışmıştı. Dahası, kuzeydeki sorumlu İngiliz yetkililer, Bağdat'taki hükümeti kuzeye asker göndermeye şiddetle teşvik ettiler. Hükümet bu çağrıya olumlu cevap verdi. Hükümet tarafından Asurileri vurmak için gönderildiği düşünülen bu askerler, 4 Ağustos'ta Asurilerin saldırısına uğrayıncaya kadar neredeyse bir buçuk ay boyunca kendilerine karşı tek bir saldırı yapmamışlardı.

Irak hükümeti kuzeydeki durumun büyük bir endişeye neden olacağını değerlendiremedi. Birliğin yeni bir üyesi olarak, Asurileri Lig'in istekleri doğrultusunda yerleştirmekte çok tedirgin olmuştur. Ancak Mar Şimun'un Asuri yerleşimini engellemesi o kadar başarılı olmuştu ki, tüm yerleşim işlerinin sorumluluğunu üstlenmek üzere hükümet tarafından atanan İngiliz uzmana yalnızca tek bir kesin arazi başvurusu yapıldı. Hepsinden öte, Yacqu'nun tüm hükümet otoritelerine silahlı meydan okuması kaygı vericiydi. Kuzeyde özerk bir yerleşim bölgesi kurmak için önceki yılki Asuri girişimi hükümetin zihninde hâlâ tazeydi. Hükümet ayrıca Irak'taki Asurileri de biliyordu; yaklaşık 10.000 kadarı eski Levilerdendi. Yani, İngiliz Ordusu'nun tüm çıkarları ve amaçları doğrultusunda hizmetlerini yapmış olan genç erkeklerdi. Birçoğu, mükemmel tipte ve seçkin bir siciile sahip astsubaylardı. İngilizler, silahlı Kürtlere karşı kendilerini savunabilmeleri için silahlarını tutmalarına izin vermişti.³⁸⁰

Bağdat'ta Mar Şimun'a, hükümetin, onu geçici bir yetkiyle Patrik olarak Asurileri temsil etmesine izin veremeyeceği, ancak onu Irak'taki Nasturî Kilisesi'nin ruhani lideri olarak tanımaya hazır olduğu bildirildi. İngilizlerin katıldığı üç haftalık müzakereler sonucunda, Mar Şimun'un topluluğu üzerindeki güç iddiasından vazgeçmesi veya Asurilerin yerleşiminde hükümetle iş birliği yapma taahhüdü güvence altına alınamamıştı.³⁸¹

Mar Şimun'un istenen güvenceyi vermeden Musul'a dönmesi durumunda, hükümetin yenilgiye uğramış sayılacağı ve Mar Şimun'un halkı arasında isyan çıkarabileceği ya da en azından tehlikeli bir olaya karışabileceği düşünülüyordu. Irak'ın kuzeyinde karışıklıkların çıkmasını engellemek için İngiliz yetkililerin desteği ile Irak İçişleri Bakanlığı tarafından Mar Şimun'un tutuklanmasına ve

³⁸⁰ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 171-172.

³⁸¹ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 172.

Bağdat'ta yer alan YMCA otelinde kalmasına karar verildi. Mar Şimun'a Bağdat'ta özgürce dolaşma izni verilirken, Musul'a gitmesi yasaklanmıştır.³⁸²

Mar Şimun'un Bağdat'ta tutuklanması ve Irak Hükümeti tarafından kuzeye daha fazla asker sevkiyatı yapılması üzerine Yaqu kendisine karşı bir operasyon düzenleneceğini düşünerek adamları ile dağlara kaçmıştı. Yerleştiği bölgede Hükümete karşı propagandalarını sürdürmeye devam ediyordu. Bu duruma son vermek ve bölgede güveni sağlamak için İngiliz yetkililer Yaqu ile görüşmeler yapmışlardır.

Stafford, yerel Iraklı yetkililerin Yaqu'yu Dohuk'a geri gitmeye ikna etmek için ellerinden gelenin en iyisini yaptıklarını ve Yaqu'yu ikna etmeye çalışan İngiliz Polis Müfettişi Binbaşı Sargon gibi onların da başarısız olduklarını belirtmiştir. Ayrıca, Yaqu'nun Müfettişe, Mar Şimun tarafından emredilirse geleceğini söylediğini ve ne yazık ki, Mar Şimun'un yardımcı olmadığını da aktarmıştır. Stafford devamında şunları aktarmıştır: Kudüs'teki Piskopos Dr. Graham Brown, bu sırada Musul'daydı. Canterbury Başpiskoposu Asurlular Misyonu ile bağlantılı bir iş için gelmişti ve elbette yerleşim sorunuyla hiçbir ilgisi yoktu. Ona durumu açıkladım, hükümet ile Yaqu'nun destekçileri arasında herhangi bir silahlı çatışmanın korkunç sonuçlarına dikkat çektim. Bağdat'a döndüğünde, Mar Şimun üzerindeki etkisini kullanarak Yaqu'ya gelmesini tavsiye eden bir mektup yazmaya ikna etmesi için yalvardım. Piskopos Bağdat'a gitti, ancak Mar Şimun'u Yaqu'ya yazmaya ikna edemedi. Mar Şimun'un kan dökülmesi olasılığına kayıtsız olduğunu söylemek belki de haksızlık olur, ancak kendisi ve yandaşları, Irak Hükümeti'nin her şeyi katletme niyetinden söz ettikleri sıklıkta, tehlikenin farkında olmadığı açıktı. Asuriler, sorumluluklarının boyutunun da farkında değildi. Yaqu, onu Dohuk'a geri girmeye ikna etmek için yapılan tüm girişimlere rağmen inadından vazgeçmemişlerdi.³⁸³

Yaqu, İmadiye bölgesindeki dağlardan Dohuk'a ya da Musul'a a geri dönmek için bazı şartlarının olduğunu bildirdi. İngiliz yetkililer ile Yaqu arasında İmadiye bölgesinde yapılan görüşmede Yaqu, Dohuk'a gönderilen polis gücünün geri çekilmesini, Mar Şimun ile Irak Hükümeti arasında, Asurilerin yerleştirileceği toprakların belirlenmesi için anlaşma yapılmasını, aşiretine dayatılan ve aşiret

³⁸² Allawi, *Faisal I of Iraq...*, s. 555.

³⁸³ Stafford, "The Tragedy of the Assyrians...", s. 113.

tarafından kabul görmeyen reisin dayatılmamasını, Dohuk'ta hapis tutulan Warda isimli Asuri'nin serbest bırakılmasını talep etmişti.³⁸⁴

Yaqu'nun taleplerinin cevaplanacağı süreye kadar Dohuk ve İmadiye bölgelerinde hükümetin otoritesinin korunması için gerekli önlemlerin alınması İngiliz yetkililer tarafından kararlaştırıldı.³⁸⁵ Bu önlemler alınırken İngilizler, Yaqu'yu Dohuk'a gelmeye ikna etmeye ve Iraklı yetkililerle olan tartışmasını telafi etmeye çalışıyorlardı. Stafford, İçişleri Bakanlığı tarafından gönderilen takviye birliklerinin gelişinin hemen ardından, Yaqu'yu boyun eğmeye ikna etmek için başka bir çabada daha bulundu. Bu sefer başarılı olundu ve gelecekte barışı korumak için yazılı bir taahhüt ile Yaqu affedilerek evine dönmesine izin verilmişti.³⁸⁶

Temmuz ayında, Stafford'un tavsiyesi üzerine, Musul Valisi Vekili, İngiliz yerleşim uzmanı Binbaşı Thomson ve Stafford, Irak hükümetinin politikasını kendilerine anlatmak için Musul'da tüm Asuri liderlerin katılımıyla bir toplantı düzenlendi. Toplantıda Stafford Asurilere, Irak vatandaşı olduklarını, diğer köylülerle aynı haklara ve görevlere sahip olduklarını veya Irak'ı terk etmemeleri gerektiğini, ancak onların geleceğinin Irak'ta kalmaları olduğunu bunun aksi yönünde onları ikna etmeye çalışanların onları tehlikeye attığını söylemişti³⁸⁷

Yaqu ve Luqo'nun, Bağdat'a gitmesi ve Mar Şimun'u gerekli taahhüdü imzalamaya ikna etmeleri, böylece Mar Şimun'un Musul'a dönebileceği ve Asurilerin yerleşiminde Binbaşı Thomson ile iş birliği yapabileceği önerisinde bulunuldu. Yaqu ve Luqo konuyu çözeceklerini söylediler. Birkaç gün sonra Bağdat'a gitmeyi kabul ettiler ve Binbaşı Thomson'dan başkentte bir otel önermesini istemişlerdi.³⁸⁸

Ancak Onlar Bağdat'a gitmediler. 23 Temmuz'da Yaku ve Luqo, yaklaşık 1200 silahlı adamla sınırı geçerek Dicle Nehri üzerindeki Fişhabur yakınlarındaki Suriye topraklarına girdiler. Irak hükümeti ilk başlarda sınırı geçen Asurilerin liderinin kim olduğunu henüz bilmiyordu. Sınırı geçen ilk Asuri kafilesinden sonra daha fazla Asuri İmadiye bölgesinden Suriye'ye geçmek için yola çıktı.³⁸⁹ Diğer silahlı Asuri grupları

³⁸⁴ Roben Bidwell (Ed.), "Eastern Affairs, June 1933 -May 1934", *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, Part II from the First to the Second World War, Series B, Turkey, Iran, and the Middle East*, Volume 9, University Publications of America, 1986, s. 168-169.

³⁸⁵ Roben Bidwell (Ed.), "Eastern Affairs, June 1933 -May 1934...", s.169

³⁸⁶ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 173.

³⁸⁷ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 173.

³⁸⁸ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 173.

³⁸⁹ Bidwell (Ed.), "Eastern Affairs, June 1933 -May 1934...", s. 178.

da köylerinden Suriye'de bulunanlara katılmak için hareket etmeye başladı. 20 Temmuz'da Iraklılar, Dohuk'taki köylerinden askerlik çağındaki tüm Asurilerin kaybolduğunu öğrendiler. Bir gün sonra, bu Asurilerin büyük bir kısmının Dicle Nehrini geçerek Suriye'ye geçtiğini öğrendiler. Bu silahlı ve hoşnutsuz Asurilerin Irak'a düşmanca niyetlerle dönmeleri veya tehlikeli bir sınır olayına karışmaları olasılıkları Bağdat'ı büyük bir endişeye sürükledi. Bekir Sıdkı komutasındaki güçlerden bazıları, Asurilerin silahlarını teslim etmedikçe Dicle'yi geçerek Irak'a geri girmelerine izin verilmemesi emriyle Fişhabur'a taşındı. Hükümet ayrıca Fransız yetkililerinden Suriye topraklarındaki Asurilerin silahsızlandırılmasını ve sınırdan uzakta tutulmasını istedi. 30 Temmuz'da Iraklılar, Fransızların Yaqu' nun takipçilerinin neredeyse tamamını silahsızlandığını öğrenmişlerdi.³⁹⁰

Olaylar Irak Hükümeti'nin beklediği şekilde gelişmedi. 4 Ağustos akşam 8 de Zaho'dan gelen telefon mesajına göre Asurilerin Dicle Nehrini geçerek Irak topraklarına girdikleri ve çatışmaların şiddetli bir şekilde devam ettiği bildirildi.³⁹¹ Buna göre çatışma 4 Ağustos'ta akşam 6 civarında başladı ve 5 Ağustos öğlene kadar bitmedi. Fişhabur Köyü yakınlarındaki küçük bir polis karakoluna başvuran 150 kişilik Asuri grubu, Dicle'yi geçmek, Irak'a tekrar girmek ve silahlarını bırakmak istediklerini söyledi. İzin verilince, nehri geniş bir cepheden geçtiler, polis karakoluna saldırdılar. Asurilerin geri kalanı Dicle'yi geçecek şekilde bir köprübaşı kurdular. Bu Asuri güçleri, Irak askerlerinin kamp kurduğu Dayrabun'dan alelacele gönderilen bir Irak bölüğünü nehirden yaklaşık 4 km ötede geri püskürttüler. Daha sonra bu Irak kampına yoğun bir saldırı düzenlediler. Bu kampın gözcüleri ağır saldırılara dayanabildi. 7 No'lu Gözcü, ana kampa komuta ettiği için en önemlisiydi. Buranın komutanı ve askerleri Asurilerin eline düştü ve erkeklerin çoğu öldürüldü veya yaralandı. Irak kuvvetlerinin karakolun yeniden ele geçirilmesi için ilk günışığında yaptığı karşı saldırıda başarısız olundu. Ancak saat 11.00 civarında topçu ateşi tarafından desteklenen ve bir uçakla bombalanan ikinci bir saldırıda başarılı olunmuştu.³⁹²

Bu gözcü noktası yeniden ele geçirildiğinde, sorumlu Iraklı subay ve iki askerin yakıldığı üç askerinde parçalanarak öldürüldüğü anlaşıldı. Subayın sadece omzundan vurulmuş olması, diri diri yandığına dair güçlü bir şüphe yarattı. Sakatlanan

³⁹⁰ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 174.

³⁹¹ Stafford, "Iraq and the Problem...", s. 170.

³⁹² Husry, "The Assyrian Affair...", s. 175.

adamların gözleri oyulmuş ve dudakları kesilmişti. Daha önce 4 Ağustos eylemi sırasında Dayrabun'daki kamptan gönderilen ve kampa yaklaşık 1,5 km uzaklıktaki saldırıya karışan birliklere mühimmat taşıyan bir kamyon imha edildi, 5 asker ve kamyon şoförü Asurilerin eline düştü ve Asuriler bunların vücutlarını parçaladı. Asurilerin yaptıkları bu vahşet İngilizler tarafından da doğrulanmıştır. Bu olaylara karşı bölgedeki birliklerin komutanı olan Bekir Sıddık'ın tepkisi hızlı ve acımasız olmuştur. Irak askerlerinin parçalanmış cesetlerinin bulunmasından kısa bir süre sonra, bazı Kürtler ona yakalayıp silahsızlandırdıkları 15 Asuri'yi getirmişlerdi. Bekir Sıddık, onları, Asuriler tarafından yapılan zulümlere misilleme olarak hemen vurdurmuştur.³⁹³

Dayrabun'daki çarpışmalara dönmek için Asurilerin Dayrabun kampının gözcülerine yönelik saldırısı başarısız olmuş, çatışmalar 5 Ağustos öğlen saatlerinde kesilmişti. Yaqu ve Luko 500 kişilik yandaşıyla Dicle nehrini geçerek Suriye'ye geri gitmişlerdi. Takipçilerinin geri kalanı, belki de 300 kadarı, tepelere çıkmışlardı. Çatışmalar sonuncunda iki tarafında kayıpları şöyleydi: Iraklıların kayıpları, 3 subay ve buna ek olarak 31 asker öldürüldü ve 41 asker yaralandı. Asuri kayıpları çok daha azdı, 10 kişi öldü ve 13 kişi yaralanmıştı.³⁹⁴ Yaşanan bu olaylar Türkiye Cumhuriyeti'nin Bağdat Elçiliği tarafından yakından takip edilmiştir. Olaylar ile ilgili tüm gelişmeler anında bildirilmiştir. Ayrıca konu hakkında yabancı basında yer alan haberlerde elçilik vasıtası ile Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı'na bildirilmiştir.³⁹⁵

Bağdat'ta hükümet, Asurilerin, Dayrabun'a yönelik saldırısı ve ordunun ağır kayıpları nedeniyle paniğe kapılmıştı. İngiliz ve Fransızların saldırının arkasında olduğundan şüpheleniliyordu. Ancak, daha acil olan, Irak'ın topraklarına sızan silahlı Asurilerin, Habur nehri boyunca veya tepelere doğru rotayı izleyerek, hükümete karşı yeni saldırılarda kuzeydeki Asuri köylerine katılarak tüm Irak'ı kapsayacağı korkusuydu. Özellikle Habur ve Dicle Nehri arasında yer alan Beekhair Dağı'nda, Iraklı askerlerin sık sık yakaladıkları Asurileri vurdukları haberleri geliyordu. Bu ve diğer operasyonlarda orduya kuzeydeki Kürt ve Arap aşiretleri yardım etmişlerdir.³⁹⁶

Suriye'deki Fransız yetkililerin Iraklıları bilgilendirmeden Asurilere silahlarını geri vermelerini sağlayan şey, İngiliz veya Irak belgelerinden açıkça yer verilmemiştir.

³⁹³ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 176.

³⁹⁴ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 176.

³⁹⁵ BCA. 30/10, 259.742.6.

³⁹⁶ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 176.

Yalnızca Fransız belgeleri bu soruyu açıklığa kavuşturabilirdi. Fakat o döneme ait belgeler Fransızlar tarafından yayınlanmamıştır. Yine de cevap ne olursa olsun, 4 Ağustos'ta Dayrabun'da tam olarak ne olduğu konu muallakta kalmıştır. İyi yazılmış ama bir bakıma tek taraflı kitabına dayanarak Asuri meselesinin hemen hemen tüm müteakip kayıtlarına dayanan Stafford'a göre, “Asurilerin Dicle'yi köylerine dönmek dışında başka bir niyeti olmadan geçmesi en olasıdır. İlk hangi taraf ateş açtı? Yine Stafford'a göre koşullu ve koşulsuz kanıtların gücü hemen hemen eşittir ve Stafford, savaşı Iraklıların mı yoksa Asurilerin mi başlattığı söylenemez” demektedir.³⁹⁷

Donabed ise kitabında olayların gelişimini şu şekilde vermektedir: Rejim, “hükümete meydan okumanın genel atmosferinin Kürtleri ve hatta güneydeki Şiileri rahatsız etmesinden korkuyordu”. Ancak Asuriler sınırı geçme girişimlerine devam etmişlerdir. 25 ve 26 Temmuz'da 190 kişi sınırı geçmeye çalışmışlardır. Bazıları silahsızlandırılmış ve tutuklanmıştı, diğerleri silahsızlandırılmış ve serbest bırakılmıştı, büyük bir kısmı da her iki tarafta da herhangi bir olay olmadan başarıyla geçmişlerdi. 30 ve 31 Temmuz tarihlerinde Asuriler, silahsızlanma şartıyla yerleşime izin verileceğinin farkına vardılar. Suriye'de, Fransız makamları daha önce verdikleri sözden caydılar ve Milletler Cemiyeti'nin bu girişimin yasadışı olduğuna dair bir kararname yayınlaması nedeniyle Asurileri geri çevirdiler ve Irak'a olaysız bir şekilde girmelerine izin verileceği vaadinde bulundular. Onları silahsızlandırmaya veya ortadan kaldırmaya kararlı Irak güçleri, Dicle'nin doğu yakasını geçenlere ve Suriye'nin batı yakasında kalanlara makineli tüfeklerle ateş etmeye başladı. Çatışma sırasında 800'den az sayıda Asuri'ye karşı destek uçakları da dahil olmak üzere beş bin Irak askeri ve polisi getirildi. Malik Loko Shlimon'un çatışmanın sonunda verdiği bilgilere göre, düzinelerce Irak ordusu zayıfına karşın on üç Asuri öldü ve on bir kişi yaralanmıştır.³⁹⁸

Ancak Irak Ordusu'nun temmuz ve ağustos aylarında Kuzey Irak'taki Asuri İsyanını bastırmasında aldığı rol hakkındaki rapor, Stafford'un kitabında bulunmayan detayları da vermiştir. 6 Eylül 1933 tarihli bu rapor, Irak Ordusu Genel Müfettiş Vekili Tuğgeneral Hugo Healam tarafından yazılmıştır. Asurilerin Suriye'ye göçünün Mar Şimun ve danışmanları tarafından tasarlanmış, onaylanmış ve kutsanmış bir hareket olduğuna hiç şüphe olmadığını belirtiyor. Süryanilerin teslim olma niyetiyle ağustosta

³⁹⁷ FO 371/16891.

³⁹⁸ Donabed, *Reforging a Forgotten...*, s. 106.

Dicle'yi geçmesi önerisinde bulunulduğunu, ancak Irak ordusunun eyleminin onları engellediğini ve nefsi müdafaa için savaştıklarını söylüyor. Rapora göre, bu öneri için hiçbir gerekçe yokmuş gibi görünüyordu.³⁹⁹

Milletler Cemiyeti raporlarına yansıyan bilgilere göre Irak'tan Suriye'ye geçen Asurilerin bunu yapmalarındaki sebep, Asurilerin Irak'ta onlar için uygulanan yerleşim planından memnun olmamaları ve bu uygulamaya çalışılan yerleşim planını kabul etmemeleri halinde ülkeyi terk etmek zorunda kalacaklarına inanan bazı Asuri liderlerin bu yönde aceleci bir karar almalarıdır.⁴⁰⁰

Dayrabun pozisyonuna yapılan saldırı oldukça gereksizdi ve açıkça önceden tasarlanmış ve dikkatlice planlanmıştı: detaylar isyancılar nehri geçmeden önce kararlaştırılmış olmalıydı. İsyancılar saldırmak istemeselerdi ya Habur kıyıları boyunca ilerleyerek ya da güneye dolanarak Irak ordusundan kolayca kaçabileceklerini söylenmiştir.

Irak ordusunun subay ve askerlerinin cesurca ve iyi savaştığından şüphe edilemez. Oldukça izole edilmiş nöbetçiler, güçlü ve tekrar eden saldırıları başarılı bir şekilde püskürttüler. Albay Bekir Sıdkı, bu olayda kararlılık, enerji ve öngörülü liderlik örneği gösterdi. O güçlü iradeli bir adamdır ve emirlerinin yerine getirildiğini görmek ister. Gelibolu'daki sefer de dâhil olmak üzere I. Dünya Savaşı'nda Türk ordusuyla hatırı sayılır deneyime sahipti ve yakın zamanda Hindistan ve İngiltere'de eğitim kurslarına katılmıştı.

Bekir Sıdkı'nın varlığının etkisi askerlerini ve tüm rütbelilerin moralini yükselttiğinden Dayrabun'daki başarıya küçük ölçüde katkıda bulunduğundan şüphe yoktu. Irak ordusu, Dayrabun'da, savaşçılar olarak büyük bir üne sahip olan ve çoğunluğu Levilerde eğitim almış kişilerden oluşan, neredeyse eşit tüfek gücüne sahip bir güç tarafından saldırıya uğramıştı. Eğer bu isyancılar hiç şüphesiz yapmayı bekledikleri şeyi başarmış ve Irak askerlerini Dayrabun'da temizlemiş olsaydı, daha büyük bir felakete sebep olabilirdi ve geniş kapsamlı etkileri pekâlâ telafi edilemez durumların ortaya çıkmasına yol açabilirdi. Hükümetin ve Irak halkının, 4-5 Ağustos

³⁹⁹ Allawi, *Faisal I of Iraq...*, s. 556.

⁴⁰⁰ League of Nations. Secretariat. Information Section. The Settlement of the Assyrians, a Work of Humanity and Appeasement. League of Nations Questions. 5. Geneva: Information Section, 1935. <https://www.atour.com/government/un/20040404a.html> E.T. 05.07.2020.

1933 tarihlerindeki başarılarından dolayı Albay Bekir Sıdkı ve ordusuna şükretmek için iyi nedenleri olduğu vurgulanmıştır.⁴⁰¹

Yaşanan bu olayların aslında İngiltere'nin koruması altında yaşayan Asurilere yeni Irak Hükümeti tarafından şüpheyile bakılmasının yanı sıra bağımsızlık umudu olan bir halkın bu umutlarının söndürülmesi ve egemenliği altında yaşamak zorunda oldukları devletin onlara dayattığı yaptırımların bir sonucu olarak ortaya çıktığı iddiaları vardır.⁴⁰²

Bu olayların Asuri ve Irak halkı üzerinde büyük etkileri olmuştur. Tutkular her iki tarafta da alevlendi ve fena halde abartılı söylentiler ülkenin her tarafına yayıldı. Olaylardan sonraki günlerde de küçük çaplı sorunlar yaşanmaya devam etti. Simel'de birkaç yüz Asuri öldürülürken komşu köylerde cinayet soygun ve yağma olayları devam etti. Milletler Cemiyetindeki Irak temsilci, Konsey'e olaylarda mağdur olanlara ayırım yapılmaksızın mağduriyetlerinin giderilmesi ve onlara bakmakla yükümlü olduklarını bu talihsiz olayların tekrarlanmaması için gerekli adımların atılacağı yönünde kararlı olduklarını iletti.⁴⁰³

⁴⁰¹ Husry, "The Assyrian Affair...", s. 174-175.

⁴⁰² Benjamin Thomas White, "Refuges and definition of Syria, 1920-1939", *Past and Present*, 235(1), 2017, s. 148-149

⁴⁰³ League of Nations. Secretariat. Information Section...

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MİLLETLER CEMİYETİ VE ASURİLER İÇİN YAPILAN YERLEŞİM PLANLARI

4.1. Milletler Cemiyeti'nde Asuri Meselesi

Milletler Cemiyeti'nin kuruluş amacı uluslararası barışı ve güvenliği saldırgan bir devlete veya birden fazla devletin oluşturduğu ittifaklara karşı korumaktır. Bu birliğin kurulmasında etkili olan savaş karşıtı devletler, I. Dünya Savaşı ortalarına doğru, savaştan sonra ortaya çıkabilecek başka savaşları engellemek istemekteydiler. Bu amaçla Amerikan Woodrow Wilson, İngiliz Abluka bakanı Lord Robert Cecil, Sevş Kabinesi üyesi ve Güney Afrika Dışişleri Bakanı General Jan Smuth gibi devlet adamları savaşın sonlarına doğru savaş sonrasında birlikte hareket ederek uluslararası barışı koruyabileceklerine inanmaya başlamışlardı. İngiliz başbakanı David Lloyd George 5 Ocak 1918 tarihinde yukarıda adı geçen devlet adamlarının da baskıları ile savaşa alternatif olarak uluslararası çatışmalara çözüm bulmak için uluslararası bir örgütün kurulması önerisinde bulundu. Paris Barış Konferansı'nın toplanmasından sonra 25 Ocak 1919 tarihinde Milletler Cemiyeti'ni kurmak amacıyla Wilson başkanlığında çalışacak bir komisyonun kurulacağı açıklandı.⁴⁰⁴

Wilson tarafından açıklanan ve ülkelerin siyasal bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü vurgulayan 14. maddeye göre cemiyet üyeleri, bütün cemiyet üyelerinin ülke bütünlüğüne ve şimdiki siyasal bağımsızlıklarına saygı göstermek ve bunları dışarıdan gelecek herhangi bir saldırıya karşı korumakla yükümlüdürler. Devletler kendi aralarındaki sorunları çözmede yetersiz kalırsa çözüm mercii olarak Milletler Cemiyeti'ne başvuracaklardı. Milletler Cemiyeti'nin 14. maddesi, cemiyete uluslararası sürekli adalet divanı tasarısı hazırlama ve bunu cemiyet üyelerine sunmakla görevlendirildiğinden bahsetmektedir. 16. madde ise barışı bozan devletlere siyasi ve ekonomik yaptırım uygulamayı içermektedir.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ Ayfer Feyzioğlu, Türkiye ile Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Atatürk İlke ve İnkılapları Tarih Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1995, s. 1-2.

⁴⁰⁵ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/?pdf=3726.>, E.T. 15.01.2021.

1920 yılında kurulan ve I. Dünya Savaşı'ndaki ayaklanmalardan sonraki birçok görevi arasında dünyanın ilk hükümetler arası organı olan Milletler Cemiyeti, yeni Türkiye Cumhuriyeti ile Irak arasındaki sınır sorunlarının çözümü için çalışmalar yapmıştır. Osmanlı döneminde, bugün Irak olarak bilinen bölge, Türkiye'nin şu anda iddia ettiği ülkenin kuzeyindeki Musul Vilayeti dâhil olmak üzere üç vilayetten oluşuyordu. Bu bölge daha çok zengin petrol kaynaklarından ötürü birçok ülkenin ilgisini çekmiştir. Yeni Milletler Cemiyeti tarafından Irak'ı yönetme görevi verilen İngiltere, Musul Eyaletini teslim etme konusunda isteksizdi.

İngiltere'nin Türkiye topraklarında yer alan Hakkâri Eyaletini de Musul'a bağlamak istemesi cemiyet tarafından reddedildi. Birçok tartışmanın sonucunda Türk-Irak sınırı kalıcı olarak çizildi. Bu durumdan en çok etkilenenler ise yurtlarından sürgün vaziyette olan Asuriler oldu.

4.2. Irak Asurileri' ne Yönelik Yerleşim Planları

Kasım 1914'te Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girdiğinde Hakkâri bölgesinde yaşayan ve Türk tebası olan Asuriler kısa süre içerisinde savaşın ortaya çıkardığı girdaba sürüklendiler. 1915 yılı baharında kendilerini Rusya ve müttefiklerin yanında Türk tarafına savaş ilan etmiş olarak buldular. Savaş onlar için bir birçok sıkıntıyı beraberinde getirdi. Türkler ile olan savaşlarında başarısız olunca yıllarca Osmanlı egemenliği altında yaşadıkları Hakkâri bölgesinden Rusların hâkimiyetinde olan İran Urmiye bölgesine göç ettiler. 1917 yılında Rusya'da meydana gelen devrim sonucunda İran'daki Rus cephesinin çökmesi ile bir kez daha yalnız kalan Asuriler için 1918 yılında artık Urmiye Bölgesi'de yaşanamaz hale gelmişti. Bu yalnızlık onların buradan ayrılarak İngilizlerin kontrolünde olan bölgelere göç etmelerini zorunlu kıldı. 1918 yılı yazında, Urmiye'deki Asuriler 480 km (300 mil) güneydoğu da yer alan İngiliz bölgesi Hemedan'a doğru yola çıktılar. Bu yolculuk sırasında savaş durumunda oldukları Türk, Kürt ve hatta tarafsız olan Perslerin saldırılarının yanı sıra yüksek hava sıcaklığının kavurucu etkisi ve tifüs, dizanteri, çiçek hastalığı ve kolera gibi birçok hastalıklarla da mücadele etmek zorunda kaldılar. Tüm bu etkenler Asurilerin göçlerinde kayıplar vermelerine neden olsa da 20.000 kadar Asuri Hemedan'a ulaşmayı başarmıştı.⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ League of Nations. Secretariat. Information Section...

Bu büyük göç olayından sonra Asuriler Irak'ta yaşamaya başladılar. Üç yıldan fazla süre İngiliz yönetimi altında Musul ve Bağdat'ın mahallelerinde İngilizlerin himayesinde kurulan mülteci kamplarında yaşamlarını sürdürdüler. Tüm bu zaman zarfında Asurilerin eski evlerine dönebilmeleri için çalışmalar yapıldı. Fakat yapılan tüm çalışmalara ve girişimlere rağmen Asurilerin eski evlerine dönmeleri oldukça zordu. Çünkü 1925 yılında Milletler Cemiyeti tarafından alınan karar ile Hakkâri Bölgesi Türk egemenliğinde kalmıştı. Bu durum Asurilerin geri dönme umutlarının tükenmesi demekti.⁴⁰⁷

Gelecekleri tayin edilmeğe çalışılan Asurilerin tamamı Türk egemenliğine bırakılan bölgelerden değil aynı zamanda Urmiye Bölgesi'nden gelenlerden de oluşmaktaydı. İngiliz Hükümeti, Urmiye ve Türk bölgesinde gelen ve Irak'ta yaşayan Asurilerin gelecekte varoluşlarıyla yakından ilgileniyordu. Bu yüzden İngilizler için en uygun plan Irak'ta yaşayan Asurilerin mümkün olduğunca fazlasının Türk hâkimiyeti altındaki Hakkâri Bölgesi'ne geri dönmelerini sağlayarak; Irak'ta dağınık halde yaşamalarındansa bu bölgede kompakt bir şekilde yaşayarak belirli bir özerkliğe kavuşmalarını temin etmektir. Ancak bu planın gerçekleştirebilmesi için sadece Musul Vilayeti'nin değil aynı zamanda Hakkâri Bölgesi'nin bir kısmının da Irak sınırlarına dâhil edilmesi gerekiyordu. Çünkü hem İngilizler hem de Asuriler sorunun çözümünün Asuri halkının buraya getirilerek ya da bir kısmının Türk egemenliği altında kalması ile çözülemeyeceğini düşünüyorlardı.⁴⁰⁸

1923 yılında Lozan Konferansında Türkiye ile Irak arasındaki sınırın, Türkiye ile Birleşik Krallık arasında dokuz ay içinde imzalanacak dostane bir anlaşma ile belirlenmesi kararlaştırıldı. Bu süre içinde bir anlaşmaya varılamaz ise anlaşmazlık Millet Cemiyeti'ne havale edilecekti. 1924 yılı baharında İstanbul Konferansı'nda konu çözüme kavuşturulamadı ve Eylül ayında Milletler Cemiyeti'ne havale edildi. İlk olarak, olay yerine gönderilen Sınır belirleme komisyonu tarafından sınırın nihai durumu kesinleşene kadar iki devlet arasında her iki tarafında saygı duyacağı bir statüko çizgisinin belirlenmesi için Brüksel'de olağanüstü bir oturum gerçekleştirildi. Bu statüko çizgisine "Brüksel Hattı" adı verildi ve aslında bu belirlenen hat ile daha sonra nihai kararı verilen sınır hattı hemen hemen aynı oldu.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁰⁸ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁰⁹ League of Nations. Secretariat. Information Section...

İngilizlerin Hakkâri Bölgesi'ni Asuri Hristiyanlar için geri alma çabaları başarısız oldu. Artık Asuriler kesin olarak Irak egemenliği altındaydılar. Bu temelde ve sınır komisyonu önünde dile getirilen isteklere göre, Asuri Hristiyanların liderleri, Sir Henry Dobbs'a dilekçe verdiler. İngilizce ve modern Süryanice yazılmış bu dilekçede şunları dile getirmişlerdir: Milletler Cemiyeti'nin verdiği karar neticesinde İngiliz Mandası altındaki Irak artık kesin olarak Musul'u topraklarına katmıştır. Bizim topraklarımızın Türk Topraklarında kalacağını öğrendik, bunu öğrenmekle umutlarımız boşa çıktı. Bu gerçek olsa da şimdi fikrimiz değişmedi ve taleplerimiz, Ekselanslarına sunulan ilk taleple aynı, yani ya İngiliz Mandası altındaki küçük topraklarımızın, bize iade edilmesini ya da bizi, iklimin ve suyun bize uygun olduğu ve endişelerimizden, sefaletlerimizden ve karanlık geleceğimizden kurtulacağımız Britanya Kolonilerinden herhangi birine yerleştirmenizi istiyoruz. Çünkü Irak'ta hiçbir şekilde yaşayamayız. Talebimiz basit ve biz çok küçük bir ulus (veya aile) olduğumuz için, İngiliz Hükümetinin nazik bir adım atacağına ve iki mütevazı talepten birinin kabul edileceğine inanıyoruz. Talebimizin duyulacağına ve olumlu bir yanıt alacağına inanıyoruz⁴¹⁰, diyerek Türkiye topraklarında kalan Hakkâri bölgesini istemişler ya da Irak dışında başka bir yerleşim yeri talebinde bulunmuşlardır.

Milletler Cemiyeti ve Manda Komisyonu, Irak Hükümetinin yönetim konusunda deneyimsiz olması nedeniyle Irak'ın Milletler Cemiyeti üyesi olarak kabul edilerek yönetimin İngiltere ve Irak arasında imzalanan ittifak anlaşması gereğince manda rejiminin yirmi beş yıl boyunca devam etmesine karar verdi. Asurilerin ve diğer azınlıkların menfaatleri göz önünde bulundurularak, öneri Birleşik Krallık tarafından 16 Aralık 1925 tarihli Milletler Cemiyeti toplantısında Hükümetin yirmi beş yıl süreyle manda yönetimini kabul etmesi ile resmileşti. Tüm bu gelişmelere rağmen Asurilerin hala yurtlarına dönmek için umutları vardı. Fakat 25 Haziran 1928 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Bağdat Başkonsolosluğu'nun resmi bir tebliğiyle Türk af kanunun Asurileri kapsamadığı ve Asurilerin Türkiye'ye girişlerine izin verilmeyeceği, Türkiye'ye girmeye çalışan Asurilerin cezalandırılacağı bildirdi.⁴¹¹

⁴¹⁰ H. Müller Sommerfeld, "The League of Nations, A-Mandates and Minority Rights during theMandate Period in Iraq (1920–1932)", *Minority, and the Public Sphere: Jews and Christians in the MiddleEast*, (Editor(s): S.R. Goldstein-Sabbah, H.L. Murre-van den Berg), Brill 2016, 258-283, s. 273-274.

⁴¹¹ League of Nations. Secretariat. Information Section...

Milletler Cemiyeti'nin kararı ve Türkiye Bağdat Başkonsolosunun tebliği ile artık Asuriler için tek yerleşim planının Irak sınırları içinde kalan bölgelerden başka yerlerin olmadığı anlaşıldı. Fakat Asurilerin Irak içerisinde de yerleştirilmeleri konusu hiç kolay olmayacaktı. Çünkü Yeni kurulan Irak Devleti'nin hem parası yeterli değildi hem de kurulacak yerleşim yerleri için uygun arazisi yoktu. Bu sorunlara ek olarak Arap nüfusun yoğun olduğu ülkede yerel halk ile Asuriler arasındaki ilişkiler de iyi değildi. Buna rağmen Irak yönetimi Asuriler için bazı adımlar atarak onların yerleşmesi için boş araziler tahsis etti ve onlara kendi iç işlerinde belli özgürlükler tanıdı. 1927 yılında özel bir Yerleşim Görevlisi atanmasına rağmen 1930 yılına gelindiğinde yerleşim sorunu tam çözülememiş ve hala 300 kadar Asuri ailenin yerleşimi yapılamamıştı.⁴¹²

Eylül 1929'da Britanya Hükümeti, Irak üzerindeki manda himayesinin 1932 yılında sonlandırılacağını ve Irak'ın Milletler Cemiyeti tarafından bağımsız, egemen bir devlet olarak kabul edilmesini tavsiye edeceğini ilan etti. Bu duyuru Irak'taki yerel halk arasında bazı kuşku ve şüphelerin oraya çıkmasına neden oldu. Bu duyuru takip eden yıllarda Manda Komisyonu ve Milletler Cemiyeti, halk arasında oluşan şüphelerin giderilmesi için gereken çalışmalar yaparak çözüm yolları bulmak amacıyla tartışmalar yaptı. Manda Komisyonu 1925 yılında sınır belirlenirken görevinin bu kadar çabuk bir sürede biteceğini bilmiyordu. Yine de Irak yönetimi ve halkı, sınırları içerisinde yer alan azınlıklara liberal ve hoşgörülü muamele yapacaklarına inanmak için iyi nedenler göstermişlerdi. İktidarın temsilcileri bu konuda tamamen tatmin edici güvenceler verdiler ve Iraklı yetkililer, eşit muamele, vicdan özgürlüğü ve azınlıkların korunmasını garanti eden özel bir bildiriye imzalamaya hazır olduklarını belirttiler. Verilen bu garantilere rağmen Asuriler Irak'ta birkaç talihiz olay yaşamışlar fakat bu olayları yaşasalar da onlar yine de Irak Kralı'nın sadık tebaası olarak bu olaylara tahammül etmeyi göze almışlardı.⁴¹³

Tüm bu gelişmeler yaşanırken ve Irak'ın Milletler Cemiyeti'nin bağımsız bir üyesi olduğu anda Milletler Cemiyeti, Asurilerden, özerk bir konuma konulması ya da Asurilerin özerk olarak yerel ve küçük bir bölgeye yerleştirilmeleri için dilekçeler aldı. Zorlukların farkında olan, ancak mümkün olan en tatmin edici ve kalıcı düzenlemeyi bulmak için hem Irak'ın hem de Asurilerin çıkarları doğrultusunda her türlü çabayı

⁴¹² League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴¹³ League of Nations. Secretariat. Information Section...

göstermek amacıyla Milletler Cemiyeti Konseyi, Aralık 1932’de beş üyesinden dilekçeleri dikkatle incelemelerini istedi. Bu çalışma temelinde, Konsey, Asurilerin Irak’ta idari özerklik talebinin kabul edilemeyeceği yönündeki Manda komisyonu tarafından sunulan görüşü benimsedi. Bu durum uzun zamandır Asuriler ile Irak Hükümeti arasında süregelen bir sorundu. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi Asuriler hem millet hem de Kilise olarak yüzyıllar boyunca izole bir toplum olarak yaşamışlar ve kendi Patrikleri Mar Şimun’un yönetimi altında belirli derecede özerk örgütlenme gerçekleştirmişlerdir. Yeni Irak Devleti’nde şu an mevcut olan koşullar farklıydı. İzolasyon geçmişte kalmıştı ve Asuri Liderlerin geçici iktidarını gereksiz kılan bir Merkezi Hükümet vardı. Bununla birlikte, manevi otoritenin sınırlarını açıkça tanımlamak her zaman kolay olmadı ve aslında Mar Şimun’un geçici otoritesi noktasında ciddi yanlış anlamalar ortaya çıktı. Bu durum üzerinde anlaşmaya varılamayan konulardan birisi idi. Buna rağmen Asurilerin yoğun bir şekilde istedikleri toprak talepleri karşılanamadı.⁴¹⁴

Bununla birlikte Milletler Cemiyeti’nin kararında belirttiği gibi Asuriler de dâhil olmak üzere Irak’ın topraksız sakinlerini yerleştirmek için bir çaba daha yapılacaktı. Irak temsilcisi, Milletler Cemiyeti’ne Irak Hükümetinin Asurileri mümkün olduğunca homojen bir şekilde toplumun içine yerleştirmek için yardımcı olacak bir yabancı uzman seçmeyi amaçladığını bildirdi. Bu amaçla Sudan’da bu konuda deneyim edinmiş bir yetkili olan Binbaşı Thompson, Irak Yönetimi tarafından atandı ve 1933 yılının mayıs ayı başında Musul’a geldi. Ancak Asurilerin, onların adına yapılan çabalara rağmen bir bütün olarak tam bir iş birliği yaptıkları söylenemez. Irak’ta Asuri toplumunun sahip olması gereken hak ve yetkiler konusunda merkezi hükümet ile arasında görüş farklılıklarına sahip olan Mar Şimun’un yaptığı faaliyetlerden ötürü Bağdat’ta gözaltına alınması da çözüm için yaşanan zorlukların artmasına neden oldu.⁴¹⁵

Aslında tüm bu sorunların yeni bir boyuta büründüğü açıktı. Ne Irak Hükümeti ne de Asuriler ne kadar samimi olursa olsunlar, göstermiş oldukları çabalar sorunların, tatmin edici bir şekilde çözülemeyeceği sonucunu ortaya çıkarmaktaydı. Irak’taki olayları endişe ile izleyen Milletler Cemiyeti sorunların çözümünün imkânsız olduğu konusunda hemfikirdi. Bu nedenle, Irak Başbakanı, tüm herkesin çıkarına yönelik

⁴¹⁴ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴¹⁵ League of Nations. Secretariat. Information Section...

yaptığı açıklamalarda Asurilerin kendi mutlulukları ve Irak Devletinin bütünlüğü için Asuri göçmenlere başka bir yerde yeni bir yerleşim yeri bulunmasının gerekli olduğunu ve bunun barışçıl bir şekilde yapılabilmesi için tüm kaynaklarını kullanmaya hazır olduklarını Milletler Cemiyeti'ne ilettiler. Milletler Cemiyeti de Asuriler için Irak dışında mutlu olabilecekleri yeni bir yerin bulunmasının zorluklarının ve sorumluluğunun farkında olmasına rağmen bu teklifi reddetmedi.⁴¹⁶

Milletler Cemiyeti 15 Aralık'ta Irak Hükümeti ile iş birliği içerisinde Irak'tan başka bir yerde yaşamak üzere ülkeden ayrılmak isteyen Asuriler için bir çözüm planı hazırlamak ve yürütmek amacıyla altı üyeden oluşan bir "*Komite*" kurarak, bu konuda geniş yetkiler vermeye karar verdi. Milletler Cemiyeti tarafından kurulan bu komiteye "*Irak Asurileri Yerleşim Komitesi*" adı verilmiştir. Komitede yer alacak altı üye şunlardı: Ekselansları M. Lopez Olivan (İspanya) (Başkan), Ekselansları M. William Borberg (Danimarka) (Başkan Yardımcısı), M. Renato-Scoppa (İtalya), M de Panafieu (Fransa), Bay JC Sterndale Bennett (Birleşik Krallık), MM Tello (Meksika).⁴¹⁷

Milletler Cemiyeti elbette ki, Irak'tan ayrılmayarak burada kalmak isteyen Asurilerin Irak'ın Milletler Cemiyetine üye olurken vermiş oldukları garantilerden yararlanmaya devam ederek, kendi paylarına Irak'a sadakat yükümlülüklerini yerine getirerek devlete bağlı kalacaklarını vurguladı.⁴¹⁸

Irak Asurileri Yerleşim Komitesi, Asuriler ile ilgili sorunun çözümü için görevini aktif bir şekilde sürdürmeye devam etmiştir. Milletler Cemiyeti'nin kurulan komiteye verdiği görev iki aşamadan oluşmaktaydı. Birincisi, Irak'ı terk etmek isteyebilecek Asurilerin Irak dışında yerleşimlerinin pratikte mümkün olup olmayacağını tespit etmek. Eğer mümkünse Irak Hükümeti ile yakın iş birliği içinde ayrıntılı bir plan hazırlamak ve planın uygulanması için uygun olduğuna inandığı adımları atmak. İkincisi ise, Irak Hükümeti ile istişare halinde olarak Irak'ta kalmak isteyen Asuriler için Hükümet tarafından alınacak önlemleri sağlamak.⁴¹⁹

Ayrıca yukarıda düşünülen düzenlemeler yürürlüğe girinceye kadar, Konsey Irak Hükümeti'nden Irak'taki Asurilerin güvenliğini sağlamak için alınan tedbirler hakkında Komite'yi düzenli olarak bilgilendirmesini ve bunun sonucunda yoksul

⁴¹⁶ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴¹⁷ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴¹⁸ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴¹⁹ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

ailelere yardım etmesini istedi. Komite çalışmasını üç bölümde sürdürecekti. Birincisi, göç etmek isteyebilecek tüm Asurilerin barınması için uygun arazi bulmak, ikincisi, gerekli finansmanın sağlanacağından emin olmak, üçüncüsü göçmenliğin tamamen gönüllü olmasını sağlamak. Bu görevlerden ilk ikisi, o dönem dünya genelinde yaygın olan olumsuz ekonomik ve sosyal koşullardan dolayı zaman alacaktı. Bu nedenle Komite Asuriler arasına durumun yanlış anlaşılmasını önlemek için onlara gerekli açıklamaların yapılması gerektiğine karar verdi. Ayrıca Komite göçün gönüllülük esasına göre olması için Irak Hükümeti ile müzakerelere başladı.⁴²⁰

15 Aralık 1932 tarihinde Konsey kararına uygun bir şekilde Irak Hükümeti için yerleşim danışmanı olarak görev yapan Binbaşı Thompson'un başkanlığındaki bir heyet Musul'daki Asuri mülteci kampının organizasyonundan ve yönetiminden sorumluydu. Bu heyetin öncelikli sorumluluğu Asurilere gerekli açıklamaları yapmak ve ardından bir yerleşim yeri kesin olarak belirlendikten sonra mümkün olan en kısa sürede, Asurilerden kimlerin Irak'tan ayrılmak istediklerini tespit etmek ve ayrılışları için gerekli olan tüm önlemleri almaktı.⁴²¹

Irak Hükümeti, Irak'taki Asurilerin başka yerlere nakledilmesi için yapılan planların tamamlanmasına kadar onların güvenliğine dair tüm güvenceleri verdi. Milletler Cemiyeti Komitesi ile mutabakat kurularak başkanlığını Binbaşı Thompson'un yaptığı yerel bir komitenin kurulmasına karar verildi. Kurulan bu komitede, Milletler Cemiyeti'nin doğrudan bir temsilcisi yer alacak ve komite, Asurilere bireysel danışmanlık yapmanın yanı sıra Asurilerin Irak'tan transferlerinin organize edilmesinden sorumlu olacaktı. Aynı zamanda Irak Hükümeti Musul'da Ağustos 1933 olayları nedeniyle muhtaç duruma düşen çoğu kadın ve çocuk olmak üzere yaklaşık 1.500 kişinin yerleştirildiği bir kamp kurdu. Milletler Cemiyeti önümüzdeki iki yıl içinde kademeli olarak tasfiye edilecek bu kampın koşullarından haberdar edilecekti. Kurulan bu kamp, son kalanların da 1935 yılında Habur Nehri kenarındaki geçici yerleşim yerine götürülmesi ile 1935 yılında kapatıldı.⁴²²

⁴²⁰ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

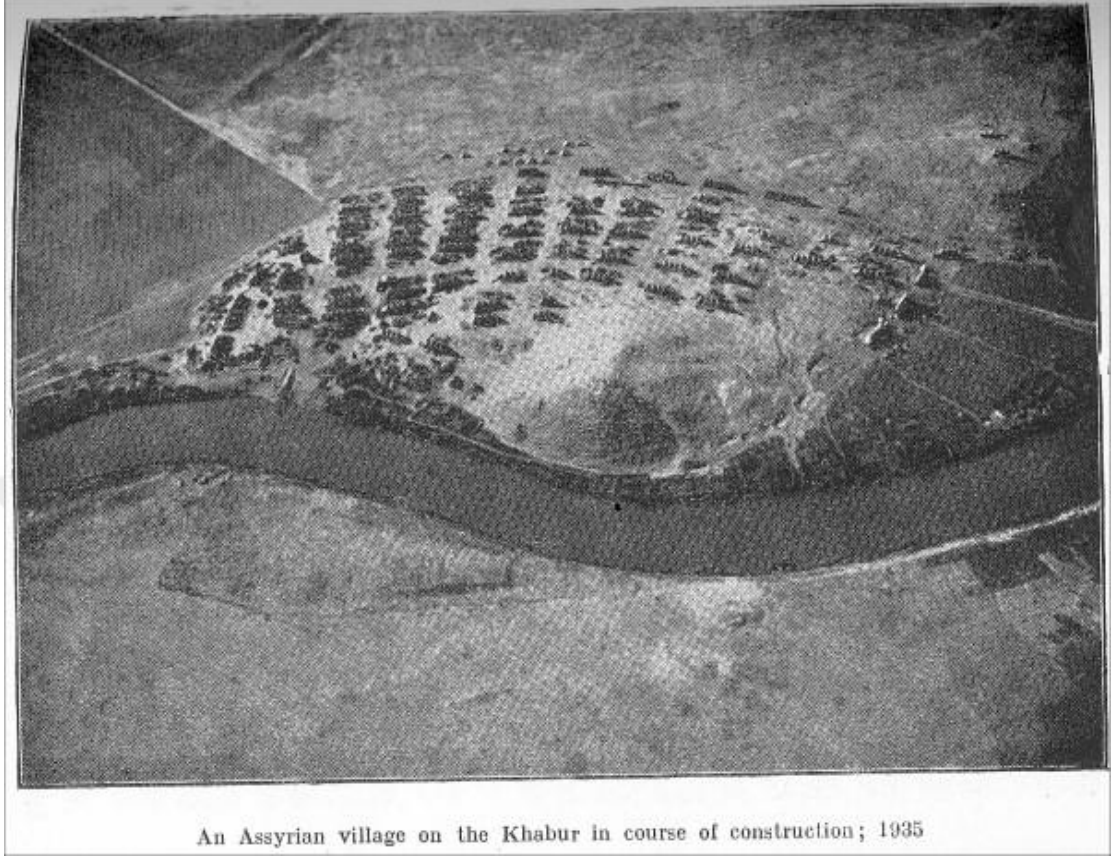
⁴²¹ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴²² League of Nations. Secretariat. Information Section...

4.2.1. Habur Geçici Yerleşim Planı

Şekil 4

1935 yılında Habur'da İnşa Edilen Bir Asuri Köyü

Kaynak: <https://www.atour.com/government/un/20040404a.html>, .E.T. 18.04.2022.

Irak'ta yaşanan kargaşalar sonrası Ağustos 1933'te Suriye'ye sığınan 550 Asuri, bir yıl sonra geçici olarak Yukarı Habur Vadisi'ne yerleştirildi. Sonraki aylarda Suriye'deki Fransız Yüksek Komiserliği ile Irak Hükümeti arasında varılan anlaşmaya göre, eşleri, çocukları ve birçoğu Musul Kampından olmak üzere yaklaşık 1.450 kişinin onlara katılmasına izin verildi. Fransız Hükümeti'nin talebi üzerine Suriye'deki Nansen Mülteciler Bürosu temsilcisi Burnier ile Fransız Yüksek Komiserliğini temsilen de Yüzbaşı Duprez iş birliği içerisinde yerleşim planının uygulanmasında yetkilendirildiler.⁴²³

Eylül, Ekim 1934'te yağmur mevsiminin başlamasından önce tüm mültecilerin aileleri ile iki odalı evlere yerleştirmenin mümkün olduğu üç köy inşa edildi. Milletler Cemiyeti tarafından Irak'taki Asurilerin yerleştirilmeleri için kurulan Irak Asurileri Yerleşim Komitesi Başkanı M. Lopez Olivan Irak Hükümeti ile Haziran 1935'te

⁴²³ League of Nations. Secretariat. Information Section...

Musul kampında bulunan 340 kadın, çocuk ve yaşlı erkek ile toplamda 1.000 Asuri'nin Habur yerleşimine sevk edilmeleri ve gereken fonların sağlanması için mutabakata varılmıştır. Ayrıca, yerleştirilecek bu nüfus için 1.000 hektarlık (2.500 dönüm) bir alan oluşturuldu ve bu alanın sulanabilmesi için gereken su pompası istasyonları kuruldu. Buraya yerleşen Asuriler hemen bahçeler oluşturarak sebze yetiştirmeye başladılar. Ayrıca bunlara az sayıda inek, keçi ve koyunda verildi. Yerleştirildikleri alanda hayvanları otlatılması için meralar mevcuttu. Bunlara ek olarak yerleştirilen köylülerin un ihtiyaçları karşılayabilmeleri için iki küçük değirmende inşa edildi.⁴²⁴

Habur'a yerleştirilen Asurilerin ilk zamanlarında beslenmek için dışarıdan desteklenmeleri gerekirken kısa zaman içinde kendi kendilerine yetebilecek hale gelmişlerdir. Buraya yerleştirilen Asuri göçmenlerin sağlık hizmetleri de düşünülmüş, bu amaçla köylerde görev yapması için askeri doktor ve yedi hemşire görevlendirilmiştir. Sağlık hizmetleri ilkel koşullarda veriliyor olsa da göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılama konusunda yeterliydi. 1935 yılında Habur'a Asurilerden oluşan bir grup insan daha getirildi ve toplamda yaklaşık bu bölgeye yerleştirilen göçmen sayısı 6.000 kişiye ulaştı. Buraya sonradan getirilen Asuri göçmenlerin çoğunluğunu önemli Asuri aşiretlerine mensup kişiler oluşturuyordu. Habur yerleşiminin yaklaşık dört yıl sonra Ghab bölgesindeki ıslah çalışmalarının tamamlanmasına kadar varlığını sürdürmesi planlanıyordu.⁴²⁵

Asurilerin Habur bölgesine gruplar halinde yerleşmeye başladığı bu zaman zarfında Milletler Cemiyeti tarafından Irak dışında kalan ülkelerde yeni yerleşim yerlerinin arayışı başlatılmıştı. Fakat yapılan ön değerlendirmeler sonucunda uygun bir bölge bulunamamıştı⁴²⁶

Bundan dolayı Milletler Cemiyeti Konseyi için yegâne çözüm yolu yine Fransız kontrolünde olan Habur bölgesi gibi gözüküyordu. Fakat bu konuda Fransız Hükümeti'nin de istekli olması gerekiyordu. Çünkü Fransız Hükümeti hali hazırda Irak'tan çıkarak Habur bölgesine yerleşmiş olan bir miktar Asuri'yi orada himaye ediyordu. Bu bölgeye yapılacak daha fazla sayıdaki Asuri göçünün bölgede sorun

⁴²⁴ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴²⁵ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴²⁶ C.165.M.91.1935.VII, League of Nations, Settlement of The Assyrians of Iraq, Communicated, to the Council and Members of the League.

yaratabileceğinin yanında onların Irak'ta kalmaları halinde sorunun daha da büyük olacağı Konsey tarafından düşünülmekteydi.⁴²⁷

Irak Asurileri Yerleşim Komitesi Başkanı bu amaçla Fransız yetkililere bir mektup göndermiştir. Mektupta Asuriler için düşünülen alternatif yerleşim planlarının başarısız olduğundan bahsedilmiş ve Fransız hükümetinin Asurilere bir yerleşim yeri bulunmasındaki gayretleri için teşekkür edilmiştir. Ayrıca Fransız hükümetinden Habur bölgesine daha fazla Asuri'nin yerleştirilip yerleştirilemeyeceğine dair görüşleri istenmiştir.⁴²⁸

Asurilerin Suriye'ye yerleştirilmeleri hakkında görüşmeler yapılırken Deyr-i Zor Baş Komiseri ve El Cezire aşiret reisleri arasında bir toplantı tertip edilmiştir. Toplantının amacı Fırat, Dicle Nehirleri arasında ve Irak hududu ile Beyrut, Şam ve Halep vilayetlerinde Ermeni, Kürt ve Asurilerden mürekkep bir hükümet teşkil edilmesi görüşülmüştür. Fakat bu teşebbüs herhangi bir sonuca bağlanamamıştır.⁴²⁹ Bu girişimin sadece teorikte kalması üzerine Milletler Cemiyeti tarafından Asurilere yurt bulma çabaları devam etmiştir.

4.2.2. Brezilya Planları

1933 yılının Ekim ayından 1935'in ortalarına kadar, Millet Cemiyeti Konseyi dünyada Asuri halkının yerleştirilmesine yönelik uygun bir yer bulmak için olası tüm yerleşim bölgelerini farklı kıtalarda arayarak geçirmiştir. 1934 baharında Konsey Brezilya Hükümeti ile iş birliği yaparak dikkatini Brezilya'daki Parana Eyaleti'ndeki bölgelere yerleştirme yapılıp yapılmayacağı konusuna odaklandı. Yerleşimin öngörüldüğü topraklar Rio De Janeiro'daki İsviçre Elçiliği Müşavirliği tarafından daha önceki bir tarihte diğer mültecilerin yerleşimi için Nansen Ofisi adına onları teftiş etme yetkisi verilen Rio De Janeiro'daki bir rapora konu olmuştu. Bununla birlikte Parana bölgesindeki iklim ve fiziksel koşulların, Asurilerin kendilerini adapte etmelerinin ve ülkede yararlı bir unsur olarak yerleşmelerinin beklenebileceği şekilde olacağından emin olmak gerekiyordu. Buna göre Milletler Cemiyeti, Asurilerin ihtiyaçları ve özellikle ilgili özel bilgisi ışığında, önerilen bölge olup olmadığına

⁴²⁷ C.165.M.91.1935.VII, League of Nations, Settlement of The Assyrians of Iraq, Communicated, to the Council and Members of the League.

⁴²⁸ C.165.M.91.1935.VII, League of Nations, Settlement of The Assyrians of Iraq, Communicated, to the Council and Members of the League.

⁴²⁹ BCA. 490/1, 607.102.7

bakılmaksızın, uzun yıllar Irak'taki Asuri ordularına komutanlık eden Tuğgeneral Browne'yi Konseye tavsiye vermek için göndermeye karar verdi. Nansen Ofisi genel Sekreteri Johnson'un yardım ettiği General Browne, 1934 yılı şubat ayından Nisan ayına kadar Brezilya'da kaldı.⁴³⁰

Harita 4

Asurilerin Brezilya'da Yerleştirilmeleri için Düşünülen Bölge

Kaynak: <https://delhipages.live/tr/cografya-ve-seyahat/eyaletler-ve-diger-alt-bolumler/parana-state-brazil>, E.T. 24.07.2022

Asurilerin Brezilya'ya yerleştirilmelerinde Parana Plantation Limited şirketine ait olan araziler Nansen ofisi tarafından yapılan çalışmalar sonucunda uygun bulunmuştu. Şirket ile Milletler Cemiyeti Konseyi adına hareket eden Nansen Ofisi ile gerekli görüşmeleri yapmış, belirlenen alanın Asurilerin yerleşimi için yeterince büyük olduğuna karar verilmiştir. Fakat bu yerleştirmenin yapılabilmesi için Brezilya Hükümeti'nin onayının alınması gerekiyordu. Bu amaçla hükümete bu konu hakkında

⁴³⁰ League of Nations. Secretariat. Information Section...

gerekli bilgilendirmeler yapılarak konun aciliyeti ve insani niteliğine ilişkin gerekli sunumlar yapıldı. Bunun sonucunda hükümet ilk etapta 500 ailelik gruplar halinde Irak'taki tüm Asurileri kabul etmeye hazır olduğunu beyan etti.⁴³¹

Fakat Brezilya hükümeti ile çözümün koşullarını tartışmadan önce Komite'nin atmaya mecbur olduğu bazı adımlar vardı. Bunlardan en önemlisi nüfusun Irak'ın kuzeyinden Brezilya'nın güneyine kadar farklı bir bölgeye taşınması, doğal olarak komitenin büyük önlemler almadan başlatabileceği bir operasyon değildi. İklim ve fiziki koşulların Asurilerin uyum sağlayabileceği bir yapıda olup olmadığının araştırılması gerekiyordu.

Bu amaçla Milletler Cemiyeti tarafından bir araştırma yapılması için görevlilerin bölgeye gönderildiği yukarıda bahsedilmişti. Bölgeye gönderilen Tuğgeneral Browne ve Bay Johnson bölgeye vardıklarında Brezilyalı yetkililer ile temasa geçmişlerdir. Bundan sonra Kuzey Parana'daki Parana Plantations Limited Şirketi'nin sahibi olduğu araziye bir ön ziyarette bulundular. Heyet ilk olarak Parana Plantations Limited şirketinin merkezinin olduğu Londrina bölgesinde kurulmuş olan yerleşimleri denetlemiş ve çeşitli milletlerden (Avusturya, Çekoslovak, Alman, İtalyan, Japon ve Polonyalı) mevcut yerleşimcilerle bazı görüşmeler yapmıştır.⁴³²

Bu görüşmeler sonucunda genel olarak bu yerleşimcilerin gelişlerinden 8 ay sonra kendi kendilerini geçindirmeyi başardıkları görülmüştür. Şirketin, Asurilerin yerleştirilmesi için önerdiği yer Londrina'nın 66 kilometre güneybatısındaydı. Bölge çoğunlukla bâkir ormanlık alanlardan oluşmaktaydı. Yapılan araştırma sonucunda bölgede yer alan ve ormandan temizlenmiş olan bölgelerin Asurilerin yerleşimine uygun olduğu fikrine varılmıştır. Heyet yaptığı ön araştırma sonucunda Cemiyete bir rapor sunduktan sonra, planı ayrıntılı olarak ele almaya devam etti. Teklif edilen ve aynı derecede elverişli olan buraya yakın bir alanda incelenmek üzere ziyaret edildi. Mevcut yerleşimcilerin koşullarını göstermek için bir film çekildi. Sao Paulo Eyyaleti'nin Jangada Bölgesi'nde de aynı şirkete ait alternatif bir alan incelenmiş ve birçok açıdan Kuzey Parana'dakine benzer koşullara sahip olduğu görülmüştür.⁴³³

⁴³¹ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴³² C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴³³ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

Heyet, Milletler Cemiyeti'ne çözümün tüm yönlerini ele alan ayrıntılı eklerle bir dizi rapor sunmuş ve raporlar Cenevre'deki Komite ile yapılan son toplantıda sözlü olarak katılımcılara sunulmuştur. Komite, Milletler Cemiyeti Konseyi'ne iletmeden önce bazı teknik detayları incelemek istemiştir. Fakat yine de Konsey raporun birinci ve ikinci kısımları ile ilgilenebileceğini düşünmüştür. Bu raporlardan ilki General Browne tarafından Brezilya gezisi sırasında yazdığı ve kronolojik açıklamaların olduğu raporken, ikincisi ise Bay Johnson tarafından yazılan ve yerleştirme yapılacak bölge hakkında teknik detayların yer aldığı rapordur.⁴³⁴

Heyet, Brezilya'ya gitmeden önce çalışmalarının kapsamıyla ilgili bilgi vermesi için bir soruşturma gerçekleştirdi. Heyet, sonuçlara varırken soruşturma sonucunda elde ettiği bilgileri inceledi ve aşağıdaki gibi başlıklar halinde sundu.⁴³⁵

İklim: Bölgenin iklimi Asurilerin Irak'ta alışık oldukları şiddetli aşırılıklara sahip olmayıp sağlıklı bir yaşam sürmek için uygun koşullara sahiptir. Yağış miktarı Irak'takinden fazla olduğunda kuraklık yaşanmamaktadır.⁴³⁶

Ziraat: Parana bölgesinde yetiştirilen ürünler Asuriler tarafından kolaylıkla yetiştirilebilir.

Koyun, keçi ve domuz yetiştiriciliği: Asuri nüfusunun çoğunluğunun pratik olarak sığır, koyun, keçi yetiştiriciliği konusunda bilgisi vardır. Londrina Bölgesinde koyun yetiştiriciliği sınırlı olsa da keçi yetiştiriciliği yoğun düzeydedir. Ayrıca Asurilerin domuz yetiştirme konusunda da sıkıntı çekmeyecekleri düşünülmektedir.

Tarımsal yerleşim koşulları: Heyetten Asurilerin alışık oldukları koşullara benzer koşullara sahip köy yerleşimlerini araştırması istendi. Heyet, birkaç nedenden ötürü Asuri ailelerin 5 ailelik gruplar halinde yerleştirilmelerini ve her aileye 12 hektarlık toprak verilmesini önermektedir. Ailelerin evleri dört blokluk gruplar halinde olacak, her grup birbirinden 750 metre uzaklıkta yer alacaktır. Daha sonra ailelere isterlerse kendilerine ayrı evler yapmaları için gerekli malzemeler temin edilecektir. Heyete, bir aile için verilecek olan 12 hektarlık arazinin yeterli olup olmayacağı soruldu. İlk etapta 12 hektarın aileler için yeterli olacağı ve küçük arazilerin tavsiye

⁴³⁴ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴³⁵ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴³⁶ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

edilmediğini, yerleşimcilerin daha yetkin ve varlıklı hale geldiklerinde alanlarını genişletebileceği bildirildi. Heyet, mevcut yerleşimcilerin deneyimine dayanarak Asurilerin sekiz ay içerisinde topraklarında kendilerine yetebilecek hale geleceklerini ve on iki yıl içinde geniş araziler satın alarak yerleşim ve nakliye alanlarında zorluk çekmeyeceklerini düşünmektedir.⁴³⁷

Tarım dışı meslekler: İlk zamanlarda, başka yeteneklerine ve uğraşlarına bakılmaksızın yerleşimcileri toprağa yerleştirmek en uygunu olacaktır. Heyet, deneyimli Brezilyalı yetkililerle yaptıkları görüşmelerde Asurilerin çoğunluğunun tarımsal ve hayvansal işlerle uğraşan insanlar olmalarına rağmen ulusal iş gücü piyasasına zarar vermeden, marangozluk, demircilik, inşaat ve kumaş dokumacılığı gibi yararlı işleri de belirli oranda yapabileceklerini açıkladı. Heyet, bu şekilde istihdam edilecek Asurilerin kendi mülklerine yerleştirilmeden önce yerleşimde kurulacak bir tarımsal deney istasyonunda veya tarımda deneyimli Asuri ailelerin yanında bir çıraklık dönemi geçirmelerini önermektedir.

Heyet'ten araştırılmasının istendiği bir diğer konu ise Asurilerin gerekli yiyecek ihtiyaçlarının makul fiyatlar ile karşılanıp karşılanmayacağını belirlenmesi idi. Heyet, Asurilerin kendi topraklarında yiyecek temin edene kadar gıda ihtiyaçlarının makul fiyatlarla karşılanabileceğini bildirdi.

Tıbbi Müdahale: Tıbbi müdahale için tatmin edici düzenlemeler yapılabilir. Bölge genelinde genel sağlık koşulları tatmin edici düzeydedir.

Din: Heyetten, Asurilerin dini ritüellerini gerçekleştirmeleri için olanak sağlanıp sağlanmayacağını araştırması istendi. Heyet, ülke genelinde tam bir din özgürlüğü olduğu yanıtını verdi.⁴³⁸

Okullar: Heyetten, Asurilerin kendi okullarını kurmalarına izin verilip verilmeyeceğini araştırması istendi. Heyet cevap olarak, Portekizce öğretilmesi koşulu ile olumlu yaklaşıldığını bildirdi.

Fakat Heyet, Brezilya'da iken Asuri göçüne yönelik Brezilya Parlamentosunda ve basınında muhalefetler ortaya çıkmaya başladı. Bu muhalefetin sebebi, Asuriler ile

⁴³⁷ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴³⁸ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

ilgili yanlış bilgilerin olmasıydı. Heyet, oluşan muhalefete karşı herhangi bir tartışmaya girmek yerine, yanlış anlaşılımları ortadan kaldırmak için bir bilgilendirme notu hazırladı. Bu notta, Asurilerin yararlı niteliklerinden bahsedildiği için Komite, bu notu Milletler Cemiyeti Konseyine ek rapor olarak sunmaya karar verdi.⁴³⁹

Brezilya Hükümeti Asurilerin kabulüne yapılan itirazlara yönelik bir soruşturma komisyonu kurdu. General Browne'nın heyeti bu komisyon ile 6 Nisan'da görüşme yaptı ve Asuriler ile ilgili yaygın yanlışlıklardan bazılarını dikkat çekme fırsatı buldu. Asuriler için hazırlanan notun bir kopyası bu komisyona sunuldu. Özetle Parana'daki yerleşim planına ilişkin Milletler Cemiyeti ve Brezilya Hükümeti daha önce Asurileri kabul etmeye hazır olduğunu açıklamasıyla karşı karşıya kaldıkları sorunların farkına vardılar. Yerleşim planı için daha fazla ilerleme kaydetmeden önce Komite, Asurilerin kendilerini Parana'daki koşullara adapte etmelerinin ve Brezilya için yararlı bir unsur haline gelmelerinin garanti edilmesi gerektiğini anladı. General Browne'nın görevinin bir sonucu olarak Asurilere iyi niyet, inisiyatif ve enerji verildiğinde ilgili alanda gelişeceklerine dair tatmin edici delillerin varlığı ortaya çıkmıştır. Bu kadar büyük nüfusun transferi, sorunları düşünülenenden daha zor hale getiriyor ve Komitenin Brezilya'da yerleşim planının yürürlüğe konulup konulamayacağı konusunda bir görüş bildirmesi için henüz çok erken olduğu anlaşılmıştır. Bundan sonraki adım ise Brezilya Hükümeti ile koşullar izin verir vermez ayrıntılı müzakerelere girmek ve bu hükümetin kabul edebileceği bir plan hazırlamaktır.⁴⁴⁰

4.2.2.1. Brezilya'daki Asurilerin Yerleşimine İlişkin Önerileri İncelemek Üzere Atanan Komisyon ve Raporu

Komisyonun iki üyesi Genreal J. Gilbert Browne ve Nansen Uluslararası Ofisi genel Sekreteri Johnson, Southampton'dan 27 Ocak Cumartesi günü ayrılarak 12 Şubat'ta Rio De Janeiro'ya vardılar. Burada İsviçre Elçilik Danışmanı üyesi Li Charles Redard tarafından karşılandılar. Bu üç kişiden oluşan bir komisyon kurulmuş oldu. 14 Şubat gününe kadar birkaç temasta bulundular. Ancak hükümet yetkilileri için uygun olan bu tür ziyaretler için Dr. Sales (İspanya Büyükelçisi) tarafından bazı

⁴³⁹ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴⁴⁰ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

düzenlemeler yapıldı. Komisyon Çalışma, Sanayi ve Ticaret Bakanlığına çağrıldı. Asuriler meselesi tartışıldı. Bu kişilerin özellikleri ve tarihleri anlatıldı, bazı fotoğraflar Bakana ve ilgili yetkililere gösterildi. Komisyon Dr. Sales eşliğinde Dışişleri Bakanı Dr. Cavalcanti de Lecarde'yi ziyaret ederek Asur halkı hakkında bilgi verdi. 16 Şubat'ta Komisyonu Çalışma Bakanlığı Direktörlerinden Dr. Bandeira de Mello kabul etti. Komisyon Parana Plantations Ltd. Şirketi yerel yöneticisi ile 17 Şubat sabahı San Paulo'ya varmak için akşam yola çıktılar. 18 Şubat Pazar gününü basın mensupları ve satılık arazisi olan kişilerle görüşmeler yaparak geçirdi ve saat 19:00'da Sao Paulo'dan ayrıldı. 20 Şubat Salı günü kolonilerin hâlihazırda yerleşmiş oldukları bölgeleri teftiş etmek ve yeni yerleşeceklerin refah derecesini araştırarak geçirdi. Komisyon tarafından ziyaret edilen yerler için, M. Charles Red Haziran 1932 tarihli raporunda, ülkenin yerleşimciler için en uygun yer olduğu ve planın başarıya ulaşmasının buraya yerleştirilecek mültecilere bağlı olduğu değerlendirmesinde bulunulmuştur.⁴⁴¹

Komisyonun bölgeye yaptığı ziyaret sonucunda buraya yerleştirileceklerin yapacakları tarım faaliyetleri sonucunda hangi üründen ne kadar sürede verim alacaklarına da önem verilmiştir. Bu amaçla raporda, ekilen sebzelerin 2 ayda, fasulyenin 2 buçuk ayda, pirincin 5 ayda, mısırın ise 4 ayda yetişeceği tespit edilmiştir. Bu verilere dayanarak yerleşimcilerin sekiz ay içerisinde kendi kendilerine yetebilecekleri ve şirkete toprak için ödenmesi gereken taksitlerin beş yıl içerisinde ödenebileceği öngörülmüştür.⁴⁴²

Komisyonun diğer bir ziyaret alanı Londrina'daki hastane olmuştur. Hastane ziyareti sırasında bölgenin tıbbi sorumlusu olan Dr. Müller ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda, bölgenin genel olarak sağlıklı olduğu, ancak Tibagy ve Ivahy gibi nehirlerin çevreleri ile Jatahy köyünde sıtma hastalığına rastlanmıştır. Sıtma hastası olan Asuriler bölgeye gidip sivrisinekler tarafından ısırılırsa hastalığın yayılacağı düşünülmektedir. Dr. Müller, bölgede dört sıtma vakasının olduğunu açıkladı, Santa Catharina'dan gelen iki kişide sıtma hastalığının görüldüğü, diğer iki hastanın ise Londrina bölgesinde olduğu bildirildi. Komisyon bölgedeki diğer hastalık

⁴⁴¹ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴⁴² C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

türlerini de inceledi. Bu incelemeler sonucunda olumlu sonuçlar aldı. Asurilerin gelmesi için gereken düzenlemeler yapılır yapılmaz bölgeye küçük bir hastanenin kurulması ve doktor görevlendirmesinin yapılmasının gerektiği belirtildi.⁴⁴³

Komisyon bölgenin iklim şartlarını değerlendirirken, bölgenin Irak'ta olduğu gibi aşırı sıcaklık farklarına sahip olmadığını, sıcaklık değişimlerinin yaşamak için gayet uygun olduğunu gördü. Bölgenin yağmur bakımından zengin olması herhangi bir kuralık tehlikesinin olmadığını gösterdi. Komisyon 21 Şubat Çarşamba günü Asurilerin yerleştirilmesinin planlandığı alanı görmek için Londrina'dan ayrıldı. İlk 33 km'lik bölüm araba ile geriye kalan 20 km'lik alan ise katırlar ile orman yolundan geçerek sağlandı. Yolculuk toplamda 5 buçuk saat sürdü. Ertesi gün yine orman yollarından geçerek tekrar katırlarla Asurilerin yerleştirileceği bölgede yer alan kampa ulaşılar.

Komisyon kamp bölgesi hakkında elde edilebilecek tüm bilgilere ulaşmaya çalışmıştı. Kamp alanına giden yollar, bölgenin fiziki yapısı, iklim ve bitki örtüsü gibi genel konularda elde ettiği bilgilerle bir rapor hazırladı. Fakat bölgenin tam anlamıyla derinlemesine incelenmesi için hem daha fazla zaman hem de daha fazla paraya ihtiyaç vardı. Komisyon hazırlamış olduğu ön raporu gönderdikten sonra daha detaylı inceleme için bölgede yer alan diğer yerleşimcileri ziyaret etmeğe karar verdi. Bu amaçla 25 Şubat'ta Japon yerleşimcileri, 26 ve 27 Şubat'ta da İtalyan, Alman ve Polonyalı yerleşimcileri ziyaret etti. Bu ziyaretler sonucunda yerleşimciler ne kadar istekli ve azimli olursa başarıya ulaşmalarının da o derecede kolay ve çabuk olduğunu gördüler.⁴⁴⁴

Londrina'dan ayrılmadan önce Komisyon, bölgenin ölüm kayıtlarını da araştırmak istedi. Kayıtlara göre Londrina'nın kuruluşundan bu yana bölgede 82 ölüm vakası gerçekleşmiş, bunlardan 23'ünü çocuklar oluşturmuştur. Bunların ölüm sebebinin ise genellikle yetersiz beslenme olduğu kayıtlara geçmiştir. Ülkedeki sağlık hizmetleri ile ilgili bazı konularda Komisyon Mr. Thomas ile görüşmeler yaptı. Bu görüşmeler sonucunda Mr. Thomas tarafından Asurilerin Jatahy'den Tibagy nehri yakınlarına giderken bir demiryolu istasyonu kurulması ve burada tarım yapılabilir

⁴⁴³ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴⁴⁴ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

olup olmadığı nehrin sıtmaya sebep olabileceği düşüncesi nedeniyle çekince ile karşılandı. Mr. Thomas, Asuriler için en iyi yerleşim yerinin tepelerin üzerindeki alanlar olacağını, bu sayede onların sıtmadan korunabileceğini ilettili. Bunlara ek olarak bölgeye yerleştirilecek Asurilerin birbirlerine göz kulak olabilmeleri için belli sayıda ailenin bir araya yerleştirilmesinin daha avantajlı olacağı görüşüne sahipti.⁴⁴⁵

Fakat Komisyon için tüm bu koşulların yanında önemli olan diğeri bir nokta ise ekonomik kaygılardı. Komisyon tasarruf edebilmek için bir Asuri ailenin daha küçük bir toprağa yerleştirilip yerleştirilemeyeceği öğrenmek istiyordu. Bu görüşe karşılık Mr. Thomas yerleşim için en uygun toprak alanının deneyimlere dayanarak 12 hektar olduğunu ilettili. Ayrıca her yerleşimcinin yerleştiği alanın bir cephesinin dere ile bağlantısı olmasının en uygunu olduğu, 12 hektardan daha küçük yerleşim alanlarının yerleşimciler için dar olacağı da vurgulandı. Komisyon Mr. Thomas'la yaptığı görüşmeden sonra incelemelerine devam etti.

Komisyon 28 Şubat'ta Londrina'dan ayrılarak Sao Paulo'ya, oradan da Rio de Janeiro'ya gitti. Burada Çalışma, Sanayi ve Ticaret Bakanı'nın ofisi ziyaret edildi. Komisyon buradaki temaslarını bitirdikten sonra tekrar Londrina'ya döndü. Londrina'da yerleşimciler için uygun olabilecek başka bölgeler de ziyaret edilerek filme alındı ve bölgedeki yerleşimciler ile görüşmeler yapıldı. Tüm bu çalışmalar sonucunda komisyon incelemelerini bitirerek teknik bir rapor hazırladı.

Brezilya'da yerleşimciler için hazırlanan teknik rapor aşağıda belirtilmiştir. Buna göre:

Parana bölgesinde yerleşimciler için düşünülen 1 ve 2 numaralı bölgeler yaklaşık olarak 23,5° Güney enleminde ve 50,5°batı boylamındadır. Bölgenin rakımı 700 -800 m arasında değişmektedir. Jangada bölgesi ise yaklaşık 21° güney enlemi ve 50° batı boylamında olup rakım ortalama 400 m'dir.⁴⁴⁶

Her iki bölgenin de iklim koşulları Asuri yerleşimciler için elverişli görünmektedir. Parana ile ilgili olarak Şirket tarafından sağlanan istatistiklere göre, 1933 yılı yazında kaydedilen en yüksek sıcaklık 38° (santigrat) olduğu ve en düşük sıcaklığın ise 0°'nin (Santigrat) biraz altında olduğu görülmüştür. Genellikle yılın en

⁴⁴⁵ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴⁴⁶ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

sıcak zamanı Londrina'ya yapılan çeşitli ziyaretlerde kaydedilen en yüksek sıcaklık 32°'yi (santigratı) geçmemiştir. Bölgede yağmurlar ekim ve mart ayları arasında görülür. Jangada bölgesi için şirket herhangi bir istatistik vermemiş, fakat komisyon tarafından yapılan gözlemlere göre sıcaklığın Parana bölgesi ile hemen hemen aynı olduğu saptanmıştır.⁴⁴⁷

İki bölgenin sağlık koşulları iyi seviyededir. Şirket doktoru tarafından verilen istatistiklere göre Şirketin Parana'daki arazisinde 10 Şubat 1933 tarihinde nüfus 2.000 kişi iken 4 Şubat 1934 tarihinde nüfus 4000 kişiye ulaşmıştır. Bu iki tarih arasında 82 kişi vefat etmiş olup bu kişilerin %65'ini bebekler oluşturmuştur. Nüfusa göre ölüm oranı binde 27,3 olarak gerçekleşmiştir. Yakın zamana kadar bölgede sıtma hastalığı görülmemiştir. Fakat bölgeye yapılan ziyaret sırasında sıtma taşıyıcısı olduğu düşünülen iki vaka rapor edilmiştir. Tifo, dizanteri gibi hastalıklar nadiren görülürken kolera vakasına rastlanmamıştır. Jangada bölgesinin sağlık istatistikleri mevcut olmamasına rağmen yapılan gözlemlerde burasının da Parana bölgesi ile aynı koşullara sahip olduğu anlaşılmıştır.⁴⁴⁸

Yerleşimciler için düşünülen bölgelerden olan Parana'ya ulaşım şu şekildedir: Santos-Jatahy trenle 26 saat. Jatahy'den Londrina'ya feribot ve karayolu ile 1 saat. Londrina'dan yerleşimin yapılması düşünülen 1 nolu bölgeye kamyonla 3 saat olmak üzere toplamda 30 saat sürecektir. Bununla birlikte 1938 yılı sonunda bu bölgenin yakınlarına ulaşması planlanan Şirket demiryolunun bu süreci 1 buçuk saat azaltacağı belirtilmektedir.

Yerleşimin yapılması planlanan ikinci bölge olan Jangada bölgesine ise ulaşım şu şekilde olacaktır. Sa Paulo'dan Biriguy'a trenle 22 saatlik bir yolculuktan sonra, Biriguy'dan şirketi arazisine kadar arabayla 2 saat olmak üzere toplamda 24 saatlik bir yolculuk ile belirlenen bölgeye ulaşılmaktadır. Bu bölgedeki yollar oldukça kötü durumda olup, Asurilerin bölgeye yerleştirilmeleri tamamlandıktan sonra şirket tarafından yolların iyileştirilmesi yapılacaktır. Şirket sahip olduğu bölgelerde iyi anayollar inşa ederek bakımını yapmayı ve Asurilerin yerleştirileceği bölgelerdeki tali

⁴⁴⁷ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴⁴⁸ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

yolları inşa etmeyi taahhüt etmektedir. Fakat yerleşimden sonra bu tali yolların bakımının yerleşimciler tarafından yapılması gerekmektedir.⁴⁴⁹

Yerleşimciler için düşünülen iki bölgede de terra rossa toprak olarak bilinen çok verimli topraklar vardır. Bu topraklar her iki bölgede de yer alan zengin akarsular tarafından sulanmaktadır. Bundan dolayı, Kahve, pirinç, mısır, darı, fasulye, kabak, patates, şeker, ananas, muz, portakal gibi sebze meyvelerin yanı sıra bölgeye özgü diğer sebze ve meyvelerde bölgede bolca yetiştirilebilir. Kuzey Parana Bölgesi'nde özellikle inşaat amaçlı ve demiryolu traversleri için kullanılan, sert bir ağaç olan peroba ağacı olmak üzere bol miktarda ağaç türü vardır. Daha yumuşak olan parana çamı kutu yapımı ve benzer işlerde kullanılabilirken bu ağaçlara ek olarak sedir, incir ve ev yapımında kullanılan beyaz palmye gibi ağaçlar bölgede yoğun olarak bulunmaktadır.

Bölgede de yer alan bütün yerleşim yerlerinde kolayca yetiştirilebilen domuz çok sayıda bulunurken, keçi yetiştiriciliği de bölgede yapılabilir. Yerleşimcilerin taşıma hayvanı olarak kullandıkları at ve katırlar burada da aynı amaçla kullanılabilir. Fakat bölgede hala yeterince otlak alanı açılmadığından sığır yetiştiriciliği için uygun değildir. Kümes hayvanları iskân edilecekler tarafından kolayca yetiştirilebilirler.⁴⁵⁰

Brezilya'ya yapılacak iskanda dikkat edilmesi gereken konulardan bir tanesi de yerleşimcilerin gelecekteki ekonomik durumlarının ne olacağı ile ilgiliydi. Buraya yerleştirilecek Asurilerin yetiştirdikleri ürünleri pazarlayabilecekleri uygun ortamların varlığı komisyon tarafından araştırılmıştır. Daha önce bu bölgelere gelen yerleşimciler ile ve Parana Plantation Ltd. şirketi ile yapılan görüşmeler sonucunda pazar koşulları hakkında bilgi sahibi olunmuştur.

Buna göre Paran Bölgesi nüfusu hızla artan bir bölge olduğundan yerleşimciler tarafından üretilen ürünlerin satılmasının hızlı ve kolay olacağı düşünülmektedir. Burada göze çarpan en önemli sorun binlerce Asuri yerleşimcinin bölgeye gelmesi ile üretimin daha da artması ve başka pazarların da bulunması ve ürün fiyatlarında meydana gelecek fiyat değişimleridir. Bu amaçla Sao Paulo'da belirli ana ürünlerin getirilerinin, piyasa fiyatlarının ve nakliye maliyetlerinin incelenmesi fikir vermesi

⁴⁴⁹ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴⁵⁰ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

açısından önemli olacaktır. Aşağıdaki tabloda bazı temel ürünler ile ilgili verilere yer verilmiştir.⁴⁵¹

Tablo 16

Brezilya' da Yerleşimciler Tarafından Yetiştirilebilecek Ürünler ve Bu Ürünlerin Fiyatları

Ürün	Hektar Başı verim (kg)	Sao Paulo'daki Pazar fiyatları (dolar)	Sao Paulo'ya gönderme ücreti (Dolar)
Pirinç	3,000	2,271	263.400
Kahve	3,375	5.450	595
Mısır	6,000	1,545	404
Pamuk	2,000	4,500	343.80
İncir (90 kilo)	90 kilo	163	22.600

Kaynak: C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

Bu rakamlar, yerleşimcilerin sahip olacakları toprakların 4/5'ini Sao Paulo'da satılabilen yukarıdaki ürünlerden birine veya ikisine, geri kalan 1/5'lik kısmı ise kendi tüketimleri için gereken ürünlere ayırmaları koşuluyla, refahlarının makul seviyeye ulaşmada zorluk çekmeyeceklerini göstermesi açısından önemlidir.⁴⁵²

Tablo 17

Yerleşimcilerin Kendi Ev İhtiyaçlarını Üretebilecekleri Ürünler ve Bu Ürünlerin Yetiştirmeleri İçin Gereken Süreler

Ürünler	Yetiştirilme süreleri
Darı, Patlıcan, Soğan, Lahana, Marul	2 ay
Fasulye	3 buçuk ay
Tatlı Patates	4 ay
Mısır	4 Ay
Manyok (Brezilya' ya ait köksü bir bitki)	4 buçuk ay
Pirinç	5 ay

Kaynak: C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴⁵¹ C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

⁴⁵² C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

Tablo 17'ye göre Asurilerin yerleştirilmeleri için düşünölen bu bölgede ürünlerin yetişme süreleri makul sevide olup darı, patlıcan, soğan gibi sebzelerin 2 ay gibi kısa bir sürede yetişebileceği anlaşılırken, en uzun süre yetişen ürün ise pirinçtir ki o bile 5 ay gibi kısa bir sürede hasat edilebilecektir. Bu durum buraya yerleştirilecek Asuri ailelerin gıda ihtiyaçlarının 2 aylık bir sürede karşılanmasının yeterli olacağını ve bundan sonraki dönemde kendilerine yetebileceklerini göstermiştir.

Asur Komitesi tarafından 17 Mayıs'ta Milletler Cemiyeti Konseyi'ne sunulan bir rapora göre, Brezilya'yı ziyaret eden heyet, Asurilerin Parana'ya yerleşmesi için hazırlanan bu plan hakkında olumlu bilgiler verdi. Ancak Komite, Konsey'e, bu kadar büyük bir nüfusun transferinin, genel olarak fark edilenden daha zor sorunlar yarattığına dikkat çekmiştir. Bu nedenle Brezilya'da yerleşim planının yürürlüğe girip giremeyeceği konusunda bir görüş belirtmek için çok erken olduğu ve bir sonraki adımın, Hükümet tarafından kabul edilebilir bir plan hazırlama umuduyula Brezilya Hükümeti ile ayrıntılı müzakerelere girmek olacağını vurgulamıştır. Komite, konuyu daha fazla değerlendirmek için Cenevre'de yeniden toplantı yapma kararı almıştır.⁴⁵³

Milletler Cemiyeti, Asurileri Brezilya topraklarına yerleştirmek için yaptığı çalışmalar sonucunda alanın uygun olduğunu görmüştür. Cemiyet konuyu Brezilya Hükümeti ile görüşmüştür. Brezilya Hükümeti, Milletler Cemiyeti gibi büyük bir organizasyonun yönettiği böyle bir planda yer almanın Dünya Kamuoyunda Brezilya'yı insani çabalara duyarlı bir devlet olarak göstereceği düşüncesi ile plana olumlu yaklaşmıştır. Fakat Hükümet yine de Asurileri ölkelerine kabul etmek için bazı şartları olduğunu 3 Ocak 1934 tarihinde Brezilya'nın Londra Büyökelçiliği vasıtasıyla Milletler Cemiyeti'ne bir nota şeklinde iletmiştir. Buna göre Brezilya Hükümetinin şartları şunlardır:

- ✓ Brezilya Hükümeti Asurilerin yerleştirilmesi konusunda hiçbir mali sorumluluğun altına girmeyecektir,
- ✓ Gelenlerin hepsi çiftçi olacaktır,
- ✓ Asuriler en fazla 500 ailelik gruplar halinde gelecekler ve gelenlerin yerleştirilmeleri bitmeden yeni grup kabul edilmeyecektir,

⁴⁵³ <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1934/may/30/brazil-assyrian-settlement>, E.T. 05.04.2022, 10:30.

- ✓ Asurilerin yerleştirilmesi başarısız olursa bunların geri gönderilmesindeki tüm sorumluluk Milletler Cemiyeti ve Parana Plantation Şirketi'ne aittir.⁴⁵⁴

Milletler Cemiyeti, Brezilya Hükümeti'nin şartlarını kabul etti. Bunun üzerine 9 Ocak 1934 tarihinde Milletler Cemiyeti resmi olarak Brezilya'da Asurilere yeni bir ev bulunduğunu ve ilk etapta 500 ailenin buraya gönderileceğini resmi olarak duyurdu. Plan bir hafta içerisinde kamuoyu ile paylaşılmış ve birçok İngiliz Gazetesi çözümünden dolayı her iki tarafı da övücü yazılar kaleme almıştır. Olayın Brezilya kamuoyuna açıklanması ile durumlar değişmeye başlamıştır. Basında ve halk arasından plana karşı çıkan gruplar oluşmaya başlamıştır. Bunlar Asurileri bir tehlike olarak lanse etmeye başlayıp, hükümete bu konuda baskı yaptılar. Asurilerin yerleştirilmesinr karşı olan tutum günden güne sertleşmeye ve protestolar artmaya başladı. Asuri sorunu Brezilya'da milliyetçi grupların en önemli sorunu olmaya başladı ve ülkenin en büyük milliyetçi toplum kuruluşları bu yerleşim planına karşı çıktı. Giderek artan tansiyon sonucunda Brezilya hükümeti 1934 yılında göçmenlerin ülkeye gelişini kısıtlayan bir kanunun üzerinde çalıştığını duyurdu.⁴⁵⁵ Asurilerin bu bölgeye gönderilmeleri Milletler Cemiyeti tarafından değerlendirildi. Ancak Brezilya Parlamentosu tarafından göçü kısıtlayan bir yasanın kabul edilmesi nedeniyle planın sonunda terk edilmesi gerekli kılındı.⁴⁵⁶

4.2.3. İngiliz Guyanası Planı

Brezilya'da kendilerine yeni bir yerleşim yerinin bulunduğunun açıklanması ile Irak'tan erken ayrılacaklarına dair büyük umutlara kapılan Asurilerin, Irak'ta beklenenden daha fazla süre kalacakları Brezilya Hükümeti'nin yerleşim planını desteklemekten vazgeçmesi ile ortaya çıkmıştı. Bu durum üzerine Komite, görevini kolaylaştırmak için Hükümete acil bir çağrıda bulundu. Aynı zamanda Irak Hükümeti'nin Asurilerin güvenliğini ve refahını sağlamaya devam edeceğine dair güvence verdi.⁴⁵⁷

⁴⁵⁴ Lesser, Jeffrey. "Immigration and Shifting Concepts of National Identity in Brazil during the Vargas Era." *Luso-Brazilian Review*, vol. 31, no. 2, 1994, <http://www.jstor.org/stable/3514100>. Accessed 5 Apr. 2022.s. 26.

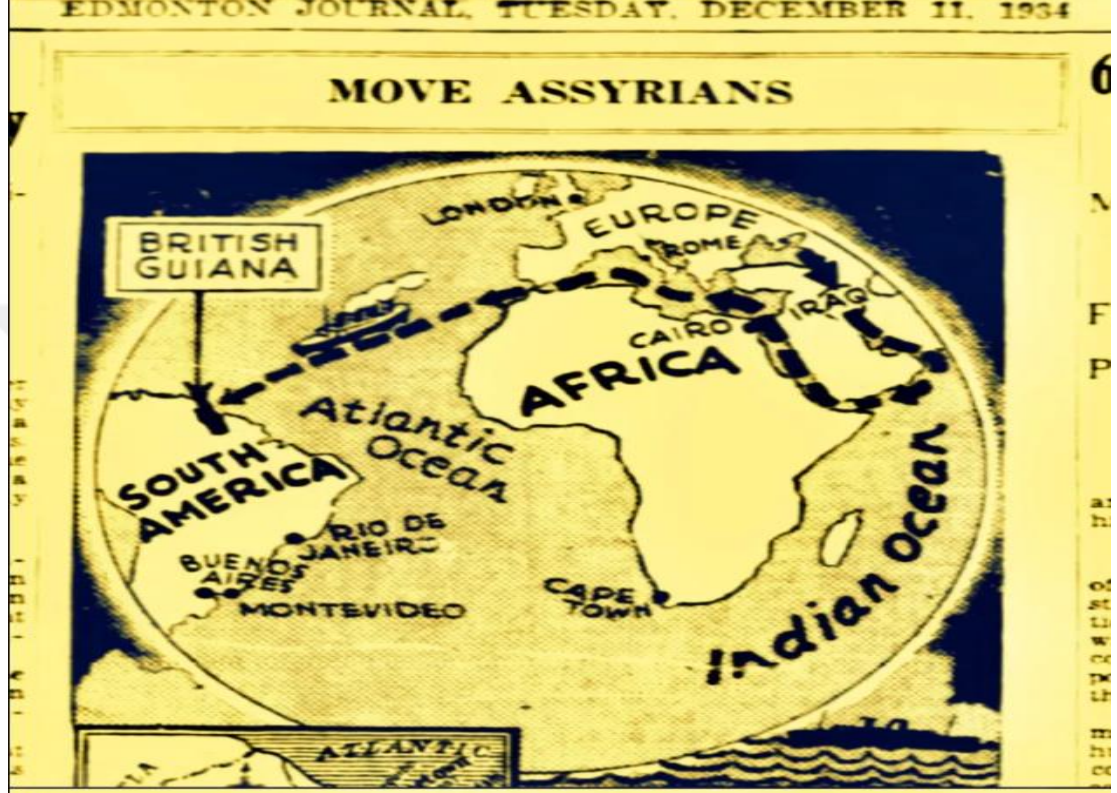
⁴⁵⁵ Lesser, Jeffrey. "Immigration and Shifting...", s. 27,38.

⁴⁵⁶ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁵⁷ League of Nations. Secretariat. Information Section...

Şekil 5

Kanada'da Yayın Yapan Edmonton Journal Adlı Gazete Tarafından Asurilerin İngiliz Guyanası'na Gönderilecek Olmalarını Tasvir Eden Resim

Kaynak: <https://bahamianology.com/britains-plan-to-settle-50000-assyrian-christians-from-iraq-to-their-former-slave-colony-british-guiana-1934/>, E.T.05.04.2022.

Milletler Cemiyeti, Brezilya'ya Asurilerin yerleştirilmeleri planının başarısız olmasından sonra, Güney Afrika Birliği, Arjantin, Avustralya, Belçika, Birleşik Krallık, Kanada, Kolombiya, Fransa, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Portekiz, İspanya ve Türkiye'ye birer nota göndererek bu devletlerin yurtlarında veya denizaşırı topraklarında Asuriler için bir yer tahsis edip edemeyeceklerini sordu. Bunlardan bazıları olumsuz cevap verirken, Güney Afrika, Arjantin, Kanada, Kolombiya ve Türkiye'den herhangi bir cevap alınamadı. Bu süre zarfında Komite sırasıyla İngiliz Guyanası ve Fransız Batı Afrikası'ndaki yerleşim olanaklarının araştırılmasına karar

verdi. Bu amaçla Birleşik Krallık İngiliz Guyanası ile ilgili Konseye bir memorandum sundu.⁴⁵⁸

22 Eylül 1934 tarihli memorandumda İngiliz hükümeti, 11 Haziran tarihli Milletler Cemiyeti tarafından gönderilen mektuba hitaben Majesteleri Hükümetinin yönetimi altındaki topraklarda Irak'tan ayrılmak isteyen Asuriler için yurt bulunması amacıyla her türlü desteğin verileceğini belirtmiştir. Bu amaçla Sömürge imparatorluğunun çeşitli bölgelerinde yerleşim olanaklarına ilişkin yapılan incelemeler bir bölge hariç olumsuz sonuçlanmıştır. Bu bölge İngiliz Guyanası'nın Rupununi Bölgesi'dir. Bu bölge ile ilgili gerekli olan değerlendirmeler İngiliz Hükümeti tarafından yapılarak Komitenin dikkatine sunulmuştur.⁴⁵⁹

İngiliz Hükümeti tarafında İngiliz Guyanası ile ilgili yapmış olduğu değerlendirme aşağıda belirtilmiştir. Buna göre:

Asurilerin yerleştirilmesi için düşünülen Rupununi Bölgesi geniş bir alana sahiptir. Iraklı Asurilerin yerleştirilmelerine yetecek kadar büyük bir arazidir. Arazi üzerinde geniş meralar yer almaktadır. Tarımsal potansiyeli henüz tam olarak araştırılmamıştır. Fakat Asurilerin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar yeterli miktarda ekime elverişli toprağın olacağı düşünülmektedir. Bölgenin Asuri yerleşimine kesinlikle uygun olduğu ilan edilemeden önce, özellikle sağlık, iklim ve tarımsal koşullar açısından detaylı araştırmanın yerinde bağımsız ve tarafsız bir şekilde yapılması gerekli olacaktır. Bu durum Milletler Cemiyeti himayesi altında, İngiliz Hükümeti, herhangi bir karara varmadan önce hem Cemiyet Konseyi hem de Asurilerin tatmin olması için gerekli görülmektedir. İngiliz Guyanası Hükümeti, bir araştırma görevinin düzgün bir şekilde yerine getirilebilmesi için kolonide en az üç ay geçirilmesi gerektiğini tahmin etmektedir.⁴⁶⁰

İlgili arazi İngiliz Guyanası Hükümeti'nin mülkiyetidir, ancak şu anda belirli kısımları özel şirketlere kiralanmıştır. Bu şirketlerin en büyüğü, muhtemelen en iyi otlakların 3.884 km²'sini (1.500 mil²) elinde tutan Rupununi Geliştirme Şirketi'dir. İngiliz Guyanası Hükümeti, Milletler Cemiyeti planının uygulanmasına karar verirse

⁴⁵⁸ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.

⁴⁵⁹ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.

⁴⁶⁰ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.

şirketin elinde olan toprakları 168.000 dolara geri alabilmek için gerekli adımları atacaktır. Bu geri alma işlemi sadece otlakları değil aynı zamanda oradaki sığır, at ve binayı da kapsamaktadır ki bu durum yerleşim için gerekli olan bazı önemli hususların karşılanmasına katkı sağlayacaktır.⁴⁶¹

Bölgede yerleşimin dışında tutulması gereken Kızılderili bölgesi yer almaktadır. Bu bölge toplam 34.960 km² lik (13.000 mil²) alanın 2.214 km²’ sini (855 mil²) oluşturmaktadır. Buraya yerleştirilen Kızılderililer ile Asurilerin yerleştirilmelerinde birbirlerini rahatsız etmeyecekleri öngörülmektedir.

Irak Asurilerinin Rupunui Bölgesine yerleştirileceği önerisi, İngiliz Guyanası Vali vekili tarafından Yürütme Konseyi’nin onayı ile Koloni Yasma Konseyine sunulmuştur. 21 Eylül’de oybirliği ile karar alınmıştır. Bu kararda “*Konsey Majesteleri Hükümetinin İngiliz Guyanası Kolonisinde Asuriler tarafından yerleşim için ilk bakışta uygun görünen arazinin bulunduğunu Milletler Cemiyetine bildirmesi önerisini onaylar ve yerleşimciler olarak bu insanların koloni tarafından memnuniyetle karşılanacaklarını*” aktarmıştır. Projenin uygulanmasına karar verilirse İngiliz Guyanası Hükümeti’nin anlaşmanın yürürlüğe girmesi için iş birliği yapacağını kabul edeceğini beyan etmiştir.

Guyana Hükümeti, yeni gelecek olan toplumun koloninin nüfusunun ayrılmaz bir parçası olarak başarılı bir şekilde kurulana ve genel gelire gereken katkıyı yapacak bir konuma gelinceye kadar bir mali sorumluluk teşkil edecek olması nedeniyle İngiliz Guyanası Hükümeti’nin bu yükümlülüğü kaldıracak bir konumda olmadığını açıkça belirtmiştir. Bu sebepten ötürü Majesteleri Hükümeti’nin 11 Haziran tarihli mektubunuz da atıfta bulunulan Asuri sorununun önemini tam olarak anlıyor ve bu sorun için tatmin edici bir çözüm bulmanın aciliyetinin farkında olduklarını, Komitenin İngiliz Guyanası’nda gerekli adımların atılması için araştırmanın bir an önce başlatılmasını, Majesteleri Hükümeti ve İngiliz Guyanası Hükümeti’nin elinden gelen tüm yardımı yapacağını belirtilmiştir.⁴⁶²

İngiliz Guyanası ile ilgili ön değerlendirmelerin yapıldığı dönemde, bazı hükümetler Komitenin yukarıda belirtilen Asuriler için yurt önerileri isteyen yazısına

⁴⁶¹ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.

⁴⁶² C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.C. 427.1934. VII, League of Nations...

cevap verdiler. Örneğin, Fransa Batı Afrika'da Nijer'in çevresindeki alanları önerdi. Bu tekliflerin ilk incelenmesinden sonra İngiliz Guyanası'na bir araştırma Komisyonu gönderilmesine karar verildi. Bu komisyon, General Browne ve Floransa'daki Kraliyet Sömürge Tarım Enstitüsü üyesi Dr. Giglioli'den oluşmaktaydı. Dr. Giglioli daha önce İngiliz Guyanası ile ilgili kişisel deneyime sahipti ve 1931'de İtalyan bilimsel keşif gezisinin bir üyesi olarak koloniyi ziyaret etmişti. Bu uzmanlar, Aralık 1934'te Asurilerin yerleştirilmesi için düşünülen koloninin iç kısımlarına bir inceleme ziyaretinde bulundular. Nehirler üzerinde küçük teknelerle yaklaşık 320 km (200 mil) yol kat ettiler.⁴⁶³ Bu yolculuk sonunda heyet tarafından bölge hakkında kapsamlı bir rapor oluşturuldu.

4.2.3.1. İngiliz Guyanası'nın Rupununi Bölgesi'ndeki Asur Yerleşimi Olanaklarına Hakkında Rapor

Irak'taki Asurilerin yerleştirilmelerini düşünüldüğü İngiliz Guyanası'daki Rapununi bölgesi ile ilgili genel şartlar şöyledir:

Bölge Brezilya sınırında yer almaktadır. Bölgenin toplam alanı 33.954 km² (13.110 mil²) dir. Bu alana Kızılderili yerleşimcilerin bulunduğu alan dâhildir. Kızılderili yerleşimcilere ait olan 2.214 km²² lik (855 mil²) alan çıkarıldığında geriye kalan alanın 20.396 km²⁴ si (7.875 mil²) ormanlık alan, 11.344 km²⁷ si (4.380 mil²) açık savan olmak üzere toplamda 31.662 km² lik (12.225 mil²) bir alan kalmaktadır. Bölgede iki adet dağ mevcuttu. Bunlar Pakaraima ve Kanuku dağları olup ormanlarla kaplı ve denizden 600 ile 900 m yüksekliğe sahiptirler. Alanın geri kalan kısmı açık savanadır. Bunlar çoğunlukla dağlara doğru eğimli ve deniz seviyesinden 91 m yüksekliktedirler.⁴⁶⁴

Bölgede iklim koşullarından dolayı en yüksek sıcaklık 33°, en düşük sıcaklık ise 21°'dir. Yıl boyunca geceler serin geçmektedir. Yağış miktarı ortalama 55 ile 80 inç arasındadır. Bölgede iki ayrı mevsim yaşanmaktadır. Mayıs-Ağustos ayları arası yağışlı dönem, Eylül- Nisan ayları arası ise kurak dönemdir. Dağlık bölgelerde akarsular yıl boyunca bol miktarda içilebilir su taşımaktadır. Açık savanlarda,

⁴⁶³ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁶⁴ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.

kuruduklarında göletlere dönüşen nehirler ve dereler vardır. Sığ kuyular açılarak ek su elde edilebilir. Bölge ikliminin sağlıklı olduğu söylenebilir.⁴⁶⁵

Bölgede yerleşik olan Kızılderililer dışında birkaç farklı yerleşimci ve çiftçiden başka nüfus yoktur. Bölgede yer alan Rapununi Geliştirme Şirketi bölgedeki en iyi otlakların sahibidir. Şirket 770 km² (300 mil²) toprağa ek olarak 99 yıllığına kiraladığı 3.884 km²’lik (1.500 mil²) bir alanı da elinde tutmaktadır. İngiliz Guyanası Hükümeti, herhangi bir Asuri yerleşim planının başarısı için bu şirketin elindeki bu arazinin de plana dâhil edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu amaçla eğer Milletler Cemiyeti planı uygulamak isterse Hükümet şirketin elindeki bu araziye 20 Mart 1935 tarihinden önce 168.000 dolar karşılığında almak için gerekli adımları atacaktır. Hükümetin, Şirketten satın almayı planladığı bu alana 47.456 baş sığır, 1.282 at, 51 km (32 mil) uzunluğunda çit ve 13.000 dolar değerindeki binalarda dâhildir.

Savana bölgesi esasen kırsaldır, sığır ve atlara ek olarak koyun, keçi, domuz ve kümes hayvanları da yetiştirilebilir. Bölgede sığır yetiştiriciliği özel teşebbüslere bırakılmış ve şimdiye kadar gelişigüzel olarak sürdürülmüştür. Bölgede yapılabilecek tarım faaliyetleri ile ilgili çok az bilimsel görevlinin çalışma yapmasından dolayı yeterli bilgi mevcut değildir. Ancak dağlardaki nehir vadilerinin tarımsal faaliyetler için uygun alanlar oluşturduğu gözlemlenmiştir. Savanlarda birkaç çiftçinin dışında çok az tarımsal faaliyet yürütülmektedir. Bölgede yetiştirilen başlıca ürünler fasulye, tütün, kuru toprak pirinci, muz, bakliyat, tatlı patates, marul, lahana ve her tür meyve sebzedir. Bölgede araştırma yapan hükümet görevlilerine göre Asurilerin buraya yerleştirilmeleri halinde, kendi kendilerine yetebilecek gıda maddelerini yetiştirebilecekler, kendilerine hayvan sürüleri oluşturabileceklerdir. Tarımsal faaliyetler için yapılan bazı toprak tahlilleri sonucunda tarımsal faaliyetlerin gübreleme olmadan sadece nehir vadileri ile sınırlı kalabileceğini göstermiştir. Planın uygulanması halinde Asurilere yardım etmesi için bir veteriner memurunun görevlendirilebileceği vurgulanmıştır.⁴⁶⁶

Bölgede ulaşım koşulları şu an için kısıtlıdır. Bölgenin tek düzenli yolu Kanuku Dağları’nın güneyindeki çayırılık alandan Demerara Nehri üzerinden Wismar’a giden sığır yoludur. Essequibo Nehri’nin batısından, yerleşim için önerilen

⁴⁶⁵ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.

⁴⁶⁶ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Geneva, September 26th, 1934.

alana giden ancak şu anda Konawaruk Nehri yakınında biten bir araba yolu vardır. Tüm büyük nehirlerin akış hızları yüksek olduğundan ve birçok şelaleler yer aldığından su yolu ile ulaşım sağlanması imkânsızdır.⁴⁶⁷

Bununla birlikte İngiliz Guyana Hükümeti, üç veya dört haftalık aralıklarla gelecek 1.000-1.500 kişilik gruplar için farklı ulaşım rotaları önermektedir. Bu rotalardan birincisi; Okyanustan gelen vapurlarla Demerara nehri üzerindeki Wismar'a varmak için nehir yolu kullanılacaktır. Daha sonra transferin gerekli olduğu Büyük şelalelere (on beş saat), oradan yine nehir yoluyla Canister Fall'a (on ikisaat) gidilecektir. Buradan Kurupukari'ye giden sığır yolu boyunca kamyonla, oradan da Eylül-Nisan ayı arasında savanlarda herhangi bir noktaya kamyonla ulaşım sağlanabilir. Bu rota Wismar'da 1.500 kişilik bir ana kamp, Great Falls ve Canister Fall'de daha küçük dinleme kampları ve Kurupukari'de de bir dağıtım kampının kurulmasını gerektirecektir.

Yerleşimcilerin izleyecekleri ikinci rota ise şöyledir: Bartica-Potaro-Konawaruk yolunun başlayarak. Essequibo nehri üzerinden Mowasi çıkışına veya nehrin yukarısındaki daha uygun bir noktaya ve oradan da Kurupakari'nin kuzeyindeki sığır yoluna veya güneye Siparuni ve Burro-Burro nehrini kesişme noktasına ulaşılacaktır. Daha sonra kuzeyde yer alan bir noktaya, oradan güneye Kurupukari'nin güneyindeki sığır yolu üzerindeki bir noktaya gönderileceklerdir. Bu rotaların her biri yaklaşık 80 km (50 mil) uzunluğunda olacaktır. Bu rotalar oluşturulurken yerleşimcilerin bölgeye ulaşımalarında kullanılmak üzere Bartica'da 1.500 kişilik bir ana kamp, Garraway Deresinde bir dinlenme kampı, Garraway Deresi ile Kurupukari arasında bir noktada ve Kurupukari'de bir dağıtım kampının kurulmasına ihtiyaç olacaktır.⁴⁶⁸

Yerleşimcilerin bölgeye gelmeleri ve burada kalıcı olarak yaşayabilmeleri için bir harcama planı yapılması gerekmektedir. Bu harcama planları içinde yer alan okyanus taşımacılığının maliyeti tahmini olarak 10.000 kişi için 120.000 sterlindir. İngiliz Guyanası'ndaki gerçek yerleşim maliyeti ise Asurilerin bölgeye gelirken kullanacakları rotaya bağlıdır. Hangi rotanın seçileceğine bağlı olarak kamp kurmanın tahmini maliyeti değişmektedir. Her kampta gerekli hizmetlerin ve tıbbi malzemelerin

⁴⁶⁷ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Geneva, September 26th, 1934.

⁴⁶⁸ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.

sağlanması için hesaplanan maliyet 6.000 dolardır. Asuriler bölgeye gelirken 1. güzergâhın tercih edilmesi durumunda nehir taşımacılığı maliyeti 7.000 dolar, yolların uygun hale getirilmesi ise yaklaşık olarak 23.000 dolara mal olacaktır. 2. güzergâhın seçilmesi durumunda ise tahmini maliyet 150.000 dolar olacaktır.⁴⁶⁹

Bunlara ek olarak Rupununi geliştirme Şirketi'nin varlıklarının satın alınması opsiyonu kullanılacak olursa, bununda maliyeti 168.000 dolar olacaktır. Şu anda başka diğer ihtiyaçlar için harcanması gereken ekstra para miktarının tahmin edilmesi imkânsızdır. Fakat yerleşimciler bölgeye geldikten sonra iki yıl boyunca onların ihtiyaçlarının karşılanması gerekecektir. Yerleşimcilerin yiyecek ihtiyacı için ilk yıl harcanacak tutarın 5 kişilik bir aile için 60 sterlin olacağı öngörülmektedir. Yerleşimden sonraki ikinci yılda ise yerleşimcilerin kendi ihtiyaçlarını büyük oranda karşılayacakları varsayıldığından tahmini harcamanın yaklaşık olarak 30 sterlin olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir. Bunun yanı sıra bölgede kurulacak okul, hastane, kilise gibi tesisler içinde ek fonlara ihtiyaç olacaktır.⁴⁷⁰

Komisyonun bölge hakkında ilk izlenimleri nispeten olumluydu. İklim uygun görünüyordu. Ülkede sulama imkanları ve sağlık koşulları genel olarak Asurilerin bölgeye yerleştirilmeleri ve burada tarım faaliyetleri ile geçimlerinin sağlamaları için uygundu. Bununla birlikte, daha ileri araştırmalar, zor olan iletişim dışında başka sorunlarında varlığını ortaya çıkardı. Asurilerin oraya yeterince büyük bir ölçekte yerleştirilip yerleştirilemeyeceği şüpheli görünüyordu. Her hâlükârda plan daha kapsamlı araştırmalar sonucunda ve deneysel bir temelde çok kademeli olarak denenebilirdi.⁴⁷¹ Ancak Browne ve Giglioli bölgeyi her yönüyle değerlendirince yerleşimin pratik olmayacağına karar verdiler. Çünkü bölgede Asurilerin temel geçim kaynaklarını oluşturacak olan büyük baş hayvan yetiştiriciliğinin Millet Cemiyeti'nin öngördüğü ölçüde yapılması oldukça zordu. Genel anlamda komisyon raporuna göre yerleşimin yakın zamanda yapılması olanakların kısıtlılığı nedeniyle imkansızdır. Nihai beklentilerin, tarımsal duruma, pazar durumuna ve hayvan yetiştiriciliğine bağlı olduğu ve yerleşim yeri bulmaktan çok onları korumanın asıl amaçları olduğunu

⁴⁶⁹ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.

⁴⁷⁰ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.

⁴⁷¹ League of Nations. Secretariat. Information Section...

Milletler Cemiyeti'ne iletilen raporda vurgulamış ve bu yerleşim planından vazgeçilmiştir.⁴⁷²

4.2.4. Asurilerin Yerleştirilmesi için Fransız Hükümeti ile Yapılan Görüşmeler ve Ghab Bölgesi Yerleşim planı

Fransız Hükümeti, Milletler Cemiyeti'nin devletlere Asurilerin yerleşimi için ülkelerinde veya deniz aşırı topraklarında yer bulmaları çağrısına olumlu yanıt veren diğer bir devlettir. Fransız Hükümeti tarafında Millet Cemiyeti'ne bu amaçla Afrika'da Nijer ve Sudan bölgelerinin Asuriler için yerleştirilebilecek yerler olduğuna dair bir bilgilendirme mektubu gönderilmiştir.

Gönderilen bu mektupta Fransız Hükümeti, Nijer bölgesinin bazı Asurilerin yerleştirilebilmesi için uygun olabileceği, bu bölgenin yanı sıra Sudan'ın da yine Asuriler için göç edilebilecek bir yer olduğunu bildirmiştir. Fransız Hükümeti mektupta ayrıca, eğer Asurilerin bir kısmının Sudan'a göç ettirilmelerine karar verilirse bölgenin onlar için uygunluğunun iyi değerlendirilmesini önermiştir. Çünkü bölgeye gidecek Asurilerin ayrılacakları yerler ile Sudan'daki iklim koşullarının farklılığından dolayı buraya gönderilecek olanların tropik bölge iklimine ve ağır çalışma koşullarına uyumlarına dikkat edilmelidir. Örneğin, Asuriler Irak'ta kırsal alanlarda yaşasalar bile onların sıtma hastalığına karşı olan tepkilerinin nasıl olduğunun iyi araştırılması gerekmektedir.⁴⁷³

Ayrıca çocukluk döneminden itibaren yetiştiği bölgeye uyum sağlayan bir bireyin, yeni bir bölgeye göç ettiğinde oradaki yeni koşullara alışmada çekeceği zorlukların iyi değerlendirilmesinde fayda vardır. Bu amaçla Sudan planı değerlendirilmek isteniyorsa oraya öncesinde politika, yaşam, barınma ve iklim koşullarını araştırmak için bir ekip ile birkaç Asuri ailenin gönderilmesi en uygun olan yöntemdir. Yerel yönetimin de yardımı ile araştırma ekibi ve Asurilerin iklime alışmaları için en uygun yerlere gönderilecek ve buraya adaptasyonları incelenecektir.⁴⁷⁴

⁴⁷² Laura Robson, *States of Separation Transfer, Partition, and the Making of the Modern Middle East*, Univ of California Press, USA 2017, s. 96.

⁴⁷³ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.

⁴⁷⁴ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.

Fransız Batı Afrika Genel Valisi'nin himayesinde dikkatlice yapılacak bu yerleşmeden elde edilecek kesin sonuçlardan sonra bölgeye büyük oranda göçün gerçekleştirilmesi en uygun yöntemdir. Fransız Hükümeti bu şekilde planlanacak bir sistemin Sudan'a Asuri göçü için en başarılı yöntem olacağı görüşündeydi.⁴⁷⁵

Fransız Hükümeti Sudan'a yapılması planlanan göç ile ilgili diğer bir konunun da ekonomik koşullar olduğunu vurgulamıştır. Çünkü Fransız Hükümetine göre Sudan'a yapılacak herhangi bir göç hareketinde ortaya çıkacak masrafların Fransız Batı Afrika Hükümeti bütçesinden karşılanmasının imkânsız olduğunu belirtmektedir. Irak Asuri komitesinin bu sebeple göçü nasıl finanse edeceğini düşünmesi gerekmektedir. Çünkü sadece araştırma komisyonunun masrafları hariç buraya gönderilecek Asuri ailelerin masraflarının en ince ayrıntısına kadar hesaplanması en uygun yöntem olarak değerlendirilmiştir.⁴⁷⁶

4.2.4.1. Ghab Bölgesi Yerleşim Planı

Milletler Cemiyetinin Asuriler için farklı kıtalarda yer arayışının olumsuzlukla sonuçlanması, onlar için en olası yerleşim yeri olarak yine Suriye'nin öne çıkmasına neden olmuştur.

İngiliz Guyanası'ndaki sınırlı çözüm olasılıkları göz önüne alındığında, Konsey Komitesi, kendi içinde açıkça bu kadar spekülatif bir yapıya sahip olan bir çözüm planına girişme sorumluluğunu kabul etmenin imkânsız olduğu konusunda bir karara vardı. Komite şimdi Suriye'de Asurilerin daha kapsamlı bir şekilde yerleşmesi fikrine geri döndü. Bu konuda herkesin farkında olduğu bariz zorlukları vardı. Ancak Milletler Cemiyeti, Fransız Hükümeti'ni hem insani hem de siyasi gerekçelerle elinden gelen tüm yardımı yapmaya çağırdı ve nihayet Fransız Hükümeti, belirli koşullara tabi olarak yalnızca geçici olarak oraya yerleşmiş olanlar değil, aynı zamanda Irak'ta kalan ve başka bölgelere yerleşmeyi isteyenler içinde kalıcı çözümü kabul etmeyi onaylamıştır. Bunun Üzerine Cemiyet tarafından, Irak Asurileri Yerleşim Komitesi Başkanı M. Lopez Olivan'ın Komite Sekreteri M. Mnauel Arocha ile gerekli müzakereleri kolaylaştırmak ve taraflara yardımcı olmak için Irak ve Suriye'ye seyahat etmesi kararlaştırıldı. Bu ziyaret Mayıs ve Haziran 1935'te

⁴⁷⁵ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.

⁴⁷⁶ C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, , Geneva, September 26th, 1934.

gerçekleşti ve sonraki bölümde açıklanacak yerleşim planının temeli atıldı. Komisyon tarafından Bağdat, Kerkük, Musul ve dağ köylerinde yaşayan çok sayıdaki Asuri aşiretlerinin temsilcilerine bu ülkeyi terk etmek isteyebilecek Asurilerin sayısının kabaca belirlenmesi için danışılmış ve bu durum hakkında Irak Hükümetine teklifte bulunulmuştur.⁴⁷⁷

Planın yürütülmesi için 125.000 sterlin kadar bir meblağın toplandığına ve toplanan bu paranın bir kısmının yaz aylarında birkaç bin Asuri'nin Habur'a gönderilmesine ayrıldığı bildirildi. Levant Devletlerinde, Fransız Hükümeti tarafından kalıcı yerleşim yeri olarak önerilen Habur ve Ghab bölgeleri misyon tarafından ziyaret edilmiş ve Yüksek Komiser ile görüşükten sonra M. Olivan ikinci bölgenin yani Ghab bölgesinin daha uygun olacağına karar vermişti. Milletler Cemiyeti Konseyi, temmuz ayında Cenevre'de toplandı ve M. Olivan'ın raporunu ve Fransız yetkililer tarafından sağlanan ön belgeleri inceledikten sonra bu sonucu onayladı ve çabalarını Asurilerin Ghab Bölgesine yerleştirilmeleri için bir plan hazırlamaya yöneltme kararı verdi.⁴⁷⁸

Bu durum üzerine Irak Asurileri Yerleşim Komitesi bir çalışma yapmış ve yapılan bu çalışma sonucunda Başkan tarafından bir rapor hazırlanmıştır. Hazırlanan ve Fransız Hükümetine sunulan bu rapora göre; her zaman olduğu gibi Irak'ta yaşayan Asurilerin ülke dışına göçleri onların gönüllü olmaları koşuluna dayanmaktadır. Bu nedenle Asuriler arasında bir araştırma yapılmadan kaç kişinin Irak'ı terk ederek yeni yerleşim bölgesinde yaşamak istediğinin bilinmesi imkânsızdır. Fakat tahminde bulunmak gerekirse bu sayının 20.000 civarında olacağı varsayılmıştır.⁴⁷⁹

Irak Asurileri Yerleşim Komitesi ülkeyi terk etmek isteyebilecek bu Asuriler için olası üç bölge tespit etmiştir. A bölgesi Nusayriye Dağları eteğinde, Gharb bataklıklarının kenarında Asuriler için köylerin kurulmasını içeren plan olup bu bölgedeki bataklıkların kurutulması ile 40.000 hektarlık bir arazi elde edilerek Asurilerin tarım yapması için uygun hale getirilebilir. Nusayriye Dağlarının yamaçları ise sürüler için otlak olarak kullanılabilir. Ancak Yüksek komiserlik tarafından iletilen bilgilere göre bu alanın uygun hale getirilmesi için tahmini olarak 122.330.000 franklık bir bütçeye ihtiyaç duyulmaktaydı. Ayrıca bu işin yaklaşık olarak 10 ile 12 yıl

⁴⁷⁷ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁷⁸ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁷⁹ C.165.M.91.1935.VII, League of Nations, Settlement of The Assyrians of Iraq, Communicated, to the Council and Members of the League.

arasında süreceği öngörülmekteydi. Buna ek olarak oradaki arazi sahiplerinin topraklarının kamulaştırılmasında da sorunlar çıkacağı düşünülmektedir.⁴⁸⁰

Asurilerin yerleştirilmeleri için düşünülen B bölgesi ise Aşağı Habur'un Suar kısmını kapsamaktaydı. Bu bölge baraj ile sulanma imkanına sahip olduğu için buraya yerleştirilecek Asuri-Keldânîler açısından avantajlı görünmektedir. Aşağı Habur bölgesinde yerleşim olmadığından bölgede kamulaştırma sorunu olmayacaktır. Yüksek komiserlik bölgenin uygun hale getirilmesi için gereken paranın 230.000.000 Frank ve gereken sürenin 10 yıl olacağını raporlamıştır.⁴⁸¹

Asuriler için düşünülen diğer bir bölge de C bölgesidir. Burası Yukarı Habur ve Orta Habur bölgeleridir. Bu bölgeler nehirden pompalar aracılığıyla sulamanın yapılabileceği alanlardır. Bu bölgelerde yerleşim için ayrılması düşünülen beş ayrı yerleşim yeri vardır. Bunlar:

- ✓ Safeh ve Tell Nasserî arasındaki bölge. Bu bölgeye daha önce 2.200 mülteci yerleştirilmiştir. Arazi yerleşim için uygun olup, buraya 6.500 kişi daha yerleştirilebilir.
- ✓ Tell Gurane ve Haseke Bölgesi: Bu bölge de yerli halk yaşamaktadır. Yerli halkın rızası alınırse 150 ile 200 kişilik gruplar halinden veya tek bir grup halinde 1.500 kişilik mülteci yerleşimi yapılabilir.
- ✓ Tell Taban- Shaddadah Bölgesi. Buradaki arazi oldukça iyi bir arazi olup, büyük bölümü Jebbur Kabilesine aittir. Buradaki yerli halk ile anlaşma yapılabilirse 4.000 mültecinin buraya yerleştirilmesi mümkün olacaktır.
- ✓ Habur'un sol yakasında kalan Fedghami- Şeyh Hamad Ovası: Bölge sulama bakımından uygun değil. Ancak buraya en fazla 3.000 kişilik mülteci grubu yerleştirilebilir.
- ✓ Abdul Aziz Dağı yamaçları: Bu bölgedeki arazi sulanamaz. Ancak toprak verimli olup kışlık hububat yetiştiriciliğine uygundur.

Yukarıda verilen A, B ve C, bölgeleri içinde en uygun olan bölge A bölgesidir. Bu bölge Alevilerin yaşadığı bir bölge olduğu için buraya yerleştirilecek Asurilerin emniyetleri kolayca sağlanabilir. B ve C bölgeleri Şam'a en uzak olan bölgelerdir.

⁴⁸⁰ C.165.M.91.1935.VII, League of Nations, Settlement of The Assyrians of Iraq, Communicated, to the Council and Members of the League.

⁴⁸¹ C.165.M.91.1935.VII, League of Nations, Settlement of The Assyrians of Iraq, Communicated, to the Council and Members of the League.

Buralarda da yoğun olarak azınlıklar yaşamaktadır. Asurilerin bu bölgelere yerleştirilmeleri bölgede azınlık sorununun ortaya çıkmasına neden olabilir.⁴⁸²

Komite, Ghab'ın Asuriler için daimî varış noktası olduğuna karar verir vermez, Fransız Hükümeti'nden yerleşim için ayrıntılı ve kapsamlı bir plan hazırlamasını istedi. Bu amaçla biri finans uzmanı olan iki temsilci gönderdi. Ağustos ayı sonunda yerleşim sorununun her yönünü kapsayan bir taslak plan tamamlandı. Sonraki aylarda Komite, Fransız Hükümeti ile istişare içinde bir veya iki noktada yenilenen bir taslak plan üzerinde bir çalışma yaptı ama büyük kısmı olduğu gibi kabul edildi.⁴⁸³

Oldukça uzak bir gelecek için tüm planların ve özellikle maliyet tahminleri bir dereceye kadar geçici olacaktır. Ancak mevcut olan durumda bazı temel faktörlerle ilgili var olan belirsizlik, özellikle Irak'ı terk etmek zorunda olan Asurilerin sayısı ve maddi durumu bu konuda açık bir çekinceyi gerekli kılıyordu. İngiltere'nin Milletler Cemiyeti'nin planına katkıda bulunması yönündeki önerisi karşısında Milletler Cemiyeti Konseyi taslak planı eylül ayında Meclis'e gönderdi.⁴⁸⁴ Meclisin önündeki tek sorun sadece yer tahsisi ve finansal mevzular değildi ayrıca yerleşimin yapılacağı Ghab bölgesinin coğrafi koşullarının da yerleşim için pek uygun olmadığından bölgenin koşullarının iyileştirilmesi de gerekiyordu.⁴⁸⁵

Ghab bölgesi yerleşim olarak seyrek bir bölge olup bataklıklarla kaplıdır. Hama'nın kuzey batısında 37 km (25) uzaklıkta yer alan bölge denize de aynı mesafede uzaktır. Yaklaşık 64 km (40 mil) uzunluğundaki bu ova boyunca ve 7-8 km (5-6 mil) genişliğinde Asi Nehri kıvrımlı bir şekilde akıyor. Nehrin sağ kıyısı Suriye'de sol yakası Lazkiye'de bir Fransız Vali tarafından idare dilen ve neredeyse tamamen Aleviler ve diğer gayrimuslim grupların yaşadığı ayrı bir devlettir. Ova, Akdeniz tarafında, ağaçlarla kaplı El Nuseyriye Dağları ile sınırlandırılmıştır. Bu dağ sırası 1200 m (4,000 fit) yüksekliktedir.⁴⁸⁶

⁴⁸² C.165.M.91.1935.VII, League of Nations, Settlement of The Assyrians of Iraq, Communicated, to the Council and Members of the League.

⁴⁸³ League of Nations. Secretariat. Information Section...

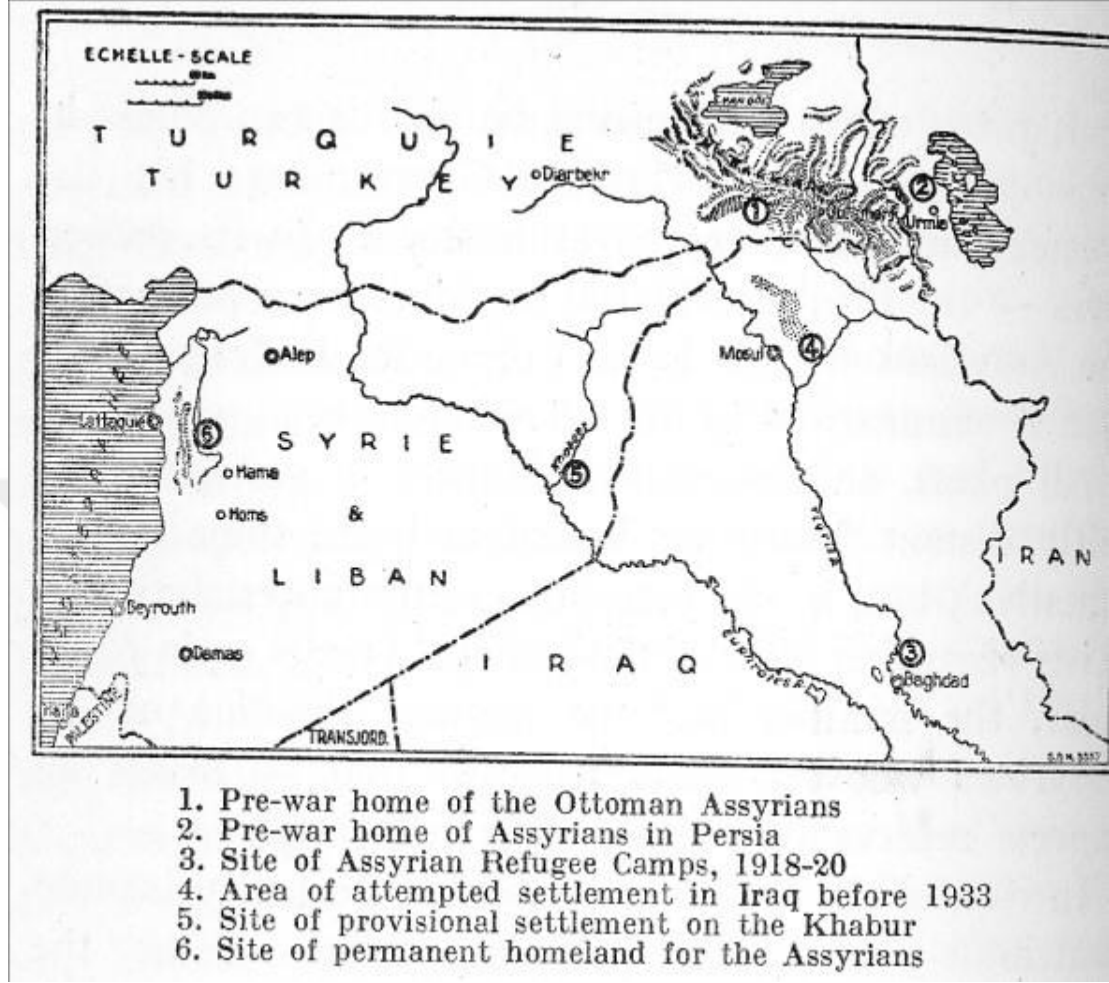
⁴⁸⁴ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁸⁵ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁸⁶ League of Nations. Secretariat. Information Section...

Şekil 6

I. Dünya Savaşı Öncesinde ve Sonrasında Asurilerin Yerleştiği Bölgeler

Kaynak: <https://www.atour.com/government/un/20040404a.html>, 14.04.2022

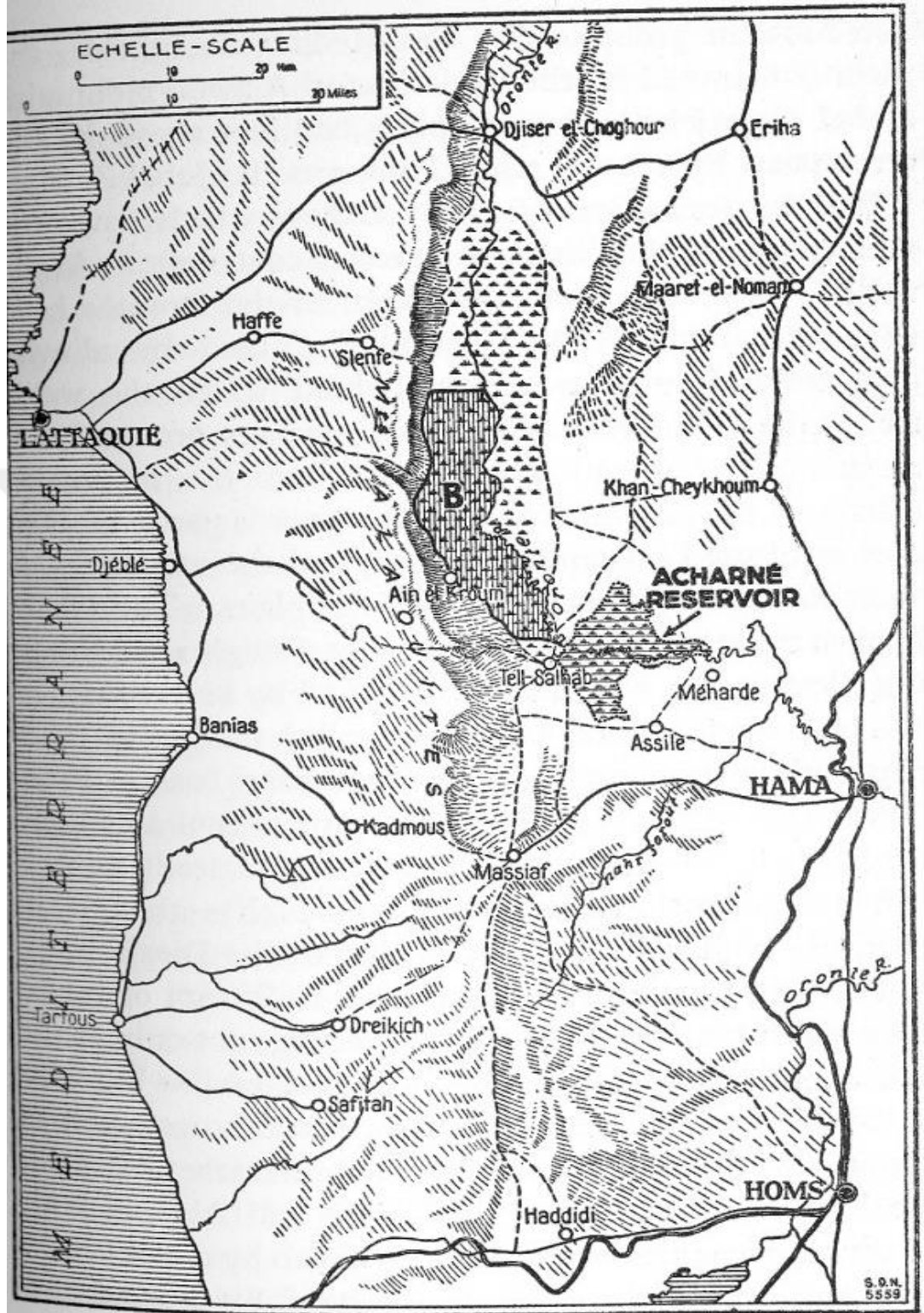
Şekil 6'ya göre Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından 1933 yılına kadar geçen süre zarfında Türkiye topraklarından başlayarak Irak ve Suriye'ye kadar uzanan Asuri hareketi ve Asurilerin gelecekte yaşamalarının öngörüldüğü topraklar aşağıdaki gibidir:

1. Savaş Öncesi Osmanlı Asurileri Yerleşim yerleri
2. Savaş Öncesi İran Asurileri Yerleşim Yerleri
3. 1918-1920 Yılları Arası Asuri Mülteci Kampı
4. 1933 yılı öncesi Irak'taki Asurilerin yerleştirilmek istendikleri Bölge
5. Habur bölgesindeki Asuri Yerleşimleri
6. Asurilerin Kalıcı Olarak Yerleştirilecekleri Bölge
7. Asurilere Ayrılan Topraklar (B)⁴⁸⁷

⁴⁸⁷ League of Nations. Secretariat. Information Section...

Şekil 7

Asuriler için Habur Bölgesinde Ayrılan Alanlar

Kaynak: <https://www.atour.com/government/un/20040404a.html>, 10.04.2022.

Ghab Bölgesi büyük bataklıkların olduğu bir bölge olup bu bataklıkların oluşmasına iki faktör etkilidir. Bunlardan birincisi Asî Nehri kıyılarında biriken alüvyonların çevresindeki arazileri kaplaması, ikincisi ise dağlardan gelen pınarların

sularının birikmesi ile oluşan setlerdir. Dağların birleştiği Kuzey ve alt ucunda, nehrin doğal çıkış noktası volkanik hareketler sonucu tıkanmıştır. Bu tıkanıklık sonucunda kış aylarındaki su yükselmeleri suyun tüm alana yayılarak buralarda birikmesine neden olmaktadır.⁴⁸⁸

İlkim olarak Ghab bölgesi Fenike (Akdeniz) iklimi hakimiyetinde olup Kasım ayından mart ayına kadar sıcaklıklar serin olur ve şiddetli yağışlar görülür. Yılın geri kalan kısmı ise kurak olup yaz aylarında gündüz sıcaklığı yüksektir. Ghab bölgesinde yoğun sazlık alanlar mevcut olmakla birlikte toprak oldukça verimlidir. Buğday, arpa, mısır gibi tahıl bitkilerinin yanı sıra pirinç, yeşil sebzeler, pamuk ve tütün de ticari mahsul olarak yetiştirilebilir. Bölge konum olarak oldukça önemli bir mevkiye sahip olup Hama ve Halep' e giden yollar mevcuttur. Ghab bölgesinde yer alan bataklıklar daha önceki zamanlarda kurutulmuş olduğundan bölgeyi çevreleyen birçok antik kentin kalıntıları bulunmaktadır. Fakat hala bataklıklar geniş alan kapladığından Fransız Hükümeti daha önce bataklıkların kurutulması için planlar yapmıştır. Bu plan şimdi bölgeye yerleştirilecek Asurilere uygun alanların açılması için uygulamaya konulacaktır. Bu amaçla nehrin batı kıyısında kalan bölgelerde masrafların ödenmesi halinde 15.000 ve gerekirse 20.000 hektarlık bir alanın drenajının yapılarak sulanabilir ve kullanılabilir bir alana dönüştürülmesi mümkündür. Yapılan planların uygulanması ile bölgede yaşayacak Asuriler için küçük köprüler ile kaplanacak olan drenaj ve sulama kanalları ağı ile yoğun tarıma uygun hale getirilecektir. Yapılacak kanal sisteminin toplam uzunluğu 220 km'den (140 mil) fazla olacaktır. Bu da elde edilen ve kullanılacak alanın büyüklüğünü göstermesi bakımından önemlidir.⁴⁸⁹

Ekim 1935 yılı ortalarına yani yağışlı dönemin başlamasından önceki döneme kadar belirli hazırlıkların yapılması gerekiyordu. Aksi hale planın uygulanmasında bir yıl kadar gecikme yaşanacaktır. Bu tür gecikmelerin önüne geçmek ve işe başlamak için Komite gereken fonların sağlamasına karar verdi ve buna göre mühendislik planları yapıldı. Ghab Bölgesi'ne Asurilerin toplu bir şekilde yerleştirilmeleri onlar için avantajlar sunacaktır. Bu avantajlardan en önemlileri; topluca bir bölgede bir arada yerleşmek Asurilerin her zaman arzu ettikleri bir durumdur. Ghab Bölgesinde onlar için düşünülen alan onların bu isteklerinin gerçekleşmesine izin verecek karar geniş ve verimli olması onların sadece kendilerini desteklemek için değil aynı

⁴⁸⁸ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁸⁹ League of Nations. Secretariat. Information Section...

zamanda aile bütçelerine katkı sağlayacak fazla üretimin de ortaya çıkmasını sağlayacaktır. İkinci bir avantaj ise Asurilerin yerleştirilecekleri bölgede komşuları aleviler olacak ve bu durum onların Müslüman idari makamlara bağlı olmasını ortadan kaldıracaktır. Bunlara ek olarak Asurilerin çoğunluğunun hayvancılıkla uğraştıkları ve geniş hayvan sürülerine sahip oldukları göz önüne alındığında yerleşecekleri bölgede ovanın hemen arkasında yükselen dağların bu hayvanların otlatılması için uygun olması Asurilere büyük rahatlık sağlayacaktır.⁴⁹⁰

Ghab bölgesinde uygulanacak olan mühendislik planı Fransız Yüksek Komisyonu Bayındırlık İşleri Dairesi yönetimi altında yürütülecektir. Ancak Levant Bölgeleri Birlik Konseyi tarafından Asurilerin yerleştirilmesi ve yerleşim idaresi ile ilgili her konuda Fransız makamlarıyla iş birliği yapmak ve tüm harcamaların sorumluluğunu üstlenmek üzere bir özerk komisyon kurulmasına karar verildi. Asuri Yerleşim Mütevelli Heyeti olarak bilinecek bu organ, Biri Yüksek Komiser temsilcisi olmak üzere üç üyeden oluşacaktır.⁴⁹¹

Ghab bölgesi ıslah programının tamamlanmasının 4 yıl sürmesi planlanmıştır. Öte yandan Asurilerin naklinin ertelenmemesi çok arzu ediliyordu ve buna göre manda topraklarında geçici yerleşim için düzenlemeler yapıldı. Ghab'ın güney ucunun birkaç km yakınına kadar uzanan 20.000 kişinin geçici yerleşimi için yeterli büyüklükte olan yaklaşık 20.000 dönümlük bir alan bu amaç için ayrıldı ve Lazkiye Hükümeti, duruma göre batıda çok uzak olmayan dağların eteklerinde hayvancılık ile geçinen kabileler için ek toprak ihtiyacını karşılamayı kabul etti.⁴⁹²

Ghab Bölgesine yapılacak büyük transferin 1936 yılı mart ayında başlaması ve bir sonraki yağmur mevsimine kadar mümkün olduğunca büyük bir ölçüde tamamlanması umut ediliyordu. Daha önceki olaylarda olduğu gibi Asuriler ve tüm taşınır malları kamyonlar ile Suriye sınırına götürülecek, her konvoyla Irak'taki yerel Komite üyelerinden biri ve uygun bir muhafız eşlik edecekti. Ancak bu sefer, demiryolunun şu anki son noktası olan sınır kasabası Tell Kotchek'e doğru daha kuzeydeki bir rotayı takip edecekler. Bundan sonra, 617 km (400 mil) kadar uzaklıktaki Hama'ya ve Hama'dan yerleşim alanına sadece 32 km (20 mil) kamyonla,

⁴⁹⁰ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁹¹ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁹² League of Nations. Secretariat. Information Section...

gideceklerdir. Her konvoy, Tell Kotchek'te yerleşimle ilgilenen yetkililerden biri tarafından karşılanacak ve varış noktasına kadar eşlik ve yardım edecektir.⁴⁹³

Ghab Bölgesi'ndeki geçici yerleşim düzeni, Habur'da uygulanan yerleşim düzeni ile hemen hemen aynı şekilde uygulanacaktır. Ghab'a vardıklarında mülteciler Fransız yetkililerin nezaretinde çadırlarda kalacaktı. Bu amaçla orduya ait olan çadırlar ödünç alındı. Burada kerpiç tuğlalı evlerin yapımına hemen başlanacak. Birkaç ustanın yardımı ile kapı ve pencereler tedarik edilecek, evlerin çatıları yapılacaktır. Ancak bu işlerin çoğunu Asurilerin kendileri yapacaktır. Buraya göç edecek Asuriler için en büyük problemlerden birisi beslenme olduğu için tarım arazileri bir an önce hazır hale getirilinceye kadar göçmenlerin beslenmeleri için gereken yardımlar yapılmalıydı. Daha sonra araziler hazır olduktan sonra kendi kendilerini geçindirmeleri sağlanacaktır. Bu amaçla tarım arazilerinin zamanında hazırlanmasında iki uzman görevlendirilecek ve gerekli olan tüm modern alet-edevat tedarik edilecek.⁴⁹⁴

Islah programının, tarlalarda çalışması gereken en az 1.000 Asuri erkeğe istihdam sağlayacağı tahmin edilmektedir. Geçici köyler, tamamlanması üç yıl sürecek olan Archarne Barajı sahasına yakın bir mesafede birkaç yolun sular altında kalacak olmasından dolayı yeniden inşa edilen büyük bir köprünün olduğu Sedjar'a yakın mesafede yer alacaktır. Ghab'a taşınmanın zamanı yaklaştıkça, okulları, kiliseleri ve dispanserleriyle birlikte kalıcı köyler inşa edilecek ve kademeli olarak yeni şartlandırılmış ova bölgesine geçilecektir. Yerleşimcilerin sağlık sorunlarına ilgi gösterilmiş ve bu amaçla bütçede önemli bir kalem ayrılmıştır. Yerleşim yerindeki her biri 30 yataklı, Asuri hemşireler ve görevlilerden oluşan 5 dispanser kurmayı planlayan Fransız Yüksek Komisyonu Halk Sağlığı Hizmetinin yetki alanına girecektir.⁴⁹⁵

Asuriler vergiden muaf tutulacaktır. Eğitim mevcut topluluk karakterini koruyacak şekilde verilecektir. Daha sonra Hükümet gereken önlemleri alarak Asurilerin okullarına yardımlar ve resmi öğretmenler atayacaktır. Ancak Fransız yetkililer başından beri Asurilerin, Levant bölgesinin dili olan Arapçayı öğrenmelerini arzu etmekteydi. Bu sebeple mümkün olduğunca Asuriler arasında seçilen Arapça

⁴⁹³ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁹⁴ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁹⁵ League of Nations. Secretariat. Information Section...

bilen öğretmenler atanacak, okullarda Asur diline ek olarak Arapça eğitimi zorunlu olacaktır.⁴⁹⁶

4.2.4.1.1. Kalıcı Yerleşimin Yerin Kurulması

Ghab bölgesinde Asuriler için kurulacak kalıcı köylerin su kaynaklarının yakınına ve ovaya 90 m kadar uzağa inşa edilmesi önerilmektedir. Küçük ve dağınık mezralar inşa etmek yerine, muhtemelen 2.500 ile 4.000 kişilik birkaç merkez inşa edilecek. Bu durum, duvar ustaları, demirciler, zanaatkârlar ve esnaf gibi tarım dışı unsurların kurulumunu kolaylaştıracak, inşa edilecek okul, kilise ve dispanser sayısını azaltacak, sıhhi hizmetleri kolaylaştıracak ve genel olarak giderleri azaltacaktır. Kabileler mümkün olduğu kadar reislerinin emrinde yeniden kurulacak ve aralarında dostane ilişkiler bulunan aşiretler birlikte veya yan yana yerleştirilecektir.⁴⁹⁷

Sulanan arazi, mühendislik planının izin verdiği ölçüde hesaba katılacaktır. Tahıllar, pirinç, mercimek, fasulye ve susam temel geçim ürünleri olacakken temel yem bitkileri arpa ve fiğ olacaktır. Köylerin çevresinde pamuk yetiştirme girişimleri, meyve ağaçları ve sebze bahçelerinin oluşturulması teşvik edilecektir. Bu gibi tarım faaliyetlerinin devamı için gerekli olan suyun ise dağlardan gelen kaynaklardan karşılaması hiç de zor olmayacaktır. Bu tarımsal faaliyetlerin haricinde dağların yukarısında bulunan zeytin ormanı da muhtemelen köylüler için kullanılacaktır. Kalıcı yerlerin inşasına kadar geçecek olan geçici bekleme süresi boyunca göçmenlere tahsis edilecek çiftliğin büyük bir kısmının bit tür toplumsal temelde organize edilmesi gerekecektir. Fakat Asurilerin Ghab'ta kurulacak kalıcı yerlere geçtikleri anda hemen her aile için kendi topraklarını almalarına fırsat tanınacaktır. Ermeni mültecilerin yerleştirilmesinde kazanılan deneyim ile Fransız yetkililer normal aile işletmesinin 4 hektarlık bir toprak alanı ile mümkün olduğunu önermiştir. Bu büyüklükteki bir işletme, ailenin ihtiyaçlarının ötesinde, Suriye pazarlarında kolayca satılabilecek ürünlerin de elde edilmesini sağlayacaktır.⁴⁹⁸

Komite tarafından, Asurilerin kendi adına yürütülen planın maliyetlerine aşırı zorluk çıkarmadan, mümkün olduğu kadar büyük ölçüde katkıda bulunmaları gerektiği düşünülmüş en adil sonucun bu olduğuna karar verilmiştir. Böyle bir katkıyı gerçekleştirmenin pratik yöntemi, Asurilerden kendilerine tahsis edilen ve sulanan

⁴⁹⁶ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁹⁷ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁴⁹⁸ League of Nations. Secretariat. Information Section...

arazilerin ücretini ödemelerini istemek olacaktır. Komite, yeni evlerine kalıcı olarak yerleşmeleri ve en fakirlerin zahmetli bulacağı koşulların empoze edilmesinden kaçınmaları için onlara her türlü cesareti vermeye hevesli olduğundan, Asurilerin topraklarını çok düşük bir fiyata satın almalarına izin verilecektir.⁴⁹⁹

Bu tür yerleştirmelerin nihai başarısı, yerleşim yetkilileri tarafından uygulanan sonradan destekler ile mümkün olabilir. Nihai kurulum tamamlandıktan sonra, Mütevellî Heyeti, Asurilere kendilerini yeni ortamlarına uyum sağlamalarına yardımcı olmak için bir süreliğine kalacağı ve özellikle arazilerinde ürün yetiştirme, ürünlerini en iyi şekilde satmaları ve koloninin idaresi ve refahıyla ilgili her konuda Yüksek komisere tavsiyelerde bulunmaya devam edecektir.⁵⁰⁰

Fransız yetkililer, Asurileri beş yıldan az olmayan bir süre sonra vatandaşlığa almayı teklif ediyorlardı. O zamana kadar pozisyonları özel olacak ve belirli kısıtlamalara tabi olacaklardır. Örneğin, siyasi haklardan yararlanamayacaklar ve yerleşim için ayrılan yerlerin dışında ikamet etmelerine izin verilmeyecekti. Öte yandan, Asuri tercümanlarla sağlanacak mahkemelere ücretsiz erişim de dâhil olmak üzere, Suriye vatandaşlarının tüm kamu özgürlüklerinden ve özel haklarından en başından itibaren yararlanacaklardı. Ayrıca bekleme süreci boyunca ve nihai çözümden sonraki beş yıl boyunca, tüm vergilerden muafiyet gibi değerli ayrıcalığa sahip olacaklardı. Bunlara ek olarak Asuriler diğer tüm dini topluluklar gibi, kendi din işlerini yönetme ve kendi okullarını sürdürme hakkına sahip olacak, geleneklerine uygun olan tüm kişisel sorunlarını çözmelerine izin verilecektir. İdari yönden koloni birkaç yıl boyunca doğrudan Yüksek Komiserin altında kalacaktır. Şefler, yetkililer ile halk arasında resmi aracılar olarak görev yapacaktır.⁵⁰¹

4.2.4.1.2. Yerleşimin Finansmanı

Ghab'daki Asuriler için 15 .000 hektarlık alanın yerleşim için uygun koşullara getirilmesinin maliyetinin 62.000.000 Fransız frangı olacağı tahmin ediliyordu. Bu meblağın 22.000.000'luk kısmı Manda Yönetimi tarafında karşılanacakken geriye kalan 40.000.000'luk kısım ise Milletler Cemiyeti tarafından karşılanacaktır. Manda

⁴⁹⁹ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁵⁰⁰ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁵⁰¹ League of Nations. Secretariat. Information Section...

yönetimi, belirtilen tahminin üzerindeki fazlalıkları karşılamayı ve gerçekleşecek ek harcamalar için Cemiyetle ile paylaşmayı kabul etmiştir.⁵⁰²

Uygun yerleşim operasyonu için hesaplamalar daha karmaşıktır. Habur'daki yerleşim nedeniyle o güne kadar yapılan ve koloni kendi kendini geçindirene kadar öngörülen harcamalar da dâhil olmak üzere, toplam giderin 7.000.000 Fransız frangının biraz üzerinde olacağı tahmin ediliyordu. Brezilya, Britanya Guyanası ve Yakın Doğu'ya çeşitli görevlerin maliyeti de dahil olmak üzere genel idari giderler 2.000.000 Fransız frangı tutarı aşacaktı. Irak'tan ayrılarak bölgeye yerleşecek Asurilerin sayısının tahmini olarak 15.000'i bulacağı düşünülüyordu. Bunun için yaklaşık 18.000.000 bir bütçe hazırlanmış ve hazırlanan bu bütçenin 8.000.000'u gıdaya, 3.500.000'i ekipman, 2.000.000'u sağlık hizmetleri, 2.000.000'u idare için ve 1.000.000'u da evlere ayrılmıştır.⁵⁰³

Bu şekilde uzlaşma için tam olarak ulaşılan toplam rakam 27.000.000 olup bu miktar bazı kesintiler ile 24 milyona indirilebilir. Yerleştirilecek insan sayısı 15.000.000 fazla olursa yapılacak harcamalarda buna bağlı olarak artacaktır. Asuriler tarafından topraklarının satın alınması nedeniyle daha sonra yapılacak ödemeler, yapıldıkları sürenin uzunluğuna göre kabaca 15.000.000 ile 20.000.000 Fransız frangı arasında olabilir. Komite birkaç ay önce program için gerekli olan meblağın tamamını başka kaynaklardan bulma konusunda ciddi bir sorunla karşılaştı. Fakat daha sonra program için gereken meblağ daha kolay karşılanabilir bir miktara düşürüldü. Bir önceki bölümde bahsedildiği gibi Irak Hükümeti haziran ayında 125.000 sterlin teklif etti. Eylül ayında ayrıntılı bir plan sunulduğunda Birleşik Krallık Hükümeti belirli koşullarda 250.000 sterline çıkardı. Bu koşullar kısa sürede yerine getirildi. Irak hükümeti önceki teklifini ikiye katladı ve Milletler Cemiyeti Meclisi 1.300.000 İsviçre frangı veya yaklaşık 86.000 sterlinlik bir yardım paketini onayladı. Fransız Hükümeti ayrıca Manda bölgeleri adına 6.500.000 (86,000 sterlin) Fransız frangı tutarında bir miktar teklif etti. Milletler Cemiyetinin yerleşim planının finansmanına katkıda bulunması kararının tüm üye ülkelerin kabul oyu vererek, kabul edilmesi önemli bir sonuçtu, çünkü bu durum Cemiyet Tarihinde bir ilktir.⁵⁰⁴

⁵⁰² League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁵⁰³ League of Nations. Secretariat. Information Section...

⁵⁰⁴ League of Nations. Secretariat. Information Section...

Tablo 18***Irak'taki Asurilerin Suriye'ye Yerleştirilmelerinde Yapılacak Harcamalar***

Irak'taki Asurilerin Suriye'ye Yerleştirilmelerinde Yapılacak Harcamalar (Fransız frangı)

	1935	1936	1937	1938	1939	1940	Sonraki yıllar	Toplam
Ghab'ın ıslah edilmesi için	1,000,000	10,000,000	21,000,000	20,000,000	10,000,000	-	-	62,000,000
Toplam harcama								
Yerleştirme operasyonu								
Habur'da geçici uzlaşma ile ilgili olarak ödenmemiş harcama borçlarının ödenmesi	705,198.50	705,198.50	-	-	-	-	-	1,410,397
3,600 Asuri'nin Habur'a yerleştirilmesi nin tamamlanması işi	1,752,000	1,577,000	141,000	140,000	140,000	-	-	3750,000
Habur'a yeni gelen 2,600 Asuri'nin yerleştirilmesi	390,000	780,000	390,000	260,000	130,000	-	-	1,950,000
Ghab'ta 15,000 Asuri'nin yerleştirilmesi ve bakımı	-	7,170,000	4,655,000	2,353,000	1,518,450	1,006,700	1,184,103	17,889,603
Yönetim giderleri	-							
Cemiyet tarafından yapılmış masraflar	-	525,000	-	-	-	-	-	525,000
Belirli yetkililerin maaşları, vb.	-	250,000	250,000	250,000	250,000	250,000	250,000	1,500,000
Toplam Harcama(A)	2,847,198.50	11,007,898.50	5,436,950	3,003,700	2,033,450	1,256,700	1,434,103	27,025,000

Kaynak: League of Nations. Secretariat. Information Section...

Tablo 18' göre Asurilerin Suriye topraklarına yerleştirilmeleri için harcanması planlanan para miktarının toplamı ortalama 27 milyon Fransız frangıdır. Yapılan bu harcamaların arasında en yüksek oranı 15.000.000 Asuri'nin Ghab Bölgesine yerleştirilmesi projesine harcanacaktır. 1936 yılı Asuriler için yapılacak toplam harcamanın en yüksek olduğu yıl olurken bu tarihten sonra yapılacak harcamalarda yıldan yıla azalmalar olmuştur.

Ghab Bölgesi Yerleşim Planı, yerleşim için gerekli olan finansmanın planlanmasına ve bazı Asuri ailelerin bölgeye gelmesine rağmen, bölgenin Türk sınırına çok yakın olması ve bu yüzden Tük Hükümeti'nin bu yerleşime karşı çıkması ve ayrıca bölgede yaşayan yerel halkın da bu tür bir yerleşim planına karşı olduklarını beyan etmeleri, bölgede bu yüzden yaşanabilecek rahatsızların önüne geçmek için Milletler Cemiyeti tarafından yapılan oylama ile iptal edilmiştir.

4.2.5. Yukarı Habur'da Kalıcı Yerleşim Planları

4 Temmuz 1936 yılında Milletler Cemiyeti Konseyi, Irak Asurileri Yerleşim Komitesi'nin Ghab Bölgesi'ne Asurilerin kalıcı olarak yerleştirilmesi planından vazgeçilmesi yönündeki kararını onaylamıştır. Bu karar sonucunda Irak Asurileri Yerleşim Komitesi, Konsey'e Asurilerin var olan olanaklara göre geleceklerinin planlanması gerektiğini bildirmiştir. Bu amaçla Konsey hem Habur bölgesindeki Asuriler hem de Irak'ta kalan Asuriler için bir çalışma daha yapılmasına karar verdi. Alınan karara göre Habur bölgesinde yaşayan Asurilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi, Irak Asurilerinin ise sıradan Irak vatandaşı gibi Irak halkına dâhil edilmeleri konusunda konsey üyeleri fikir birliğine varmışlardı. Ayrıca Asurilerin yerleştirilmesi için Ghab Bölgesinde hazırlanan alanların ve bu alanların ıslahı için temin edilen her türlü araç ve gerecin tasfiye edilmesine karar verilmiştir. Ghab bölgesinde yapılacak bu tasfiye işlemi sonucunda Konsey'in 119.000 Fransız frangı tutarında bir meblağ elde edileceği tahmin edilmektedir.⁵⁰⁵

Konsey Ocak 1937 tarihinde Asurilerin Habur Nehri Üzerindeki yerleşim alanlarının iyileştirilmesi ve burada yaşayan Asurilerin kendi kendilerini geçindirebilecek düzeye getirilmeleri için yapılabilecek çalışmalar hakkında bir rapor hazırlanması için bir alt komisyonun kurulmasına karar verdi. Kurulacak bu alt komisyonun görevi Ghab planının tasfiyesi ile bağlantılı olarak talep edilen mali ve idari kararların alınmasını sağlamaktır. Ayrıca Fransız Manda Yönetimi altındaki bölgeleri ziyaret etmek, Habur'daki Asuri yerleşimini tespit ederek bu konu ile ilgili teknik sorunları Hem Mütevelli Heyeti hem de Beyrut'taki Fransız yüksek komiserliği ile görüşmektir.⁵⁰⁶

⁵⁰⁵ C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq.

⁵⁰⁶ C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq.

Kurulan bu alt komisyon Nisan ayında Paris'te Cemiyet üyeleri ile bir toplantı yaptı. Bu toplantı sonucunda komisyonun Fransız Mandası altındaki bölgeleri ziyaret etmesine ve Habur'daki Asur yerleşimlerini tespit ederek burası ile ilgili gerekli teknik incelemeleri yaparak sonuçların Mütevelli Heyeti ve Beyrut'taki Fransız Yüksek Komisyonu ile paylaşılmasına karar verildi. Bu karar sonucunda komisyon 21 Mayıs'ta Paris'ten ayrılarak Beyrut'a vardı. Beyrut'tan 31 Mayıs'ta Mütevelli Heyeti Başkanı M. Cuenod ve yerleşim uzmanı M. Burnier eşliğinde Habur bölgesine gitti. Yapılan bu ziyaret sonucunda komisyon tarafından Yukarı Habur bölgesi ile ilgili edindikleri izlenimleri bir rapor haline getirdiler. Beş ana başlık ve 88 maddeden oluşan raporda Habur'daki yerleşimin durumu, tarihçesi ve mevcut organizasyondan bahsedilmektedir.⁵⁰⁷

Raporun ilk bölümünde Yukarı Habur bölgesi ve buraya yerleştirilmiş olan Asuriler hakkında şu bilgiler verilmiştir; Asurilerin yerleşmiş olduğu bölge ilkbahar yağmurlarının yetersiz olduğu ve Habur Nehri'nin hinterlandında bulunan bir alanda olduğu için kuraklıktan mustarıptır. Bu olumsuz koşullara rağmen komisyon burasının umut vaat edici bir yer olduğunu vurgulamıştır. Bunda bölgeden akan Habur nehrinin ve nehrin kenarlarında yer alan geniş ve verimli toprakların etkisi olmuştur. Şöyle ki, Habur Nehri oldukça berrak akan bir nehir olup nehir yatağında yoğun bitki örtüsüne sahip birçok yer ve adacık vardır. Nehrin suyu yıl boyunca bol akmaktadır. Bu sayede nehirden büyük ve yenilebilir türden birçok balık avlanabilmektedir. Nehir çevresi yüksek olduğu için su baskınları yaşanmamaktadır. Bölge batıda Cebel Abdülaziz Dağı'nın dik yamaçları ile doğuda ise yer yer tepelerin bulunduğu bozkırla çevrilidir. Vadi içerisinde yer alan Yukarı Habur bölgesinin toprağı oldukça verimli olan alüvyon topraktır. Bu toprakta doğru sulama teknikleri uygulanırsa güzel ürün alınabilir.⁵⁰⁸

Bölge kış aylarının başında ve yılın ilk üç ayında normal oranlarda yağmur alır. İlkbahar yağmurları bölge için oldukça önemlidir. İlkbahar yağmurlarının bol olduğu yıllarda ekinlerde sulama yapımına ihtiyaç duyulmamaktadır. Vadi hayvancılık için oldukça uygun olan meralara sahiptir. Bölgede ortalama her beş yılda bir İlkbahar yağmurlarında azalma görülmesi bu dönemlerde bölgenin kuraklıktan kötü bir şekilde etkilenmesine sebep olmaktadır. Asurilerin yerleştirildikleri bölge en az tercih edilen

⁵⁰⁷ C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq.

⁵⁰⁸ C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq.

alanlardır. Çünkü bu bölgeler Cebel Abdülaziz Dağı'nın yamaçları tarafından deniz ile olan bağlantısını kaybetmiştir. Bu durum batı rüzgârlarının bölgeye yağmur taşımamasını önlemektedir. Bu da sulama yapılamayan yerlerde mahsullerin kurumasına neden olmaktadır. Yaşanan bu kuraklık sonucunda bölgede yaşayan halk hayvanlarını beslemede zorluklar çekmektedir.⁵⁰⁹

Yukarı Habur bölgesi iklim olarak uygun koşullara sahiptir. Kış sıcaklıkları ortalama 8°'dir. Yaz sıcaklıkları ise Irak'la karşılaştırıldığında daha azdır. Mayıs-Ekim ayları arasında en sıcak dönem Temmuz ayıdır. Bu ay görülen en yüksek sıcaklık 36°'dir. Sıcaklıkların bu derecenin üzerine çıktığı nadiren görülmüştür. Burada yerleştirilen Asuriler için iklimin oldukça uygun olduğu tespit edilmiştir.

Yukarı Habur bölgesi antik çağlar boyunca yerleşimlerin oluşturulduğu bir yerdir. Habur Nehri Türkiye-Suriye sınırı ile Hasetche (Hasiçi) ve Resulayn bölgeleri arasında kendine has bir bölge oluşturmaktadır. Suriye'nin bozkır ve çöl şeridi ile ayrılan bölgeye ulaşım, Türkiye-Suriye sınırı boyunca doğu-batı yönünde uzanan demiryolu ve karayolu ile sağlanmaktadır. Buna ek olarak Deyrizor ve Hasetche (Hasiçi) üzerinden Humus ve Şam'a ulaşan bir karayolu daha vardır. Asurilerin yerleştiği bölgeden Beyrut'a karayolu ile bir günde, Resulayn ile Halep arasındaki demiryolu kullanılarak yine bir günde varılabilmektedir. Asurilerin yaşadıkları bölge büyük çoğunluğunu Hristiyanların oluşturduğu Hasetche (Hasiçi)'den yönetilmektedir.⁵¹⁰

Habur Yerleşim bölgesi, Ağustos 1933'te Irak'ta çıkan çatışmalar sonucunda Suriye'ye sığınan Asuri çeteler ile 2.100 kişiden oluşan ailelerinin barınması için Ağustos 1934'te kuruldu. Asurilerin kalıcı yerleşim yerleri olarak planlanan Ghab bölgesinin koşulları iyileştirilip bölge uygun hale gelene kadar Asuriler için yerleşim yeri olarak kurulan Habur bölgesi ilk başlarda geçici bir yerleşim alanı olarak planlandı. 1935 yılında Irak'ta yoksul bir hayat yaşayan 4.000 kadar ek Asuri'nin de yerleştirilmesi için bölge genişletildi. 1936 yılında Ghab bölgesine hemen gönderilmek amacıyla Habur'a 2,500 Asuri daha getirildi.⁵¹¹

⁵⁰⁹ C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq.

⁵¹⁰ C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq.C.387.M.258.1937. VII, League of Nations...

⁵¹¹ C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq.

Bölgede şu an toplam mevcut olan Asuri nüfusu 8.800 dür. Bu nüfus farklı büyüklükteki 16 köyde ikamet etmektedir. En büyük dört köyde 1000'den fazla kişi barınmaktadır. Diğer köylerin nüfusları ise ortalama 300-700 kişi arasındadır. Bölgeye farklı zamanlarda getirilen Asurilerin nüfuslarındaki artıştan dolayı köylerde farklı aşiretler arasında sorunlar çıkmıştır. Bu sorunları asgariye indirmek amacıyla Mütevellî heyeti tarafından Âdemi merkeziyetçi bir yönetim tarzı uygulanmaya başlanmış ve köyler aynı aşiret mensuplarının bir arada yaşayacağı şekilde tasarlanmaya çalışılmıştır. Bölgeye gelen aşiretler arasında en kalabalık olan iki aşiret Yukarı Tiyeri Aşireti (2.600 kişi) ve Tkhuma Aşiretidir (2.350 kişi).

Bölgede Asuriler için kurulan köylerden 11 tanesi Habur Nehrinin sol tarafında (doğu yakasında) 5 tanesi de sağ tarafında (batı yakasında) yer almaktadır. Bu köylerden en önemlileri Tell Oumrane ve Tell Tcheme'dir. Nehrin her iki kıyısında bir hat üzerinde dizilen bu köylerin Türkiye-Suriye sınırına olan uzaklıkları 30 ile 50 km'dir. Bu köylerin idare merkezi Türkiye-Suriye sınırına 38 km uzaklıkta yer alan Tell Tamer Köyü'dür. Bu köy de bir idare binası, hastane, malzemelerin konulduğu çeşitli depolar, tarım makinaları ve malzeme garajlarının yanı sıra koruma amaçlı atlı 8 jandarmanın görev yaptığı bir Suriye Jandarma Karakolu bulunmaktadır.

Bölgede yer alan Asuri köyleri iki gruba ayrılmıştır. Asuri köylerinin kuzeyde kalanları nispeten elverişsiz koşullara sahiptir. Türk sınırına yakınlıklarının yanı sıra bir Çerkez köyü ile de komşulardır. Asuriler ile Çerkezler'in ekili alanları bitişiktir. Bu sebepten iki köy arasında zaman zaman sorunlar yaşanmıştır. Güneyde kalan köylerin oluşturduğu grupta ise durum daha iyidir. Bu grupta yer alan köylerde yeteri kadar tarım arazisi vardır ve köyler daha organize dirler.⁵¹²

Bölgede inşa edilen köyler görece olarak oldukça güzeldir. İnşaat malzemesi olarak bölgede sıkça kullanılan tuğla kullanılmıştır. Köyler sıtma hastalığından korunabilmek için eski höyüklerin üstüne yüksek yerlere inşa edilmiştir. Köylerin ihtiyaçlarını kolayca karşılayabilecekleri birçok su kuyusu vardır. Burada yaşayan Asurilerin evlerine ek yapmalarına izin verilmektedir. Bu şekilde birçok köylü evlerinin yanına verandalar, ahırlar ve kümesler yapmışlardır. Asurilerin yaşadıkları bu köylerin temizliği idare tarafından orada yaşayanlara verilmiştir. Bu nedendir ki Asuri evleri ve köyleri oldukça temiz ve bakımlıdır. Özellikler Irak'tan geldikleri

⁵¹² C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq.

dönemde yanlarında yeterince para ve eşya getirebilen Asurilerin durumu diğerlerine göre daha iyidir.⁵¹³

Habur'a gelen Asurilerin iaşeleri Komite tarafından karşılanmaktaydı. Fakat verilen iaşe miktarı Asurilerin kendilerine yetebilecek üretimi yapmalarını teşvik edecek düzeydeydi. Bu yöntem ile belli bir zaman sonra Asurilerin Suriye veya Komiteden aldıkları iaşe miktarının azaltılması hedeflenmekteydi. Kaldı ki Habur bölgesine gelen Asurilerin tamamı yardıma muhtaç değildi. Birçok Asuri gelirken yanında para, erzak ve canlı hayvan getirmişti. Bu durum sayesinde Konsey araştırmalarında Asuriler arasında yetersiz beslenme gibi bir sorunun olmadığını raporlamış verilen yardımların yeterli düzeyde olduğunu ve artık Asurilerin kendileri için üretim yapabilecek hale geldiğini rapor etmiştir.

Habur bölgesinde Asuriler için kurulan yerleşimler ilk başlarda geçici bir yerleşim yeri olarak görüldüğünden buradaki çalışmalar da ona göre yapılmıştır. Örneğin, Asurilerin birkaç yıl burada kaldıktan sonra Ghab Bölgesindeki daimî yerleşim yerlerine geçecekleri düşünüldüğünden Habur bölgesinde onlar için hazırlanan alanlarda yeterince tarım arazisi, bağ bahçe alanı oluşturulmamıştır. Fakat Ghab planının iptal edilmesi üzerine Habur Bölgesi, Asuriler için artık geçici bir yerleşim yeri olmaktan çıkmış ve bundan sonraki hayatlarını idame ettirecekleri yer haline gelmiştir. Bu durum onların sahip oldukları tarım arazileri ile bağ ve bahçe alanlarının geliştirilmesi zarureti ortaya çıkarmıştır.⁵¹⁴

Bölgede kalıcı yerleşime karar verilmesinden sonra tarım ve hayvancılık olanaklarının artırılması için çeşitli alet-edevatlar temin edilmiş, sulama sistemleri kurulmuş, mahsullerin işlenebilmesi için değirmen vb. yapıların inşasına başlanmış ve var olanların da geliştirilmesi yoluna gidilmiştir.⁵¹⁵

Konseyin raporuna göre Habur yerleşimi ilk başlarda geçici bir yerleşim yeri olarak düşünüldüğünden buradaki arazilerin tapu işlemleri yapılmamıştı. Fakat Ghab Planı artık uygulamaya konulmayacağından ve Asurilerin burada kalmaları daimî olacağı için buradaki toprakların tapu işlerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Habur'daki Asuri yerleşim yerinin üzerine kurulduğu toprakların bir kısmı önceden

⁵¹³ C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq.

⁵¹⁴ C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq.

⁵¹⁵ C.387.M.258.1937. VII, League of Nations...

Bedevi yerleşimcilerden satın alınsa da arazilerin büyük kısmının mülkiyeti hala Suriye Devleti'ne aittir. Bu nedenle buradaki arazilerin bir bedel karşılığında satın alınması için Beyrut'ta çalışmaların yapılması gerekmektedir.⁵¹⁶

Habur'daki Asuri yerleşiminin düzenlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması için kurulan alt komisyon çalışmalarını tamamlamış ve Komiteye Habur'un kalıcı Asuri yerleşim yeri olarak tahsis edilebilmesi için atılması gereken adımları belirlemiştir. Buna göre Habur'da yer alan Asuri yerleşimlerinin henüz kendilerini desteklemekte yetersiz oldukları için onlara gereken maddi ve ekonomik desteklerin yapılması gerekmektedir. Gerek arazi koşullarının gerekse hayvan stoklarının sınırlı olmasından dolayı onlara bu amaçla bir miktar sermayenin verilmesi ve hâlihazırda kuzeyde kurulmuş olan bazı Asuri köylerinin güneye taşınması, Asurilerin kendilerini idare etmelerine katkı sağlayacaktır.

İlgili devletler ve kuruluşların gerekli mali yardımları yapmaları halinde bölge bir ya da iki yıl içerisinde kalıcı yerleşime uygun hale gelebilecektir. Bunun için bulunacak çözümlerin kısa süre içerisinde hayata geçirilmesi gerekmektedir. Aksi halde Asurilerde zaten var olan hoşnutsuzluk ve moral bozukluğu git gide artmaya başlayacaktır. Bu hoşnutsuzlukları giderebilmek için en azından yerleşimin yapıldığı bölgelerdeki toprakların tapu işlerinin en kısa süre halledilmesi ve Asurilerin Suriye'deki statülerinin belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü bu konulardaki belirsizlik dışında Asurilerin durumdan şikâyet edebilecekleri meşru bir sebepleri yoktur.⁵¹⁷

Konseyin, Komiteye sunduğu bu rapor ilgili devletlerin temsilcileri tarafından hükümetlerine iletilmiştir. Bu konuda en aktif rolü almak zorunda kalan devletlerden biri olan Birleşik Krallık, Habur'daki geçici yerleşimin kalıcı hale getirilmesi için gerekli olan maddi ve ekonomik yükümlükler konusunda üzerine düşeni yapacaklarını ve bu konuda parlamentoda gerekli görüşmelerin yapılacağını Habur'da kalıcı bir Asuri yerleşiminin tahsis edilmesini desteklediklerini belirttiler. Fakat Irak Devleti, Asurilerin, Irak sınırına bu kadar yakın bir bölgede kalıcı olarak yerleştirilmeleri fikrine pek sıcak yaklaşmıyordu. Fakat Asuriler için kalıcı olarak başka yerleşim yeri alternatifi olmadığı için Irak Hükümeti de bu plana uymak, maddi ve ekonomik destek sağlamayı kabul etmek zorunda kaldı. Fransız Devleti zaten baştan beri plana karşı

⁵¹⁶ C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq.

⁵¹⁷ C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq.

çıkılmamakla beraber yerleşim yerlerini kalıcı hale getirilmesi için Milletler Cemiyeti ile gerekli fonların oluşturulmasına yönelik düzenlemelerin yapılmasında görev almıştır.⁵¹⁸ Yapılan Plan sonucunda Irak'ta kalmak istemeyen Asuriler yerleştirilmek için Habur bölgesine getirilmiştir.

Şekil 8

Habur Bölgesinde Asuriler İçin Kurulan Köyler

Kaynak: <http://www.aina.org/releases/syrias.htm>.

4.2.6. İngiltere'nin Asurilere Yurt Bulma Çabaları

Asuriler için Milletler Cemiyeti'nde yapılan yerleşim yeri bulma çabalarına ek olarak İngiliz Hükümeti de konu hakkında çalışmalar yapmıştır. Özellikle İngiltere Parlamentosunda ve Dış İşleri Bakanlığı'nda bu konu üzerine uzun görüşmeler yapılmış, Asuriler üzerine hazırlanan olası planlar hem Milletler Cemiyeti ile hem de Irak Asurileri Yerleşim Komitesi ile paylaşılmıştır. 1930'lu yıllar Asuriler için yoğun olarak geçmiş ve birçok ülke onlara kalıcı bir yerleşim yeri bulmak için çaba sarf etmiştir. Fakat yapılan planlar ekonomik nedenlerden ve yerleşimin yapılması planlanan bölgelerin coğrafi, kültürel ve toplumsal koşullarının yetersiz olmasından dolayı özellikle denizaşırı ülkeler için yapılan planlardan vazgeçilmiştir. Suriye'de yer

⁵¹⁸ C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq.

alan Ghab Bölgesi Planı ise Türkiye Cumhuriyeti ve bölgede yaşayan diğer azınlıkların karşı çıkmaları ve planın ekonomik boyutunun fazla olmasından dolayı vazgeçilmesine neden olmuştur.

İngiltere Hükümeti'nin, Asurilere yeni bir yerleşim yeri bulmak için çalışmalar yapmasındaki önemli etkenlerden birisi Canterbury Kilisesi Başpiskoposu'nun Asuriler için yerleşim yeri bulunmasının İngiltere'nin onlara olan borcu olarak görmesidir. Başpiskopos bu amaçla hükümete çağrı yapmış ve bu çağrı sadece hükümet tarafından değil Milletler Cemiyeti tarafından da dikkate alınmıştır.⁵¹⁹

Yukarıdaki sebeplerden dolayı İngiliz Hükümeti Asurilerin yerleşimi için birkaç plan hazırlama gereği duymuştur. Bu planlara göre Asuriler için en uygun yerleşim yeri hali hazırda yaşadıkları Irak Bölgesi, İran, Hakkâri ve Erivan bölgesi olarak belirlenmiştir. Diğer olası yerleşim yerleri içinde değerlendirilen yabancı ülkeler, İngiliz sömürgesindeki ülkeler ve İngiliz hakimiyetindeki bölgeler ise bölge halkının veya yönetimin reddetmesi ve Milletler Cemiyeti tarafından yapılan araştırmalar sonucunda plandan çıkarılmıştır.⁵²⁰

İngiliz Hükümeti Asuriler için olası yerleşim bölgeleri olarak Orta ve Yakındoğu'da yer alan İran, Erivan ve Hakkâri bölgelerinin yerleşim için daha uygun olduğu görüşündeydi. Parlamento bu amaçla üç bölge hakkında araştırma yapması için Dışişleri Bakanlığı'nın devreye girmesine karar verdi. Dış İşleri Bakanlığı tarafından yürütülen çalışma sonucunda yukarıda bahsedilen üç bölge ile ilgili şu bilgiler verildi: İran'ının Kuzeybatısı, Asurilerin bir parçası olan Nasturî Hristiyanların zaten yaşam alanlarından birisidir. Bölgede halen yaşamlarını sürdüren Asuriler mevcuttur. Fakat burada yaşayana Asuriler yönetimin onlara uyguladığı sıkı denetimler nedeniyle kimliklerini korumada zorluklar yaşamaktadırlar. İran Hükümeti ile birkaç yıl önce yapılan görüşmelerde hükümet Irak'taki Asurileri kabul edebileceğinden bahsetmiş, fakat öne sürdüğü koşullar Asurilerin Irak'taki yaşam koşullarından daha kötü koşullara sahip olacaklarını ortaya koymuştur. Asuriler için düşünülen bir diğer bölge olan Erivan bölgesi ise Sovyet Rusya'nın kontrolünde olan Trans-Kafkasya bölgesinde olup Asurilerin kilise ve cemaat olarak yaşamlarına pek uygun olmayacağı kararına varılmıştır. Hakkâri Bölgesi için düşünülen plan ise Türk

⁵¹⁹ Andersson, *Asurlar*, s. 26-27

⁵²⁰ CAB. 24.269.40, National Archive

Hükümeti kendi toprakları içindeki Hakkari’de veya herhangi bir bölgede Asurilere yerleşim için yer verme konusunda oldukça kararlı bir şekilde reddetmiştir.⁵²¹

İngiliz Hükümeti’nin Asuriler için Orta ve Yakındoğu’da yurt bulma çabalarının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine hükümet yeniden yabancı devletlerde herhangi bir yer bulma seçeneğini değerlendirmiştir. Bu amaçla Brezilya, Portekiz Afrika’sı ve Paraguay seçenekleri değerlendirmeye alınmış fakat bölgelerdeki iklim koşulları ve siyasi istikrarsızlıklar bu seçenekleri tekrardan gündemden çıkarmıştır. Bunun sonucunda ortaya başka bir seçenek çıkmıştır. Bu seçenek de İngiliz Sömürge İmparatorluğu’nda uygun bir yerin bulunmasıdır. İngiliz Hükümeti, bu amaçla Kıbrıs, Mauritius ve Seyşel Adaları, Aden ve Kuzey Rodezya, Malaya, Somali, Filistin, Ürdün, Uganda, Kuzey Borneo, Nyasaland, Tanganyika, Kenya ve Falkland Adaları’nda incelemeler yaptırmıştır. Bu yerlerde yapılan incelemeler sonucunda Kıbrıs Adasına yapılacak herhangi bir yerleşimin siyasi bir soruna neden olacağı ve kalıcı zararlar vereceği ada valisi tarafından yönetime iletilmiştir. Adada zaten ciddi bir işsizlik sorununun varlığından bahsedilerek, halkın bu sebepten fakir olduğu belirtilmiştir. Ayrıca adada yeni gelecek yerleşimciler için yeterli arazinin olmadığı, hali hazırda var olan arazilerinde adaya özgü yerel arazi mülkiyeti ile sahiplenildiği vurgulanmıştır. Adaya dışardan gelecek yeni bir toplumun adada yeni bir ırksal yapının oluşmasına neden olacağından büyük protestoların yaşanması olası görülmüştür. Bu sebeplerden ötürü Kıbrıs planından vazgeçilmiştir.⁵²²

⁵²¹ CAB. 24.269.40...

⁵²² CAB. 24.269.40...

Harita 5

İngilizler tarafından Asurilerin Yerleştirilmesi İçin Düşünülen Yerlerden Birisi Olan Kıbrıs Adası

Kaynak: <https://ordaf.org/yeni-dunya-duzeninde-dogu-akdeniz-ve-kibris/>

Mauritius ve Seyşel Adalarına yapılacak yerleşim ise Mauritius Adasının zaten kalabalık bir nüfusa sahip olması, işsizlik sorunu yaşanmasından dolayı reddedilmiştir. Seyşel adaları ise devlet mülkünde olan ve kiralanmasına izin verilmeyen birkaç küçük adadan oluşması ve üretim yapılacak kadar yeterli alana sahip olmamasından dolayı uygun bulunmamıştır. Aden Bölgesi'nin ise burada yaşayan aşiret şeflerinin yabancı ırk ve farklı dini bir gruba karşı onların otoritesinin sarsılacağı endişesi ile karşı çıkmaları nedeniyle uygun görülmemiştir. Kuzey Rodezya Bölgesinin ise iklim ve ekonomik olarak yerel yönetim tarafından uygun olmayacağına dair rapor verilmesi nedeniyle plandan çıkarılmıştır. Ayrıca Kuzey Rodezya'da kritik bir ekonomik krizin olduğu ve dağlık arazide yaşamaya alışık olan Asuriler için düzlük alanlardan oluşan bölgenin onların yaşaması için uygun olmayacağı anlaşılmıştır.⁵²³

İngiliz Hükümeti tarafından Asuri yerleşimciler için düşünülen bölgelerden olan Kenya ve Uganda bölgesinde yapılan araştırmalar sonucunda bu bölgelerin arazi bakımından yeterli olmadığından, Asurilerin bölgeye göç etmeleri durumunda onlara buralarda toprak tahsisi yapılamayacağı anlaşılmıştır. Asurilerin bu bölgelere işçi

⁵²³ CAB. 24.269.40...

olarak gelmek istemeleri halinde dahi, yerli Afrikalılarla ya da bölgeye daha önce gelmiş olan Hint işçilerle rekabet etmeleri imkansızdır. İngilizler Afrika'da yer alan Tanganyika Bölgesi'nde de Asurilerin yerleşime uygun alanlar olup olmadığı konusunda incelemeler yapmışlardır. Yapılan bu incelemeler sonucunda bölgenin tarım yapmaya uygun olan arazilerin varlığı kısıtlı olması ve bölgede ulaşımın yeterli olmamasından dolayı buraya yapılacak göçler sonucunda bölgenin ekilip biçilebilir hale gelmesi için yüksek miktarda sermaye gerekecektir. Ayrıca bölgede tropikal hastalıklar yaygın olduğu için Asurilerin bölgeye uyum sağlamaları imkânsız olacaktır.⁵²⁴

Asuriler için düşünülen bir diğer bölge ise Güney Doğu Asya da yer alan Malaya Bölgesidir. Burada yapılan araştırmalara göre, bölgede yoğun olarak Malayların dışında Çinli ve diğer göçmenler yaşamaktadır. Bölge küçük Sultanlıklardan oluştuğu için Sultanlar doğal olarak kendi tebaalarının çıkarlarını ön planda tutacak ve ülkenin nüfusu az olsa bile kendi topraklarında yabancı bir azınlığın yerleşmesi fikrine itiraz edeceklerdir. Asuriler için düşünülen bir diğer bölgeler ise Filistin ve Ürdün bölgeleridir. Filistin bölgesinde toprakların çoğu Yahudilerin eline geçtiğinden Arapların elinde sınırlı topraklar kalmıştır. Buraya farklı ırktan bir topluluğun yerleştirilecek olması durumunda Arap kamuoyu bunu kendi pozisyonlarına karşı bir tehdit olarak görecektir. Arapların yanı sıra Yahudilerde bu duruma sert tepki gösterecektir. Ürdün de durum hemen hemen aynıdır. Burada yaşayan Araplar da Asurilerin bu topraklara yerleştirilmesine karşı çıkacaklardır. Yukarıdaki bahsedilen bölgeler haricinde Somali, Kuzey Borneo gibi bölgelerde araştırmalar yapılmış fakat tarım arazilerinin yetersizliği veya güvenlik sorunlarından dolayı bu bölgelerden de vazgeçilmiştir.⁵²⁵

Asuriler savaşta takındıkları tavır nedeniyle savaş sonrası dönemde, diğer devletler tarafından İngilizlerin sorumluluğunda olan bir toplum olarak görülmüşlerdir. Bu yüzden İngiliz hükümeti Asurilerin kalıcı olarak bir bölgeye yerleştirilmelerinde etkin olarak rol alması için üzerlerinde bir baskı oluşmuştur. Bu sebeple İngiliz Hükümeti, Asuriler için potansiyel kalıcı yerleşim yerleri bulma hususunda adımlar atsa da bu adımlar yeterli olmamış ve üzerlerindeki baskı devam etmiştir. Bu baskı sonucunda İngiliz hükümeti tarafından şu açıklamalar yapılmıştır:

⁵²⁴ CAB. 24.269.40...

⁵²⁵ CAB. 24.269.40...

Majesteleri Hükümeti Asuriler için bir yurt bulma konusunda özel bir sorumluluk altında görülmemelidir. Onlar için tatmin edici bir yerleşim yerinin bulunamaması üzücü bir durum olsa da onlara yurt bulamamak talihsizlik de değildir. Ortaya çıkan karmaşa tamamen Türk-Irak sınırının çizildiği 1925 yılında bizim görüşlerimizin dinlenmemesi ve Asurilerin geçmişte yaşadığı bölgenin Türk hakimiyetine verilmesinin sonucudur. Fakat yine de Britanya Hükümeti hem adaletinden hem de gayretinden dolayı sorunun tatmin edici bir şekilde çözümünü arzulamaktadır. Bu amaçla elimizden geleni yaptık. Sayısız ülkede bu topluluğun yerleşimi için incelemeler yaptık fakat istenilen sonucu elde edemedik. Ancak yine araştırmalarımıza devam ederek son olasılık olarak Avustralya'nın kuzey bölgelerini değerlendirmek istemekteyiz. Bu bölgenin de yine olumsuz olması hâlinde İngiliz Hükümeti olarak en uygun yolun Irak topraklarındaki Asurilerin oldukları yerlerde Lig Konseyinin desteği ile Irak Hükümetiyle müzakere edilerek iyileştirilmiş koşullarda yaşamalarıdır.⁵²⁶

İngiliz Hükümeti, Asuriler için yeni yerleşim yerleri bulunması için Milletler Cemiyeti ile iş birliği yapmasının yanında kendi içinde de inisiyatif alarak bu yönde bağımsız çalışmalar yapmıştır. Yapılan bu çalışmalar tüm yönleri ile parlamentoda tartışılmış ve diğer parlamento üyelerine de bilgiler vermişleridir. İngiliz hükümeti tarafından Asurilere yeni yurtlar bulunması için yapılan bağımsız çalışmalar 1935 yılından 1945 yılına kadar devam etmiştir. Geçen bu on yıllık süre zarfından Asuriler için birçok alternatif bölge belirlenmiş ve bölgeler üzerinde araştırmalar yapılmıştır. İngiliz Dışişleri Bakanlığının Kabineye gönderdiği raporlarda yapılan bu çalışmalar hakkında bilgilendirmelere yer verilmiştir.

1945 yılında İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın kabineye gönderdiği rapora göre, Irak ve Suriye'de bulunan Asuriler için şu an için uygun görülen tek çözüm olan bulundukları yerlerde ikamet etmeleri fikri, gelecekte Irak'taki Müslümanlar ile yeniden bir çatışma riski barındırdığından tatmin edici bir çözüm değildir. Fakat geçen on yıl süre zarfında tecrübe edilen deneyimler de göstermektedir ki Asurilere bu coğrafya dışında yeni bir yer tahsis etmek oldukça zordur. Bu nedenle daha fazla çabanın sarf edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla Hindistan Dışişleri Bakanı ile birtakım görüşmeler yapılmıştır. Hindistan bölgesinde yer alan Belucistan bölgesi ve buna ek olarak İtalya'nın Afrika'da sömürgeleri olan Ertire ve Sirenyka' bölgeleri düşünülmüştür. Fakat Hindistan'dan gelen raporlara göre Belucistan'da Müslüman

⁵²⁶ CAB. 24.269.40...

nüfusun çok olduğu ve bu nüfusun arasına Hristiyan bir toplumun yerleştirilmesinin zor olduğu bildirilmiştir. Diğer bir alternatif olan Eritre ve Sirenayka bölgeleri için bir araştırmanın yapılması kararı alındı. Bunun için Dışişleri Bakanlığı ile Orta Doğu Bakanlığı ve Levant Devletleri Bakanlığı görevlendirildi.⁵²⁷ Fakat yapılan çalışmalar sonucunda İngiltere Hükümeti Asurilerin Irak dışında herhangi bir bölgeye yerleştirmenin imkân dahilinde olmadığını savunmuş ve Milletler Cemiyeti ile yapılan görüşmelerde bu konu Cemiyet'e de iletilmiştir.⁵²⁸

Milletler Cemiyeti ve İngiltere tarafından Asurilere yeni bir yurt bulma amacıyla yapılan çalışmalardan bir sonuç elde edilememiştir. Yapılan bu çalışmaların sonuçsuz kalmasının sebepleri; yerleşimin ortaya çıkaracağı ekonomik yük ve yerleşimin yapılması düşünülen bölgelerdeki siyasi ve dini yapının elverişsiz olmasıdır. Bu sebeplerin sonucu olarak Asurilerin var oldukları bölgelerde yaşamlarını devam ettirmelerine karar verilmiştir.

⁵²⁷ CAB. 65/ 53/ 13

⁵²⁸ CAB. 24/169/40

SONUÇ

Orta Doğu, tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmasından dolayı zengin bir kültürel geçmişe sahiptir. Bu coğrafya, eski çağlardan günümüze birçok medeniyetin kurulmasına ve yıkılmasına tanıklık etmiştir. Bu medeniyetlerden bazıları tarih sahnesinden tamamen silinirken bazıları hala günümüzde varlıklarını devam ettirmektedir. Orta Doğu'nun en eski sakinlerinden biri de Asurilerdir. Bu kadim topluluk bazı kaynaklar tarafından farklı isimlerle anılsa da onların çoğunluğu kendilerinin Asur İmparatorluğunun Mezopotamya'daki son kalıntıları olduklarını iddia etmektedirler. Bu yüzden kendilerini bu isim ile özdeşleştirmeyi tercih etmektedirler.

Asurilerin etnik kökenleri üzerine birçok tartışma vardır. Bazı araştırmacı, yazar ve tarihçiler Asurileri kadim bir Hristiyan toplum olarak Aramilere dayandırırken bazıları ise onların soyunun Asur imparatorluğuna dayandığını iddia etmektedir. Bu konuda her ne kadar farklı yaklaşımlar olsa da sonuç olarak Asuriler Mezopotamya coğrafyasının bir parçasıdır.

Asurilerin etnik kökenleri hakkında birçok farklı nazariye olmasının yanında, Hristiyan dinine mensup olan bu halk mezhepsel olarak bölünmeler yaşamıştır. Hz. İsa'nın sadece tanrısal yönünün olduğunu savunan Süryaniler ve Yakubiler, Monofizit; Hz. İsa'nın hem beşerî hem de Tanrısal yönüne inanan Nasturiler ve Keldâniler ise Diofizit inancına sahiptirler.

Mensup oldukları din itibarı ile hakimiyeti altında bulundukları otoriteden farklı bir inanca sahip olmalarına rağmen Asuriler, yıllarca Osmanlı topraklarında yarı özerk bir şekilde yaşamışlardır. Fakat XIX. yüzyıldan itibaren batılı devletlerin radarına girmeleri ile kaderleri dramatik bir şekilde değişmiştir. Rus, Amerikan, İngiliz ve Fransız misyonerler tarafından sıkça ziyaret edilen Asurilerin, bu ziyaretler sonucunda farklı hülyalara kapılmaları, onların yıllarca birlikte yaşadıkları Müslüman komşularıyla ayrışmalarına ve aralarındaki husumetlerin derinleşmesine sebep olmuştur. Bu durumdan ders çıkaramayan Asuriler, I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile hakimiyeti altında oldukları Osmanlı Devleti'ne karşı vefasızlık göstermişlerdir. Doğudaki en büyük düşmanı olan Ruslar ile ittifak yaparak Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açmışlardır. Bu durum Asuriler için yüzyıllarca sürecektir ıstıraplı bir yaşamın başlangıcını oluşturmuştur.

Asurilerin Ruslar ile yaptığı ittifak sonucunda Osmanlı Devleti, Doğu Cephesi'nde büyük zararlar görmüştür. Bölgeyi çok iyi tanıyan Asurilerin, Rus ordusuna büyük hizmetleri olmuştur. Fakat Rusya'da 1917 yılında ihtilal olmuş ve Ruslar savaştan çekilmek zorunda kalmışlardır. Rusların savaştan çekilmesi ile yalnız kalan Asuriler için büyük bir göç ve yıkım dönemi başlamıştır. Asurilerden bir kısmı Ruslar ile yaşadıkları bölgelerden Kafkaslara göç ederken geriye kalan çoğunlukta Asuriler ise Irak'ta İngilizlerin hâkim olduğu bölgelere göç etmiştir. Bu göç sırasında hastalık, açlık ve eşkıya saldırıları sonucunda birçok Asuri hayatını kaybetmiştir.

Asuriler göç hadiselerini tıpkı Ermenilerin tehcirde yaptıkları gibi, bir Osmanlı katliamı olarak dünya kamuoyuna lanse etmeye çalışmışlardır. Fakat Asurilerin göç hadisesi Devlet tarafından organize edilen bir göç değil savaş şartlarında yenilen tarafta olmalarının ortaya çıkardığı doğal bir durumdur. Kaldı ki göç esnasında yaşanan olaylarda da Osmanlı Devleti'nin bir etkisi olmamıştır. Ayrıca göç esnasında ve savaş sırasında cephede kaybettikleri hayatların müsebbibi büyük ölçüde sırtlarını dayayarak Osmanlı Devleti'ne karşı yanlarında savaştıkları Ruslar ve İngilizlerdir. Çünkü Asurilerin büyük çoğunluğu özellikle Paris Barış Konferansı'nda, Lozan Konferansı'nda ve Musul meselesinin Milletler Cemiyeti'nde çözüme kavuşturulması için yapılan görüşmelerde hep İtilaf Devletleri'nin kendilerine bağımsız bir devlet sözü verdiklerini ve bu yüzden savaşa katıldıklarını vurgulamışlardır. Fakat bu devletler daima bu iddiayı reddederek Asurileri her defasında hayal kırıklığına uğratmışlardır. Yani onları savaşa sokan ve savaş şartlarında kayıplar vermelerine, yurtlarından ayrılmasına sebep olan Osmanlı Devleti değil İtilaf Devletleri özellikle de İngiltere'dir. Çünkü Rusların savaştan ayrılması ile yalnız kalan Asurilere bu kez İngilizler tasallut olmuşlardır.

İngiliz Hükümeti'ne göre sahipsiz kalan Asuriler Orta Doğu'da İngiliz çıkarlarına hizmet edebilecek halklardan birisiydi. Bu amaçla Osmanlı Devleti'nden kaçan Asurilerden bir ordu oluşturarak savaşta Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmışlardır. Bununla da yetinmeyen İngilizler savaş sonrasında yurtlarına geri dönemeyerek Irak'ta yaşamak zorunda kalan Asurileri Irak'ın yerli nüfusuna karşı da bir güç olarak kullanmıştır. Bu durum Asurilerin daha fazla kayıplar vermesine sebep olmuştur. İngilizler tarafından sürekli bir maşa olarak kullanılan Asuriler, Türkiye Cumhuriyeti ile İngiltere arasında Lozan Konferansı'nda halledilemeyen Musul meselesinin çözümü sırasında yine bir koz olarak kullanılmaya çalışılmıştır.

İngiliz Hükümeti Hakkâri Bölgesi'nin bir Asuri yurdu olduğunu savunarak bu bölgenin Musul ile Irak'a verilmesini istemiştir. Bu şekilde sözde Asurilere destek vermiş ve onların eski topraklarına geri dönmeleri için gayret ettikleri intibahını vermişlerdir. Fakat Musul meselesi çözüme kavuşturulduğunda Asurilerin bağımsızlık umutları bir kez daha İngilizlerin ihanetiyle suya düşmüştür. Yurtsuz, topraksız bir halk olarak Irak'ta sığınmacı olarak yaşamaya mecbur kalmışlardır.

İngiliz Devleti savaş sonunda Irak'a göç ederek kendisine sığınan Asurileri Irak'ta kurmuş oldukları Bakuba Mülteci Kampı'na yerleştirmiştir. Fakat bu durum İngilizler için pek memnun edici olmamıştır. Çünkü savaş döneminde iyi bir asker olarak kullandıkları Asurilerin kamp maliyeti İngiliz maliyesi için bir yük haline gelmeye başlamıştır. Buna çözüm bulmak amacıyla İngiliz Hükümeti, Irak'ta güvenliği sağlamak için Arap, Türkmen ve Kürtler'den oluşan Levi birliklerinde artık Asurileri ucuz paralı askerler olarak istihdam etmeye başlamıştır. Böylece Asuri Levileri olarak anılan bu birlikler İngilizlerin Irak'taki en sadık askeri birliği haline gelmiştir. Fakat ilerleyen zamanlarda İngilizlerden aldıkları cesaretle yerel halk ile aralarında sorunlar yaşanmaya başlamıştır.

Asuriler ile Iraklı yerel halk arasındaki sorunlar günden güne büyümeye başlamış. 1932 yılında İngilizlerin manda idaresini bırakarak Irak'a bağımsızlık vermesi ile Asurilerin ülkedeki varoluşları daha da çetrefilli bir hal almıştır. Bu dönemde Milletler Cemiyeti, İngiltere'nin talebi ve Asurilerin başvuruları sonucunda devreye girmiş ve Irak'taki Asuri sorunu için çözüm yolları aramaya başlamıştır. İlk çözüm yolu olarak Asurilerin Irak'a entegre edilmeleri konusunda anlaşılmış, fakat yerel halk ile Asuriler arasında meydana gelen olaylar sonucunda bundan vazgeçilerek Asurilere yaşayabilecekleri yeni bir yurt bulunmasına karar verilmiştir. Bu amaçla İngiliz, Fransız sömürgelerinde ve yeni yerleşimlere imkân sağlayacak ülkelerde yer arayışı başlamıştır. Bu arayış devam ederken Irak'ta Asuriler sorunu git gide artmaya devam etmiştir. Buna engel olabilmek amacıyla Fransız Hükümeti ile yapılan görüşmeler sonucunda isteyen Asuri ailelerin geçici olarak yerleştirilebileceği bir bölgenin Suriye topraklarında belirlenmesine çalışılmıştır. Bu amaçla yapılan görüşmelerin olumlu sonuçlanması ile Suriye topraklarından yer alan Habur bölgesinin yerleşim için uygun olacağına karar verilmiştir. Habur bölgesi Asurilere kalıcı bir yurt bulununcaya kadar geçici bir yerleşim yeri olarak planlanmıştır. Buraya

kurulacak yerleşim için Milletler Cemiyeti ve konuya taraf olan devletlerden yardımlar toplanmıştır.

Habur Bölgesi'nde geçici yerleşim yerlerinin hazırlanması süreci devam ederken bazı Asuri ailelerin bölgeye göçleri organize edilmiştir. Bu arada, Milletler Cemiyeti, Asuriler için deniz aşırı ülkelerde ve kıtalarda keşif görevlerini yerine getirmesi için bir komisyon kurulmasına karar vermiştir. Asuri Yerleşim Komitesi adını alan bu komisyon dört kişiden oluşmuştur. Asurilerin kalıcı olarak yerleşmeleri için tespit edilen bölgelerde araştırma yapmak ve yerleşime uygun olup olmadığı konusunda Cemiyete bilgi vermekle görevlendirilmiştir.

Milletler Cemiyeti, Afrika, Asya, Güney Amerika gibi birçok yerde Asuriler için kalıcı yerleşim yeri olarak tahsisi edilebilecek alanları araştırmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda Brezilya sınırları içerisinde yer alan Parana Bölgesi belirlenmiştir. Bölge her yönü ile Asuri Yerleşim Komitesi tarafından incelenmiştir. Bölgenin, Asurilerin yerleşmesi için uygun şartlara sahip olduğu yapılan tetkikler sonucunda anlaşılmıştır. Bunun sonucunda Milletler Cemiyeti tarafından gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Fakat Brezilya'da bu plana karşı yoğun itirazlar olmuştur. Halk ve milliyetçi cepheler ülkeye Asurilerin yerleşimine izin verilmemesi için hükümete yoğun baskılar yapmışlardır. Bunun üzerine hükümet mültecilerin ülkeye alımını kısıtlayıcı yeni kanunlar çıkarmak zorunda kalmıştır. Bu durum Asurilerin Brezilya'ya yerleştirilmelerine engel olmuştur. Milletler Cemiyeti bu plandan vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Brezilya planının başarısız olması yeni yerleşim bölgelerinin tespitini zorunlu kılmıştır. Bu amaçla İngiliz Guyanası, Milletler Cemiyeti tarafından değerlendirmeye alınmıştır. Bölgeye giden Asuri Yerleşim Komitesi bölgede yaptığı uzun araştırmalar sonucunda buranın Irak'a uzat olmasından dolayı yerleşim maliyetinin yüksek olacağını bildirmiştir. Buna ek olarak yerleşim yapılacak bölgenin fiziki özelliklerinden dolayı yerleşim için uygun olmadığına dair rapor vermiştir. Bu rapor doğrultusunda bu plandan vazgeçilmiştir.

Asuriler için deniz aşırı coğrafyalarda yerleşim yeri bulmanın zorluğunun cemiyet tarafından anlaşılması üzerine Fransa Hükümeti ile temasa geçilmiştir. Cemiyet ile Fransız Hükümeti arasında yapılan görüşmeler sonucunda Suriye topraklarında yer alan Ghab Bölgesi'nin Asuriler için kalıcı yerleşim yeri olarak tahsis edilmesi hususunda mutabakata varılmıştır. Planın uygulanması için gereken tüm

finansman planlamaları yapılmıştır. Yerleştirilecek aileler için gerekli olan tüm ihtiyaçlar giderilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Fakat bu yerleştirme planına, sınırına yakın olduğu gerekçesiyle Türk Hükümeti karşı çıkmıştır. Bu duruma ek olarak bölgede yaşayan yerel halkın da tepki göstermesi ile plan Milletler Cemiyeti'nde yapılan oylama ile rafa kaldırılmıştır. Bu planın yerine daha önce geçici yerleşim yeri olarak düşünülen Habur Bölgesi'nin Asuriler için kalıcı yerleşim yeri olarak tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu plan ile isteyen Asuri'nin Irak'ta kalmasına ve oranın vatandaşı olmasına imkân tanınırken isteyenlerinde Habur bölgesine göç edip yerleşmelerine izin verilmiştir.

Milletler Cemiyet'i Asuriler için yerleşim yeri arayışını süründürürken İngiliz Hükümeti de geçmişin onlara yüklemiş olduğu sorumluluk nedeniyle Asurilere olan borcunu biraz olsun ödeyebilmek adına sömürgesi olan bölgelerde onlar için yurt arayışını sürdürmüştür. Bu amaçla Afrika'da Filistin'de, Kıbrıs'ta ve Avustralya'da araştırmalar yapmış fakat olumlu bir sonuç elde edememiştir.

Asurilerin iskanı için geçen tüm bu süreç onlara güzel günler değil ıstırap ve elemün olduğu savaş ve göçlerle dolu bir hayat sunmuştur. Bu durumun en önemli sebepleri ellerinde var olanla yetinemeyip batılı devletlerin boş vaatlerine kanarak Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etmeleridir. Bu süreçten sonra dünyanın en güçlü devletlerinden destek almış olsalar da istedikleri özgür, bağımsız devletlerinde huzurlu yaşama kavuşmak bir kenara Osmanlı Devleti döneminde sahip oldukları hayatı bile arar konuma gelmişlerdir. En güvendikleri dostları tarafından her defasında yüz üstü bırakılarak Osmanlı Devleti'ne yaptıkları ihanetin bedelini kendileri ödemişlerdir. Uluslararası arenada aslı olmayan iddialar ile kendilerine destekçi bulmaya çalışsalar da onların tarihteki rollerini iyi inceleyenler başlarına gelenlerim sadece kendi seçimlerinin sonucu olduğunu görecektir.

Asuriler günümüzde dünyanın değişik coğrafyalarında yaşamaya devam etmektedirler. Yaptıkları lobicilik faaliyetleri ile bulundukları ülkelerin vatandaşlarına ve siyasi organlarına, Osmanlı Devleti tarafından I. Dünya Savaşı sırasında Asurilere soykırım yapıldığını kabul ettirmeye çalışmaktadırlar. Fakat I. Dünya Savaşı'ndan öncesine ve sonrasına ait olan nüfus verileri Asurilerin iddialarının gerçekçi olmadığını ortaya koymuştur. Asurilerin I. Dünya Savaşı'nda uğradıkları kayıplar onların iddia ettiği gibi devletin onlara uyguladığı sistematik bir saldırının sonucunda değil savaş sırasında oluşan olağanüstü durumların sonucunda gerçekleşmiştir. Kaldı

ki Asurilerin verdiği kayıpların büyük bölümü göç esnasından ortaya çıkan hastalık, yetersiz beslenme gibi etkenlerdir. Bunlara devletin hiçbir etkisi olmamıştır. Ayrıca Asuriler ile Osmanlı Devleti arasında yaşanan savaşta çok sayıda Müslüman da hayatını kaybetmiştir. Çalışma yapılırken İngiliz Ulusal Arşivi'nden ve Milletler Cemiyeti'nden alınan birçok belge taranmış ve bu belgelerde Osmanlı Devleti tarafından Asurilere katliam yapıldığına dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Buna ek olarak I. Dünya Savaşı'nın bitimiyle toplanan Paris Barış Konferansı'nda ve Osmanlı Devleti ile imzalanan hiçbir anlaşmada Asurilere karşı katliam yapıldığı söylenmemiştir. Eğer gerçekten Asuriler karşı bir soykırım yapılmış olsaydı, Türk Kurtuluş Savaşı'ndan sonra toplanan Lozan görüşmelerinde Musul meselesinin Milletler Cemiyeti'nde görüşüldüğü dönemde İngiltere bunu Türk Devleti'ne karşı kullanmaktan geri kalmazdı. Fakat iki uluslararası görüşmede dahi sözde Asuri soykırımı ile alakalı herhangi bir demeç veya ibare Asuri destekçisi devletler tarafından kullanılmamış ve tutanaklarda yer almamıştır. Sonuç olarak Asurilerin iddia ettiği gibi bir katliam hadisesinin yaşanmadığı verilen nüfus verileri ve batılı devletlerin bu konudaki resmî belgeleri ile kanıtlanmıştır. Buna ek olarak yaşanan tüm olaylarda aranması gereken asıl suçlunun emperyalist devletler ve Asurilerin bizzat kendilerinin olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

İngiliz Arşiv Belgeleri

AIR 20/ 509.

AIR 20/508.

AIR 20/720.

AIR 523/159.

CAB 24.269.40.

CAB. 65/ 53/ 13.

FO 141/812.

FO 195/2452.

FO 248/1223.

FO 248/1228.

FO 371/16889.

FO 371/16891.

FO 371/16894.

FO 839/23.

IOR/L/PS/18/B 327.

T. 1/12603.

Bidwell, Roben, (Ed.), “Eastern Affairs, December 1931-June 1933”, *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, Part II from the First to the Second World War, Series B, Turkey, Iran, and the Middle East*, Volume 8, University Publications of America, 1986.

Bidwell, Roben, (Ed.), “Eastern Affairs, June 1930-June 1932”, *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, Part II from the First to the Second World War, Series B, Turkey, Iran, and the Middle East 1918-1939*, Volume 7, University Publications of America, 1986.

Bidwell, Roben, (Ed.), “Eastern Affairs, June 1933 -May 1934”, *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, Part II from the First to the Second World War, Series B, Turkey, Iran, and the Middle East*, Volume 9, University Publications of America, 1986.

"Issues Arising Turco-Iraq Frontier Question, Report of Iraq Frontier Commission Appointed By League of Nations, 17.07.25 and Question Arising Therefrom. 31 July 1925. Ms Middle East Online: Iraq, 1914-1974": National Archives Kew, UK AIR 5/611 Pts. I-0001. Arşiv belgesi, 31 July 1925.

"Report Iraq for the Year 1930", Irak Administration Reports 1914-1932, 1992, Archive Edition.

"Report on Iraq for the Year 1927", Irak Administration Report 1914-1932, Archive Edition, 1992.

"Report on Iraq Administration April 1922-March 1923", Irak Administration Report 1914-1932, Archive Edition, 1992

"Report on Iraq Administration October 1920-March 1922", Irak Administration Report 1914-1932, Archive Edition, 1992.

"Report on Iraq for the Period January to October, 1932", Irak Administration Reports 1914-1932, Archive Edition, 1992.

"Special Report, Progress of Iraq During the Period 1920-1931", Irak Administration Reports 1914-1932, Archive Edition, 1992.

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA. 30/10, 112.756.15.

BCA. 30/10, 259.741.15.

BCA. 30/10, 194.329.5.

BCA. 30/10, 259.742.6.

BCA. 30/10, 260.753.1.

BCA. 490/1, 607.102.7.

Başkanlık Osmanlı Arşivi

BOA. DH. EUM. 4. ŞB. 23-113

BOA. DH. KMS. 23-43.

BOA. DH. ŞFR. 42-263

BOA. DH. ŞFR. 46-102.

BOA. DH. ŞFR. 46-195.

BOA. DH. TMIK. M. 11-91.

BOA.Y. PRK. DH. 8-25.

BOA.Y. PRK. MYD. 7-37.

BOA.Y. PRK. MYD. 7-38.

BOA.Y. PRK. MYD. 7-44.

BOA.Y. PRK. MYD. 7-85.

BOA.Y. PRK. UM. 27-64.

BOA.Y. PRK. UM. 10.30.

Milletler Cemiyeti Arşivi

C. 427.1934. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Geneva, September 26th, 1934.

C.165.M.91.1935.VII, League Of Nations, Settlement Of The Assyrians Of Iraq, Communicated, to the Council and Members of the League.

C.196.1934.VIII, The League of Nations, Settlement of the Assyrians Of Iraq, Report by the Committee to Council.

C.387.M.258.1937. VII, League of Nations, Settlement of the Assyrians of Iraq, Report of the Committee of the Council For the Settlement of the Assyrians of Iraq

League of Nations. Secretariat. Information Section. The Settlement of the Assyrians, a Work of Humanity and Appeasement. League of Nations Questions. 5. Geneva: Information Section, 1935.
<https://www.atour.com/government/un/20040404a.html>, E.T. 05.07.2020.

Amerikan Arşivi

The Chiristian Sects of Turkish Empire, Magie, David, US National Archives Roll 47 Documents 1010-1019.» arşiv belgesi, 1919.

United States Office Of Strategic Services. Research And Analysis Branch. *The transfer of the Assyrians of Iraq*. [Washington, 1944] Pdf. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/sd49000268/>.

Kitaplar ve Makaleler

Akça, Gürsoy. "Osmanlı Millet Sisteminin Dönüşümü", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 2007: 57-68.

Albayrak, Kadir. "Geçmişte ve Günümüzde Keldânî Kilisesi", http://ilahiyat.cu.edu.tr/tr/dergi/2001_1-1/K.Albayrak.pdf (erişildi: Eylül 26, 2017).

Albayrak, Kadir. "Geçmişte ve Günümüzde Nasturî Misyonerliği", *Journal of Islamic Reserch* 20, no. 2 (2007): 164-171.

Allawi, Ali A., *Faisal I of Iraq*, Yale University Press, New Haven 2014.

Andersson, Stefan. *Asurlar*, çev., Erol Sever, Kaynak Yayınları, 1996.

- Angsusingha, Sopanit. "Aliens in Uniform and Contested Nationalisms: The Role of the Iraq Levies in Shapping Aspects of Iraqi Nationalism Under the British Mandate of Iraq (1921-1933)" Georgetown University Thesis Of Masters of Art, Washington,2018.
- Aprim, Frederic. *Asurlar: sürekli bir öykü, Aramlar, Keldânîler, Süryaniler kimdir, nedir bunlar*, çev., Vedii İlmen. Yaba Yayınları, İstanbul 2008.
- The Assyrian National Petition Presented to The World Securirty Conference at San Francisco, May 7, 1945, Kimball Press, New Jersey 1946.
- Austin, Herbert H. *The Baqubah Refugee Camp An Account of Work on behalf of the Persecuted Assyrian Christian*, The Faith Press, London 1920.
- Aydın, Mithat. "Amerikan Protestan Misyonerlerinin Ermeniler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkisi". *Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 2015: 79-122.
- Bayburt, Deniz. "Lozan Konferansı ve Musul Meselesi Görüşmelerinde Nasturîlerin Durumu", *Ankara Üniveristesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 45, Bahar 2010, S. 1-36.
- Bayburt, Deniz. "Türk Tarihi'nde Süryaniler", Gazi Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2009.
- Beck, Peter J. "A Tedious and Perilous Controversy': Britain and the Settlement of the Mosul Dispute, 1918-1926." *Middle Eastern Studies*, vol. 17, no. 2, 1981, pp. 256–76, <http://www.jstor.org/stable/4282832>. Accessed 12 Apr. 2022.
- Bedar, Paul de ve Yıldız, Hasan. *Kürdistan'da İngiliz Kampanyası ve O Gece Asur Yıkıldı*, Doz Yayıncılık, İstanbul 2014.
- Bird, Isabella. *Journeys in Persia and Kurdistan: including a Summer in the Upper Karun Region and a Visit to the Nestorian Rayahs*. C. 2. Cambridge University Press, Newyork 1981.
- Browne, John G., *The Iraq Levies, 1915-1932*, The Royal United Service Institution Press, 1932.
- Browne, John G. "The Assyrians: A Debt of Honour", *The Geographical Magazine*, Volume IV, No. 6, November 1936- April 1937 edition, <https://www.atour.com/history/1900/20030922a.html>, ET: 01.03.2022.
- Cuinet, Vital. *La Turquie D' Asie; Geographie Administrative*. Cilt 3. Ernest Leroux, Editeur, Paris 1894.

- . *La Turquie D' Asie; Geographie Administrative*. Cilt 2. Ernest Leroux, Editeur, Paris 1891.
- Çetin, Mahmut. *Kart-Kurt Sesleri: İsyançı Bedirhan Bey'in Yaramaz Çocukları ve Bir Kardeşlik Poetikası*. Biyografi.net, İstanbul 2005.
- Dinç, Ahmet. "Tarihten Bugüne Emperyalizmin İstismarında Süryanilik". 2008. <http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/80.pdf> (erişildi: eylül 26, 2017).
- Doğan, Cabir. "1843-1846 Nasturî Olayları ve Bedirhan Bey", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 22 (Aralık 2010): 1-18.
- Donabed, Sargon George. *Reforging a Forgotten History: Iraq and the Assyrians in the Twentieth Century*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2015.
- Donef, Racho, "The Assyrian Delegation at the Paris Peace Conference", *The Assyrian Genocide: Cultural and Political Legacies*, Ed. Hannibal Travis, Routledge, 2018, SS. 217-238.
- Eli Smith, H.G.O Dwight. *Missionary Researches in Armenia: Including a Journey Through Asia Minor, and Into Georgia and Persian, with a Visit to the Nestorian and Cheldean Christians of Oormiand Salmas*. London: George Wightman, Paternoster Row, 1834.
- Erdem, Gazi. "Osmanlı İmparatorluğunda Hristiyanların Sosyal ve Dini Hayatları". Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 2005.
- Erol, Su. "Doğu Süryani Kilisei Tarihi Çerçevesinde İran Asuri-Keldânîlerine Genel Bir Bakış", *Uluslararası Sosya Araştırmalar Dergisi*, Cilt 4, Sayı 16, (2011): 129-137.
- Ertan, Ali Erhan ve Özgün, Tevfik Orçun. "I. Dünya Savaşı'nın Ardından Yenidünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016: 551-572.
- Feyzioğlu, Ayfer. Türkiye ile Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Atatürk İlke ve İnkılapları Tarih Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1995,
- Gewargis, Hannibal. *The History of Assyrians in Hamadan*, Çev.: Arianne Islaha. Xlibris, United States 2022.

- Grant, Asahel. *The Nestorians; or The Lost Tribes: Containing Evidence of Their Identity; An Account of Their Manners, Customs, And Ceremonies; to ether with Sketches of travel in Ancient Assyria, Armenia, Media, And Mesopotamia and Illustrations of Scripture Prophecy*. John Murray, ALbemarle Street, London 1841.
- Hanish, Shak. "The Chaldean Assyrian Syriac People of Iraq: An Ethnic Identityn Problem", *Digest of Middle East Studies*, Spring 2008, S. 32-74.
- Haranay, Benjamin Trigona. *The Ottoman Süryani from 1908 to 1914*. Gogias Press, Piscataway 2013.
- Heller, Mark, "Politics and Military in Iraq and Jordan, 1920-1958: The British Influence," *Armed Forces and Society* 4.1 (November, 1977).
- Hıdırşah, Yakup. *Mezopotamya'da Hristiyan(Süryani, Nasturî, Keldânî, Ermeni) Katliamı ve Kürtler.* tarih yok.
<http://cesurdusunce.blogspot.com/2016/06/yakup-hdrsah-mezopotamya-hristiyan.html> (erişildi: Eylül 14, 2018).
- Husry, Khaldun S. "The Assyrian Affair of 1933 (I)." *International Journal of Middle East Studies*, vol. 5, no. 2, 1974, pp. 161–176. JSTOR, www.jstor.org/stable/162587. Accessed 24 Nov. 2020.
- Jehay, F. van den Steen de. *Dela Situation Legale des Sujets Ottomans Non Musulmans*. Societe Belge De Librairie, Brüksel 1906.
- John Joseph, *The Modern Assyrians of the Middle East: encounters with Western Christian missions, archaeologists, and colonial Powers*. Brill, Boston 2000.
- Karataş, Ali İhsan. "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/ 1, (2006): 267-284.
- Karpat, Kemal H. *Osmanlı Nüfusu(1830-1914)*. Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.
- Kaymaz, İhsan Şerif. "Aldatılan Bir Halkın Trajedisi Asuriler (Süryaniler)", http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu2%20makale/ihsan_serif_kaymaz.pdf, 109-135, (E.T. 25.09.2017).
- Kılıç, Sezen. "Musul Meselesi ve Lozan", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yıl 2008, Cilt 24, Sayı 71, 319-340.

- Küçük, Cevdet. Sevr Antlaşması, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sevr-antlasmasi>. Et. 14.04.2020
- Lesser, Jeffrey. "Immigration and Shifting Concepts of National Identity in Brazil during the Vargas Era." *Luso-Brazilian Review*, vol. 31, no. 2, 1994, pp. 23–44, <http://www.jstor.org/stable/3514100>. Accessed 5 Apr. 2022.
- Llewellyn-Jones, Rosie. "The Assyrians In World War One And The 1933 Massacre: New Discoveries In The Rsaa Archives." *Asian Affairs* 50 (2019): 569- 587. (E.T. 26:11:2020).
- Letko, Paweł. "Sytuacja Asyryjczyków na Bliskim Wschodzie w czasie I wojny światowej", *Studia Warmińskie*, 56, 2019, 405-421.
- Meray, L. Seha, Çev., *Lozan Barış Konferansı Tutanak- Belgeler*, Cilt 1. Kitap 1., 3.Baskı, Yky, İstanbul 1993.
- Lukitz, Liora. *A Quest in the Middle East: Gertrude Bell and the Making of Modern Iraq*, New York: I.B. Tauris, 2013.
- Lundgren, Svante, "The Assyrian Lobbying at the Paris Peace Conference- Myths and Reality", *Journal Of Oriental Studies Dedicated to 50th Anniversary of the Foundation of Faculty of Oriental Studies of YSU*, No 15, Yerevan: YSU Press, S., 2019, 64-69.
- Lundgren, Svante "Why did the Assyrian lobbying at the Paris Peace Conference fail?", *Cronos: Revue d'Histoire de l'Université de Balamand*, Numero 41, 2020, ss. 63-73.
- Makko, Aryo, (2010) "Arbitrator in a World of Wars: The League of Nations and The Mosul Dispute, 1924–1925", *Diplomacy & Statecraft*, 21:4, 631-649, DOI: 10.1080/09592296.2010.529344.
- Malek, Yusuf, *The British Betrayal of the Assyrian*, Chicago: The Kimball Press, 1935.
- Matfiyef, K.P. *Asurlar ve Modern Çağda Asur Sorunu*, çev. Vahap Kelat, Kaynak Yayınları, İstanbul 1996.
- Müller-Sommerfeld, Hannah, "The League of Nations, A-Mandates and Minority Rights during theMandate Period in Iraq (1920–1932)", *Minority, and the Public Sphere: Jews and Christians in the MiddleEast*, (Editor(s): S.R. Goldstein-Sabbah, H.L. Murre-van den Berg), Brill 2016, 258-283.
- Naby, Eden. "The Assyrians of İran: Reunification of a "Millat" 1906-1914", *International Journal of Middle East Studies* 8, no. 2 (Nisan 1977): 237-249.
- Öke, Mim Kemal, *Musul-Kürdistan Sorunu 1918-1926*, İz Yayıncılık, İstanbul 1995.

- Kürkçüoğlu, Ömer ve Erhan, Çağrı. "Lozan Gelişmeleri", *Yaşayan Lozan*, Ed. Çağrı Erhan, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2003, 17-109.
- Özdemir, Bülent. *Süryanilerin Dünü Bugünü, I. Dünya Savaşı'nda Süryaniler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.
- Öztemiz, Mutay, *II. Abdulhamit'ten Günümüze Süryaniler*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.
- Perkins, Justin. *Among The Nestorian Chiristians; With Notices of The Muhammedans*, Allen, Morrill ve Wardwell, Newyork 1843.
- Rich, Claudius James. *Narrative of a Residence in Koordistan and on the Site of Ancient Ninevah; with Journal of a Voyage Down the Tigris To Bagdad and a Account of a Visit to Shirauz and Persepolis*. Cilt 1. 2 cilt. London: James Duncan, Paternoster Row., 1836.
- Robson, Laura. "Refugee Camps and Spatialization of Assyrian Nationalism in Iraq", *Modernity, Minority and Public Sphere*, Ed. S.R Goldstein and H.L. Murrevan den Berg, 2016, 237-257.
- Robson, Laura. *States of Separation Transfer, Partition, and the Making of the Modern Middle East*, Univ of California Press, ABD 2017.
- Rockwell, William Walker. *The Pitiful Plight of the Assyrian Christians in Persian and Kurdistan*, The Sherwood Press, New York 1916.
- Sadıkov, Ramin. "Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi, Ekim Devrimine Giden Yol", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 48 Cilt: 29, (2010):101-118.
- Sarı, Gökhan. *Ermeni Meselesi Işığında Süryaniler*. Barış Kitabevi, Ankara 2013.
- Satılmış, Selahattin. «XIX. Yüzyılda Hakkari'de Hristiyan Bir Cemaat Nasturiler(İdari, İktisadi ve Sosyal Durumları).» <http://www.sbd.aku.edu.tr/VIII2/satilmis.pdf>. tarih yok. <http://www.sbd.aku.edu.tr/VIII2/satilmis.pdf> (erişildi: Eylül 07, 2018).
- Selvi, Haluk. "Mondros Mütarekesi'nden Sonra Vilayat-ı Şarkıyye'de Nüfus", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XVII, Sayı 50, Temmuz 2001, 307-326.
- Shaw, Stanford J. "Ottoman Census System and Population, 1831-1914" *International Journal Of Middle East Studies*, Vol. 9, No. 3. 1978, ss.325-338
- Shedd, William A. "The Syrians Of Persia and Eastern Turkey", *Bulletin of the American Geographical Society* (American Geographical Society) 35, no. 1 (1903): 1-7.

- Sonyel, Salahi R. *The Assyrians of Turkey Victims of Major Power Policy*. Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001.
- Stafford, Ronald Sempill. "Iraq and the Problem of the Assyrians", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939)* Vol.3, No. 2, S. 159-185.
- Stafford, Ronald Sempill. *The Tragedy of the Assyrians*, Assyrian International News Agency, 1935.
- Şimşir, Bilal N., Haz., *Lozan Telgrafları, Türk Diplomatik Belgelerinde Lozan Barış Konferansı*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, ANKARA 1990.
- Tan, Altan. *Kürt Sorunu: Ya Tam Kardeşlik Ya da Birlikte Kölelik*. 8. baskı. Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
- Taylor, William. *Narratives of Identity: The Syrian Orthodox Church and the Church of England(1895-1914)*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle 2013.
- Travis, Hannibal. "Native Chiristians Massacre": The Ottoman Genocide of the Assyrians during World War I", *Genocide Studies and Prevention : An İternational Journal* 1, no. 3 (2006): 326-371.
- . *The Assyrian Genocide: Cultural adn Political Legacies*. Düzenleyen: Hannibal Travis. Routledge, 2017.
- Vine, Aubrey R. *The Nestorian Churches: A Conscise History of Nestorian Christianity in Asia From the Persia Schism to the Modern Assyrians*. İndipendent Press LTD, London 1937.
- White, Benjamin Thomas, "Refuges and definition of Syria, 1920-1939", *Past and Present*, 235(1), 2017, 141-178.
- Yacoub, Joseph, *Year of the Sword The Assyrians Christians Genocide*, Çev. James Ferguson, Oxford University Press, New York: 2016.
- Young, Robert Vernon Joseph, "The History Of The Iraq Levies 1915-1932", Thesis of Degree of Doctor of Philosophy, University of London, School of Oriental and African Studies, Department of History, September 1997.
- Yonan, Gabreile. *Asur Soykırımı: Unutulan bir Holocaust*, Çev. Erol Sever. Pencere, İstanbul 1999.

İnternet Kaynakları

- <https://www.atour.com/government/un/20040404a.html>, E.T. 18.04.2022.
- <http://www.aina.org/releases/syrias.htm>, E.T. 24.06.2022.

<https://www.neareast.org/who-we-are/>, E.T. 04.09.2022.

Iraq Levies, <https://www.ishtartv.com/en/viewarticle,37601.html>, E.T. 04.09.2020.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:AssyroChaldean_delegation_to_the_Paris_Peace_Conference.png, E.T. 04.04.2022, 10:38.

<https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1934/may/30/brazil-assyrian-settlement>, E.T. 05.04.2022, 10:30.

<https://bahamianology.com/britains-plan-to-settle-50000-assyrian-christians-from-iraq-to-their-former-slave-colony-british-guiana-1934/>, E.T.05.04.2022.

<http://www.aina.org/brief.html>, E.T.10.06.2022.

<https://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/religion-christian-chaldean.htm>, E.T. 14.06.2022.

<https://gedsh.bethmardutho.org/entry/Assyrians>, E.T. 14.06.2022.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/?pdf=3726>, E.T. 15.01.2021.

<https://www.google.com.tr/maps/dir/>. E.T. 25.06.2022.

<https://ordaf.org/yeni-dunya-duzeninde-dogu-akdeniz-ve-kibris/>, E.T. 26.06.2022

Kaynak: <https://delhipages.live/tr/cografya-ve-seyahat/eyaletler-ve-diger-alt-bolumler/parana-state-brazil>, E.T. 24.07.2022.

DİZİN

A

Afrika, ii, 2, 25, 42, 100, 190, 214, 216, 220, 221, 243, 245, 246, 251, 252
Asuriler, i, 1, 2, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 101, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 142, 143, 144, 146, 147, 150, 151, 152, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 185, 186, 187, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 203, 204, 205, 206, 208, 212, 214, 216, 219, 221, 222, 223, 224, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 259

B

Brezilya, 210

F

Fransa, 65
Fransız, 232

G

Ghab, 232
Ghab Bölgesi, 229

H

Hakkârî, 58

I

I. Dünya Savaşı, i, 1, 11, 12, 13, 14, 15, 20, 27, 38, 43, 44, 45, 57, 58, 59, 61, 62, 74, 78, 80, 99, 100, 110, 111, 132, 133, 145, 149, 159, 188, 190, 191, 248, 252, 258, 261, 266
Irak, 1

İ

İngiliz, 2
İngiliz Guyanası, 217
İngilizler, 12
İngiltere, ii, 2, 13, 38, 42, 43, 44, 58, 62, 64, 65, 73, 74, 78, 80, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 115, 116, 117, 121, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 143, 144, 145, 151, 161, 162, 168, 171, 174, 178, 188, 189, 191, 193, 225, 241, 242, 247, 249, 250, 253

M

Milletler Cemiyeti, ii, 2, 7, 13, 14, 82, 107, 134, 135, 136, 138, 139, 145, 146, 147, 170, 172, 174, 175, 177, 178, 179, 187, 188, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 212, 213, 214, 215, 218, 220, 222, 223, 225, 232, 233, 235, 241, 242, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 256, 258
Musul, 2, 28

N

Nasturî, 18
Nasturîlik, 11, 18, 19

O

Orta Doğu, i, ii, 22, 25, 48, 80, 97, 100, 109, 110, 115, 247, 248, 249
Osmanlı Devleti, i, 1, 2, 11, 12, 24, 25, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 38, 41, 42, 43, 45, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 78, 80, 82, 93, 94, 95, 100, 101, 110, 132, 133, 134, 143, 170, 191, 248, 249, 252, 259

P

Parana, 201

R

Ruslar, 61

S

Suriye, 2

133, 134, 135, 137, 139, 141, 144, 145, 146, 154,
162, 163, 165, 170, 177, 179, 186, 190, 191, 192,
193, 194, 214, 226, 237, 238, 241, 249, 258

T

Türk, 68
Türkiye, 13, 21, 38, 39, 64, 66, 80, 81, 94, 95, 99,
100, 103, 105, 106, 107, 110, 111, 117, 120, 132,

U

Urmiye, 27

EKLER

EK 1.

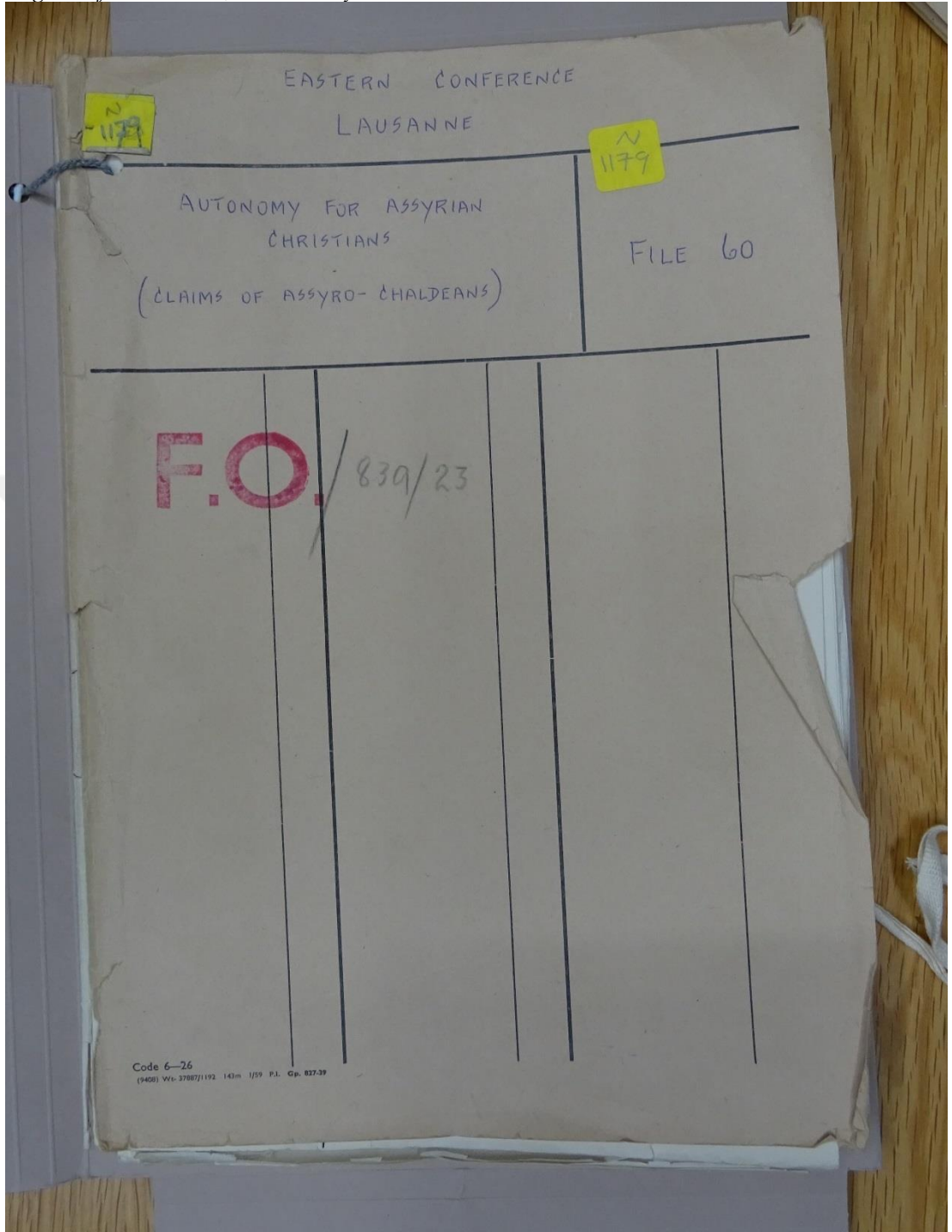
I. Dünya Savaşı öncesinde Asurilerin Yaşam Alanları

Kaynak: <https://www.atour.com/government/docs/20030120a.html>, E.T. 21.04.2022

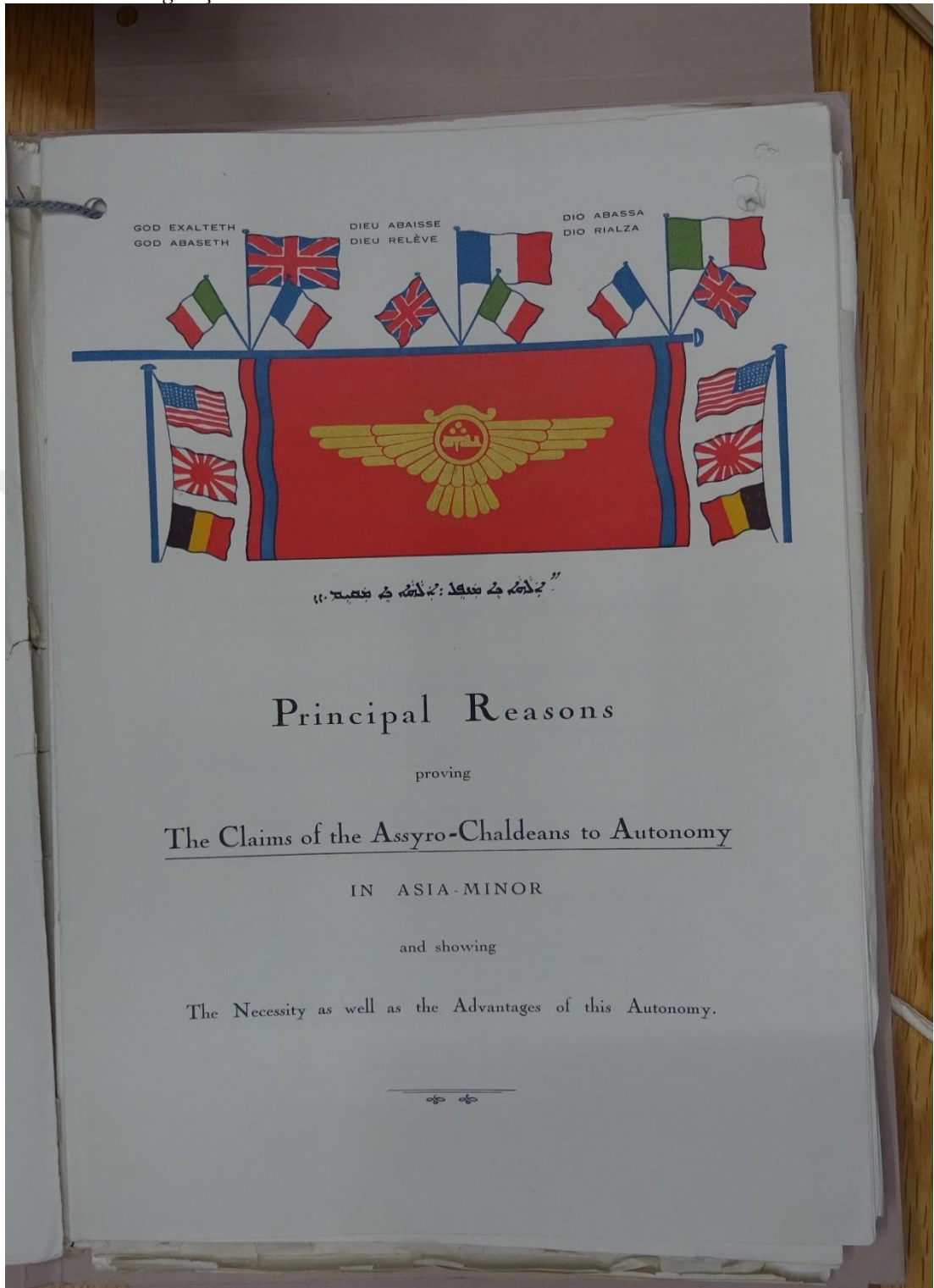
EK 2.

Doğu Konferansı Lozan, Asuri Hristiyanlara Otonomi

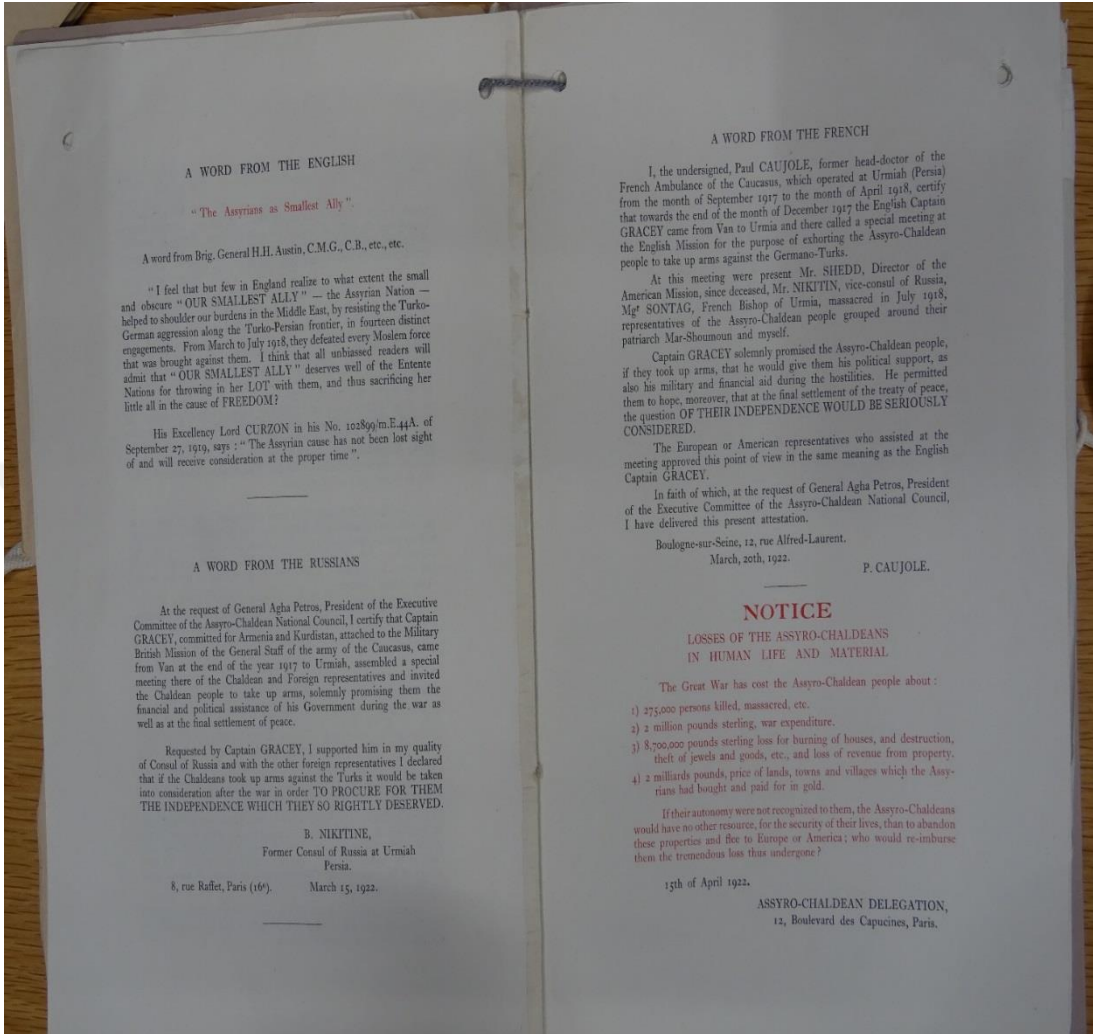
EK 3.

Asurilerin Lozan görüşmelerindeki İstekleri

EK 4.

İtilaf Devletleri Temsilcilerinin Asurilere Bağımsızlık Sözü Verdiklerinin İddiası ile Lozan görüşmelerinde Sunulan Belge

Paris Barış Konferansına Sunulan Asurilerin Yaşadıkları Toprakları Gösteren Harita

EK 6.

Asurilerin Kurmak İstedığı Özerk Devletin Sınırlarını Gösteren Harita

